TARİHİN KARA KİTABI

Tarihçiliğimizde Usûl ve Ahlâk Meseleleri

Ali BİRİNCİ

hitabevi

hitabevi

ALİ BİRİNCİ

Tarihin Kara Kitabı

Tarihçiliğimizde Usûl ve Ahlâk Meseleleri

Kıymetli üstâdım Prof. Dr. Ercümend Kuran'ın (25 Ağustos 1920- 2 Kasım 2009) aziz hâtırasına, Hacettepe Üniversitesi tarih bölümü seminer odası sohbetlerinin tahassürü içinde, Hak'tan rahmet ve mağfiret niyazıyla

HİTABEVİ YAYINLARI-13

ISBN: 978-605-4868-02-5

Ali Birinci | Tarihin Kara Kitabı

Genel Yayın Yönetmeni | Erdal Eş

Sayfa Düzeni | Hitabevi

Kapak Tasarımı | Uğur Polat

Baskı | Tarcan Maatbası
Zübeyde Hanım Mahallesi Samyeli Sokak
no: 15 İskitler Ankara
tel: 03123843435

Baskı adedi: 2000

Basım Tarihi|14 Şubat 2014

Hitabevi Basım Yayın Dağıtım
Bayındır Sk. No: 27/28 Kızılay-Çankaya -Ankara
Tel: 0312 435 55 66

hitabevi@gmail.com
erdales@hotmail.com

Tarihin Kara Kitabı

Tarihçiliğimizde Usûl ve Ahlâk Meseleleri

Takdim

Ahlâksız ilim hırsızlıktır ve zararlıdır.

Bu kitaptaki yazılarımız değişik zamanlarda ve farklı mecmualarda basılmıştır. Yazıların büyük bir kısmı tarihin ahlâkî meseleleri ve usûlü hakkındaki düşüncelerimizi, duygularımızı ve kaygılarımızı ifade etmek için kaleme alınmıştır ve son senelerde bu vâdide yazılmış belli-başlı yazılar arasına girmiştir. Yazılara, karşı başta yazılarda ismi geçenler olmak üzere, daha çok menfi bir tavır takınılmış ve ekalliyette kalan okuyucular tarafından ise bir bakıma yürek serinletici bir tesir hâsıl etmiştir. Kitap hâline getirilmesi safhasında ise "yazdın, öfkeni tatmin ettin, kitap hâline getirmene ve yeniden ortalığı karıştırmana gerek yok" mânâsına gelen dostâne tavsiyelerde bulunulmuştur.

"İnsan olan bunu yapmaz mantığı yanlıştır, insan olan bunu yaptırmaz tavrı doğrudur" diyen merhum Nurettin Topçu'nun müspet hareket ahlâkı tavrına uygun olarak memleketimiz üniversitelerinde ilim sahasında cereyan eden ve ilk bakışta dikkati çekmeyen ve büyük mikyasta ifadesini bulmayan ama sohbetlere veya dedikodulara sermaye teşkil eden ahlâksızlıklara karşı "bir küçük taş atma" vazifesini ifa etmiş olmak için, aleyhte tavsiyelere rağmen, bu yazılar bir kitap şekline büründürülmüştür. Hacc'da sembolik değeri olan şeytan taşlama günlük hayatta da olmadıktan sonra ne mânâ ifade edebilir suali ise bu meyanda cevap beklemektedir. "Baktın zamane uymadı-Sen uy zamaneye" siyasetini benimsemek, belki, daha rahat ve dertsiz bir tavır olabilirdi ama bu tavrı benimsemek doğrusu çok ayıp görünen bir davranış ve tercih gibi görünmüştür. Acaba "Ulu Divan"da sorulacak bir sual "Dünyada haksızlıklara karşı çıkmak" vesilesiyle kaç kulumu incittin midir, yoksa "Haksızlıklardan kaçına bir taş veya lâf attın şeklinde mi olacaktır? Bu hususta bir kararsızlık bahis mevzuudur.

İntihâl veya daha Türkçe bir deyişle aşırmalar veya daha da açık ve nezaketsiz bir deyişle ilmî hırsızlıklar hakkında yazılanların herhangi bir caydırıcılığının olmadığını da ifade etmek gerekiyor. Hırsızlıklar her geçen gün ve artan bir hızla devam etmektedir. Bunun genişliğini tespit edebilmek ise zor ve uzun bir çalışmaya gerektirmektedir. Türkiye'de herhangi bir ilmî veya hukukî merciin bu hırsızlıklara karşı kararlı ve istikrarlı bir icraatından bahsetmek imkânı bulunmamaktadır. Kısaca söylemek gerekirse "haramın da, helâlin de aslının olmadığı" anlaşılmıştır. Zaten ahlâk da gidince yerine kelime olarak da yerine ve lügatlere ne mânâya geldiği anlaşılmayan "etik" gelmiştir ve "kırk yıllık ahlâk dâvâsı" da ortadan kalkmıştır. Haram diye artık elde edilemeyen menfaate veya cebe girmemiş paraya denmektedir. Yalan ise işe yaramayan sözlere verilen bir isim olmuştur.

Seneler önce "Türkiye'de İntihâller Tarihine Medhal" isimli bir kitabın dosyasını açmıştım ama bu uzun ve zahmetli çalışma için yalnız başıma bir yolculuğu göze alamıştım ve zarf öylece kalmıştı.Bu ancak kurumların, meselâ YÖK veya Tübitak gibi kurumların yapabileceği bir iştir.Ben ise yazdığım bir kaç yazının neticesinde,malûm fıkrada olduğu gibi, kendimi Timur karşısında yalnız kalan Nasrettin Hoca gibi hissettim ve Hoca'yı şimdi artık daha iyi tanıdım.

Hersekli Arif Hikmet merhum "Müslümanlık Hak yolunda kahramanlıktır" dermiş. Biz Hak yolunda kahramanlık yapmak değil ama birkaç adım atmak istedik ve refik bulamayıp yalnız kaldık. Ancak son zamanlarda bu yalnızlığı bozan Y. Hakan Erdem'in kitabı (*Tarih-lenk*, İstanbul, 2008, 360 s) tarihin haysiyetini koruyan tek kitap olarak dikkate ve okunmaya değer ve her tarih okuyucunun kütüphanesinde bulunmalıdır.. Bu kitabı okuyunca giyotine giderken "Ey hürriyet, senin adına ne cinayetler işleniyor" diyen Madame Roland gibi "Ey tarih, senin adına ne cinayetler işleniyor" demek gerekiyor.

Bu meyanda son senelerde Prof. Dr. Kemal Gözler tarafından yazılan ve hukuk ilminin usûl ve ahlâkını müdafaa eden ve hukuk tarihimiz bakımından ilk ve emsâlsiz olan neşriyatını (bibliyografyaya bakınız) hatırlatmak ve benzer araştırmaların Türk tarihçiliği için de yapılmasını temenni etmek gerekiyor

Sadrâzam Fuat Paşa "Bu millet söylemez, söylenir" dermiş. Biz de söylenenlerden ve dedikodu yapanlardan biraz ayrılarak biraz ve çok düşük bir sesle de olsa "söyledik" ve farkındayız dedik Söylediklerimizdeki yanlışlara karşı başkalarının da "söylemesini" ve bizi son demler gelmeden önce tashih ederek yanlışın günahlarından kurtulmamıza vesile olmasını niyaz ederiz. Tek kaygımız bu ahlâksızlığa ve namussuzluğa karşı çıkmamak suretiyle pasif içici durumuna düşmektir. Başka bir kaygımız yoktur.

Kısaca söylemek gerekirse memleketimizde ahlâkın ilmi olmadığı gibi ilimin de ahlâkı bulunmamaktadır ve böyle bir mesele gündemde bulunmamaktadır. Bu yazıları yazmak bir zevk olmadığı için kitabın ismine de *Tarihin Kara Kitabı* şeklinde konulmuştur. Bu kara biraz da yüz kızartan bir karalıktır. Kızaran yüzlerden biri de bizim yüzümüzdür ve bu yazıları yazmak bir zevk olmamıştır. Yapılacak ikazlar ve verilecek cevaplar ve karşılıkları da, bu kitabın yeni baskılarına, ilâve olunacaktır.

Yazıların toplanmasında ve tanziminde dostum Yusuf Turan Günaydın'ın kıymetli yardımlarını gördüm, müteşekkirim. Bazı kitapları ve yazıları temininde yardım eden genç meslektaşım Abdülazim Şimşek'e ve sahaf dostum Nebi Akgüngör'e, dostlarım Dr. Ali Emre Özyıldırım'a ile bir yazısını iktibasa izin veren Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu'na çok şey borçluyum. Tabiî yanlışların ve eksiklerin mesuliyeti bize aittir.

Gayret kuldan, yardım Hak'tandır.

Seyranbağları-Ankara,
28 Eylül 2013

İçindekiler

Giriş Niyetine

Aldatan bizden değildir
(Hadis-i şerif).[1]

İlim hayatımızdaki usûlsüzlükleri ve ahlâksızlıkları yazmanın zorluğunu kelimelerle ifade etmek çok zor ve neredeyse imkânsız bir şeydir. Hiçbir meselede açık sözlü olunmadığı gibi bu meselede de açıkça söylemek mümkün ise de yazmak çok tehlikeli bir iştir ve "haklısın ama yazmasan daha iyi olurdu" diyenler ilim âlemine de hâkimdir. Bir asır önceki tavırlar günümüzde de devam etmektedir.

"Kör kadıya "körsün" diyebileceğimiz devr-i hak ve hikikatin idraki bize müyesser olmayacak... Haydi bırakınız doğru sözlülüğün bu derecesini, fakat hiç olmazsa iki gözden alil olana "şaşısın" da mı diyememeliyiz?"[2]

Bu satırların yazıldığı tarihten (23 Şubat 1912) bu yana değişen bir şey yok. Yine meseleler açıkça konuşulmuyor ve yine gerçeklerin meydan bulması mümkün olmuyor. Kısaca "Yalanla Yaşamak" cemiyetimizin ve insanımızın bir kaderi hâline gelmiştir.[3] Gerçekler menfaatlerin ve beşerî münasebetlerin veya al gülüm-ver gülüm tavrının duvarına çarpıp geri dönüyor. Milletin temel değerlerinin Garplılaşma adına yıkılmasının neticeleri ve semereleri artık son zamanlarda kendini gösteriyor. Haramın da helâlin de aslının olmadığı sadece kavlen değil fiilen de kendini göstermektedir. Bir Türk aydınının Cumhuriyet'in ilk se-

---

[1] Mehmet Arif, *Binbir Hadis*, İstanbul, 1959, s. 340

[2] Refik Halid (Karay), *Kirpinin Dedikleri*, İstanbul, 1336, s. 171; İstanbul, 1940, s. 132

[3] Timur Kuran; *Yalanla Yaşamak*, (Çev. Alp Tümertekin), İstanbul, 2001, 498 s. YKY

nelerindeki şikâyeti üzerinde durulması gereken bir husustur.[4] "Önümüzde asırlardan beri müstebit bir kıskançlıkla nesilden nesile tevdi edilen, bize değil hakk-ı hayat, hakk-ı teneffüs bile vermeyen müfteris bir heyülâ-yı mübelles, meşum bir ekânim-i selâse vardı: Yasak, ayıp, günah." Burada biraz farklı bir ifade ile haram, ayıp ve günah mefhumlarının Türk cemiyetinin temel ahlâkî değerlerinin üç ana esası olduğunun fark edilmediği anlaşılıyor. Bu mefhumların sadece günlük hayatımızdan değil, lisanımızdan bile çekildiği görülmektedir.

Bu meselede Nurettin Topçu merhumun naklettiği bir fıkrayı[5] her geçen gün daha çok hatırlamak gerekiyor:

"Dizginlerinden kurtulmuş bir kazanç hırsı en büyük felaketti. Hasan Basri Çantay merhumdan duyduğu bir hâdiseyi de bir gün, bu cümleden olmak üzere misâl olarak ,anlatmıştı:

Bir gün keçisini otlatan bir köyden kopmuş, ama şehirli olamamış bir vatandaş şehirli-köylü Çantay merhumun bahçesinden bir meyve fidanını koparmış ve keçisine yedirmeye başlamış. Merhum sormuş;

– Başkasının fidanını kopardınız, keçinize yediriyorsunuz, akşama da, herhalde, sütünü sağıp içeceksiniz, haram değil mi?

Beriki hiç tınmadan, büyük bir bilgiçlikle ve yüzsüzlükle cevap vermiş;

– Biz işin doğrusunu öğrendik beyim, haramın da, helalin de meğerse aslı yokmuş."

Artık içi boşalan ve neredeyse günlük hayatımızdan ve lisanımızdan tamamen çekilen bu mefhumların yerine konulabilen başka mefhumlar veya kanunlar da konulamamıştır. Artık her

---

4 Raif Necdet (Kestelli), *Hayat ve Mektuplar*, İstanbul, 1925, s. 595; Yeni yazılı metni:*XX inci Asır*, İstanbul, İstanbul, 1932, s. 332

5 Ali Birinci, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırda Kalanlar", *Hece*, Sayı. 109 (Ocak 2006), s. 436'dan naklen.

servet, şöhret, unvan ve makam hak edenlerin değil, her ne şekilde olursa olsun, elde edenlerin veya ele geçirenlerin. Artık haram diye cebe girmemiş paraya, makama veya servete denmektedir. Makamlar için ehliyet ve liyakat değil, itaat ve sadakat ve hattâ zaman zaman da hamakat aranmaktadır. Diğer taraftan bu meselelerin açıkça tartışılmasının bin vasatı da bulunmamakta ve bu gibi bir niyete sahip olanlara "Doğrucu Davut" denmektedir ki bu işe yaramaz adamın başka türlü ifadesidir.

Hak ve hakikatin ifadesi hakkında çok bedbin olan bizce meçhûl bir şahsiyetin yazdıkları da çok dikkate değer satırlar ifade ediyor.[6] Bu derecede bedbin olmak gerekir mi diye bir sual hatıra gelebilir. Ancak bu satırların üzerinde düşünmek ve bu hâlet-i ruhiyeyi de incelemek mecburiyeti vardır:

"Her gün binlerce insanların ağızlarından çıkararak bağırdıkları Hak, Hürriyet, Müsavat, Adalet, insanlık... ilâh gibi kitap sahifelerinde okuyup da tatbikat sahasına geçince menfaat yoluna kurban yaptığımız bu sözleri düşündüm. Hayatta olduğu gibi görünen hiç kimseye tesadüf etmedim. Ben bile bazen ve çok defa hakkı sükûtle mukabele ettim. Bir çok haksızlığa şahit olduğum zaman kalben ve hattâ ellerimi yüzlerime kapayarak ağladığım halde

"Biz beşeriyet serâpâ yalancı ve yaptığım işlerin hepsinde haksız olduğuma ve hattâ her gün adaletsizlik yaptığıma ka-

---

[6] Kozanlı Halil Halis Gökceli, *Kuvvet Hâkimdir- Beşeriyette Asılsız İddialar*, İstanbul, 1947, s. 3. Gökceli'nin başka (s. 45)itirafları da var: "*Ben haramdan bu kadar korkup ve kaçınırdım. Halbuki hayata atıldıktan ve cemiyete girdikten sonra o kadar yalanla karşılaştım ki ilk devirlerde bocaladım, sendeledim, kuvvetli terbiyem olmasa belki bende hayatta her gün binlerce yalan söyleyen insanlar gibi olurdum. Lâkin yalanın bir gün meydana çıkacağına ve meydana çıkınca duyacağım hicabı düşünerek korkumdan yalan söyleyemedim. Benliğim tekâmül ettikten sonra bunun yani yalanın ne kadar fena bir şey olduğunu anladım ve artık yolumu tayin eyledim.*"

niim."menfaatperest insanlarız. Kendimizi ve kendimi hiçbir zaman günün sahtekârlığından kurtaramadım. Senelerce kendimin vesairelerinin hareketini tetkik ettim, hakikati bulamadım ve göremedim. Bu defa bir kere de hakikati aramak istedim. İlmen kör, aklen cahil olduğumu kat"i olarak bildiğim halde idrakim kadar kendimce müphem gördüğüm bir takim ağızdan kolay çıkıp da tatbikinde güçlek çekilen esasatta mevcut olmayıp da mevcudiyetini iddia ettiğimiz ismen mevcut ve insanları aldatmak için kullandığımız bu sözleri (Hak, Hürriyet,Müsavat, Adalet, İnsanlık... ilâh gibi) tetkik edeceğim. Bence bu sözler insanların icadıdır. Hakikatte ve kâinatta bunlar yoktur."

Prusya'nın ünlü bilge kralı II. Friedrick'in (1744-1797) hem ilim ahlâkı ve hem de tarihçilerin mesuliyetleri hakkında yazdıkları veya diğer bir ifade ile vecizeleri dikkate değer bir keyfiyettir ve üzerinde düşünülmeye değer görülmelidir:

"Çabuk parlamak için tahsil edenler tashih-i ahlâk etmezler. Tahsil-i ulûm kifayet etmez; evvelâ kalbi ıslah etmek lâzım gelir", "Menfaat bu dünyanın hükümdarıdır", "Bir işin esası bozuk olur ise ilânihaye kâffe-i netayici bozuk çıkar", "İnsanların şöhreti hemen müverrihlerin himayesi sayesinde hâsıl olur", "Bir fena kitap telif etmekten ise dünyaya bir çocuk getirmek evlâdır", "Cehaletin derece-i gayesi kibir ve azamettir","Edebiyatı hürmete şâyân etmek yazılan şeylerde yalnız eser-i zekâvet değil âsâr-ı hüsn-ü ahlâk dahi göstermelidir", " Bir müverrih nâdir bir ankadır." [7]

İlmî aşırmaların belli derecede yurt dışında da olduğu ifadesini bulmuştur. Ancak bunun nisbeten düşük derecede olduğu

---

[7] *Prusya Kralı Büyük Fredrik'in Emsâl-i Hikemiyesi* (Tercüme. Mehmet Tahir), İstanbul, 1303, s. 100, 108, 109, 181, 194, 207

ve memleketimizde ise artık bu işin bir endazesinin ve sınırının kalmadığı görünmektedir. Bir Amerikan ilim adamının bu hususta yazdıkları[8] bir fikir verebilir:

"Benim tanıdığım en sahtekâr bilimce, başka bir bilimcinin kitabından birkaç paragraf ve resim aşırıp eski bir üniversitenin bir fakültesi tarafından düzenlenen ödüllü bir yarışmaya sunduğu metne sokuşturan kişidir. Eserinden hırsızlık yapılan kişi de aynı jüri üyeleri arısında bulunuyordu. Şiddetli bir patırtı koptu. Ancak, suçlunun şahsına, çalıştığı kurum her şeyden çok bir skandal çıkmasından korkuyordu. Sonunda suçlu başka bir kuruma nakledildi ve ondan sonra da, aynı türdenufak tefek suçlar işlemeyi, oldukça başarılı bir şekilde, iş edindi. Böyle kim kimse kendisiyle nasıl hesaplaşabilir? Çok kimse buna hayret eder. İnsan ruhu böyle şerefsizliğe nasıl dayanabilir? Birçok meslektaşım gibi, ben de bu suçu şaşırtıcı ve açıklanamaz olarak görmüyorum. Bana göre bu düpedüz sahtekârlıktır ve bilimcilerin bu konuda başka meslek sahiplerinden daha az kabiliyetli olduklarını düşünmek için neden de yoktur. Ancak bilimcilik mesleğini çekici, onurlu ve övgüye değer kılan ne varsa hepsini yok edici tür bir sahtekârlığa gidilmesi şaşırtıcıdır."

Son senelerde cemiyet hayatımızın her sahasında bir usûlsüzlük ve kaidesizlik veya başka bir ifade ile ahlâksızlık yaygınlaşmıştır. Daha da kötüsü bu gidişin dikkati çekmemesi ve tartışılmamasıdır. Bir başka ifade ile bir meslek ahlâkı meselesi gündemimizde bulunmaktadır. Halbuki "hiçbir sosyal faaliyet şekli yoktur ki, kendine mahsus bir ahlâk disiplinine ihtiyaç göstermesin." Bu bakımdan meslek ahlâkı meselesi meslek ircaının

---

[8] P. B. Medawar, *Genç Bilimadamına Öğütler* (Çev. Nermin Arık), Ankara, 1995, s. 4-5

ayrılmaz bir parçasıdır.[9] En gayrimeşru mesleğin bile bir ahlâkının bulunduğu bir vakıadır.[10]

Netice itibariyle yine meselemize dönecek olursak kısaca söylemek gerekirse çalmanın kârı çok, zararı yok. Çalmamanın da

---

[9] Emile Durkheime, *Meslek Ahlâkı* (Çev. Mehmet Karasan), İstanbul, 1962, s. 22

[10] 1966 yazında,Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında, Polis Enstitüsü 1. sınıf talebesi olarak İstanbul'da Eminönü Emniyet Âmirliği'nde üç ay stajyer memurluk yaptım ve bu semtin her saatini ve her yüzünü tanıdığımda sadece on dokuz yaşındaydım. Burada hayat kadınlarının hayatlarına da şahit oldum. Belli aralıklarla çalışma karnelerini tasdike geliyorlardı. Bunlardan ikisi çok ünlüydü. Biri daha yaşlıca ve elli yaşını geçkindi. Kısa boylu, tıknazca, sarıya boyanmış saçlı, omuzları geniş ve iri yüzlü ve şen şakrak bir kadındı. İsmi Kadillak Nermin idi. Diğeri biraz daha genç, daha mevzun bedenli ve boylu, yine neşeli bir hanımdı. İsmi veya lâkabı Şöför Nebahat idi.Akşamları, Sirkeci tren istasyonu bitişiğinde, sonradan yerine cami yapılan bir arsanın üzeri kapatılmış büyük bir salon, tahta masalar ve sandalyelerle dopdoluydu. Burası hayat kadınlarının akşamları mekânı oluyorlar, gündüzleri kendilerini kabül eden bazı lokantalarda oturuyorlardı. Dündar Seyhan'ın 1966'da basılan hatıralarında (*Gölgedeki Adam,* s. 13-14)bu kadınların müşterileri olan "hacıağalar" hakkında kıymetli bilgiler bulunmaktadır. Hayat kadınlarının o zamanki hizmetlerinin tarifesi 125 lira gibi mühim bir para idi. Bu para o zaman 500 gazete parasıydı ve mütevazı bir lokantada 2,5 liraya öğün savuşturmak mümkündü. Bu fiatı düşürmek istiyenlere de pek yüz vermezler ve işi pazarlığa döküp piyasayı düşürmezler ve "O fiata tavuk bile vermezler" diye cevap verirlerdi. Kısaca kendilerini ucuza satmaz ve meslek haysiyetinden taviz vermezlerdi. Diğer taraftan otel bulmak ve parasını ödemek müşterilere aitti. Bu iş için, Hacı Mehmet gibi bazı otel sahipleri asla kıpılarını açmazlardı. Otel bulamayan müşteriler paralarının iadesi için karakolumuza gelirler ve çok rahat tavırlarla kadının parayı iadesi için yardım talep ederlerdi. Bu kadınlar karakola geldiklerinde ise açıkça sözlerinde oldutlarını, müşterilerinin oteli bulup işlerini yapmalarını ama parayı iade edemeyeceklerini söylerler ve "ben sözümdeyim" derlerdi. Meslek ahlâkı bakımından hiç taviz vermezlerdi. Bir gün hayatımda bu iki hayat kadınını rahmetle hatırlayacağım hiç ama hiç hatrıma gelmemişti. Allah her ikisinin de taksiratını affetsin. Talebelerini, meslektaşlarını ve okuyucularını bin bir şekilde istismar ve iğfal eden kalem sahiplerini ve üniversite hocalarını tanıdıkça hep bu iki hayat kadını hatrıma geliyor. Bunların ahlâksızlıklarını biraz yorumluyorum ama diğerlerini bir türlü anlayamıyorum.

gereği yok. İlim hayatındaki ahlâksızların bir mesele teşkil etmemesi en büyük kültür felâketi olarak dikkatimizi çekmekte ve buna dair birkaç satırı yazmak vazifemizi yerine getirmekteyiz.[11] Bu arada intihâl tartışmalarının çok az ve kifayetsiz ve neticesiz tartışmalar olması talihsizliktir. Bu mesele hakkında basılan kitapların hemen hemen hiç alâka görmemesi de dikkate değer bir keyfiyettir.[12]

İntihâlin ve ahlâksızlığın tarifi bilinmeyen bir şey değil. En açık ve düz mânâsı ise açıkça ilim sahasında yapılan çeşit çeşit hırsızlıktır. Tespit edilen şekilleri arasında veri uydurma, çarpıtma, aşınma,yayında işarette bulunmaksızın tekrarlama, dilimleme ve bilhassa tezleri parça parça yayınlama, destekleri belirtmeme ve kaynak ve yazar isimleri belirtmeme veya yanlış belirterek saklama ilk belirtilen şekilleridir.[13]

Bu meselede hatıra gelen bir sual ise şudur: Acaba hakyiyehler mi daha büyük günahkârdır, hakkını yedirenler mi?

İntihâl ve daha geniş mânâda usûlsüzlükler hakkında çeşitli başlıklar hakkında bazı hususları dile getirmek gerekiyor:

1- İntihâlde başka lisanlarda basılan kitap ve yazıların değerlendirilmesi:

Bu türden intihâlin araştırılması Türk ilim tarihinin çok dikkate değer bir tarafını ortaya koyabilir ve uzun bir araştırmaya vabestedir. Bu hususta Ali Fuat Başgil, yarım asır önce ve bütün samimiyetiyle durum tespiti yapmıştır. "Kendim de dahil olduğum hâlde, birer karış kalınlıktaki eserler ile öğünenlerimizin yaptığı Garp müelliflerinden çalınmış, ustalıklı birer kopyadan

---

[11] İlim ahlâkı meselesi hakkında müstakil bir kitap için: Albert Bayet (Çev. Vedat Günyol), *Bilim Ahlâkı,* İstanbul, 1963, 154 s. Çan Yayınları

[12] Bu hususta hatırlatılacak iki kitap: Burhan Günel, *Benzer Romanlar,* İstanbul, 1986, 184 s. Kerem Yayınları; Mahmut Çetin, *Çalıntı Polemikleri*, İstanbul, 2005, 240 s. Biyografi Net yayını

[13] Bu hususta son yazılan araştırmalardan birinde geniş bilgi bulunmaktadır: Nazan Özenç Uçak-Hatice Gülşen Birinci, "Bilimsel etik ve intihal", *Türk Kütüphaneciliği*, C.22, Sayı. 2(Haziran 2008), s. 21-38

başka bir şey midir? Bunlar mı yarının ilim tarihinde yer tutacak eserlerimiz. Hakikatler olduğu gibi söylenince pek acı geliyor değil mi?"[14] Bu meselede daha da garibi Başgil'in bu itirafına karış karış hukuk kitapları yazan büyük hukuk üstâdlarının hiçbirinden bir tek tekzip gelmemiştir.[15]

Avrupa lisanlarından yapılan intihâllerin yanı sıra Şark lisanlarından yapılan intihâllerin de bahis mevzuu olması kaçınılmazdır. Nitekim bu gibi intihâllerin en dikkate değer örneğini son senelerde Prof. Dr. Sadettin Kocatürk vermiş bulunmaktadır. Sayın Kocatürk, başka nümunelerini bilemiyoruz. *Maarif* isimli ünlü İran mecmuasındaki bir yazıyı tercüme ederek kendi ismiyle bastırmış ve resmî bir mecmuada bastırmıştır ki bu intihâl de başlı başına bir edebiyat hâdisesidir. Bu yazının asıl yazarının imzasıyla bu resmî kurum yâni Atatürk Kültür Merkezi tarafından yeniden basılması ve bir haksızlığın bu şekilde telâfisi ve bir hakkın iadesi gerekir.

Bu meselede yardımını aldığımız bir edebiyatçının tespitleri şöyledir:

"Suruş'un makalesinin künyesi şöyledir:

Abdulkerîm Surûş, "Gazâlî ve Mevlevî (İhyâu'l-Ulûm ve Mesnevî), Ma'ârif, Âzer-İsfend, Sayı: 3(1363- 1984) , s. 91-140

Google'da aranırsa PDF'si çıkıyor.

Zât-ı nâmuhteremin makalesi ise şöyle:

Saadettin Kocatürk, "İslam Fikir Aynasında İki Büyük Mutasavvıf Gazzâlî ve Mevlânâ", Erdem, sayı. 50, (2008), s. 169-196

Baş taraflarda bir iki dipnot uydurmuş, Hasan Akay'ın İslâmî Terimler Sözlüğü'nü ve İskender Pala'nın Ansiklopedik

---

[14] Ali Fuad Başgil, *İlmin Işığında Günün Meseleleri,* İstanbul, 1960, s. 141

[15] Türk anayasa kitaplarında Garptan yapılan intihâller için güzel bir araştırma için: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodololojisi,* Bursa 1999, 319 s.

Divan Şiiri Sözlüğü'nü referans göstermiş.

Diğer notlar neredeyse tamamen aynı. Alıntı şiirler de aynı. Makale metni de paragraf paragraf aynı. Ancak bazı yerlerde kısaltma yoluna gidilmiş. Tercüme ise berbat. Ne dediği anlaşılmaz bir Türkçe metin."

Başka lisanlardan yapılan intihâllerin araştırılması başlı başlıbaşına zengin neticeler verebilir.

2- Felsefe merakının intihâlciliğe yansıması :

Türkçe basılan kitaplardan yapılan intihâllerin sebepleni arasında bazan çarpıcı ve felsefî yorumlar üretme ve bu bu yolla farklı görünme merakı bulunmaktadır ve bilhassa bu nev'iden saçma intihâllerden biri hakkındaki bilgiler gazetelere yansımıştır ve tekzip edilmemiştir.

Dücane Cündioğlu 30 Eylül 2007 tarihli *Yeni Şafak* gazetesindeki « Düşüncenin yazgısı : ızdırap » başlıklı yazısında bir edebiyat tarihçisinin, kanaatimizce hiç de gereği olmayan, intihâlini yazıyor. Bu satırların tekzip edilip edilmediğini bilemiyoruz :

–"Hâlbuki Descartes'ten sonra, sadece 'kim' sorusunun cevaplandırılarak fiilî sebebin belirlenmesi kâfî gelmeye başlayacak; yavaş yavaş 'niçin'in yerini de 'nasıl' alacaktır. Klâsik sanatın soruları, yerini modern sanatın meraklarına bırakmakta iken, –aynı sebeple ve eş bir hızda olmasa da– benzer bir değişim Osmanlı şiirinde de yaşanmaya başladığı hissedilir." (M. Kayahan Özgül, *Divan Yolu'ndan Pera'ya*, Ankara, 2006, *s. 102-103)*

Aristoteles... Régnon... ve en nihayet Descartes...

Bu ilmî temelden yoksun büyük lâfların hepsi de gerçekte birer safsatadan ibaret. Bu safsataları savunmaksa yazarın salâhiyeti dışında. Kendileri anlamadıkları, bilmedikleri, derinleşme imkânı bulamadıkları konularda atıp tutmakla ye-

tinmemişler, sırf caka satacağım diye yukarıdaki lâf yığınını tırtıkladıkları kaynağın adını bile zikretmekten kaçınmışlar.

Gizlenen kaynak, Afşar Timuçin'in "Descartes/Descartes'cı Bilgi Kuramının Temellendirilişi" adlı eseri. (İstanbul, 1976s. 141-142 ; 2000 baskısı, s. 137).[16]

Yukarıdaki satırlar kelime-be-kelime bu kitaptan alınmış ve yazar, Timuçin'in biçimsel, maddesel, örneksel, etkin, sonuçsal nedenlerini, bir çırpıda şeklî, maddî, temsilî, fiilî, nihâî sebeplere dönüştürmekle kalmamış; bu yetersiz ve başarısız çalışmanın ihtiva ettiği fahiş hataları, yanlış çevirileri, mesnedsiz ve naif yorumları ithal suretiyle bozdurup bozdurup kullanmış.

3-Bir intihâl usûlü olarak tercümelerin tercümesi veya baskıya hazırlanması:

Son zamanlarda daha önce tercüme edilmiş kitapların yeniden tercüme edildiklerine çok sık rastlanmaktadır. Mükerrer ve aşırma tercümeler hakkındaki bir araştırma çok dikkate değer bir kitabın teşekkülüne vesile olabilir.Bir kitabın veya yazının yeni bir tercümesi yapılırken, eğer maksat sadece para kazanmak değilse, evvelki tercümeler hakkında bir değerlendirme yazılması ve yeni tercümenin gereği hakkında, eğer okuyucu ciddiye alınıyor ise, bilgi verilmesi gerekir. Aksi takdirde dünyada tercümesi gereken binlerce kitap varken aynı kitabın farklı imzalarla ve tartışmalı bir şekilde piyasaya sürülmesini anlamak ve anlatmak mümkün değildir.

Tekrar tercümelerin son zamanlarındaki dikkate değer ve tartışmalı örneklerinden biri de Prof. Dr. Beynun Akyavaş tarafından büyük bir vukuf ve çok güzel bir Türkçe ile tercüme edilen ve 1981'den beri defalarca basılan ve büyük bir zevkle okunan Edmondo De Amicis'in ünlü kitabı İstanbul seyahatnâmesinin yeniden tercüme edilmesi ve bunun bir intihal olduğu

---

[16] Ekler kısmı. nu. 1, s. 274-275.

hakkındaki yazı üzerine yeni mütercim Filiz Özdem'in bu yazıya, mahkemeye dâvâ açmak suretiyle cevap vermesidir. İçinde « zımbırtı » fibi kelimelirin de bulunduğu bu tercümenin gereği anlaşılamamıştır. Halbuki İtalyan dilinde Türkiye hakkında tercümeye değer binlerce eser eser bulunmaktadır. Sayın Filiz Özdem'in yeni tercüme gerekçesi ve bir intihal suçlamasına niçin cevap vermeyip bir dâvâ açma yoluna başvurduğunu yorumlamak imkânı yoktur.[17]

Gerçek isimli veya müstearlı tercümelerin tam bir değerlendirilmelerini veya murakabelerini yapmanın çok zor olduğu açıktır. Ancak bu yeni bir kültür hâdisesidir ve zaman zaman iş bir yağma havasına bürünmektedir. Meselâ son zamanlarda Ali Haydar Taner[18] tarafından Grigori Petrov'un Bulgarca'dan tercüme ettiği *Mefkûreci Muallim* ve *Beyaz Zambaklar Memleketinde* isimli tercümeleri birçok yayınevi tarafından basılmaktadır ve bu baskıların bir kısmında soyadı bile bulunmamakta veya yayınevleri ve baskıya hazırlayanlar eserini yağmaladıkları mütercimi merak bile etmemektedirler. Daha önce bu gibi eski Şark klâsiklerini baskıya hazırlayan kişilerden S. Yalsızuçanlar, yaptığı bu baskıya hazırlama işinden dolayı özür dilemiş ise de aynı yanlış usûldeki mesaisine Timaş'ın yan kuruluşu olduğu ifade edilen Antik Şark Klâsikleri Dizisi adı altında devam etmekte ve yayınevi ile beraber başkalarının beyin terlerini ticarî meta hâline getirmektedir. O zaman özür yazısını nasıl yorumlamak gerektiği meselesini hâlletmek mümkün görünmemektedir[19]. Bu diziden son senelerde *Gülistan* (2011), *Kelile ve Dimne* (2012) ve *Mahzen-i Esrar* (2009) kitapları Yalsızuçanlar tara-

---

[17] Bu yeni tercümedeki yanlışlar ve intihaller hakkında: Beynun Akyavaş," Bir çeviri fâciası", *Belleten*, Sayı. 273 (Ağustos 2011), s. 579-607

[18] Hayatı ve eserleri hakkında: *Ali Haydar Taner* 1883-1956 (Haz. Cemil Taner), İstanbul, 1957, 32 s. Ahmet Sait Matbaası

[19] "Ali Birinci'ye cevap: Şark klâsiklerine ilişkin birkaç söz", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı. 8 (bahar 2006), s. 228-230

fından bastırılmıştır. Son kitaba yazdığı takdim yazısı ise 'Tevfik ve inayet yüce Rabbımızdandır' temennisiyle hitama ermekte ve böylece bu haksız ve hukuksuz bu neşriyat icraatı meşruiyete ve ahlâka kavuşmuş olmaktadır. Bu diziden yine S. Yalsızuçanlar tarafından *Siyaset-nâme* de (Nizamülmülk) kültür hayatımıza kazandırılmıştır.Bu defa da Mehmet Altay Köymen'in tercümesi pazarlanmış ve yayınevi ile S. Yalsızuçanlar kazanmışlardır. Ancak okuyucu ve mütercimin ne kazandığı üzerinde pek durulmamıştır.

Bu arada bazı imzaların da son zamanlarda daha önce tercümesi yapılan kitapların tercümesine hız verdikleri görülmektedir. Bunlardan biri de Şemsettin Yeltekin müstearıdır. Bunun bir kişinin mi veya bir tercüme heyetinin mi müstearı olduğu meselesi cevap beklemektedir. Merak edilen yazar ve mütercimlerden biri de Ali Çankırılı olmakla beraber hakkında kâfi derecede bir bilgi bulunmamaktadır. Bu kişinin de yarım asır önce yapılmış tercümeleri (Salzman'ın *Yengeç Kitabı* veya romanlar gibi) yeniden yaptığı dikkati çekmektedir ve ayrıca araştırılması gerekir. So zamanlanda dikkati çeken başka bir yayınevi de Tutku Yayınevi olmuştur. *Zerdüşt Böyle Buyurdu* (Nietzsche) kitabını mütercimi olmadan ve tabiî başka bir tercümeden aşırarak basan yayınevinin diğer kitaplarının da yayın ahlâkı bakımından tedkiki dikkate değer neticeler ortaya koyabilir. İncelenmesi gereken başka bir yayınevi de Araf Yayınları'dır. Mütercimi olmayan yayınları görülmektedir.

Kısaca tercümelerin yeniden tercüme edilmeleri edebiyat hayatımızın en dikkate değer meselelerinden biri ve belki de birincisidir. Bu meyanda hiçbir mehenk taşı ve kıstas bulunmamaktadır. Bu meselenin resmî veya gayrıresmî bir muhatabı ve sahibi bulunmamaktadır.

«Dikkatimizi çeken iki tercüme üzerinde bir karşılaştırmaya ne dersiniz: Baron Kress von Kressenstein'ın, 1943 yılında Emekli Yüzbaşı Mazhar Besim Özalpsan tarafından *Türklerle Beraber*

Süveyş Kanalına (Genelkurmay X. Şube Yay., Askerî Matbaa, 201 s.); Tahir Balaban tarafından Son Haçlı Seferi: Kuma Gömülen İmparatorluk adıyla tercüme edilen eseri (Yeditepe Yay., 1. b., İstanbul 2007, XVI+391 s.) arasında bir karşılaştırmadan söz ediyorum. Eserin orijinal adı Mit den Türken zum Suezkanal'dır.[20]

Bu örnekte de olduğu gibi ilk tercüme edenin metni yeni harflere aktarılmış ve yeni bir mütercim ismi konulmuştur. Yağmalanmadan basılsa ve eseri ilk defa Türkçe'ye kazandıranın hâtırası da bu şekilde yaşatılsa ve ortaya kalp ve bir hırsızlık malı sürülmese daha iyi ve kârlı olmazmıydı? Bu yayınevi son zamanlarda bastığı bir kitaba da, sırf satışını artırmak maksadıyla, yanlış isim koyarak okuyucuyu yanıltmıştır : Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu* 1828-1878, İstanbul, 2013, 432 s. Yeditepe Yayınevi. Bu kitap bilinen yeni harfli matbu kitaplara dayanmakta ve yeni bilgi veya yorum getirmemekte ve II. Meşrutiyet'in ilânında gazetelerin kamu oyu desteği sağladıkları gibi (s. 413) çok yanlış bir yorumla nihayete ermektedir.

3- Kendi yazısını intihâl edenler :

İntihâller tarihimizin en dikkate değer örneklerinden biri de bir yazarın kendi yazılarını inthâl etmesidir. Başkalarının yazılarının inthâli yanında bir yazının yazarı tarafından intihâl edilmesinin de gereği bulunamamıştır. Bunun en dikkate değer örneklerinden biri de Mehmet Temel'in bir makalesini on bir sene sonra biraz genişleterek ama ilk yazısını gizleyerek veya zikretmeyerek, profesörlük unvanı için bastırmasıdır. Hedef akademik unvan ise ilim ahlâkı teferruat bile olmamalıdır. M. Temel'in ilk yazısının künyesi şudur:

Mehmet Temel, "1916 Yılında İtilaf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkiyasının Yolaçtığı Zararlar,"

---

[20] Yusuf Turan Günaydın'dan nakil.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, Sayı. 2(Temmuz 1998), s, 77-90.

Bu yazının on bir sene sonra basılan şeklinin künyesi ve başlığı da bir fikir verebilir : " İtilaf Devletleri nin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırılar ve Mütekabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devletinin Aldığı Önlemler", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C.XXIV, Sayı.1 (Temmuz 2009), s. 117-150. Yazar bu ikinci baskıda yazısına Karadeniz sahillerini de dahil etmiştir.[21]

Burada sorulması gereken ilk sual şudur: Bir tarihçi başkasının intihâl ettiği yazısının künyesini vermeyebilir ama aynı mevzuda yazdığı yazının künyesini niçin gizler ve bu ilim ahlâkı veya yenilerde moda olduğu üzre bilimsel etik bakımından mümkün müdür ? Bu gizlemenin mantığı ve gerekçesi ne olabilir ?

İkinci bir sual ise acaba *Tarih İncelemeleri Dergisi*' nin nâşiri bu durumu bilse yazıyı bu hâliyle yine de basar mıydı ? Başka bir mesele ise bu yazıdaki iktibasların sadeleştirilmesidir. İktibasların sadeleştirilmesi zaten iktibasın ruhuna aykırıdır. Aslî metin okuyucuya bir karşılaştırma imkânı için ve 'Bu metni böyle yorumladık, siz ne dersiniz' demek için verilir. Bu yazının ahlâkî ve ilmî bir bakımdan bir felâket olduğu açık ise de yeni felâketlerin de başlangıcını teşkil etmiştir.[22]

Üçüncü bir sual ise bu durumu tarihçilerin ve okuyucuların

---

[21] Sayın M. Temel imzasını taşıyan ve bir doktora tezi olduğu anlaşılan bir kitabın (*İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu,* Ankara, 1998, 308 s) bibliyografyasında(74 kitap ve 15 makale) başlı başına bir araştırma mevzuu olabilir. Bibliyografyada tek bir eski harfli kaynak bulunmaması da şaşırtıcıdır. Her iki yazının da ilk sayfaları için: Ekler, nu. 2, s. 276-277.

[22] Bu yazıyı TTK Belleten'inde basmamıştım. MT tarafından tehdit edildim ve sayın intihâlci işi mahkemeye taşıdı. Dâvâ devam ediyor ve edecektir. Tehdit mektubu, Ekler, nu. s. 278.

tabiî bulup bulmayacakları hususudur.[23] Ancak Türkiye'de üniversite yayınlarının kalite ve ahlâk denetimini yapması gereken tek kurum olan YÖK'e göre bu durum bir intihâl yâni ahlâksızlık değildir. Acaba ilim ahlâkı bakımından bir kıstas ortaya konacak mıdır suali hatıra geliyorsa da YÖK'ün bu hususta bir gayreti, kurulduğundan beri asgarî ölçüde olmuştur ve ilim ahlâkına dair bir kıstas veya standart ortaya koymamıştır.[24]

3-Bir intihâl âleti olarak müstearlar:

İbrahim Refik (İbrahim Atay) ve A. Şerif Aksoy (Tanıl Yaşar) gibi müstearların sahipleri kendilerinden önce ortaya konulan eserleri çok kolay ve zahmetsiz bir şekilde bir kaynaklar listesi veya dipnotlar ile veya bazan bunu da yapmaksızın intihâl etmekte bir beis görmemektedir. Bilhassa bu imzalardan İbrahim Refik bu yoldan bir çok kitaba imza atmıştır. Bunların tespit edilenleri otuz beş civarındadır.Kendi kurduğu Albatros yayınları başlıbaşına bir inceleme mevuzuu olabilir.[25] Bir kaç sene içinde birçok kitap yazan İbrahim Refik de ayrıca araştırılmaya değer bir şahsiyettir. Esasen müstear ile bastırdığı kitapların iç kapaklarında hayat hikâyesini vermektedir ama gerçek ismi hiçbir kitabında bulunmamaktadır. Yalnız bazı seneler dört kitaba imza atan İbrahim Refik'in yaptığı çok başarılı bir pazarlama

---

[23] Mehmet Temel'in tarih adına yazdıklarının müstakilen değerlendirilmesi çok dikkate değer neticeler ortaya koyacağına inanıyoruz. Vaktimiz olursa bu işi yapacağız.

[24] YÖK'ün yazısı: Ekler.4, s. 279

[25] İbrahim Refik imzalı *Ramazan Medeniyeti* (İstanbul, 2000, 240 s. Albatros Yayınları) kitabı başka bir yayınevinin (*Ramazan Kitabı,* Haz. Özlem Olgun, İstanbul, 2000, 376 s. Kitabevi Yayınları)kitabının büyük bir kısmı (Yüzde elli beş) aşırılarak hazırlanmış ve ramazan bereketi kaçırılmamıştır. İ.brahim Refik'in hakkındaki intihâl suçlamalarına cevap vermeme basireti göstermesi de dikkate değer. Yazı ve intihâlin delilleri için: Ahmet Hamdi Güler, "İyi İntihâller İbrahim Refik Bey," *Türk Yurdu,* Sayı.167 (Temmuz 2001), s. 53-56

çalışmasıdır. Kendilerini bu derece cesarete sevkeden ise edebiyat ve tarih dünyasının tam bir sahipsizlik içinde bulunmasıdır. Diğer taraftan başka bir sermayeleri de okuyucuların kitap ve yazar seçme bakımından çok dikkatsiz ve vurdum duymaz oluşudur.Halbuki her ideal okuyucu herşeyden önce yazarı ve yayınevini, asgarî bir ölçüde olsa bile, tanımak zorundadır, aksi takdirde okuyucu sıfatına lâyık olmaz. . Çok merak edilen ama meçhûl kalmayı tercih eden bu çok becerikli ve her parmağında ayrı bir hüner bulunan İbrahim Refik hakkında bulunabilen bilgiler de şöyle:

İbrahim ATAY (Yazar)

1961'de Gördes'te doğdu. Refik Atay'ın oğlu olup, ilk ve orta okulu burada bitirdikten sonra, Manisa Ticaret lisesine devam etti. 1982 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden mezun oldu. Bir süre özel okul yöneticiliği yaptıktan sonra, 1985' den bu yana aylık ilim ve kültür dergisi Sızıntı'nın yazı işleri müdürlüğünü yapmaktadır. Ayrıca radyo yöneticilik ve yapımcılığı, televizyon program yapımcılığı (belgesel), reklâmcılık da yapmaktadır.

Sızıntı, Yeni Ümit, Aksiyon, Tarih ve Medeniyet dergileri ile Zaman gazetesinde "İbrahim Refik" adıyla deneme ve araştırma yazıları yayımlanmıştır. Yazarın tarih ve sosyal bilimler sahalarında yayımlanmış kitapları şunlardır: Efsane Soluklar (1992), Tarih Şuuruna Doğru-1 ve 2 (1994, 997), Bosnada Hüzün (1994), Geçmişten Geleceğe Işıklar (1995), Kültürde Dirilmek (1997), Köklerden Göklere (1997), Düşünce Atlası (1998), Çanakkale'nin Ruh Portresi (1998. Evli ve iki çocuk babası olan yazarın, yeni kitap çalışmaları devam etmektedir.[26]

Sayın İbrahim Atay'ın daha geniş bir hâl tercümesi, yine İbrahim Refik ismiyle, *Tarih Şuuruna Doğru* (5 cilt, 2009) kitabının iç kapağında da bulunmaktadır. Bu kitabının da ilk iki cildi

---

[26] Bir zamanlar Gördes sitesi

dipnotlu, diğer üç cildi ise dipnotsuz aktarmalardan ibarettir.

Bu arada kitaplarından birinin isminin de *Edeb Yâ Hû* olması dikkati çekmektedir. Tabiî bu kitapta tek bir mehaz kullanmadığına da işaret etmek gerekiyor. *Doğudan Batıya Düşünce Atlası* isimli kitabının temelinin talebeliği esnasında 1978'de atıldığını ve 19 (on dokuz) senelik uzun serüven boyunca « Hikmet müminin yitik malıdır, nerede bulursa alır » hadis-i şerifinden yola çıkarak okuma süzgecinden geçirdiği kitaplardaki kalp ve zihninde iz bırakan orijinal düşünceleri hasad ederek topladığını ifade etmektedir (İstanbul, 1998, s. 8). Tabiî yitik malları toplarken tek bir kitap ismi vermediği görülmektedir. Bu arada kaynak vermeme hususunda bir hadis-i şerif veya başka gerekçe olup olmadığı bildirmemiştir. *Tarih Şuuruna Doğru* (İstanbul, 2009, 5 c) il kiki cildi dipnotlu, diğer ciltleri ise dipnotsuz aktarmalardan ibarettir.

İntihâller tarihinde başka ve çok heyecanlı bir sayfayı da iki ismiyle başkalarının eserlerini yağmalayan bir araştırmacı yazar (?) teşkil etmektedir.

A. Şerif Aksoy veya gerçek adıyla Tanıl Yaşar'ın, *İttihat ve Terakki* (İstanbul, 2008, 336 s. Noktakitap) birkaç dipnotlu paragraf hariç, tamamı intihâl olan kitabında "Abdullah Cevdet ve Mevlâna" isimli ve kitapla alâkası belli olmayan kısmı (s. 216-218) tamamen Yusuf Turan Günaydın'ın bir tebliğinden hülâsaten alınmıştır ve bu tebliğ "Kaynakça"ya bile alınmamıştır. Ancak her nedense sadece Y. T. Günaydın'ın ismi (s. 336) zikredilmiştir.Kaynakça'nın bir alfabe sırasına bile konmamış olması başka bir felâkettir.[27] Bu kitaba konulmuş biyografilerden hiçbi-

---

[27] Y. T. Günaydın," Yusuf Turan Günaydın, "Abdullah Cevdet ve Dilmestî-i Mevlânâ'sı -Değerlendirme ve Çevrimyazı Metin-", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu 14-16 Aralık 2006 - Bildiriler*, SÜMAM Yayınları, Konya, 2007, s. 393-422. Bu intihâl dâvâ mevzuu olacaktır. Yusuf Turan'ın bu intihâl hakkındaki cevabı internette: "Üst üste intihâl".

rinde bir kaynak zikredilmemiştir. Bunlardan Şerif Paşa (s. 313-315) biyografisi ise bir ansiklopedisi maddesinin hülâsasından ibarettir.[28]Bay Tanıl Yaşar'ın başkalarının alın terlerini yağmalamaktaki rahatlığına imrenmemek elden gelmiyor

Kısaca söylemek gerekirse tarih her zaman satıyor ve tarihi satmaya hazır bezirgânlar her zaman pusudalar. Bu iki müstear bu satış işini en iyi başaran iki becerikli insanı olarak dikkati çekiyor. Ancak son zamanlarda Şemsettin Yeltekin müstearı kendini çeşitli Garp ve Şark klâsiklerin üzerinde kendini göstermekte ise hakkında hiçbir bilgi bulunamamıştır. Bu Şark klasiklerini yağmalayan bir heyetin de ismi olabilir.

Yalnız, A. Ş. Aksoy ve gerçek ismi Tanıl Yaşar başlıbaşına çok dikkate değer bir vak'a olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan müstearı ve diğer taraftan da gerçek ismiyle intihâllerde bulunan Tanıl Yaşar'ın asıl dikkati çeken kitabı ise *Çemberin İçindeki İnanış Yezidilik* (İstanbul, 2008, 238 s. Noktakitap) başlığını taşımaktadır.

Kitabın "Teşekkür" sayfasında (s. 9) bu kitabı vücuda getirmesi için Noktakitap sahibi Engin Uğur'a ve eski mesai arkadaşları ve yayınevi çalışanlarından Tarkan (Tufan), Ahmet (Seyrek) ve Befrin'e (K. Musa), basılmamış kitabının müsveddelerin eline tutuşturan Ahmet Karakuş'a, "kendisine kaynak gösterme nezaketi gösteren Sayın Prof. Dr. Fuat Bozkurt'a, merhum Erol Sever'e, Berfin yayınları sahibi İsmet Arslan'a ve Hikmet Doğan'a teşekkür etmektedir. Diğer taraftan "bu araştırmaya istemdışı da olsa 20 yıl önce akla sokan, araştırmalarımda bana yol gösteren sevgili ağabeyim Murat A. Yaşar'a" cümlesiyle başlayarak bütün aile fertlerine sonsuz sevgi ve şükranlarını sunuyor. Ancak kısa bir müddet zarfında bu teşekkür metninde yalan içinde yalan olduğu ortaya çıkıyor.

Kitaba daha yakından bakıldığında dikkati çeken ilk husus

---

[28] Ali Birinci,"Şerif Paşa", *Yapıtları ve Yaşamlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, C.2, s. 586-588

"Kaynakça"sı (s. 237) oluyor. Bu listede sadece 10 (yazı ile on) kitap ismi bulunuyor. On kitaba dayanarak böyle hassas ve az kaynağın bulunduğu bir mevzuda yazılan bu kitaba ve tabiî yazarına hayranlık duymamak mümkün değil. Ancak tam bir bu esnada devreye Samsun'da basılan ve pek az kişi tarafından bilinen ve pek bulunmayan bir doçentlik tezi giriyor. 19 Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi eski dekanlarından Prof. Dr. Ahmet Turan'ın doçentlik tezi *Yezîdîler*-Tarihçeleri, Coğrafî Dağılımları, İnançları, Örf ve Âdetleri (Samsun, 1993, 164 s. Eser Matbaası) âdeta yağmalanmış ve cümleler ve paragraflar hâlinde aktarılmış. Bu aşırmaların hepsini göstermek gerekmemekle beraber bazı örnekler bu kitabın eklerinde verilmiştir[29]. Tanıl Yaşar veya nâmıdiğer A. Yaşar Aksoy ismi etrafında başlıbaşına bir araştırma yapmanın gereği ortada ise de sadece işaret etmek de bir fikir verebilir. Ancak Tanıl Yaşar'ın biyografisine sahip olmamak büyük bir merak mevzuu olmaya devam edeceğe benziyor.

Bu meselede sorulması gereken bir sual şudur: Bir kere çalan acaba durur mu veya kaç kere çalar veya çalmaya mola verir mi? Bir kitabında bir defa çalanın daha sonra çalmadığına veya bu suçu başka kitap ve yazılarında işlemediğine nasıl karar verilebilir?

4- Üniversitede bir zaaf olarak mürşit-mürit ve dostluk münasebetleri:

Adam yetiştirme edebiyatı üniversitelerimizdeki en abes sohbetlerden biri ve belki de birincisidir. Bir insan nasıl yetiştirilir veya yetişmek isteyen bir insan nasıl anlaşılır ve ne gibi hususiyetlere sahiptir gibi sualler gündem de bile hiç olmamıştır. "İnsan veya talebe yetiştirmek" tarifi yapılmamış bir mesaidir ve en iyi yetiştirmek usûlü insanın kendisini yetiştirerek örnek olması ve talebesine nasıl olunması gerektiğini akvâliyle değil ah-

---

[29] Bu kitaba dikkatimizi genç meslektaşım Abdülazim Şimşek çekmişti, müteşekkirim. Bu iki kitaptan alınan örnekler Ekler, nu. 5, s. 280-297.

vâliyle gösterebilmesidir.

Son senelerde bazı okumaz ve yazmaz hocaların dilinde gezen "Talebe yetiştirdim" tefahurunun tembelliğin ve vazifeyi ifa edememişliğin bir itirafı ve diğer taraftan da çevreyi iğfal etmenin bir âleti olarak görülmesi gerektiği açıktır. Adam yetiştirmek ne demektir, bir adamın yetiştiği nasıl anlaşılmaktadır, adam yetiştirmek ile profesör unvanı imâl etmek arasında bir fark gözetilmekte midir, adam yetiştirirken kendinizi ihmâl edip etmediğinizi düşündünüz mü gibi sualler gündeme gelmekte ve cevabını beklemektedir.

Esasen itiraf etmek gerekirse artık maarifin gayesi "adam olmak" değil, iyi bir dünyevî imkânnın kapısını açabilecek veya vesilesi olabilecek diplomaya vâsıl olmaktır. Üniversite hocalarının da bu mesleği dünyevî maksatlarla seçtikleri ve ancak pek cüzî bir kısmı için ilmin ve yetişmenin hedef teşkil ettiği ve ilk fırsatta ilmi bırakıp daha dünyevî, yâni kazançlı memuriyetlere geçtikleri basit gerçekler olarak ortadadır ve kısaca "ar devri değil, kâr devridir ve dünyaya on kere gelinmemektedir."

Müritlerin hocaları için malzeme toplamak, çeviri yazı yapmak, makale yazmak ve kütüphanelerde süreli yayın ve kaynak taraması yapmak gibi çeşitli vazifeleri bulunmaktadır ve bu zahmetleri karşısında bir çay ile bile mükâfatladırılmadıkları da bilinmektedir. Başka bir vazifeleri ise hocanın yerine derslere girmeleri ve prof. tarifesinden hocalarına para kazandırmalarıdır. Beş sene hocasının yerine felsefe dersine giren araştırma görevlileri bulunduğu bilinmektedir.[30]

Halbuki yerine vekil hoca sokma meselesi on asır önce tartı-

---

[30] Böyle bir araştırma görevlisi bölümünden ve üniversitesinden ayrıldıktan sonra bu zulümden kurtulabilmiş ve doktorasını bitirebilmişti. İzin almadığım için ismini yazamadım. 1993-1997 senelerinde Ankara'daki bir üniversitede bölüm araştırma görevlileri iki hocanın yerine derslere sokuldu. Hatıralarımda geniş bilgi ve isimler olacak.

şılmış[31] ve şartları tespit edilmiştir." Öğretmen bizzat kendi öğretmelidir, yahut yerine tayin edeceği kimsenin ücretini vermelidir. Ve tayin ettiği de kendi kadar yetkili olmalıdır." Acaba araştırma görevlisini kendisi kadar bilgili ve kifayetli kabül eden herhangi bir hoca Türk üniversitelerinde var mıdır?

İşin başka bir tarafı ise ağabeyler ve arkadaş takımları tarafından, yurt içinde ve dışında yazılan tezlerdir. Bu gibi tezleri yapanlardan bazıları bu tezleri bastırmama basiretini de göstermektedirler. Bu vak'anın tam bir tespitini yapmak imkânı bulunmamakla beraber üniversite mahfillerinde bol miktarda sohbeti yapılmaktadır. Esasen bu iş üniversite imtihanlarına girişteki yardımlaşmalardan başlamaktadır. Doçentlik ve profesörlük unvanlarına yayın hazırlığı devresinde de bu gibi yardımlaşmaların varlığı bilinmekte ve bazan bir telefon ile meslektaş dostlardan, artık o sıradaki modaya göre, meselâ "Ermeni sorunu" hakkında bir yazı, bir çay ısmarla da içelim" rahatlığıyla talep edilebilmektedir.

Üniversitede sadece mürşitlerin müritlerini değil müritlerin de mürşitlerini, yeni yayınları hususunda istimâl ve istismar ettikleri görülen hususlardandır. Bu gibi bir vak'anın tartışmalara aksetmiş bir örneği Prof. Adnan Karaismailoğlu ile asistanı (şimdi prof) Ahmet Kartal arasında geçmiştir. Karaismailoğlu " Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Devletlerinin Edebî Faaliyetlerindeki Etkinliği" başlığıyla yazdığı bir yazıyı iki araştırma görevlisine, okuyup görüşlerini bildirmeleri için, vermiş ve bunlardan Ahmet Kartal bu yazıyı bir müddet sonra kendi ismiyle neşretmişti: "Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu saraylarındaki Edebî Faaliyetler Üzerine Düşünceler" başlığıyla *Bilig* mecmuasında (Sayı. 17, Bahar 2001, s. 55-70) bastırmıştı. Daha sonra aynı sene Karaismailoğlu bu yazısını kitabında (*Klâsik Dönem Türk*

---

[31] Abu'l-Hasan'Ali İbnu Muhammed ibni Halef al-Ma'ruf al-Kâbisi al-Fakih al-Kayrawani, (Çe. Süleyman Ateş-H. Raşit Öymen), *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale,* Ankara, 1966, s. 61

Şiiri İncelemeleri, Ankara, 2001, s. 60-75) bastırdığı zaman iki yazının benzerliği dikkati çekmiş ve bu benzerlik Mustafa Balcı tarafından yazılan " Klasik Türk Şiiri kime Ne Söylüyor" başlıklı bir yazı ile *Hece* mecmuasında (Sayı. 89, Mayıs, 2004, s. 132-134) ifade edildiği zaman tuhaf bir durum ortaya çıkmış ve Karaismailoğlu bir talebesinin yazısını intihâl etmiş durumu düşmüştü. Bunun üzerine Karaismailoğlu'nun durumu tavzih etmek mecburiyetiyle yazdığı yazı ("Klasik Türk Şiiri Kime Ne Söylüyor yazısı üzerine zorunlu bir açıklama", *Hece*, Sayı. 93, Eylül 2004, s. 126-127)bu kara mizahı ortaya çıkarmıştı. Bu intihâlin az bulunan örneklerden biri olarak edebiyat tarihine girdiğine işaret etmek gerekiyor. Bir talebenin bu denli gözükara davranışı pek az görülen hâdiselerden olsa gerektir. Sayın talebe hocasının bu yazısına cevap verip ortalığı toza-dumana katmama basiretini göstermiştir.[32] Sayın Kartal tarafından son haftalarda basılan bir kitapta da (*Doğu'nun Uzun Hikâyesi*- Türk Edebiyatında Mesnevî, İstanbul, 2013, 912 s. Doğu Kütüphanesi) çok değişik bir yazma ve araştırma usûlü icad ve tatbik edilmiştir. Bu kitapta, mevzu hakkında, daha önce yapılmış araştırmalar, yer yer verilen dipnotlarla, telhisen kitaba alınmış, asıl mühim olan ve dikkati çeken husus ise araştırmalardan birçok cümle de, bir işarette bulunulmaksızın, aynen nakledilmiştir. Burada Sayın Kartal'ın edebiyat araştırmalarında süratli kitap yazma usûlü tatbik ettiği görülmektedir. Araştırlamaların yapılması değil, artık araştırmaların araştırılması ve ifade edilen teknik ile nakledilmesi ilim ve ahlâkı için bir felâkettir. Üstelik sayın Kartal tarafından daha önce tertip edilmiş Mesnevî bibliyografyasının toplanıp nakledilmesi (s. 599-718) de anlaşılmaz başka bir harekettir. Çünkü bu bibliyografya, Mesnevî türü hakkında en çok sayfalı araştırma yapan Sayın Kartal tarafından kullanılmadıktan sonra kimin içindir suali hatıra gelmektedir. Sayın Kartal tarafından kullanılan ve daha doğrusu nakledilen

---

[32] Bu iki yazıdan örnek sayfalar için: Ekler, nu.6, s. 298-302.

kaynakların ayrı bir listesi (s. 719-785) dikkati çekmektedir. Bu kitap herhalde edebiyatçılar tarafından bir tenkit süzgecinden geçirilecektir.[33]

Hoca-talebe ilişkilerinde bazen da şaşırtan münasebetlere ve bir mânâ verilemeyen vak'alar dikkati çekmektedir. Meselâ metin kısmı 29 sayfa olan bir yüksek lisans tezinin (*Hüseyin Vassaf*- Hayatı-Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler, Ankara, 1999, 142 s. Akçağ) kapağına, tez sahibi talebenin (İsmail Kasap) ismine ilâveten bir profesör (Cemal Kurnaz) ile bir yardımcı doçentin (Mustafa Tatçı) isminin nasıl sığdırılabildiğini anlamak mümkün olamamıştır. 29 sayfalık metin bu üç ismin ağırlığına nasıl dayanabilmiştir ve bu işte bir marifet veya keramet nedir? Bu sualin cevabı merak edilmektedir.[34] Mustafa Tatçı tarafından baskıya hazırlanan *Mansûr-nâme* (İstanbul, 1994, 275 s. MEB Yayını) isimli metin de intihâl tartışmalarına mevzu teşkil etmiş ve bu kitabın 1986'da yapılan iyi bir yüksek lisans tezinden (Faruk Çolak) intihal edildiği ifade edilmişti. Durum YÖK'e intikal ettiği zaman ise verilen cevap biribirinden habersiz bir şekilde aynı mevzuda kitaplar yazılabileceği cevabı verilmişti.[35] Burada her şeyden önce YÖK'ün cevabının ciddiyetten uzak olduğuna dikkati çekmek gerekiyor, çünkü Mustafa Tatçı bu kitabı hazırlarken yüksek lisans tezinden haberdardı ve kaynakları (s. 97-99) arasına bu tezi de dahil etmişti. Diğer taraftan kitabının önsözünde (s. 5-10) bir durum tespiti (mise au point) yapabilir ve bir yüksek tezine rağmen kendisinin ayrıca bir çalışmaya niçin ihtiyaç duyduğunu ve bu ihtiyacın ilmî gereklerini tespit ve izah edebilirdi. Daha doğrusu benzer mevzularda çalışan yapmaları gerektiği üzre telifinin ilmî ve varsa mâlî gerekçelerini yazmalıydı. Aksi takdirde Türk Tasavvuf Edebiyatında yeni mevzu ve

---

33 Bu kitap ile kullandığı yazılardan aktardığı ve intihal ettiği cümlelere dair bazı örnekler için: Ekler, nu. 7, s. 303-307.

34 Ekler, nu. 8, s. 308.

35 YÖK'e yapılan şikâyet ve cevabı için. Ekler, s. 309-311.

baskıya hazırlanacak kitap kıtlığı mı bahis mevzuudur ? Yoksa Faruk Çolak tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezinin kaynaklar bakımından büyük eksikliği, telif bakımından zaafları ve baskıya hazırlanan *Mansûr-nâme* metninde affolunmaz çeviriyazı yanlışları mı vardır? Sayın Tatçı bu meselelerde veya akla gelebilecek muhtemel suallere bir cevap verebilirdi ve vermeliydi. Bu tartışmalı neşri ile yüksek lisans tezinde olmayan hangi yeni bilgi edebiyat piyasasına sürülmüştür? Acaba intihâl tartışmalarına mevzu teşkil eden Hallac-ı Mansur'un ruhu ne kadar muazzep veya hoşnut olmuştur diye de bir sual hatıra gelmektedir. Meselâ kitap neşrinde büyük bir ihtisas sahibi olan M. Tatçı, şayet kendisine ısmarlanmış ise, genç bir meslektaşına, bu yüksek lisan tezini neşrinde yardımcı olsa daha nazik ve insanî bir davranış örneği vermiş olmaz mıydı? *Mansûr-nâme* okuyucuları bu gibi suallerin cevabını merak etmektedirler. Merhum Nurettin Topçu hocam sohbetlerinde "Cemiyette herkes diğer insanlarının menfaatlerini gözetir. Herkesin sadece kendi menfati peşinde koştuğu bir topluluğa cemiyet denmez. Müslüman adam- Bırak biraz da başkaları kazansın- diyebilen insandır" der ve Mevlâna'dan (ks) bir fıkra anlatırdı. Hazret-i Mevlâna bir yaz günü müritleriyle beraber Konya sokaklarında geziyormuş. Müritlerinden biri alt-alta, üst-üste oynayan enikleri göstererek " Ne kadar güzel oynuyorlar" demiş. Hazret de "Önlerine bir kemik at da seyreyle" cevabını vermiş. Çok düşündürücü bir fıkra, değil mi?

Kısaca tekkelerdeki mürşit-mürit ilişkisi günümüzde üniversitelerde de aynen devam etmektedir. Yalnız günümüzdeki mürşitlere şeyh değil, profesör ve hoca veya öğretim üyesi denmektedir. Kültürün kisvesi değişse de özünün pek kolay değişmediği görülmektedir. Mürit-mürşit ilişkisi iki taraflı bir tesir icra etmekte, müritler ve mürşitler birbirlerini uçurmakta ve beraber uçuşmaktadırlar.

Ancak bu meselede bir başka husus ise mürşitlerin desteğiyle

yapılmış olan doktora veya doçentlik tezlerinin zeki müritler tarafından neşredilmemesidir. Zeki ve basiretli müritler bu neşir hukukunda bazen tezlerini toplama ve saklama faaliyetinde de bulunmaktadırlar.

5- Muhtarlık ile rektörlük arasında:

Memleketimizde ilim hayatı muhtarlık ile rektörlük çıkmazından kurtulamamaktadır. Buradaki büyük felâket ilmin bir hayat tarzı ve hayatın tek hedefi hâline, pek az kişi istisnasıyla, gelememesi ve ilim adamlarının daha akademik hayatın ilk zamanlarında bile ilk fırsatta terkedilmesidir. Makama sahip olma arzusu bir makale veya kitap yazma veya okuma arzusunun yanında çok küçük ve güdük kalmaktadır. Şu sıralarda bürokraside senelerdir bir makam işgâl edenler hakkında yapılacak bir araştırma çok dikkate değer neticeler verebilir. 1941 senesinde aynı zamanda mebus olan profesörler için iki meslekten birini seçmek mecburiyeti getirildiğinde, Fuat Köprülü de dahil olduğu hâlde, hiçbir ilim adamı üniversiteyi seçmemiş ve ilim hayatına dönmemişti.[36] Kısaca siyasetin veya makamların cazibesi her zaman ilmin cazibesinden daha baskın olmuştur ve uzun bir müddet de bu durum değişmeyecekmiş gibi görünmektedir. Makam ve idarî vazifelere aşırı düşkünlüğün bir delili olarak bizzat ilim adamları tarafından tanzim edilen biyografileri çok büyük bir ibret vesilesi olabilir. Burada en dikkate değer bir örnek olarak Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız zikredilebilir veya zikredilmelidir. Atütürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu başkanlığına 65 yaşı içinde iken tayin edilmişti ve bu vazifesinden ayrıldığı esnada sivil bürokrasisinin duayeni durumundaydı. Bu

[36] Bu hususu Hasan-Âli Yücel'in bir yazısında okuduğumu zannediyorum. Buna dair mevzuatı çok aramış isem de bulamadım. Fuat Köprülü, Siyasal Bilgiler Okulu'ndaki hocalığından, bu mevzuat üzerine, 30 Eylül 1941 tarihinde ayrıldı ve Türk Medeniyeti Tedkik Tarihi dersi de kaldırıldı. Bilgi için: Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler,* Ankara, 1968-1969, C.II, s. 1166

vazifede iken kendi boşalttırdığı Türk Tarih Kurumu başkanlığı vekâletine kendi kendini tayin ettirmiş, daha doğrusu etmişti. Bu şekilde Cumhuriyetin bürokrasi tarihinde kendini bir ast makama tayin eden ilk yüksek bürokrat olmuştu. Bu aynı zamanda bir üst makamın alt makama vekâlet etmesinin tek örneğidir. Vekâlet kurumunda esas olan alt makamının üst makama vekâlet etmesidir. B.Y bu geleneği tam tersine çevirerek bürokrasi tarihinde bir ihtilâl yapmış ve büyük bir başarı ile vekâleten de olsa çok arzu ettiği Türk Tarih Kurumu başkanları arasına ismini yazdırmış ve resmini tâlik etmiştir.[37] Bu günler hakkında daha geniş bilgi vermek mümkündür.[38]

Üniversite maaşlarından samimiyetle şikâyet ederek ilk fırsatta siyasete girenlerden birinin[39] itirafları da bu meyanda ha-

---

37 İsviçre'de basılan bir kim kimdir kitabında (*Who is Who Türkiye*, 2007, s. 774, 1130) HÜ Tarih Bölümü'nün iki profesörünün hâl tercemesinin mukayesesi çok dikkate değer neticeler verilebilir. Bunlardan birincisi Ahmet Yaşar Ocak ikinci isim ise Bahaeddin Yediyıldız'dır ve ikincisinin sayfası idarî vazifeler şişirilmiştir. Ayrıca bu sayfadan sayın Yediyıldız'ın iki mahdumunun bulunduğunu ve birinin iş adamı ve diğerinin de iki yüksek lisans sahibi bir subay olduğu tebşir olunmaktadır.Bu iki isimden birincisinin İlâhiyat ve Edebiyat fakülteleri mezunu olduğu kayıtlıdır. İkincisi ise bir müderris torunu ve bir müftünün oğlu olmasına rağmen mezun olduğu fakültesini (AÜ. İlâhiyat Fakültes 1967 mezunu) hususi bir dikkat ve itina ile yazmamakta ve her kaynakta ve büyük bir başarı ile vekâleten de olsa başkanlar arasına kendi kendisini soktuğu TTK sitesinde Ankara Üniversitesi'nden mezun olduğuna işaret etmektedir. Aybastılı Bahaeddin Yediyıldız'ın, doktora tezinden çıkarılmış makale ve tekrar baskıları ayrı esermiş gibi tekraren yazarak şişirdiği yayın listesinin tedkiki ayrıca dikkate değer neticeler verecektir. Biyografisi için Ekler, nu.10, s. 312, 313.

38 Türk Tarih Kurumu günlerimizde şahit olduğumuz hâdiselere dair *Kurumda Durum* ismiyle hazırladığımız günlükte geniş bilgi bulunmaktadır.

39 Çiğdem Toker, *Abdüllatif Şener- Adım da benimle beraber büyüdü*, İstanbul, 2009, s. 167. İnsan nasıl büyür, ad nasıl büyür bu meselenin tartışması haddimiz ve harcımız değildir. Ancak sayın siyasetçi ilim

tırlanmalıdır: "*Siyaset hiç planladığım bir şey değildi. 1991'de erken seçim kararı alınmıştı. Yaz tatilinde Sivas'tayım. Arkadaşlar -Sen de aday ol-dedi. Ben de taşınma işlerinden çok sıkılmıştım. Kitaplarımı diziyorum, tam başına geçeceğim, ikide bir taşınma işleri çıkıyor. Doçent olduğum halde, hâlâ on yıl önce bıraktığım gelirler kotrolörü ücretinin yüzde yetmişine gelememişim. Doktora vereceksin, yardımcı docent olacaksın, Hacettepe'ye geçeceksin. Atamamı da yaptılar. Şu anda doçentlerin maaşı 1600 tl civarında.*"

5-Bakkal dükkânı yerine üniversite: Kitap ticareti ve ders ücreti meselesi:

"At ölür meydan kalır-Yiğit ölür şan kalır" sözünden alınabilecek bir ilhamla "âlim ölür mal kalır" da diyebiliriz. Köyde bakkal dükkânı çalıştıracak olanların üniversitedeki makamlarını kitapçı dükkânı gibi çalıştırmaları çok rastlanan hâdiseler arasındadır. Odasına yığdığı kitaplarından her sene talebelerine doğrudan satış yaparak azamî kâr ve gelir temin eden hocaların durumu nedense hiç mesele olmaz. Sanki vatanî bir vazife eda edercesine kendi adına mecmua çıkaran ve yine bu mecmuaları talebelerine büyük bir kararlılıkla ve istikrarla satan profesörler de dikkati çekmektedir. Kitap satın almayan öğrencileri derslerine soksa da imtihanlarına sokmayan ve ilimden çok para kazanma hırsına sahip olan ve bu arada havlu, nevresim ve arsa ti-

---

adamının cümleleri mühim ama eksiktir. Taşınma hususunda şikâyeti eksik kalmıştır. Cumhuriyet Üniversitesi'nde Tarih Bölümü başkanlığım esnasında bölüme gelmek istediğinde kendisini, bölüm asistanı Ömer Demire ile beraberce, dekan Prof. Dr. Zeki Özer ile de tanıştırmış ve bu isteğini kabül ettirmiştim. Birinci defa dekan yardımcısı (Bolu'da) olduğunu, ikinci defa da Hacettepe'ye geçeceğini söyleyerek vazgeçmişti. Üniversitemize geçseydi hem taşınmaktan kurtulur ve hem de, yeni kurulan üniversitelerde usûl olduğu üzre, bir buçuk maaş alabilirdi.

careti yapan hocaların efsaneleri hâlâ hatırlanmaktadır.[40] Bu kitap ticaretine üniversitelerin kitap neşriyatına yeteri kadar değer vermemeleri veya gündemlerinden çıkarmaları sebep olmaktadır. Şu anda da Türk üniversitelerinin kitap satış büroları ve bir neşriyat programları ve hattâ, pek azı hariç, bir kütüphane kurma ve geliştirme programları bulunmamaktadır. Şu sıralarda sadece İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları ile dikkati çekmekte ve bilhassa kıymetli tercümeler basmaktadır.[41]

Bu arada son söz olarak bir ikazda bulunmak gerekirse hiçbir talebe elinden para alan hocasına hürmet duymaz ve talebesinden para alan bir hoca hiçbir şekilde örnek olamaz. Hocaların her türlü kitabını üniversiteler veya diğer resmî kurumlar basmalıdır ve her üniversitede talebelere gerekebilecek resmî veya gayriresmi neşriyatı satan birer kitap satış bürosu açılmalıdır. İşini aşk değil kâr duygusuyla benimseyen insanların manevî değil nakdî kaygılarla hareket etmesini anlamak da zor değildir[42].

Kazanç hırsının tatmin edilmesinde ders kitapları en büyük ve verimli vasıtayı teşkil etmekte ve bilhassa 1980 sonrasında İnkılâp Tarihi derslerinin yaygınlığı üniversite hocaları için ağır bir tahrik sebebini teşkil etmiştir. İlk zamanlarda Prof. Hamza Eroğlu büyük bir servet elde ederken daha sonra bu cazip bir

---

[40] Hocaların bu zaafı ilim adamlarının yazdıkları hatıralarda da yerini almakta ve ancak bu arada paraları der-cep edenler masivâdan ayrılmakta ve ahrete intikâl etmektedir. Bu hususta bazı isimler hakkında enyeni en yeni bilgiler için: Şerafettin Turan, *Bir Kara Çalma Öyküsü*, Ankara, 2013, s. 179, 181-182, 185, 285, 297, 320

[41] Üniversitenin bu neşriyatında Fahri Aral'ın büyük katkısına dikkati çekmek gerekir.

[42] Seneler önce bir sohbet meclisinde mebzûl neşriyata sahip bir edebiyatçı " İki türlü eser yazıyorum. Birincisi para için, ikincisi ise ilim için" demişti. Ben de "Çok iyisiniz, ben hiçbirini yapamıyorum" yollu kötü ama gerekli bir nükte yapınca ortalıkta soğuk bir hava esmişti. Ancak bu kitapların üzerinde birinciler için P ve ikinciler için İ rumuzlarını koymak gerektiğine işaret etmek gerekmektedir.

kazanç yolu olarak keşfedilince birçok İnkılâp Tarihi kitabı yazılmıştır. Bu dersin tahrik edici kazancı dab azan intihâlin ilk sebebini teşkil etmekte ve birbirinden nakledilen ders kitapları meydanda deveran etmektedir. Bunun son örneği Haluk Selvi-Enis Şahin-Mustafa Demir tarafından yazılan *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi* (İstanbul, 2006, 287 s. Değişim Yayınları) başlıklı kitabın Cemal Avcı- Adem Kara (*Türk İnkılâbının Tarihi,* İstanbul, 2007, 400 s.) tarafından intihâl edilmesidir.[43]

Başka bir intihâl vak'ası da Füruzan Kınal'ın *Eski Anadolu Tarihi* (Ankara, 1962, 290 s. TTK yayını) isimli eserinden yapılan intihâllerdir. Kınal'ın bu kitabından intihâllerde bulunan talebesi Ekrem Memiş (*Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya, 1995, 294 s. Öz Eğitim Yayınları) aynı zamanda bu kitabının hocası" Füruzan Kınal'ın aziz hatırasına" ithaf etmek nezaketinde bulunmuş ve bir vefa borcunu ifa ve ifade etmiştir.[44] Yine bu hoca *Türk Kültür Tarihi* (Konya, 2008, 305 s.Çizgi Yayınları) isimli eserinin büyük kısmını (s. 5-225) dipnotsuz olarak diğer kitaplardan aktarmıştır. Bu kitabın bilhassa İbrahim Kafesoğlu'nun kitabına (*Türk Millî Kültürü*) dayandığı tahmin olunabilir.

Burada hatırlatılması gereken başka bir husus da ders ücretleri meselesidir. Burada iki mesele ortaya çıkmaktadır. Birincisi yapılmayan dersler ve bilhassa beş-on dakikalık sohbet şeklinde yapılan doktora ve yüksek lisans dersleri için haksız ders ücretleri almak; ikincisi ise daha çok yaygın bir şekilde profesörlerin üzerlerine aldıkları derslere asistanları veya yeni ismiyle araştırma görevlilerini vekâleten derslere sokmalarıdır. Bu ikinci durumda asistanın ilim tarifesiyle ders yapılmakta ama profesör tarifesiyle ders ücreti tahakkuk ettirilmekte ve ödenmektedir. Halbuki hocalık ve kocalık tarih boyunca vekâleti

---

[43] Örnek sayfalar için Ekler, nu. 11, s. 313-314.
[44] Örnek sayfalar için: Ekler, nu. 12, s. 315-320.

olmamış iki meslektir ve bizzat ifası ve icrası gerekmektedir.[45]

Bu vesile ile bilhassa köy menşeli ilim adamlarının bu kazanç hırsından kurtulamadıkları ve gündemlerindeki birinci maddenin para kazanmak olduğunu ifade etmek gerekir. Bu gibi ilim adamlarına, köy ile şehir arasındaki Ârafta kaldıkları için, kasaba ulemâsı demek gerektiği de açıktır. Bir insane aşkından ibarettir. İlk aşkı kazanmak olan bir üniversite hocasının, her gün bir kitap yazsa bile, asla ilim adamı denemiyeceği muhakkaktır. Bu basit bir gerçek olarak ortadadır.

6-Akademik unvanın istimâli ve istismarı:

Akademik unvanların ilim dünyası dışınca, hem de seneler boyunca, kullanılması sen senelede çok görülen bir durum olmuştur. İlim faaliyetine günde bir saat bile ayırmaksızın ve hiçbir ilmî çalışmaya fırsat bulmaksızın ilim unvanlarını kullanmak ne kadar ahlâkî bir tavırdır? Bu sualin hiç tartışılmaması çok dikkate değer bir ahlâk zaafıdır. Bir ilim kazanıldıktan sonra ilânihaye muhafaza edilebilir mi veya hiçbir ilmî çalışmada bulunmaksızın kendiliğinden,mayalanmış bir tarhana hamuru gibi, çoğalılabilir ve kıvama kavuşabilir mi gibi sualleri düşünmek gerekir.

İzzet Molla'nın ünlü fıkrasını sözün tam burasında hatırlamak gerekir: Keçecizâdeler ailesi irsî olarak kalp hastası idi. Nitekim bu ailenin fertlerinin bir kısmı kırklı ve ellili yaşlarda ölmüştür. İzzet Molla (1785-1829) kırk dört ve oğlu Fuat Paşa (1814-1869) elli beş yaşında ölmüştür. Fıkra şöyle: "*İkinci Mahmut devri ricalinden bir zat bir iftar vermiş. Meşhur şair İzzet Molla da davetliler arasında bulunuyormuş. Yemek yenmiş,*

---

45 Kazanç hırsından daha çirkin huyların varlığı da bilinmektedir. Kitap satmadan talebeden menfaat derlemenin de yollarını bulan ilimcilerin bulunduğu bilinmektedir. Patates fiatlarının artışından bahseden bir mesai arkadaşını diğer hoca "Nevşehirli bir taleben yok mu, söyle de getirsin" cevabını vermiş, yine aynı hoca talebesinin ifadesine göre bir markette sepetini doldurduktan sonra "üzerimde sadece döviz var" bahanesiyle alış-verişin parasını doktora talebesine ödetmiştir.

yatsı namazı vakti gelmiş. Namaza durulmuş, yatsıdan sonra teravihe kalkılmış. Fakat imim iki secdeyi bir edecek kadar süratli kılduruyormuş. Daha beş dakika dolmadan onuncu rekât bitmiş. O sırada dışarıdan bir adam gelip bunların namaz kıldıklarını görmüş ve -Hazır abdestim varken ben de cemaate yetişeyim- diye koşup safa gireceği sırada cemaat selam verince İzzet Molla herife dönüp şöyle demiş:

Be adam biz içinde iken yetişemiyoruz. Sen dışarıdan geldiğin halde nasıl yetişeceksin.[46]

Bu fıkranın başka bir şekli de şudur: Bir Ramazan günü teravihe geç kalan İzzet Molla kapının ağzında namaza durmak zorunda kalır. İmam çok hızlı bir şekilde rükû,secde ve kıyamda bulununca namazın ortalarına doğru kalbi sıkıştırmağa ve terlemeğe başlar. Bu sırada geç kalmış biri "Acaba yetişebildik mi?" diye mırıldanarak başını içeri uzatınca, bunu fırsat bilen ve zaten bir bahane bekleyen Molla " Mübarek adam, bir içerdeyken yetişemiyoruz, sen dışarıdan nasıl yetişeceksin" der ve namazını bozar.

Burada bir beyti de zikretmenin tam sırasıdır: "Bir gün okuyup yazmasam meşk elden gider-Bir gün çalıp söylemesem aşk elden gider."

Şu veya bu şekilde bir akademik unvana kavuşanların ilk fırsatta idarî ve siyasî makamlara geçtikten sonra dab u unvanları başka sahada istimâl ve daha doğrusu istismar etmeleri memleketimizde çok yaygındır ve ilmî zihniyeti, arzunun ve heyecanın derekesini göstermesi bakımından çok ibret-âmiz bir hâdisedir ve ayrıca üzerinde araştırma yapılması gerekir. Herhâlde ortaya dikkate değer hâdiseler ve gerçekler çıkacaktır.

Bir Amerikan ilim adamının gösterdiği samimiyetin ülkemizde de örneğinin görüleceğine dair en ufak bir ümit ışığı bulun-

---

[46] Fıkranın metni için: Zaparta (Server İskit), *Seçme Lâtifeler-Nükteler*, İstanbul, 1959, s. 17

mamaktadır. Henry Rosovsky hatıralarına[47] başlarken şöyle bir itirafta bulunuyor: "*Eskiden ekonomisttim. Ekonomisttim diyorum, çünkü onbir yıl boyunca sadece yöneticilik yapmışsanız, zor bir bilim dalında yenden tam üyelik iddiasında bulunamazsınız.*" Bu itirafı memleketimizde yapacak samimiyette bir ilim adamı bulmak çok zor, daha doğrusu imkânsızdır.

Kırk senedir siyaset dışı gezenlerin hâlâ akademik unvanları niçin her fırsatta kullandıkları veya istimâl ve istismar ettikleri görülmektedir. Burada ilim hayatına katkıda bulunan adamları ilimden geçinenlerden ayırmak için ilk takıma ilim adamı, ikincilere de ilimden geçinenler mânâsına ilimci denilmesi (börekçi, simitçi gibi) daha doğru olabilir. Bu hususta en isabetli ve can alıcı teşhisi aktarmak gerekir:" *Şark dünyasında çalışmak, ibadet olmamıştır. Şarklı, henüz çalışma aşkını tatmış değildir. Burada hizmet, karşılığı fazlasıyla istenen bir külfettir. Bu sebepten yaratıcı olamazlar. Bütün hayat kuvvetlerini bidealin gerçekleşmesine hasretmekten, yani bedeni ruha hizmetkâr yapmaktan korkan hasis insane, ancak bedeninin ölçüsünde eser elde edebilir. Şarlıların eseri, bir vücudun kendi gölgesinden fazla bir yayılma kudretine sahip olamıyor. Şarkta bir ibadet olmayan çalışma, erkânını da henüz bulamamıştır. Kendine mahsus âlemşümûl kanunlara ulaşamamıştır. Büyük bir disiplin cihazına bağlanamamıştır.*"[48]

6- Yayınevlerinin yayıncılık ahlâkı meselesi:

Hemen ifade etmek gerekirse neşriyat hayatında ahlâk zincirinin halkaları yazan, derleyen, basan, tevzi eden ve satan olarak sıralanabilir. Bu halkalardan birinin zaafı bütün neşriyat hayatını ahlâksız bir hale getirmektedir. Maalesef neşriyat hayatında tek hedef sadece ve sadece para kazanmak olmuş ve hiçbir ahlâkî kayıt kalmamıştır. Bilhassa beş sayfaya kadar varan telif

---

[47] *Üniversite-Bir Dekan Anlatıyor* (Çev. Süreyya Ersoy), Ankara, 1996, s. 3

[48] Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye,* İstanbul, 1997, s. 11

sözleşmeleri tam bir kölelik sözleşmesidir.

Yayınevlerinin yayın ahlâkı bakımından değerlendirilmesi yapılmamaktadır. Hattâ bir yayın ahlâkı diye bir mesele kültür hayatında bulunmamaktadır. Halbuki yayınevlerinin de bir ahlâk ve temiz yayın yapmak bakımından büyük usûlsüzlüklerde bulundukları görülmektedir. Bu meyanda ilk zikredilmesi gereken yayınevi Örgün Yayınları'dır. Kitapların isimlerini değiştirerek baskı yapılması veya ikiye bölünerek başka isimlerle basılması bu yayınevi'nin kitapçılığa getirdiği usûllerden olmuştur.[49] Yayınevlerinden birinin de son zamanlarda hem bir gazeteyi ve hem de okuyucuları yanılttığını bu arada zikretmek gerekir. Bu yayınevi (Timaş) Refik Koraltan'ın Kayseri Hastanesi'nde iken kızına yazdırdığı hatıralarını kitap hâlinde bastırırken[50] büyük bir keşif edasıyla hareket etmiş ve Refik Koraltan'a ait hâtıraların daha önceki neşirlerinden hiç bahsetmemiş, üstelik bir gazeteye (*Bugün*, 30 Haziran 2013, s. 1, 13) bu neşri manşetten haber yaptırmıştır. Halbuki Refik Koraltan'ın hatıraları önce Coşkun Ertepınar tarafından derlenmiş ve 1999'da Ankara'da basılmıştı (300 s). Daha önce de Koraltan'ın günlükleri Sahaflar Çarşısında ele geçmiş ve *Milliyet* (13 Mayıs 1983) gazetesinde tefrika edilmişti. Keza bu yayınevi daha önce 2009'da *Sultan Vahdeddin'in San Remo Günleri* isimli (Rumeysa Aredba, 131 s.) is-

---

49 Bu yayınevi hakkında müstakil bir çalışma çok dikkate değer neticeler verebilir: Barthold'un kitabı *Moğol* İstilâsına Kadar Türkistan (Ankara, 1990, XXVI+ 644 . TTK yayını) isimli kitabı ikiye bölerek iki ayrı kitap(*İlk* Müslüman Türkler ve Tarihte Türk Dünyası*) hâlinde bastırdı.* Ligeti'nin *Bilinmeyen İç Asya* isimli ünlü kitabı da yine bu yayınevi tarafından *Tarihte Türk Yurtları* adıyla bastırılmıştır. Yayınevi sahibinin isminin Nurer Uğurlu olduğu bilinmektedir. Bu yayınevinin meydanı bu derece boş bulmasının bir felâket olduğu açıktır. Türk Tarih Kurumu ile bu yayınevinin mahkemesi devam etmektedir.

50 Kitaba konulan isim bir reklâm metnine benzemektedir: *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilâline Demokratlar DP'nin Kurucusu Anlatıyor* (Haz. Kamil Maman), İstanbul, 2013, 235 s. Timaş yayınları. Bu yayınevi hakkında müstakil bir araştırma yapılmalıdır.

miyle bastırdığı bir kitabın ikinci baskısını 2012'de *Sultan Vahdeddin'in Son Günleri* adıyla piyasaya sürmekte bir beis görmemiş ve okuyucuları yanıltarak menfaat derlemiştir. Esasen aynı yayınevi bir ara başkalarının tercüme ettiği şark klasiklerini de yine, Sadık Yalsızuçanlara hazırlatarak, izinsiz bir şekilde, basmıştı. Bu gibi kitapları bu defa Antik Şark Klasikleri dizisi altında basmakta ve başkalarının beyin terlerini ticaret ve kazanç sermayesi yapmakta bir beis görmemektedir. [51] Bu gayrimeşru icraatın gerekçesi ise herhalde kültüre hizmet olsa gerektir. Sadık Yalsızuçanlar en son *Siyaset-nâme*'yi de (İstanbul, Kasım 2012, 236) baskıya hazırlayarak kültür hayatımıza kazandırdığına işaret etmek gerekiyor. Acaba kimin veya kimlerin tercümesi aşırıldı veya intihâl edildi diye merak etmek gereksiz; bu defa da sayın yazar merhum Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen tarafından Farsça'dan tercüme edilen bu kitaba alâkasını lûtfetmişler ve kitabın takdim yazısında da (s. 10) mütercimin ismini vermek zahmetini ihtiyar etmişlir. Bu arada en iyi *Siyaset-nâme* tercumesinin de bu olduğuna işaret buyurmuşlar. Acaba bir izin alındı mı sualine gerek yok, alınmadığı muhakkaktır. Sayın Yalsızuçanlar[52] ve Timaş işbirliği başkalarının göz nuru kitaplarının pazarlanması için bütün hızıyla devam etmektedir ve devam edeceği benzemektedir. Madame Roland'dın sözünden alınan ilham ile "Ey hizmet, senin adına ne cinayetler işleniyor ve ne hırsızlıklıklar yapılıyor."

---

[51] Geniş bilgi ve örnekler için bu kitabın Ekler kısmına bakınız: nu. 13, s. 321-330.

[52] 1966 yazında İstanbul'da polis stajyerliğinde bulunuken hayatın kirli yüzü ile ilk defa karşılaştım ve anlamaya çalıştım. Bir hırsıza, utana-sıkıla nasıl çaldığını sormuştum. O, hiç tınmadan ve gecikmeden, "Fırsatını bulursam çalarım, abi" demiş ve beni çok şaşırtmıştı. İstanbul'da yaşamanın zorluğu gibi bir mazereti vardı. Ancak üniversitede çalanların mazaretini anlamam, bir türlü mümükün olmadı. Sayın Yalsızuçanlar'ın başkalarının eserlerini yağmalaması da beni çok şaşırtmaktadır. Sayın yalsızuçanlar'ın yaptığını çulsuz sürünenler bile yapmamaktadır.

Bu meyanda A. Şerif Aksoy'un Noktakitap ve İbrahim Refik'in Albatros yayınevlerini de zikretmek gerekiyor. Ancak son zamanlarda Şemsettin Yeltekin müstearıyla kitaplar basan Araf Yayınları da son zamanlarda *Bostan* ve *Gülistan*'ı basmıştır ve bunlarda mütercim ismi görünmemektedir. Bu arada son zamanlarda Antik Şark Klâsikleri dizisi adı altında neşriyata başlayan Lacivert Yayıncılık da kalp kitaplarla dikkate değer bir icraat sergilemektedir. Bu kitapları hazırlayan ortada (S. Yalsızuçanlar) ama gerçek mütercimleri kayıptır. Bu yayınevininde müstakilen tedkiki gerekir. [53]

Hele yurtdışında basılan eserlerin ne kadarının telifi verilerek basıldığı meselesi büsbütün içinden çıkılmaz bir bilmece olarak dikkati çekmektedir. Bu mesele de sahipsizdir ve büyük miktarda kitap telif hakları verilmeden tercüme etttirilip basılmaktadır. Meselâ Türk Tarih Kurumu tarafından telif hakkı verilerek basılan René Grousset'nin *Bozkır İmparatorluğu* isimli ünlü kitabı (Ankara, 2011, 593 s) senelerdir Ötüken Yayınları tarafından telif hakkı ödenmeden basılmaktadır. Selenge Yayınlarının Klyaştorniy'in kitabına söz verdiği hâlde telif ödemediğini bizzat yazarından duymuştuk.[54]

Dikkati çeken başka bir husus ise yayınevlerinin bazen beş sayfalık ve bir esaret halkası gibi sözleşme hazırlamaları ve yüzde on telif ücreti ile bir daktilo ücretine yazarların beyin terini, neredeyse, bir ömür boyu, inhisar altına almalarıdır.

---

[53] S. Yalsızuçanlar son zamanlarda Tasavvuf tarihine dair televizyon programları yapmaktadır. Ve İslâm dünyasından erenlerle hem-hâl olmaktadır.

[54] Bu yayınevi sahibine telefon etmiş ve konferans vermesi için Türk Tarih Kurumu'a çağırdığımız Klyaştorrniy'in misafirimiz olduğunu ve söz verdiği bin doları gönderirse kendisine ulaştıracağımızı söylemiştim. Yurtdışı yayınlarına telif ücreti ödenmeyeceğine dair bir milletlerarası karar olduğunu söyledi. Bu kararı istememe rağmen hâlâ gönderememiştir. Bu kararı bekliyoruz.

8- Bir intihâl ve derleme âleti olarak şöhret:

Bir yazarın her ne şekilde olursa olsun kendisini değil yazdığını ciddiye alması ve işin ahlâk ve usûlünde zaaf içinde olmaması gerekir. Ancak bu arzunun gerçekleşmesi pek mümkün olmuyor ve şöhretin bir derecesinden sonra artık "marka satıyor." Bu gerçeği bir fıkra[55] çok iyi anlatıyor: "Bir edebiyat heveslisi Balzac'a yazdığı bir romanın müsveddesini vererek fikrini öğrenmek ister. Büyük romancı, kitabı okuduktan sonra kendisine şunları der: yavrum, bu eseriniz kuvvetli değil. Şöhret yapmak için, çok daha kuvvetli yazmanız lâzım. Maamafih ziyan etmeyin, saklayın. Meşhur olduktan sonra neşredersiniz!"

Fıkradaki nüktenin matbuat hayatının katı gerçeklerinden birini ifade ettiği açıktır. Bunun en dikkate değer örneklerini hemen bütün sahalarda görmek mümkündür. Dar veya geniş bir bibliyografya ilea ma dipnotsuz olarak kitap yazanları bu cümleden sayılabilir. Soner Yalçın bunların son senelerdeki en dikkate değer temsilcisidir.[56] Bir ara İbrahim Refik imzasının da büyük bir şöhrete kavuştuğunu ve kitaplarının çok satıldığını ifade etmek gerekir. Son zamanda bu müstear satmamaktadır. Bu gibi şöhretlere dair en ünlü isimlerden birinin de Yılmaz Öztuna olduğunu bu meyanda hatırlamak gerekir. Öztuna'nın neredeyse bütün eserleri ve hâtta bazan bir kitabiyat vermeksizin yapılan intihâllerden ibarettir.

Son zamanlarda Hacı Bektaş Veli hakkında basılan bir derleme kitap (2010)[57] büyük ölçüde bir senelik bir gecikme ile

---

[55] Şefika Mercanlıgil (Derliyen), *Kitapla İlgili Fıkralar*, Ankara, 1963, s. 26

[56] Hakkında yazılan tenkitlere cevap vermemektedir. Bu tenkitlere iki örnek olarak: Y. Hakan Erdem, *Tarih-lenk*, İstanbul, 2008, s. 108-128; Arkın Tepeli, "Mit'in Sorgu Tutanağını Kitaplaştırdı", *Chronicle*, Sayı. 20 (2013), s. 30- 37

[57] *Hacı Bektaş Veli Külliyatı*, Ankara, 2010, 775 s. Kitabın içinde Baki Yaşa Altınok, Dr. Hamiye Duran, Dr. Gıyasettin Aktaş, Dr. Ömer Özkan ve dr. Malik Bankır tarafından tercüme edilerek baskıya hazırla-

2011'de başka bir kişi, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel[58] tarafından büyük ölçüde aktarılarak başka bir derlemenin içinde, makale ve mütercim sahiplerinden izin alınmaksızın, basılmıştır. Güzel'in bu güzel olmayan ilmî icraatında yazar olarak imzaladığı kitabının yüzde altmışı izinsiz nakilden ibarettir. Bu işi mahkemeye taşımak isteyen Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi müdürü Dr. Gıyasettin Aktaş ile mütercimlerden Baki Yaşa Alnıok dâvâ açmak kararı vermişlerse de, bay profesörün arkadaşları tarafından yapılan bir ikna çalışması ile meselenin adliyeye intikâline mâni olmuşlardır. Asıl felâket ise çok sayın profesörün bu derlemeyi bir yazar sıfatıyla imzalamış olmasıdır.[59]

9- Bir intihâl vasıtası ve vesilesi olarak okuyucular:

Okuyucuların bilgisizliğinin kalitesiz kitaplar için en büyük ve ilk sermaye olduğunu söylemek gerekir. Her şeyden önce bu şekilde piyasa mekanizması iyi ve kötü malları seçemediği için kötü bir kitabın da piyasada alıcı bulması kültür hayatının en büyük çıkmazını teşkil etmektedir. Kitabın yazarının şöhreti, kitabın mevzuu, basan yayınevinin şöhreti ve kötü okuyucuların tavsiyesi ve okuyucuyu yanıltan kitap tanıtma yazıları veya yanlış tavsiyeler bir kitap dünyasının teşekkül etmesine mâni olmaktadır. Bir kitabın satın alınması için gereken ilk şey yazarı hakkındaki bilgi olmaktadır. Halbuki hakkında tek satır bilgi bulunmayan yazıcıların kitaplarının satılması ancak okuyucuların kitap zevklerinin düşük seviyesi ile açıklanabilir. Alacağı kitabın yazarını merak eden pek az okuyucu bulunmaktadır. Hele

---

nan Hacı Bektaş Veli'nin eserleri bulunmaktadır. Mahkemeye intikâl etmesi yazandan değil, aparandan yana olanlar tarafından engellenmesine vasıta olanların isimlerini öğrenemedim.

[58] Abdurrahman Güzel'in biyografisinde hangi fakülte mezunu olduğu kaydı bu zamana kadar gizlenmiştir, Hiçbir yerde olmayan bu bilgiyi AÜ İlâhiyat Fakültesi'nden almak mümkündür. Kendileri 29 Haziran 1965 tarihinde 698 numara ile bu fakülteden mezun olmuşlardır.

[59] Bakınız. Ekler, nu. 14, s. 331-332.

kitabın bibliyografyasına, dipnotlarına ve indeksine ve hele dipnotlu olup olmadığına bakan pek az okuyucu bulunmaktadır. Türk kültür hayatının en büyük ihtiyaçlarından biri de okuyucular için rehber kitap eksikliğidir ve bu hususta bir çalışma niyeti bulunmamaktadır.

Okuyucuların ve hâtta meslekten tarihçilerin bile kitap seçmeyi bilmedikleri veya kitap seçmeyi bilmek gibi bir meselelerinin ve kaygılarının olmadığı görülmektedir. Meselâ bir araştırma yaparken güvenilir kaynak veya kaynakların güvenilir baskılarını seçmek ve bunları araştırmanın hammaddesi olarak kullanmak gibi bir gündem maddelerinin olmaması ilim hayatımız bakımından büyük talihsizliktir.

Bu hususta birkaç örnek vermek gerekirse bu örneklerin başında *Abdülhamid'in Hatıra Defteri* isimli kitap gelmektedir[60]. Bu kitabın hâlen Sultan II. Abdülhamid'in hatıraları olarak araştırmalarda malzemesi olarak kullanılmasını anlamak mümkün değildir. Hele Ali Fethi Okyar'ın hatıraları olarak Cemal Kutay'ı tarafından uydurulan *Üç Devirde Bir Adam* (1980) isimli kitabın profesörlerin imzasını taşıyan araştırmalarda bibliyografyaya girebilmesini anlamak mümkün değildir. Halbuki Okyar'ın kızı Nermin Kırdar, bu hatıratın sadece Serbest Fırka hakkındaki sayfalarının babasının hatıratına dayandığını ve diğer sayfaların ve hiçbir satırının babası ile alâkası olmadığını ilân ederek asıl hatırat metnini bastırmıştı[61] ama tarihçilerin pek azının yayın takip ettiği bir ilim ikliminde bunun, neredeyse, hiçbir mânâsı ve değeri olmamıştır. Esasen yeri gelmişken Cemal kutay kaleminden çıkan bütün kitapların dikkatle

---

[60] Geniş bilgi için: Ali Birinci, *Tarihin Hududunda*, İstanbul, 2012, s. 265-285

[61] Ali Fethi Okyar'ın hatıralarının ilk baskısı: Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?* (Haz.Nermin Kırdar), İstanbul, 1987, s. 7-83. Bu satırlarımı yazarken bu kalp kitabın (6.11.2013) kitap sitelerinde 50-90 lira gibi fiatlarla satıldığını gördüm. Nermin Kırdar'ın kitabı takdimi için. Ekler, nu. 15, s. 333.

değerlendirilmeleri ve kullanılmaları gerektiğine işaret etmek gerekir.

10- Yazan, hazırlayan, derleyen, tercüme edenler:

Neşriyat hayatımızda dikkati çeken usûlsüzlürden biri de kitapların üzerine haksız ve yanlış isimlerin konulmasıdır. Bir kitabın yazarı kim, hazırlayanı kim veya derleyeni veya mütercimi kim gibi suallerin açık bir işareti bazan anlaşılmamakta veya anlaşılmamaktadır. Burada da bir hakkın yenilmesi veya teslim edilmemesi bahis mevzuu olmaktadır. Bu yazarın hakkının yenilmesi kadar okuyucunun hakkının da yenilmesi neticesini doğurmaktadır. Son senelerde basılmış kitaplardan bazı örnekler vermek gerekir. Meselâ Türkiye'de Yezidîler hakkındaki ilk ciddî ve kıymetli kitaplardan birinin üzerinde yazar hakkında dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Böyle bir tasarrufun bir mazereti de bulunmamaktadır. Bu kitap Âyân'dan Nuri Bey olarak yakın tarihimize geçmiş olan Mehmet Nuri Bey'dir (1851-1923) ve Giritli Sırrı Paşa'nın kardeşi ve Celal Nuri İleri, Suphi Nuri İleri ve Sedat Nuri İleri'nin babasıdır.[62] *Abede-i İblis* (Yeni baskısı: İstanbul, 2013, 146 s. Haz. Amed Gökçen) isimli eserini Halep valisi iken hazırlamış ve bastırmıştır. Hazırlayan Âyân'-dan Nuri Paşa olarak yanlış bir şekilde isimlendirdiği (s. 14, 19, 20) yazarı asgarî bir ölçüde bile tanıyamamıştır. Kitabın kapağında da yazarın ismi, yanlış şekliyle de olsa, konulmamıştır.

Bir başka örnek ise bir Osmanlı bütçesinin (Abdüllâtif Şener, *Osmanlı Maliyesinin Şeffaflaşması,* İstanbul, 2008, 297 s. Kapı Yayınları) bir çalışma grubu tarafından yeni harflere aktırıldığı hâlde buna dört sayfalık takdim yazısı yazan bir kişi tarafından yazar sıfatıyla imzalanmasıdır. Bu "yazarlık" haksız bir iktisaptır ve makûl görülebilecek hiçbir tarafı bulunmamaktadır. Bu kitap ol sa olsa ancak "hazırlatan" olarak imzalanabilirdi. Sorulması gereken bir sual de şudur: Dört sayfalık bir takdim yazısıyla iki

---

[62] Hayatı hakkında: İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul, 1946, s. 288

yüz doksan yedi sayfalık bir kitapta "yazan" sıfatı kazanmak olur mu? El-cevap: Olmaz, kat'iyen olamaz.

Haksız yazarlık unvanı ile imzalanan kitaplardan biri de II. Meşrutiyet devri hükümet programlarını ihtiva eden *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler-* Programları ve meclisteki yankıları 1908-1923 (İhsan Güneş, İstanbul, 2012, 387 s. Türkiye İş Bankası Yayınları) isimli kitaptır ve ancak hazırlayan unvanıyla imzalanabilr

Bilhassa hâtırat neşriyatında yazarın veya hâtıratın yazarının ismi kitabın başlığında gizlenmektedir ki bu çok abes bir tasarruftur. Son örneklerden biri ise Melih Tınal'ın hazırladığı *Op. Dr. Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları* (İzmir. 2011, 178 s. Zeus Yayınları) başlıklı kitaptır.

Bu gibi yayınlara en iyi ve çarpıcı örnek ise Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu tarafından hazırlanan ve Türk Tarih Kurumu tarafından basılan *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar* 1453-1650 (Ankara, 2009) isimli aşiret katalogunu yazar sıfatıyla imzalamış ve bu sıfatla, kitap basıldıktan sonra, hazırlayan değil telif eden sıfatıyla, derleme değil telif ücreti talep etmiş ve kendisine derleme ücreti veren kurumu, on beş sene başkanlık makamını işgal ettiği bu kurumu, mahkemeye vermiştir.[63]

---

[63] Bu kitabın telif ücreti yüz bin, derleme ücreti kırk bin lira tutuyordu. Dâvâyı kaybetmiştir ve kurumun projesi olan kitabı bir taraftan başka bir yayınevine bastırmış ve diğer taraftan " dedenizi öğrenin, sülâlenizi öğrenin" diyerek internete koymuş ve satmıştır. Bu sitede kimsenin babası veya dedenin ismi bulunmamaktadır. On beş sene başkanlık yaptığı Türk Tarih Kurumu'ndaki dikkate değer mesaisi mecmualara da yansımıştır. Bu husustaki bir yazı için:" Başında bulunduğu kurumun imkânlarıyla çapkınlık yapan başkan kim?", *Kırmızıçizgi*, Sayı. 20 (Aralık 2006), s. 26-28. Yazı bu başlıkla internette de bulunmaktadır ve basıldığı tarihten beri tekzip edilmemiştir. Y. Halaçoğlu hakkında baskıya hazırladığımız günlükte geniş bilgi bulunmakla birlikte şimdilik büyük bir hizmetine işaret etmek gerekir: Sincan'da Ortaçağ şatosundan daha büyük bir matbaa yaptırmış ve altı sene sonra bu matbaayı kapatmıştır. İki buçuk sene çalıştırabildiğimiz bu matbaa Ku-

Bu kitabın girişinde yazılan 37 sayfalık (s. XI-XLVII) yazı ise tam bir çırpıştırma numunesidir. 1978 senesinde hazırladığı doktora tezinden itibaren aşiretler üzerinde çalışan YH bu kısacık giriş yazısında on dokuz makale, yirmi dört kitaba atıfta bulunmuş ve çok sığ bir yazı yazmış esas itibariyle kurumun mâlî desteği ile arşivde çalışıp aşiret isimlerini araştıran çıkaran tarihçilerin çıkardıkları fişlerini metin hâline getirmiştir. İşin trajik tarafı ise bu hızlı ve sığ mesai esnasında on beş sene başkanlığını yaptığı Kurum'un neşriyatı arasında bulunan en kıymetli ve bu sahanın yazılardan birincisi olan bir tebliği görmemiştir.Tarihçilik hakkında bir kurumun kurulması fikrinin de babası olan Sadri Maksudi Arsal'ın[64] bu yazısı Türklerdeki soy-oymak teşkilâtını ciddi bir şekilde ilk defa tartışan bir yazıdır[65] ve IV. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 10-14 Kasım 1948) zabıtları içinde (Ankara, 1952, s. 109-124) basılmıştır. Diğer taraftan Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1923-1999 bibliyografyasında aşiret kelimesi için 121, oymak için ise 36 kayıt çıkmaktadır. Diğer taraftan aşiretler hakkında son senelerde basılan hiçbir ki-

---

rum'un bizden sonraki başkan vekili Aybastılı B.Y. tarafından kapatılmış ve dört milyon liralık matbaa makinaları çürümeye terk edilmiştir. *Kırmızıçizgi* dergisi için: Ekler, nu. 16, s. 334-336. Diğer taraftan YH. hakkında daha geniş ve dikkate değer ibretlik bilgiler için: İlhami Yangın, *Cümbür Cemaat*, Ankara, 2012, s. 136-183; örnek sayfalar: Ekler, nu. 17, s. 337-339.

64 Sadri Maksudi'nin hayatı ve ilmî neşriyatı için: Adile Ayda, *Sadri Maksudi Arsal*, Ankara, 1991, 281 s. Kültür Bakanlığı. Arsal'ın, Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuttuğu kayda girmemiş iki adet *Türk Hukuk Tarihi* (188 s; 80+32 s) hakkında iki adet basma ve 1938 mezunu talebelerinden Sebla Üner tarafından tutulmuş bir adet yazma (174 s) ders notları bulunmaktadır. Hukuk Tarihi dersi için basılmış ders notlarının da bilinenlerden daha fazla olduğuna işaret etmek gerekiyor.

65 Yazının uzun başlığı şöyledir: " Eski Türk'lerdeki soy-oymak teşkilâtının istinat ettiği esaslarla Kadim Yunanlıların genos-fratria teşkilâtında ve Kadim Romalıların gens-curia teşkilâtında hâkim olan esasların ayniyetine dair."

tap ise sayın aşiretler uzmanının bibliyografyasına girememiştir. Diğer taraftan kendisine yöneltilen intihâl suçlamalarına bir cevap verip vermediği tespit edilememiştir.[66]

Son zamanlarda Meninski'nin lügatini esas alarak hazırlanan bir lügatin kapağında da sadece yazar sıfatı ile tek bir ismin (Mertol Tulum) bulunması edebiyat çevrelerinde dikkati çeken bir husus olmuştur.[67]

Son zamanlarda yaygın bir usûlsüzlük de kitapların isimlerini değiştirmek ve yeni baskılarını yeni bir kitap gibi okuyucuların önüne sürmektir. Halbuki hiçbir *hazırlayan* böyle bir hakka sahip değildir. Bir kitap bir isimle dünyaya, yâni matbuat âlemine doğar ve bu isimle yaşar veya şöhrete kavuşur. Meselâ Necip Fâzıl'ın *Çile* isimli şiir kitabına yüz sene sonra Acı veya ızdırap veya benzeri bir isim koymanın abesliği ve haksızlığı ortadadır. Bunun gibi son senelerde isim değiştirmelerinin kerametini ve gereğini anlamak da mümkün olmamıştır. Keçecizâde İzzet Molla'nın *Divan-ı Bahar-ı Efkâr*'ı yeni harflerle basılırken güya kitaba *Hazana Sürgün Bahar* gibi (Ozan Yılmaz-Ömür Ceylan) cazip ve sanat-kârâne bir isim konulmuştur ve bu arada şaire de büyük bir itibar kazandırılmıştır. Son zamanlarda yeni isim koyma işinin en büyük kurbanı ise M. Şevki Yazman oldu ve bu asker yazarın üç eseri de yeni isimlere kavuşmuş oldular. Bu şekilde aynı kitap kütüphanelere ikişer isimle girmiş olmaktadır. Yazman'ın kitaplarından *Mehmetcik Avrupa*'da *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer* (Haz. Kansu Şarman, İşbankası yayınları); *İstiklâl Savaşı Nasıl Oldu, Anadolu'nun İşgali* (Kamer Yayınları) ve *Türk Çanakkale* ise *Cephaneniz Yoksa Sün-*

---

[66] Y. Hakan Erdem, *Tarih-lenk*, İstanbul, 2008, s. 255-260

[67]Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı,* Ankara, 2011, 1960 s. TDK Yayını. Bu kitabın 243-1960 sayfalarında Meninski'nin lügati esas alınmış ama kendisi kapakta ve Mertol Tulum'un yanında yazar daha doğrusu lügatin mürettibi olarak yerini alamamıştır. Halbuki bu baskının vesilesi ve ana malzemesi varlığını tamamen Meninski'ye borçludur. Bu durumda birinci hak sahibi Meninski sayılmaz mı?

günüz Var (Yeditepe, 2008) ismiyle basılmış ve böylece kütüphane kataloglarına, ölümünden (26 Aralık 1974) kırk sene sonra Yazman'ın üç kitabı daha kütüphane kataloglarına eklenmiş olmaktadır.

10- Refik yazar, refika profesör olur:

Üniversitelerdeki en dikkate değer dedikodulardan biride hısım-akraba, baba-evlât ve bilhassa karı-koca ilişkileridir. Bu hususun sadece meslektaşlar arasında konuşulması yalnız herhangi bir delile dayandırılamaması tabiîdir. Yalnız ilim hayatımızdaki bu ilişkilerin kirli tarafı daima gündemde bir dedikodu malzemisi olarak varlığını devam ettireceğe benzemektedir. Farklı alanda çalışan akrabalar için bir mesele olmamakla beraber aynı alanda çalışanların bu dayanışması hakkında yapılabilecek pek bir şey de bulunmamaktadır.

11- Kalemî veya kelâmî neşriyat arasında:

Son senelerde kalemin yerini kelâm almış ve denge kelâm lehine bozulmuştur. Halbuki bu ikisi arasında asıl ve kalıcı olan kalemdir ve kelâm kalemin yerini almamalıdır. Televizyonlarda bir bakıma "ekran mezesi" yapılan zamanların ilmin hakkı olduğu ve bu bakımdan ilmin hakkının yenildiği hatırlanmamaktadır. İlmin veya daha dar mânâda tarihin sevdirilmesinde kelâmî neşriyatın büyük faydası olduğu açıktır ve inkâr edilemez ama hiçbir ilim adamının da matbuatı mesken tutmaya hakkı olmamak gerekir. Kalıcı olan eserdir ve kütüphane dışındaki her dakika ilim için bir kayıptır. At ölür meydan kalır ama âlim ölünce uzun vâdede şan bile kalmaz ve bir müddet sonra temelinde eser bulunmayan şan da ölür.

Burada minberdeki geleneğin üniversite kürsülerinde de devam etmesi bahis mevzuudur ve hâlâ kelâm kalemin yerini alabilmiş değildir. Diğer taraftan tenbelliğin başka bir tezahürü de kelâmî neşriyat görülebilir.

12- Kitabın hakkı dipnota düşmektir :

Kitabın hakkı mefhumu hemen hiç gündeme gelmeyen ve

sözü edilmeyen bir şeydir.Halbuki yazarın hakkı olduğu kadar yazılan herhengi bir satırın, beytin veya sözün de bir hakkının bulunması gayet tabiîdir. Meselâ ilk gazetecilerimizden Âlî'nin zaman zaman zikredilen *Neşve tahsil ettiğin sâgâr da senden gamlıdır- Bir dokun bir ah dinle kâse-i fağfurdan* beytinin hakkı da bunun sahibini zikretmektir. Bu sahibi bulunabilen her söz ve şiir veya diğer bütün metinler için bahis mevzuudur. Bir kitabı çeşitli derecelerde ve defalarca nakledip sadece bir kere bibliyografyada ismini vermek tipik bi hak yemek ve Şark kurnazlığından bir örnek sergilemek demektir. Bu gibi umumî bir bibliyografya zaten hak yeme niyetinin ve yemenin bir şahidi olarak görülmelidir. Ayrıca hangi bilginin nereden aktarıldığını merak etmemek kaç okuyucu için bahis mevzuudur. Hangi bilgiye, hangi kitap ile ulaşıldığını merak etmeyen zaten okuyucu olamaz ve bu merakı tatmin etmeyen kitap ne dereceye kadar kitap sayılabilir. Dipnot düşmek bir kitaba, makaleye veya manzum veya mensur bir metne hakkını ödemek demektir. Daha önce de ifade edildiği gibi "*Dipnotlar kendi başlarına bir şey ifade etmezler... Yine de dipnotlar, sanat ve bilimin karmaşık, vazgeçilmez karışımının, karmaşık olsa da vazgeçilmez biçimini oluştururlar : O da modern tarihtir*." Bu itibarla dipnotsuz kitap yazmanın devri ilmin eski ve kapanmış bir çağı olarak görülmelidir. Yeni çağı ise dipnotlu tarih çağıdır ve dipnota düşmek kitabın ve tarih ilminin yükselişi aksi ise gerçek ve telâfisi imkânsız düşüşü demektir.

13- İlmin ihtisap ağalığı:

Memleketimizde kültür ve neşriyat hayatının bir sahibi veya koruyucusu yoktur. Bu işi yapabilecek ehil ve sorumlu bir makam da görülmemektedir. Tam bir sahipsizlik bahis mevzuudur kısaca. Üniversitelerde de bu hususta bir hâdise çıktığı zaman yapılan soruşturmalardan nasıl ve ne gibi bir netice çıktığı bilinmemektedir. Bu husustaki hâdiseler tozlu dosyaların iki kapakları arasında nisyana terkedilmektedir.

Yayın yıllıkları meselesi hakkında hiçbir çalışmanın olmaması çok acıklı bir durum olmasına rağmen bu henüz farkına varılamamış olan bir derttir. Bir zamanlar YÖK tarafından yayın yıllıkları basılmıştı. Bunlardan biri de *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Yayınlar Kataloğu* 1986 (Ankara, 1988, 1346 s) başlığını taşıyordu. Bu bir bakıma ilimde biraz da olsa kontrol ve haberleşmeyi temin edebiliyordu. Bu kitaplar vasıtasıyla üniversite neşriyatından alâkalı herkesin haberi oluyordu. Bu katalogların basılmaması intihâllerin ve çifte neşriyatın vesilelerini kolaylaştırmaktadır. Aynı mevzudaki yayın ve tezlerin yapılmaması için bu katalogların her sene, çeşitli ilim dallarına göre,basılması en acil ihtiyaçların başında gelmektedir. Aslında bütün ilim adamlarının basılmış kitap ve makalelelerinin cetveller hâlinde basılması en tercih edilebilecek bir yol olarak görülebilir.

Son senelerde kültür meselesi iktidarların gündeminden çıkarılmıştır. 2002'de işbaşına gelen iktidar zamanında Kültür Bakanlığı kitap baskısına son vermiş ve baskıya hazır 249 kitabı yazarlarına iade etmiştir. Aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı da kitap baskısına son vererek satış dükkânlarını tamamen kapatmıştır.[68]

İlmin ihtisap ağalığı, Yök'ün varlığına rağmen, hiç olmamıştır ve olacağa da benzememektedir. Zaten kuruluş maksadı da üniversitelerin zabt ü rabtından başka bir şey değildi ve hiçbir ilmî kaygı bahis mevzuu değildi. Günümüzde de pek bir şey değişmemiştir.

İlim hayatının her türlü ahlâkî ve manevî kayıttan uzak olmasının yarattığı büyük tahribatın bir muhasebesinin yakın bir zamanda yapılabileceği hususunda kısa vâdede bir ümit bulunmamaktadır. İyi ve seviyeli bir ilim hayatının ve nizamının kurulmasının bedelini ödemeye niyetli ve vazifeli bir kurumun

---

[68] Bu sırada bakanlık ve müsteşarlık makamları ilim unvanına sahip iki edebiyatçı tarafından işgâl ediliyordu.

yokluğu en büyük felâkettir.[69]

Okuyanların ve yazanların dünyası mafia dünyası kadar bile kaideleşmemiş ve bir kurum kültürüne kavuşamamıştır. Okuyanlar hakkında halk kültürünün söyledikleri de pek iç açıcı değildir:" *Bilgisizlikten kurtulmuş amma eşeklikten kurtulmamış. Oku dedim, vardı da böyle oldu. Okumadan âlim, yazmadan kâtip, gezmeden seyyah olmaz. Okumayı bilmeyip yazan odur dünyayı bozan.*"[70] Bir başka ata sözü de büsbütün ürkütücüdür: "Eşeği bir heybe kitapla medreseye göndermişler; gitmiş gelmiş, yine eşşek, yine eşşek."

Bir atasözü[71] ile son söz yine bu âlem için söylenebilir: Bilmemek yeğdir, bilip divâne olmaktan seni."

---

[69] 1960 İhtilâli'ni takiben İstanbul Üniversitesi'nden atılan hocalardan Recai Galip Okandan, aynı sene Fransa'da doktora yaptığı Nurettin Topçu'ya, herhâlde o sıralarda, rastlayınca: "Nurettin, ne iyi ettin de bu mezbeleliğin içine girmedin" demiş.

[70] Osman Nuri Peremeci, *Atalar Sözleri*, İstanbul, 1943, s. 59, 225

[71] Osman Nuri Peremeci, age, s. 59

I. Bölüm
ROMAN, BİYOGRAFİ, KİTÂBİYÂT

Roman mı, Hâtırat mı?

Son zamanlarda roman ile hâtırat türünden eserlerin birbirine karıştırıldığı, bilhassa birçok hâtıratın roman olarak isimlendirildiği ve roman listelerine sokulduğu görülmektedir. Bu şekilde roman-hâtırat sınırındaki karışıklıklar artmaktadır.

Esasen bu sınırın çok kat'î bir şekilde tesbit edilme imkânının da bulunmadığını da kabul etmek gerekiyor.

Roman ile hâtırat arasındaki sınırın kat'î bir şekilde çizmek mümkün olmadığına göre bir eserin bu iki türden hangisine daha yakın olduğuna karar vermek çok hassas bir mesele şeklinde ortaya çıkıyor. Hayâlî değil, hakikî unsurlara dayanan metinlere hangi noktaya kadar hâtırat ve hangi noktadan sonra roman denebileceği hususunda karar vermek kolay iş değildir.

Bu meselede sorulması gereken sual şudur: Eser sahibi yazdığı metne bir isim koymuş veya roman yazdığını açıkça ifade etmiş midir? Yazdığı metinden roman yazmayı bir hedef olarak seçmiş olduğu açıkça belli midir? Eğer roman yazmak gaye değil ise acaba yazar roman tekniğini şahsî hâtıralarını, müşahede ve düşüncelerini ifade etmek için bir vasıta olarak kullanmak ve bu meyanda romanın ifade ve imkânlarından faydalanmak mı istemektedir? Bu sualin cevabını vermek, hiç değilse bazı kitaplara bakılacak olursa kolayca mümkün olmaktadır. Kitapların takdim yazılarındaki satırlar bu şüpheye mahal bırakmayacak kadar açık ifadelerle doludur.

"Bu kitap bir vasiyetin yerine getirilmesi maksadıyla neşredilmektedir. Mevzu olan hadiseler aynen vuku bulmuştur. Yalnız buraya alınırken şahıs ve mevki isimleri değiştirilmiştir. Fakat hadiselerin ruhuna asla dokunulmamış, muhavereler olduğu gibi alınmıştır" gibi bir ifadeden sonra kitabın hâtıra mı yoksa roman mı olduğuna karar vermek hayli hassas bir iş hâ-

lini almaktadır.[72]

Orhan Seyfi Orhon[73] da *Çocuk Adam* (İstanbul, 1965, 3) için benzer şeyler yazıyor: "*Çocuk adam bir oto-biyografi değildir. Fakat bu kitaptaki Çocuk Adam birçok taraflarıyla benim ve bu kitaptaki her şey benim hayatımdan bir parçadır. Burada ne varsa hepsini ben yaşadım.*"

Celal Akyürek, açıkça roman olarak isimlendirdiği kitabının[74] (*Bir Adam ve Dört Devir*, İstanbul, 1944, s. 231) "Birkaç Söz" başlıklı takdiminde "*Diş doktoru Arif Bey, İstibdat, Meşrutiyet, Umumî Harp, Mütareke, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devirlerini yaşamıştı. Onun altmış üç senelik hayatının esaslı çizgilerini kudretim yettiği kadar bu eserlerimde belirtmeye çalıştım*" (s. 5) dedikten sonra sonuncu sayfasında (231) mevzûa bir kere daha dikkati çekmektedir: "*Ben bu eseri ne bir roman, ne bir hikâye, ne de felsefi bir eser hattâ bir tezi müdafaa etmek için yazmadım. Bu eser hakikî hayattan alınmış, hemen hemen esas çizgilerine hiç dokunulmamış vakaların kâğıt üzerine geçirilmiş bir kopyasıdır.*" Tabii bu durumda Dr. Arif Bey ile Celal Akyürek'in münasebeti ve bu metnin ne şekilde kaleme alındığı gibi meseleler hatıra gelmektedir. Kitaptaki bazı bölüm başlıklarının ismi bile bir tarihçi için tahrik edici sayılabilir:

On dokuzuncu asrın son yıllarında İstanbul'dan bazı notlar (s. 20), *Yirminci yüzyılın başlarında moral bakımından İstanbul* (s. 217), *1896 senesinde İstanbul'da bir düğün* (s. 82), *Otuz yedi sene evvel* (s. 107), *İkinci devir* (s. 122, Meşrutiyet hakkında), *1908'den sonra İstanbul* (s. 130).

Bahis mevzuu kitaplardan ikisi de tabiplerin imzasını taşı-

---

[72] Hüsamettin Berkes, *Bir An Sevinç*, Ankara, 1937, s. 7.

[73] Orhan Seyfi Orhon'un bacanağı olan Yusuf Ziya Ortaç'ın romanları da yine benzer hususiyetler göstermektedir. Mesela *Üç Katlı Ev* (İstanbul, 1953, 122 s.) romanında (s. 15) Profesör Muharrem Halil, Mükremin Halil Yinanç'tan başkası değildir.

[74] Ali Şükrü Çoruk'un roman listesine girmiştir. *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, İstanbul, 1995, s. 373.

maktadır. Bunlarda roman yazmak gibi bir gaye güdülmediği ilk bakışta dikkati çekmektedir. Birinci kitap Doktor Burhan Öncel'in *Bir Beyaz Gömleklinin Romanı* (İstanbul, 1952, s. 336) isimli eseridir ve meslek hâtıralarını dinleyen dostlarının (s. 6) ısrarı üzerine yazmıştır. İkinci kitap roman veya hikâye isimlendirilmesi yapılmaksızın *Hekim Aşkı* (İstanbul, 1953, s. 382) ismiyle Doktor Muzaffer Sezer tarafından yazılmıştır.

II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devirlerine ait dikkate değer bilgiler ve görüşler ihtiva eden kitabını yazar şu çözümlemelerle (s. 4) takdim ediyor: *"Hakikatte bu kitap ne bir roman ne de bir hayal mahsulüdür. Yaşanmış ve yaşanmakta olan fikir ve mantalitelerin bir tezahürüdür."* Doktor Sezer, bu devirler hakkındaki görüşlerini ve düşüncelerini, bir ibret vesilesi olmak üzere, her vesile ile uzun uzadıya ifade etmekte ve hâdiseler hakkında kıymetli bilgiler vermektedir.

Bibliyografyalara ve roman listelerine roman olarak giren *Siyah Örtü* (İstanbul, 1934, s. 124)[75] isimli kitap da bir askerî tabibin, Hasan Süküti'nin (Tükel, Trabzon, 1880-İzmir, 1962) kaleminden çıkan iki hâtırattan biridir. İç kapakta bulunan roman kaydından doğan yanlışlık günümüzde de devam etmektedir. Hâlbuki kitabın daha ilk başlığından (Balkan Harbi Hülâsası) bile bir hâtırat olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yazarın ikinci hâtıratının (*Tatlı ve Acı Hâtıralar*, İzmir, 1952-1953, s. 197) arka kapağında bu kitap hakkındaki "*Edirne muhasara ve esaretine ait facialar*" açıklaması kâfi bir fikir vermektedir.

Kapağına roman kaydı konulan kitapların belki de en dikkate değeri Hikmet Ilgaz'ın (ölm. 14 Temmuz 1960) *Şark Yıldızı* (İs-

---

[75] A. Ş. Çoruk, *Siyah Örtü*'yü İzmir'de basılmış göstererek listesine (s. 365) almıştır. Alemdar Yalçın da yine aynı şekilde roman listesine almıştır: *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Ankara, 1998, s. 264. Hasan Süküti Tükel için: Ali Birinci "Türkiye'de Mektep Tarihçiliği ve Mir'at-i Mekteb-i Tıbbiye'nin Yeni Neşri", *Dergah*, Sayı: 20 (Ekim, 1991), s. 20-21. Yazının metni için: Ali Birinci, *Tarih Uğrunda*, s. 147-154

tanbul, C. I, 1953, 312 s.; C. II, 1954, 288 s.) ismiyle bastırdığı hâtıralardır.[76]

Cihan Harbi ve bilhassa Şark Cephesi hakkında çok değerli bilgileri ihtiva eden kitabı, bir subay olan yazarı *"Bir neslin tarihi, evlâtlarının romanıdır."* kitabesiyle (s. 3) tanıtmaktadır. Önsöz'de (s. 7) nasıl kaleme alındığını yazıyor ki kitabın roman olmadığını anlamak için fazla bir dikkate gerek kalmamış oluyor: "*Bu roman, Birinci Cihan Harbi esnasında şark vilayetlerimizden birinde bulunan bir ailenin başından geçen acıklı bir vakanın hikâyesidir. Bu vakaya iştirak eden roman kahramanlarının isimleri şerefli bir mazinin hâtırası olarak aynen alınmış fakat bunlardan halen hayatta bulunanların veya talihsiz hadiselere kurban gidenlerin isimleri ise ya meskût geçilmek ve yahut da birer harfle gösterilmekle iktifa olunmuştur"* (s. 7). Gerçekten de Şark Cephesi ve bölgesi hakkında çok mühim bilgilerle dopdolu kitabın bugüne kadar tarihçilerin alâkasını çekmemesi ve roman listelerinde kalması büyük talihsizliktir.

Roman listelerine alınan askerî hâtıralara üç örnek daha verilebilir. Bunlardan birincisi M. Şevki Yazman'ın Galiçya cephesindeki günlerini anlattığı *Mehmetçik Avrupa'da* (İstanbul, 1940, s. 220) isimli hâtıralarıdır.

Üstelik bu kitabın hâtırat olduğuna mukaddimesinde işaret edilmiş ve kapağına roman olduğuna dair herhangi bir kayıt konmamıştır. Aynı şekilde Ahmet Cemil Akıncı'nın *Mehmetçikle 30 Yıl* (İstanbul, 1971, s. 365) ismini taşıyan kitabı da hâtırat olmasına rağmen roman listelerine girmektedir.[77]

Son bir örnek üzerinde biraz durmak gerekiyor. Bu kitap, İs-

---

[76] A. Ş. Çoruk (s. 382) kitabın sadece ikinci cildini listesine almıştır. Hikmet Ilgaz, kadın yazarlarımızdan Hasene Ilgaz'ın ağabeyidir. Bu kitap yeniden basılmıştır.

[77] A. Ş. Çoruk, *a.g.e.*, s. 369; Bu kitaptan bazı sayfalarının (mesela s. 78-80) eski okuma kitaplarında yer aldığını hatırlıyorum.

tiklâl Harbi'nin gerçekten de tanınmaya değer kahramanlarından Yüzbaşı Selâhattin'in (Yurtoğlu) on beş defterlik hâtıra külliyatından çıkarılmış ve *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı* (İstanbul, 1973, C. I, 438 s.; C. II, İstanbul, 1975, 341 s.) adıyla basılmıştır. Önsöz'de (s. 5-13) kitabın nasıl bulunup hazırlandığı anlatıldığına göre listelere roman olarak girmemesi gerektiği açıktır.[78] Meselenin bir başka anlaşılmaz tarafı ise hâtıraları seçen ve baskıya hazırlayan gazeteci İlhan Selçuk'un adının kitaba yazar adı olarak nasıl girdiğidir.[79] Yazarlığa ait alfabe çağı bilgilerinden biri de bu gibi derlemelerin yazar sıfatıyla değil, hazırlayan veya derleyen olarak imzalanması gerektiği hakkındadır. Üstelik böyle bir isimlendirme kitabın da aleyhinde olmuş ve onu bir gazetecinin kaleminden çıkmış bir roman zanneden birçok insan kapağını bile açma ihtiyacını tabii olarak hissetmemiştir.

Roman listelerine alınan bir başka mühim kitap da Bulgar Sadık şöhretiyle tanınan Mehmet Sadık Poğda'nın *Bulgar Sadık* (İstanbul 1944, s. 312) ismiyle neşredilen hâtıralarıdır.[80] Kitabı derleyen M. Sıfır imzasıyla tefrikaları ve yazıları bulunan istihbaratçı M. Razi Yalkın'dır. Kitap daha sonra Murat Sertoğlu'nun da imzasıyla kısaltılarak neşredilmiştir. Hem iç, hem de dış kapakta "Millî Roman" olduğuna işaret edilen bir kitap da İstiklâl Harbi'ne dair bir hâtıradır. Sonradan emniyet müdürlüğü yapan Yüzbaşı Cemal Albayrak'ın kitabı *Atamızı Asacaklardı* (Samsun, 1949, s. 204), Yusuf Akçura'nın bir takdimini (s. 3-5) ihtiva etmesi bakımından da ayrıca dikkate değer görülebilir. Kitap, bilhassa Konya İsyanı hakkında müşahedeye dayanan bilgiler vermektedir.

Geçen asırda en kıymetli ilim adamlarımızdan Zeki Mesut

---

[78] A. Ş. Çoruk, *a.g.e.*, s. 399.
[79] A. Ş. Çoruk, *a.g.e.*, s. 368.
[80] A. Ş. Çoruk, *a.g.e.*, s. 368. Bu kitabı görmeden listesine aldığı muhakkaktır. Görseydi hâtıra olduğunu anlayacaktı diye inanıyorum.

Alsan'ın (1889-1984) yazdığı hâtıralarını *Mustafa'nın Romanı* ismiyle neşretmesi de okumadan yazanlar için şaşırtıcı ve yanıltıcı olmuş ve kitap roman listesine dâhil edilmiştir. *Mustafa'nın Romanı* üç kitaptan meydana gelmektedir. Bunlardan birinci kitabın alt başlığı *Memleket Çocuğu* (İstanbul, 1942, s. 149) olup Zeki Mesut'un doğduğu Aydın'ı anlatan muhteşem bir eserdir ve tam bir içtimaî tasvirdir. Dizinin ikincisi *Hürriyet Pervanesi* (İstanbul, 1943, s. 227) ismiyle neşredilmiştir ve edebî bir üslûpla Mülkiye'deki öğrencilik senelerini (1907-1910) ve Avrupa'ya gidişini anlatmaktadır. *Kavak Yeli* (1944) isimli üçüncü kitap ise bibliyografyalara girmemiştir. Belki de gazetede tefrika olarak kalmış veya neşredilmiş olabilir. Aramalara rağmen bulunamamıştır.[81] M. Reşat'ın (Nalbantoğlu) bibliyografyalara roman olarak giren *Başım Dönüyor* (İstanbul 1933, s. 155) isimli kitabı da ümitsiz bir aşkın gerçek hikâyesinden ibarettir.[82] Jöntürklüğün tarihine dair kıymetli bilgiler ihtiva eden ve yine bir Jöntürk olan Bekir Fahri (İdiz, 1876-1938) tarafından yazılmış *Jönler* (İstanbul 1326-1908. 248 s.) romanı, gerçekte şahıs isimleri değiştirilerek yazılmış bir hâtırattan başka bir şey değildir ve Jöntürklerin Mısır'daki hayatları ve maceraları hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.[83]

Tarihçilik bakımından bir diğer mesele de roman niyetiyle yazılan bir kısım eserlerin gerçekten de devrin havasını, hatta tenkidini yansıtan sayfalar ihtiva etmeleri ve bu itibarla da, biraz daha fazla dikkatle ve zahmetle de olsa araştırmalarda kullanılabilecekleri, daha doğru bir ifadeyle, görmezlikten gelinemeyecekleridir. Bu cümleden Fâkihe Odman'ın *Sevgi ve Saygı*

---

[81] A. Ş. Çoruk, *a.g.e.*, s. 370-371; A. Yalçın, *a.g.e.*, s. 251.

[82] Bu kitabın yazarına merhum Sami N. Özerdim bu hususu merak ederek mektup yazmış ve bu yolda cevap almıştı. Kitabı S. N. Özerdim sayesinde tanıdım.

[83] Bu mühim kitabın yeni harfli sadeleştirilmiş kötü bir baskısı için: Ali Tekinci, "Bekir Fahri İdiz'in Jönler Romanının Yeni Baskısı Dolayısıyla", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 19 (Temmuz 1985), s. 67-68. Bu yazının metni için ayrıca bkz: Ali Birinci, *Tarih Uğrunda*, İstanbul, 2001, s. 136-140

(İstanbul, 1925, 168. s) isimli romanı Darülfünundaki günlerine dair hâtıralarını; hakkında bir bilgi bulunamayan Kırksekizoğlu Ali Osman'ın *Beyza* (İstanbul, 1938, 234 s.) isimli eseri (3-61 s.) Osmanlı Cemiyetine dair içtimaî tenkitleri; Aka Gündüz'ün romanı *Bebek* (İstanbul, 1941, 144 s.) ise yakın tarihin birçok şahsiyetleri hakkında bilgileri taşımaktadır.[84]

Ömer Âli'nin ilk romanlardan biri olduğu kabul edilen *Türkmen Kızı*[85] (Balıkesir, 1997, 168 s.); Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Sürgün* (Ankara, 1938, 357 s.) romanı Jöntürklerin Paris hayatı; *Hüküm Gecesi* (Ankara, 1966, 376 s.) ise II. Meşrutiyetin matbuat ve siyaset çekişmeleri hakkında kıymetli bilgiler taşımaktadır.

Netice itibariyle bilhassa son senelerde roman-hâtırat hududunun çok sıklıkla ihlâl edildiğine dikkat çekmek gerekiyor. Hâtırat türünden birçok kitap anlaşıldığı kadarı ile *Türkiye Bibliyografyası*'ndaki kayıtlara dayanılarak ve güvenilerek roman listelerine alınmaktadır. Bunun bir başka sebebi, belli-başlı yazarlar hakkında izahlı bibliyografya bulunmayışıdır. Son zamanlarda basılmış bulunan *Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası* (İsmet Binark, İstanbul, 1999, XLVIII+528 s.) bu yolda atılmış ilk adımlardan ve örneklerden biridir.[86] Tabii roman listelerinin hazırlanmasında verilen asıl açık ise romanların birer birer tedkik edilmeksizin liste hazırlanmasıdır.

Roman meselesinde işaret edilmesi gereken bir başka husus,

---

84 Mesela bkz. s. 46-47.

85 Bu roman hakkında Dr. Metin Kayahan Özgül idaresinde Sevim Karabelâ tarafından bir mezuniyet tezi hazırlanmış ancak romanı yeni harfle bastıran (Balıkesir, 1997, 168 s.) M. K. Özgül bu tezi her nedense ismen bile zikretmemiştir.

86 İbrahim Ulvi Yavuz, *Anahatlarıyla Türkiye'de Roman Sanatı ve Gelişimi,* İstanbul, 1999, s. 137-230). İ. U. Yavuz, Semiha Ayverdi'nin üç hâtıratını (*İbrahim Efendi Konağı, Bağbozumu, Küplücedeki Köşk*) roman listesine sokmuştur. Listesinde bulunan *Ufûl: Yirminci Asır* (s. 217), *Âli Maceralar* (s. 223), *Domaniç Dağların Yolcusu* (224. s), *Bir İmparatorluk Çökerken* (223. s), *Bir Bilim Adamının Romanı* (250. s) isimli kitaplar roman değildir.

yazıldıkları veya anlatıldıkları çağı anlamak için bu türden eserlerin çeşitli derecelerde kıymetli bilgiler ve imkânlar sağlamalarına rağmen henüz tarihçiler tarafından gereği gibi kullanılmamaları veya bu gereğin pek az yerine getirilmesidir.

Roman niyetine yazılan ve hâtırat niyetiyle roman şeklinde yazılan eserlerin görmezlikten gelinmesi veya hiç dikkate alınmaması tarihçiler bakımından büyük bir kayıptır. Sadece Zeki Mesut Alsan'ın veya Hikmet Ilgaz'ın kitapları bu hüküm için kâfi bir delildir.[87]

"Roman mı, Hatırat mı?",
Türk Yurdu, Sayı 153- 154, (Mayıs-Haziran 2000), s. 88- 91

[87] Romanlarından bilgi kıymeti taşıyan birkaçına işaret edilebilir: A., *Mediha Hanım*, İstanbul, 1137, 172 s; Burhan Cahit (Morkaya), *İhtiyat Zâbiti*, İstanbul, 1934, 270 s.; Samih Nafiz Tansu, *Bebekte Akşam Oldu*, İstanbul, 1965, 264 s.; Osman Coşkun, *İkinci Ergenekon*, Kayseri, 1966, 260 s.; Kerime Nadir, *Günah Bende mi?,* İstanbul, 1981, 287 s.

Ankara'nın Kitâbiyât Mecmuaları

Kitap dostu Mehmet Ergin Beye hürmetle ithaf

Ankara'nın kitapçılık hayatı hiçbir zaman İstanbul ile kıyaslanabilecek derecede olmamıştır.[88] Son senelerdeki canlılığına rağmen bu hâlâ bir vakıadır. Bu gerçeğin tabiî sebepleri ortadadır ve değişeceğine dair de bir işaret yoktur. Esasen bu, eşyanın tabiatından doğan bir durumdur. Küçük bir devlet büyüklüğündeki İstanbul'da kitapçılığın kadim bir tarihi ve temeli bulunmaktadır.

Ankara'nın kitapçılıktaki derecesine rağmen kitâbiyât mecmuaları bakımından, hele 1980 öncesi göz önüne alındığında, daha büyük bir zenginliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sadece 1956-1979 devresinde çıkan *Yeni Yayınlar* mecmuası bile böyle bir hüküm vermek için kâfidir. Bu arada kitâbiyâta dair yazılar da ihtiva eden kütüphanecilik hakkındaki mecmualar bakımından Ankara'nın çok büyük bir zenginliğe sahip olduğuna da dikkat çekmek gerekiyor.[89]

Ankara'da basılan kitâbiyât mecmualarının belli-başlıları ve yazarları hakkında, ana hatlarıyla ve tarih sırasına göre bilgi verilmesi tercih edilmiştir. Bunların başında Millî Kütüphane'ye

---

[88] 1958 senesine dair Ankara telefon rehberinde (s. 340) on altı kitapçı bulunmaktadır.

[89] Bu mecmualar üzerinde ayrı bir yazıyla durmak gerekiyor. Bunlardan *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 1952'den beri çıkmaktadır. 1952-1992 devresi Dizin'i (Ankara 1993) basılmıştır. Derneğin Ankara Şubesi tarafından *Kütüphanecilik* (12+6 sayı, 1972-1974) ve DTCF Kütüphanecilik Bölümü tarafından da *Kütüphaneciliğin Sesi* (4+2 sayı, 1962-1965) ismiyle iki mecmua daha çıkartılmıştır. Bu meyanda DTCF Kütüphanecilik Enstitüsü tarafından tek sayısı bilinen *Bülten*'i (10 Nisan 1957) de zikretmeliyiz. Benzer başka bültenlerin daha çıktığı görülmektedir.

girmediği veya isminden anlaşılmadığı için gözden kaçanlar olabilirse de en dikkate değer olanlarının tespitine çalışılmıştır. İncelenen mecmuaların görebildiğimiz sayılarının tam bir muhteva tahliline imkân bulunamamıştır. Elbette bu hususta müstakil ve geniş bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Ancak hemen hepsinde dikkate değer bilgiler bulunduğuna hemen dikkati çekmek gerekir.

1. *Bibliyografya* (1946)

CHP Halkevleri Bürosu yayını olan bu mecmua "Yurtta çeşitli konularla yayımlanan kitap ve dergileri tanıtmak üzere üç ayda bir çıkarılır" alt başlığıyla basılmıştır. 1. sayısının 19 Şubat 1949'da (124 s. ve 6 sayfalık indeks) Ankara'da Doğuş Matbaası'nda yapılan baskısı itinalıdır. 2. sayısı 19 Mayıs 1946'da (168 s.), son ve 3. sayısı ise 19 Ağustos 1946'da (198 s.) basılmıştır. Bu mecmuada son üç ay zarfında Türkiye'de basılan tercüme ve telif kitaplarla mecmualar, bâzen bir sayfaya yakın metinlerle tanıtılmaktadır ve gerçekten de kıymetli bir müracaat eseridir. Sadece üç sayı çıkması ise büyük bir talihsizliktir. *Bibliyografya*'daki yazılarda hiçbir imza bulunmamaktadır.

2. *Yeni Yayınlar* (Temmuz 1956 - Haziran 1979)

Ankara'da basılan kitâbiyât mecmualarının en uzun ömürlüsü *Yeni Yayınlar* mecmuasıdır. Mecmuanın alt başlığı "Aylık Bibliyografya Dergisi"dir. Dergi Millî Kütüphane uzmanlarından Muharrem Doğdu Mercanlıgil (1.5.1919-6.4.1971) tarafından Temmuz 1956'dan itibaren çıkarılmaya başlandı. Sahibi Şefika Doğdu Mercanlıgil, mes'ul müdürü Şahap Nazmi Coşkunlar ve sekreteri Muharrem Doğdu Mercanlıgil idi. [90]

Mecmua, her sayısında bir ay içinde basılan kitapları tasnifli

[90] Neşrettiği mecmuasıyla ismi her zaman şükranla yâd edilecek olan Muharrem D. Mercanlıgil için: Necdet Sançar, "Muharrem D. Mercanlıgil", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,* C. VII, Sayı: 3-4 (Ankara 1959), s. 74-77; Çiğdem (Mercanlıgil) Eser, "Muharrem Mercanlıgil", *Yeni Yayınlar,* C. 16, Sayı: 4 (Nisan 1971), s. 136-137.

bir şekilde tanıtıyordu. Bu itibarla okuyucuların yeni yayınlar hakkında derli-toplu ve taze bilgiler elde etmelerine imkân veriyordu. Mecmua diğer taraftan aynı zamanda o ay içinde rahmete kavuşan ünlülerin bir listesini veriyor, bunlardan bazılarının hayat hikâyeleriyle eserlerinin isimlerini de sayfalarına koyuyordu. Dergi iki formadan ibaret ve sayfa numaraları müteselsildi.

Mecmuadaki yazıların bir kısmında görülen imzaları şöylece sıralamak mümkündür. Muharrem D. Mercanlıgil, Sami Nabi Özerdim, Pertev Taner, Nebahat Erdem, Nejdet Sançar, Kâmuran Korkut, Hasan Âli Yücel, Lokman Batu, Adile Ayda, Rasim Adasal, Yurdakul Mehteroğlu, Müjgân Cunbur, İbrahim Zeki Burdurlu, Cahit Öztelli, M. Seyfettin Aygen, Cavit Orhan Tütengil, Özer Soysal, Şefika Mercanlıgil, Osman Ersoy, Halil Aslangül, Engin Tonguç, Nuri Karaosmanoğlu, İsmet Parmaksızoğlu, H. Zekâi Yiğitler, Necmeddin Sefercioğlu, Abdullah Savaşçı, Ferit Ragıp Tuncor, Ahmet Dönmez, Hikmet Göktan, Selçuk Kantarcıoğlu, Cevdet Erbek, Naci Girginsoy, Önder Dönmez, Meral Alpay.

Mecmua 17. Cildin 7. Sayısında (Temmuz 1972) Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği adına bölümün öğretim üyesi Özer Soysal tarafından çıkarılmaya başlandı. 24. cildin 6. sayısıyla (Haziran 1979) neşrine son verdi.

Mecmua çıkmaya başladığı Temmuz 1956'dan itibaren sadece kitaplar hakkında bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda o ayda ölenlerin bir listesini önce "Kayıplar", daha sonra "Aydın Kayıplar" başlıklı sayfalarında vermiş, bâzılarının hayat hikâyeleriyle eserlerinin listesini basmıştır. Bu bakımdan 1968 Ekim sayısına kadar on iki sene neşredilen bu bölümler günümüzde kıymetli bir bilgi kaynağıdır.

3. *Kitaplar Âlemi* (Ocak 1960-1 Ağustos 1963)

Ankara'nın kadim ve kıymetli kitapçılarından Aydın Sami Güneyçal tarafından çıkarılan mecmua iki devreye sahiptir. Ön-

ce Ocak 1960'dan itibaren küçük boyda, aylık ve 10 sayı olarak basılmıştır. Kitaplar hakkında birkaç satırlık bilgi ihtiva eden mecmuanın sayıları birer formadan ibarettir. Sahibi olarak A. Sami Güneyçal'ın göründüğü mecmuanın umumî neşriyat müdürü Sami N. Özerdim'di. Yazı işlerini fiilen Coşkun Gökçay idare ediyordu. Ankara'nın o zamanki ünlü matbaalarından Rüzgârlı Matbaa'da basılıyordu. Görülen tek imza (S. Nabi) Özerdim'den ibaretti.

Mecmua ikinci devresinde yarım gazete ebadında sekiz sayfa olarak, 1 Mart 1962-1 Ağustos 1963 devresinde on sayı daha basıldıktan sonra neşriyatına son verdi. Bu devredeki yazarları Gündüz Akıncı, Osman Ersoy, Sami N. Özerdim, Halil Erdoğan (Cengiz), Michel Deon, Osman Bolulu, J. Capart, Eflâtun, A. Sami Güneyçal, Gültekin Oransay ve Erdoğan Alkan'dır. Mecmuanın bu devresinde gerçekten kıymetli ve günümüzde de okunmağa değer yazılar bulunmaktadır.[91]

4. *Gözlem* (1965)

Ankara'da Mart ve Mayıs 1965'te iki sayı basılmış olan mecmuanın alt başlığında "Biyografya - Bibliyografya - Kültür" ifadesi bulunmaktadır. Sahibi Oba Yayınları adına Değer Durukan, yazı işleri müdürü ise Özcan Oğuz Yalım'dır. Her sayısı bir formadan ibarettir.

İlk sayısında Fakir Baykurt'un (s. 2-3, 15), Ahmet Oktay'ın (s. 4-5) ve Fikret Otyam'ın (s. 5-6) otobiyografileri ve yeni yayınlanmış kitaplardan bâzılarının künyeleri (s. 10-14) bulunmaktadır.

İkinci sayısında ise Şevket Süreyya Aydemir'in (s. 3-6), Tu-

---

91 Bu mecmuanın on sayılık ikinci devresini hediye eden merhum A. Sami Güneyçal Bey'e teşekkür borçluyum. Bu mecmuadan önce *Arayış* (4+17 sayı, 1953-1958) ve *Yeni Uyanış* (2 sayı, 1959) adlı iki ayrı kültür ve edebiyat mecmuası çıkarmıştır. Kendisiyle yapılan bir sohbette (*Kebikeç*, Sayı: 9-10, 11) "Ankara'daki Kitapçılık Tarihi Üzerine" kıymetli bilgiler vermiştir.

ran Tan'ın (7-8) ve Gülten Akın'ın (s. 9-10) otobiyografileri verilmiştir. Son sayfalarda (s. 13-16) yeni yayınların künyeleri bulunmaktadır. Otobiyografi yazıları dolayısıyla mütevazı hacimli mecmua bugün de bilgi değerini muhafaza etmektedir.

5. *Kitap Dünyası* (1967-1968)

"Aylık Kitap Tanıtma Gazetesi" şeklinde takdim edilen mecmuanın ilk sayısı 14 Mart 1967'de dört sayfa olarak basılmıştır. Sahibi ve yazı işleri müdürü Muzaffer Deligöz'dür. Düzensiz çıkan mecmuanın ikinci sayısında ise 24 Mayıs 1967 tarihi bulunmaktadır.

Daha sonra imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Ali Gürbüz oldu ve yeniden 1. sayı numarasıyla basılmaya başlandı. Bu sayıda baskı tarihi yoktur. Görülen ikinci ve son sayısı yarım gazete ebadıyla daha büyük bir şekilde 1 Ekim 1968'de basılmıştır.

Görülen imzalar Mustafa Yeşilyurt, İsmail Hami Danişmend, Alâaddin Kaya'dır. Mecmuada kitap dağıtım şirketlerinden Sebat'ın verdiği kitap listeleri bulunmaktadır.

6. *Kitaplar Arasında* (1968)

"Aylık Kitap Dergisi" olduğu kaydıyla, ancak bir sayı çıkarılabilen bu mecmuanın sahibi Metin Toker, yayın müdürü Özhan Kâtipoğlu, ressamı Cemil Ünlütürk'tür.

1 Nisan 1968 tarihli ilk sayısında yazısı bulunan imzalar: Metin Toker, Bülent Ecevit, İsmail Arar, Salih Neftçi, Selma Tükel, Sabahaddin Selek, Şevket Süreyya Aydemir, Ümit Deniz, Tayfun İndirkaş, Gülden Toker, Fikret Otyam.

Mecmuada bilhassa *Devlet Ana* romanına ayrılan yazılar (Bülent Ecevit) ve yazarı Kemal Tahir'le (Demir) yapılan bir sohbet dikkati çekmektedir.

7. *Bibliyografya* (Ocak 1972-Kasım 1973)

Ankara'da, o zamanlar kitapçıların hâkim olduğu Kocabeyoğlu Pasajı'nda bulunan Turhan Kitabevi tarafından çıkarılan aylık mecmua "Kitap Haberleri" alt başlığıyla basılmıştır. 1972 senesine ait altı sayısı 308+ 6; 1973'e ait altı sayısı ise 236 say-

fadan ibarettir.

Mecmuanın sahibi İlhan Polat, sekreteri ise Turhan Polat Bey'dir. Kitabevi, zamanında Ankara'nın en kıymetli ve bilgili ilim adamlarının ve kitap meraklılarının uğrak yeriydi ve tam bir edebiyat ve tarih mahfiliydi. Mecmuanın yazarları da esas itibariyle bu kişilerden teşekkül ediyordu. Ankara'nın olgun muhtevalı ilk kitap mecmuasıydı. Bilhassa tarih ve edebiyat neşriyatı hakkında kıymetli tanıtma ve tenkit yazıları ihtiva ediyordu.

Mecmuanın yazarları şöylece sıralanabilir: Osman Ersoy, İbrahim Olgun, Sami N. Özerdim, Utkan Kocatürk, Müjgân Cunbur, Özdemir Nutku, Gültekin Oransay, Halil Erdoğan Cengiz, İsmail Eren, Suut Kemal Yetkin, Metin And, Ahmet Necdet Sözer, Joshua M. Bear, Mehmet S. Hatiboğlu, Adnan S. Erzi, Faruk Sümer, Turgut Akpınar, Ferit Ragıp Tuncor, Fevziye Abdullah Tansel, Murat Katoğlu, Yavuz Ercan, A. Dilâçar, Musa Çadırcı, Özer Ergenç, Özcan Mert, Kayhan Erimer, Yaşar Coşkun, Sadık Kemaloğlu, Tuncer Gülensoy, Lyubinka Raykoviç, Ahmet Cebeci, Yücel Özkaya, İlber Ortaylı, İlhan Tekeli, Sadi Borak, Cahit Öztelli, Türker Acaroğlu.

8. *Kitaplar* (Şubat-Temmuz 1972)

Aylık olarak 1972'de altı sayı çıkan mecmuanın ilk sayısında sahibi Aziz Üstel, yazı işleri müdürü ise Selami Sarput iken ikinci sayıda sahipliği de Selami Sarput'a geçmiştir. Daha çok tercüme kitaplara ve tiyatro eserlerine, ecnebî yazarlara ve şiirlere yer vermiştir.

9. *Kitap* (Eylül 1981-1985)

Kültür Bakanlığı tarafından önce aylık, daha sonra da üç aylık çıkarılan mecmuanın ilk altı sayısında alt başlık "Ayın Kitapları", daha sonra "Üç Ayın Kitapları" şeklindedir. Sahibi Kültür Bakanlığı adına Tanıtma ve Yayımlar Dairesi Başkanı Cevher Türkeroğlu, yazı işlerini fiilen idare eden mes'ul müdürü ise Müjgân Cunbur'dur. Her sayısı iki forma olan mecmuanın ka-

pağında tanıtılan kitapların ve yazarlarının isimleri bulunmaktadır. İlk sayısında imzalı çıkan tanıtma yazıları 12 Eylül'den sonra imzasız basılmıştır.

Görülen imzalar şöyle sıralanabilir: Ertuğrul Eliçevik, Mehmet Doğan, M. Necati Güngör, Nail Tan, Kemal Uluışık, Yahya Akengin, Yağmur Tunalı, Müjgân Cunbur, Kemal Gökçe, İnci Enginün.

10. *Kitap Dünyası* (1 Eylül 1992)

"Kültür ve Sanat" alt başlığına sahip olan mecmua müşterilere dağıtılmak üzere sekiz sayfalık bir hacimle Bilge Kitabevi tarafından bastırılmıştır.

11. *Bilge*

Atatürk Kültür Merkezi tarafından Temmuz 1994'ten beri mevsimlik çıkarılan mecmuanın önce başlık üstünde bulunan "Tanıtım Tahlil Eleştiri" ibaresi daha sonra 6. (Bahar 1996) sayısında alt başlık olarak "Yayım, Tanıtım Tahlil Eleştiri" şekline çevrilmiştir. Pek az araştırma yazısından sonra hacimli kitap tanıtım yazılarına yer vermektedir. Son sayısı Mart 2007'de (Sayı.50) çıkmıştır. Bilhassa Türkiye ve Türk Dünyası edebiyatına ve kültürüne dair kitapları tanımak isteyenler için faydalı bir rehber mahiyetindedir.

12. *Kebikeç* (1995)

Ankara'da 1995'ten beri çıkarılan en hacimli ve ilmî mecmua *Kebikeç*'tir. 2012'de 34. Sayısı basılan mecmua "İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi" alt başlığını taşımaktadır. Mecmua zaman zaman ek olarak kitapçıklar da vermekti ve her sayısında muayyen mevzularda dosyalar hazırlamaktadır. Sahibi Sanat Kitabevi sahibi Ahmet Yüksel, yayın yönetmeni Kudret Emiroğlu'dur. Tarih, edebiyat ve dil araştırmaları için müracaat kaynağı hüviyetindedir. Ankaları yazarlardan ve öğretim üyelerinden teşekkül eden kalabalık bir yazar desteğine sahiptir.

13. *Türklük Bilgisi* (Nisan-Temmuz 1998)

"Aylık Neşriyat Haberleri Dergisi" olarak kendini takdim

eden mecmua kitâbiyâtın Türkiyat sahasında neşredilen eserlerine tahsis edilmişse de ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır. Bulak Bilgi Hizmetleri Neşriyat ve Ticaret Şirketi adına sahibi ve genel yayın müdürü Dr. Ayhan Pala idi.

Mecmuada yazısı görülen imzalar şöyle sıralanmıştır: Yılmaz Öztuna, Ali Birinci, Tûbâ Işınsu, Ayhan Pala, Ali Güler, Mustafa İsen, Ahmet Turan Alkan, Gülây Öğün Bezer, Cengiz Tomar, Ali Tekinci, İlber Ortaylı, Beşir Ayvazoğlu.

Mecmuada Türkçe, İngilizce ve Rusça olmak üzere üç lisanda tanıtma metinleri bulunmaktadır.

14. *Müfredat* (Mart-Nisan 2010 -)

Ankara'da hâlen yayınlanmakta olan kitap dergisidir. İki ayda bir yayınlanan bu dergi Kasım-Aralık 2011'de çıkan dokuzuncu sayısına kadar sadece yaz aylarında Temmuz-Ağustos sayısı atlanarak yayınlanmış, Ocak-Şubat 2012 tarihinde çıkması gereken nüshası da atlanarak onuncu sayısı Mart-Nisan 2012 tarihinde neşredilmiştir. Şu an itibariyle on sayı çıkmış bulunmaktadır.[92]

Derginin editörleri M. Fatih Kutan ve Abdullah Başaran'dır. Yazar kadrosunda editörlerin dışında Murat Hacıfettahoğlu, Yahya Kurtkaya, Yusuf Turan Günaydın, Yakup Öztürk, Mustafa Celep, Ali Görkem Userin, Elif Yüksekay, Yasin Ramazan, Halim Yar, Hadi Ensar Ceylan, Aydın Aktay, Lütfi Bergen, Emine Bahşi gibi isimler göze çarpmaktadır. Derginin kalabalık bir yazar kadrosu bulunmaktadır.

Beşinci ve onuncu sayılarında birer "Müfredat Dizini" yer almıştır.

***

Netice itibariyle Ankara kitâbiyât mecmuaları bakımından zengin bir mâziye sahip olduğu ve bu hususun şimdiye kadar pek dikkati çekmediği ve tam bir tespitinin yapılmadığı söyle-

[92] Bu dergi, 2010 senesinde çıkmaya başladığı için yazımızın ilk neşrinde yer almamıştı.

nebilir. Bu mecmuaların bilhassa tarih ve edebiyat tarihi araştırmaları için kıymetli bilgiler ihtiva ettiği de bu meyanda hatırlanmalıdır.[93]

Türk Yurdu,
Sayı: 176, (Nisan 2002), s. 111-114.

[93] Çocuk Kitapları Haftası (18-23 Kasım) vesilesiyle basılan *Sizin Gazete* (Ankara 1957, Maarif Basımevi) de görebildiğimiz kadarıyla bir kitâbiyât gazetesi olarak kabul edilebilir.

Hasan Duman'ın "Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828- 1928)" İsimli Kitabının Neşri Hakkında

Yakın tarihin temel kaynaklarından biri de mecmualar ve gazetelerdir. Bunların ihtiva ettiği bilgileri ihmâl etme veya görmezlikten gelme hakkına hiçbir araştırmacı sahip değildir. Ancak bu gibi kaynakların tam bir tespiti de uzun müddet yapılmamıştır.

İlk defa Hasan Duman tarafından *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınları Toplu Kataloğu, 1828-1928* (İstanbul 1986, 602+24 s.) hazırlanmıştı. Bu çalışmada, adından da anlaşılacağı üzere sadece İstanbul Kütüphaneleri esas alınmıştı. Hiç şüphesiz bu kitabı bir sene sonra (1987) Millî Kütüphane tarafından hazırlanan *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu* (Ankara, 308 s.) tamamlamış oluyordu.

Bu defa H. Duman tarafından daha şümûllü bir çalışma ile bütün dünyada çıkan Türkçe gazete ve mecmuaların bir katalogu hazırlandı: *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928).* Üç cilt hâlindeki kitapların 1. (Ankara 2000, 654 s.) ve 2. (Ankara 2000, 654-1199 s.) ciltleri metin, 3. cildi (Ankara 2000, XV+867 s.) ise süreli yayınlardan alınmış tıpkıbasımlardır. Burada da çok isabetli bir şekilde mecmuaların fihristlerinden (meselâ s. 287-289'da *Millî Mecmua*'nın) örnekler verilmiştir ve bunlar okunabilir bir itina ile basılmıştır.

Kitabın muhtevasına Türkiye'deki yirmi bir kütüphane ve bunlarda bulunan alâkalı bölümler dâhil edilmiştir. Ayrıca süreli yayınların katalog numaraları ve mevcut sayılarına da işaret edilmiştir. Bu şekilde 2526 süreli yayının künyesi ve bulundukları kütüphaneler hakkındaki bilgiler araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Kitabın bu baskısına dâhil edilmeyen birkaç kütüphanenin

daha sonraki baskıya dâhil edilmesi gerekir. Meselâ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde de küçümsenemeyecek miktarda mecmua takımı bulunmaktadır. Keza son zamanlarda üniversitelerin kütüphanelerinde de bu gibi neşriyatın toplandığı görülmektedir. Cumhuriyet Üniversitesi'nde bilhassa Sivas'ta çıkan *Duygu ve Düşünce* mecmuasının tam ve biricik takımı ve *Kızılırmak* ve diğer bazı gazetelerin tamama yakın takımları bulunmaktadır. Bunlar *Kızılırmak* gazetesi sahibi Kâmil Kitapçı'nın torunu eski senatör Temel Kitapçı'nın hediyesi olarak kütüphaneye girmiştir. Şahısların ellerinde bulunan takımların işareti ise biraz daha zor ve belki de imkânsızdır.

Hasan Duman tarafından bir kısım yazarların soyadları da belirtilmiş ve bu şekilde okuyucuya yeni bazı imkânlar sağlanmıştır. Ancak bunlardan bâzılarının doğru olmadığı görülmektedir. Meselâ *Tetebbu* (C. 2, s. 8 ve 5) mecmuasının sahib-i imtiyazı olan Halid Ziya'nın Uşaklıgil olması mümkün değildir. Bu, büyük bir ihtimal ile daha sonra *İmdad* (C. 1, s. 416-417) gazetesini çıkaran Halid Ziya'dır. Halid Ziya Türkkan, oğlundan öğrendiğime göre, Reha Oğuz Türkkan'ın babası ve Tapu ve Kadastro Umum Müdürüydü. Bu gibi yanlışlıkların ve eksikliklerin yeni baskıda düzeltilmesi mümkündür.

Bir itirazî kayıt da şu olabilir: Türkçe bilmeyenlerin asla faydalanamayacağı bu kıymetli müracaat eserindeki Arapça ve İngilizce kısımların herhangi bir kullanım değeri olabilir mi?

Hasan Duman'a araştırmacıların şükran borçlu oldukları her türlü izahtan beridir.

Türk Yurdu,
Sayı: 157, (Eylül 2000) s. 61.

"İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850- 1950)" Hakkında

Son senelerde şehirlere dair terâcim-i ahvâl kitaplarının neşri, dikkati çekecek derecede hız kazanmıştır.[94] Bu şekilde kültür hayatımızın bu tarafı da aydınlanmaya başlamış ve sadece ismen tanınan birçok kıymetli şahsiyet hakkında bilgi edinmek ve netice itibariyle onları daha yakından tanımak imkânı ortaya çıkmaktadır. Bu sâyede mâzi hakkında daha gerçekçi yorumlara kavuşmanın da altyapısı hazırlanmış olmaktadır. Aksi takdirde tarihçiler ve edebiyatçılar bir mesnedi olmayan, parlak ama yanlış yorumlar yapmak gibi bir talihsiz kaderden kurtulamamaktadır.

Kasım 2000'in son günlerinde benzer kitaplardan biri, Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel'in *İzmir Fikir ve Sanat Adamları 1850-1950* (Ankara 2000, 640 s., Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi-280) isimli kitabı da neşredildi ve böylece büyük bir ihtiyaç bu kitapla, belli bir derecede de olsa, karşılanmış oldu.

A. Kitap hakkında temel bilgiler:

Önsözde (s. IX-XIII) bildirildiğine göre "*İzmir'in kültür hayatında iz bırakmış 262 fikir ve sanat adamının biyografi ve eserleri yer almakta ve bunların büyük çoğunluğunun biyog-*

---

[94] Bu gibi neşriyat belediyeler sayesinde bilhassa son senelerde çok artmıştır. Bunların en dikkate değerlerinden biri Akçağ Kitabevi tarafından, diğeri de Tekirdağ Valiliğince neşredilmiştir: 1. Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Ankara 1995, 557 s. 2. Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, İstanbul 1995, 414 s.
Bu iki kitaba bir üçüncü kitap daha, vefeyâtnâmelerin birleştirilmesinden ibaret olmasına rağmen, eklenebilir: Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998, 424 s. Ancak bu gibi eserlerin hiç şüphesiz en kıymetlisi ve en ünlüsü Şevket Beysanoğlu tarafından kaleme alınmıştır: *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara 1996, C. I, 376 s.; 1997, C. II, 495 s.; C. III, 528 s.

rafisi ilk defa burada ortaya konmuş olmaktadır" (s. X).[95]

Kitabın telif hikâyesi de yazarının kaleminden şöyledir: "*Bu kitabın ortaya çıkışının uzun bir hikâyesi vardır. İzmir'e geldiğim ve arkasından E. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde asistan olarak çalışmaya başladığım sıralarda değerli hocam Mehmet Kaplan'ın bana şöyle bir tavsiyesi olmuştu: 'Gittiğin yere kök salmalısın! Bir bak bakalım, İzmir'de edebiyat ve fikir sahalarında kimler yetişmiş, bunlar ne gibi eserler ortaya koymuşlardır.' Bu amaçla da bana doktora öncesi bir çalışma olmak üzere Halit Ziya ve Tevfik Nevzat'ın çıkardığı Hizmet gazetesinin ayrıntılı bir bibliyografyasını hazırlama ödevini vermişti. Böylece başlayan İzmir fikir ve edebiyat tarihi konusundaki araştırmalarım sonraki yıllarda da kesintisiz devam etti. Yaklaşık yirmi beş yıl bu amacın peşinden koştum ve sonunda öğrencilerimin de yardımıyla İzmir'de yayımlanmış kitapların yanı sıra 1950'ye kadar çıkmış bütün gazete ve dergilerin edebî ve fikrî bibliyografyası yapılmış oldu*" (s. IX).

Yazar şöylece devam ediyor: "*Bir taraftan da genel ve özel kitaplıklardan derlenen eser ve belgelerle "İzmir Fikir ve Sanat Adamları Arşivi" diye adlandırılabilecek bir arşiv oluştu. Sonra bu kitaplar ve yayın organlarında kendini göstermiş fikir ve sanat adamlarının hayat ve eserleri, kendi araştırmalarımın yanı sıra yönettiğim 200'e yakın lisans, 20'den fazla yüksek lisans ve doktora tezinde ele alınarak incelendi. Yönettiğim tezlerin yanı sıra Halit Ziya, Necip Türkçü, Yakup Kadri, Ömer Seyfettin ve diğer yazarlar hakkında yaptığım araştırmaları kitap ve makaleler hâlinde yayımladım. Daha sonra hazırladığım 1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu adlı çalışma, 1996'da Ege Üniversitesi Edebi-*

---

[95] Merak edip iki defa saymamıza rağmen kitapta 261 biyografi bulabildik.

yat Fakültesi Yayınları arasında çıktı.[96] *Şu anda elinizde bulunan kitap, işte böyle uzun bir zaman dilimini kapsayan ve daha çok gazete ve dergiler üzerinde yoğunlaşan araştırmalarımın geniş bir çerçevede son hacimli ürünü olarak ortaya çıkmış oldu*" (s. IX).

Yazar bu araştırmanın gerisinde bulunan üç temel eserden bahsediyor:

1. Mehmet Tahir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşayih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etıbbânın Terâcim-i Ahvâli*, İzmir 1324, 6+186 s. (Yeni harflerle de basıldı).

2. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1969-1971, MEB Yayını.

3. Hüseyin Avni (Ozan), *İzmir Şairleri Antolojisi*, İzmir 1934, 282 s.

Bu üç kitaptan sonra dâhil etmediği mehazları için şunları yazıyor: "*Hemen söylemeliyim ki ansiklopedik bir mahiyet taşıyan bu eserde bizim çoğunlukla yararlandığımız kaynaklar daha ziyade özet mahiyetinde veya yüzeysel bilgiler veren ansiklopedik kaynaklar olmamıştır. Çünkü bu gibi genel eserlerde üzerinde durduğumuz kişilerin büyük çoğunluğu hakkında bilgi bulmak zaten mümkün değildir. Başka deyişle bunların biyografileri, çeşitli kaynaklarda bulunan kırıntı türü bilgilerden ve özellikle yıllarca taradığımız gazete ve dergilerdeki binlerce makale, haber ve ilândan yola çıkılarak oluşturulmuştur*" (s. XII). Yazar önsözün sonunda (s. XIII) bir kere daha kitabın "*gerisinde uzun ve yorucu araştırma ve incelemelerin*" yattığından bahisle "*yirmi beş yıl süren*" araştırmalarında kendisine yardımcı olanların tam listesi kabarık bir liste oluşturacağı için tavsiye ve yardımlarından en çok yararlandığı meslektaşlarının ve kütüphanecilerin isimlerini vermektedir.

---

[96] Sayın yazarın bahsettiği bu kitabından çok önce yapılmış bir yüksek lisans tezinde (Erkan Serçe, *İzmir'de Kitapçılık*, 1990, basılışı: 1996) bu şehirde basılan kitapların bir listesi verilmişti.

Kitapta mehaz gösterme usûlü hakkında yazarın söyledikleri aynen şöyledir: *"Biyografilerde kullandığımız kaynaklar, teknik kolaylığı dolayısıyla dipnot şeklinde değil de metin içinde paranteze alınarak verilmiştir. Sıklıkla kullandığımız kaynaklarda her seferinde aynen tekrarlanmak yerine, söz gelişi İzmir Şairleri Antolojisi yerine* İŞA *gibi birtakım kısaltmalarla gösterilmiş ve bunun için çalışmanın sonuna bibliyografyadan önce bir kısaltmalar listesi eklenmiştir"* (s. XII).

Kitabı 1950 senesiyle son erdiren yazar daha sonrası için de ikinci bir kitap hazırlığının (s. XI) haberini vermektedir.

Biyografiler bölümüne bir giriş mahiyetinde yazılan "1850-1950 Arasında İzmir'in Fikir ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış" (s. 1-10) başlıklı yazıdan sonra yazar 261 isim hakkında (s. 13-604), alfabe sırasıyla bilgi verdikten sonra isim ve mesleklere göre listeler (s. 605-625), kısaltmalar (s. 627) ve bibliyografya (s. 629-641) ile kitabını sona erdirmektedir.

Sayın Ömer Faruk Huyugüzel'in bu kitabını, Hüseyin Avni Ozan'ın kitabından sonra neşredilmiş, ancak getirdiği bilgiler itibariyle, en azından onunki kadar mühim bir müracaat eseri olarak görüyoruz. Çünkü İstanbul'da basılan ve tabiatiyle İstanbul merkezli olan kitaplar İzmir'i ihmâl ediyor ve yanlış kanaatlerin ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Ancak bu kitap sayesinde İzmir'de de ne kadar canlı bir matbuat ve edebiyat hayatı olduğu biraz daha açığa çıkarılmış olmaktadır.

Bazı itirazlarımıza, tâdil ve ikmâllerimize rağmen kitabın edebiyat âlemi için büyük bir kazanç olduğu açıktır.[97]

B. Usûl bakımından kitabın tenkidi:

İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950) kitabının çeşitli yönlerden değerlendirilmesi mümkündür. Her şeyden önce usûl bakımından yaklaşmak gerekir:

---

97 Kitap üç bin adet basılmış, ancak bin adedi satışa verilmiştir.

1. Mevzuun seçilmesi:

Hemen ifade edilecek husus, kitabın büyük bir ihtiyaç olan bir mevzua tahsis olunmasıdır. Gerçekten de terâcim-i ahvâl kitaplarının esas itibariyle İstanbul'da doğmuş veya eser vermiş olanlara ağırlık vermiş olması, İzmir ve diğer şehirlerin, ister istemez, ihmâli neticesini doğruyordu. İzmir'de doğmuş veya eser vermiş şahsiyetler hakkında çoğu kere, asgarî ölçüde bile bir bilgiye ulaşmak mümkün olmuyordu. Bu gibi şahsiyetlerin bir kuru isim olmaktan, büyük ölçüde bu kitap sayesinde kurtulduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Mevzuun seçilmesi bakımından yazarın büyük bir isabet kaydettiğini bir an bile dikkatten kaçırmamak lâzımdır. Esasen kitabın sadece bu hususiyeti bile ciddiye alınması için kâfî bir vesiledir.

2. İsimlerin tespiti:

Yazar kitabında İzmir kültür hayatında iz bırakmış 261, -kendisi 262 diyor- fikir ve sanat adamının hâl tercümelerini ve eserlerini, çoğunlukla ilk defa ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bunlar "*şairler, romancılar, tiyatro yazarları ve sanatçıları, besteci veya müzisyenler, gazeteciler, eğitimciler, bilim ve fikir adamlarıdır.*" Burada İzmir'de doğmuş veya eserlerini bu şehirde vermiş şahsiyetlerin kitaba dâhil edilmesi kaide olarak benimsenmiştir. Bu bakımdan Türk'ten gayri unsurların da kitaba dâhil edilmeleri yerinde olmuştur (s. X). Ancak kitaba bâzı isimlerin niçin dâhil edilmediğini anlamak mümkün olamamıştır.

Gerçekten, meselâ ismi muhakkak İzmir'le beraber zikredilen İzmirli İsmail Hakkı'yı kitapta görememek şaşırtıcıdır. Bilerek ihmâl edilmiş ise buna işarette bulunulmalıydı. Doğduğu şehirle hatırlanan ve şehrin rumuzu hâline gelmiş bir şahsiyetin

ihmâlini mazur görmek mümkün değildir. [98]

Kitapta ismi görülmeyen İzmirlilerden ikisi son devrin kıymetli ilim adamlarından Seyyid Bey[99] ve Bergamalı Ahmet Cevdet Efendi'dir.[100] Bir diğer mühim isim olan Mahmut Esat Bozkurt[101] da yine kitapta yer alamamıştır. İlim ve siyaset âleminin bu üç ismi hem tanınan ve hem de haklarında bilgi bulunabilen şahsiyetlerdir.

İhsan Lâtif (Sökmen) Paşa[102] ile Ahmet Ziya Bey[103] bu şehirde basılan mühim kitapları vesilesiyle bu kitaba dâhil edilmesi gereken diğer isimlerdir. Yazarın bu şehirde kitabı veya yazısı basılan kişilerden bir kısmını ihmâl ettiği veya araştırma harici bıraktığı anlaşılmaktadır. Ancak elindeki mehazların elverdiği nisbette bunlar hakkında da bilgi araması ve birkaç satırla da olsa yazması yerinde olurdu. İsimlerin tespitinde başta koyduğu kıstaslara yeteri kadar riayet edilmediği veya büyük açıklar verdiği bu misâllerden anlaşılmaktadır. İsimlerin tespitinde eldeki mehazlara tâbi olunmuştur.

---

[98] Hakkında yazılan hâl tercümesi için: Ali Birinci-M. Sait Özervarlı, "İzmirli, İsmail Hakkı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. XXIII, s. 530-535.

[99] Hayatı ve fikirleri için: İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1997, C. I, s. 257-74.

[100] Hayatı için: Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde -Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, İstanbul 2001, s. 73-74. Dergâh Yayınları.

[101] Hayatı için: Cihan Yamakoğlu, *M. Esat Bozkurt*, Ankara 1987, 163 s. Kültür Bakanlığı Yayınları.

[102] Hâtıraları: *Bir Serencam-ı Harb*, İzmir 1925, 187 s. Marifet Matbaası. Yeni harflerle baskıları için: Ali Birinci, "Bir Serencam-ı Harb'in Talihsiz Serencamı", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 86 (Şubat 1991), s. 57-59. Yazının metni için: Ali Birinci, *Tarih Uğrunda*, s. 52-57

[103] A. Ziya'nın Kitabı: *Rehber - 1256 tarihinden 1341 tarihine kadar vaz' ü neşr edilen bilumum karar ve nizâmât ve talimatla iradelerin huruf-i hece tertibiyle fihristi*, İzmir 1340, 353 s. Nafiz Mustafa Matbaası.

3. Mehazların tayin ve tesbiti:

Mehazların tesbiti işinde "*Yüzeysel bilgiler veren ansiklopedik kaynaklar*" dışarıda bırakılmış (s. XII) ve esas itibariyle gazete ve dergilerdeki binlerce makale, haber ve ilândan yola çıkılmış olduğuna dikkati çeken yazarın bu kıstasının yanlışlığı yine aynı paragrafta bizzat kendisi tarafından, bir bakıma zımnî olarak, ortaya konulmaktadır. "*Bu gibi genel eserlerde üzerinde durduğumuz kişilerin büyük çoğunluğu hakkında bilgi bulmak zaten mümkün değildir.*" hükmünü veren yazar, bu gibi ansiklopedik eserlere girebilen isimlerin tespit edilmesinin de başlı başına bir ilmî gereklilik olduğunu fark edememiş görünmektedir. İzmir dışında da kabûl görmüş ve değerini kabûl ettirmiş kaç ismin ansiklopedilere girdiği, haklarında verilen bilginin ilmî kıymeti bir tarafa, meraka, araştırılmağa değer bir keyfiyettir. Kaldı ki bu gibi "*yüzeysel bilgiler veren ansiklopedik kaynaklar*" için bir örnek de zikretmeyen yazar, yine de bu gibi eserlerden *Türkiye Ansiklopedisi*'ni (Ankara 1957, C. 5, s. 55) Salih Zeki Ekinci için (s. 527-530) mehaz olarak zikretmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan "Bu gibi mehazların daha baştan "*Yüzeysel*" olmakla suçlanmaları da ne kadar "*düzeyli*" bir davranış sayılabilir?" suali hâtıra gelmektedir. Yazarın ihmâl ettiği bu gibi mehazların bir kısmı doğrudan doğruya kişilerin kendilerinden alınan bilgilere dayanması bakımından aksine çok sağlam bilgiler ihtiva etmektedir. Buna dair örnekler verilecektir.

Mehazların tesbiti işinde yazar, bir türden olanları yâni İzmir'deki mevkûteleri esas almış, diğerlerini âdeta yok saymıştır. Bu meyanda İzmir dışında, bilhassa İstanbul'da basılanlardan da büsbütün uzak kalmıştır. Bu şekilde İzmirli olup da bu şehir dışında eser verenler hakkında yazdıklarını daha başlangıçta eksik kalmaya mahkûm etmiş olmaktadır.

Mehazların tespitinde ve tasarrufunda bir başka büyük, hattâ ilk mühim yanlış ise 1850-1950 devresi için ilk sırada yer alması gereken arşiv imkânlarının hemen hiç kullanılmamasıdır. Hâl-

buki bu devirde devletle mâlî münasebeti olan yâni şu veya bu şekilde devlet memuriyeti bulunan hemen herkesin tercüme-i hâli için ilk zengin ve kolay ulaşılacak bilgi kaynağı İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan *Sicill-i Ahvâl Defterleri*'dir. Ayrıca Cumhuriyet devri için Bakanlıkların ve Emekli Sandığı'nın arşivi de büyük imkânlar sağlamaktadır. Ulemâ için İstanbul Müftülüğü'nde bulunan defterler ve dosyalar da bu meyanda hatırlanmalıdır. Bu son arşivden derlenen bilgilerle Sadık Albayrak tarafından ortaya konan *Son Devir Osmanlı Uleması* isimli kitap esasen bilgilerin büyük ölçüde ihtisarından meydana gelmiştir ve yazarın mehazlarındandır.[104]

Bibliyografyanın üçüncü mühim kısmı olan kitaplar ve yazılar bölümü de, tıpkı arşiv kaynaklarında olduğu gibi, büyük ölçüde ihmâl edilmiş görünmektedir. Yazar, terâcim-i ahvâlin matbu mehazlarını tesbit ve tasarruf işinde en nâzik ifadeyle, açık vermiştir. Yazarın gündeminde böyle bir terâcim-i ahvâl kitabının, İzmir'de basılmış kitap, mecmua ve gazete dışında, matbu ve gayrimatbu mehazlarının ne olabileceğine dair bir mesele yer almamıştır. Hâlbuki yazarın kitabında yer alan isimlere dair ihmâl edilemeyecek kitap ve yazıların, bâzen de monografilerin bulunduğu görülmektedir. Kısaca bibliyografya bakımından mevcut imkânların büyük bir kısmı kullanılmamıştır. Bu bakımdan bâzı isimler için "*bundan sonraki hayatı hakkında hemen hiçbir şey bilmiyoruz*" yollu şikâyetlerini ve görülen diğer eksiklikleri ve yanlışları mâzur görme imkânı bulunmamaktadır. Meselâ İlyas Macit hakkında son senelerde (*Beni Okuyunuz*, haz. Mahir Tokten, İstanbul 1995, 446 s. Y. K. Yayınları) basılan bir kitabın varlığına rağmen eserlerinin listesi (s. 260) ve hakkındaki bilgiler eksik kalmıştır. En iyimser bir yorumla görülmesi gereken üç kısım kaynaktan ancak bir kısmı,

---

104 S. Albayrak'ın bu kitabı İstanbul Müftülüğü Arşivi için ancak rehber kabûl edilebilir. Burada adı zikredilenler için Arşive müracaat mecburiyeti muhakkaktır.

kısmen görülebilmiştir.

4. Bibliyografyanın tasnifi:

Bibliyografyanın teşekkülünde yazar bu kısmın gereksiz yere artacağı iddiasıyla (s. XII) gazete ve mecmualardaki yazıları dâhil etmemiştir. Hâlbuki böyle bir tasarrufla budanmamış bir bibliyografya yeni araştırmaların hareket ve ilham kaynağını teşkil edebilirdi. Bilgi derlenen bir yazının listeye alınmamasının hiçbir mâzereti olmamalıdır. Şişkinliğe mâni olmak bahanesiyle tam bir liste verilmemesini anlamak mümkün değildir.

Bibliyografyanın tanzimi de tam bir usûlsüzlük numunesidir. Yazarın ifadesine göre yönettiği 200'e yakın lisans ve 20'den fazla yüksek lisans ve doktora tezinde fikir ve sanat adamlarının hayatları ve eserleri ele alınmıştır (s. IX). Ancak bunlar için ayrı bir liste tanzim edilmemiştir. Bu bakımdan bibliyografya bir kırkambar manzarası arz etmektedir. Bu gibi çalışmaların sayfa numaralarının verilmemesi de ayrı bir zaaftır. Bu arada metinde zikredilen eserlerden bâzıları (s. 44), meselâ Mustafa Kâhya'nın *Akil Koyuncu* (Ankara 1998, 81 s. Kültür Bakanlığı) listeye alınmamıştır. Dikkati çeken bir başka husus ise yazarın, matbuat tarihimiz için gerçekten de son derece mühim bir mehaz olan Ahmet İhsan Tokgöz'e ait *Matbuat Hâtıralarım* adlı eserinin, son senelerde yaptığı derleme, sadeleştirme ve çırpıştırmalarıyla dikkati çeken Alpay Kabacalı' nın sadeleştirmelerine uğrayan nüshasını kullanmış olmasıdır (s. 634). Hâlbuki araştırmanın temel kaidelerinden biri de aslî mehazların asıllarına ulaşmaktır. Sadeleştirilmiş metni kullanan, metnin yorumunu yorumluyor demektir ve işin usûlsüzlüğü de buradadır.

Bibliyografyanın (s. 629-640) tamamı hakkında dikkati çeken asıl mühim husus ise bir hedef dâhilinde değil, tesadüfen elde edilmiş kitaplardan teşekkül etmiş olduğudur. Meselâ ikişer kitabına atıfta bulunulan Tahir Alangu ile Sadık Albayrak'ın diğer kitaplarının araştırılmaması (s. 629) veya *Bütün Dünya*

Yıllığı'nın bir cildinin (s. 630) zikredilmesi, hele bu arada *Varlık Yıllığı*'nın hiç hâtıra bile gelmemesi bu hükmün, ilk anda zikredilebilecek delilleridir.

"İzmir fikir ve sanat adamıları" gibi büyük bir mevzu için küçük bir bibliyografyanın bahis mevzuu olduğu ilk bakışta dikkati çekmektedir. Bu meselede bir başka mühim eksiklik ise yazarın resmî müesseselerden, meselâ İzmir Nüfus Müdürlüğü'nden, tercüme-i hâlini yazdıklarının ailelerinden ve mezarlıklardan, hemen hiç bilgi derlememiş olmasıdır.

5. Metnin inşa usûlü hakkında:

a. Dipnotların yerleştirilmesi:

"*Biyografilerde kullandığımız kaynaklar, teknik kolaylığı dolayısıyla dipnot şeklinde değil de metin içinde paranteze alınarak verilmiştir. Sıklıkla kullandığımız kaynaklarda her seferinde aynen tekrarlanmak yerine, söz gelişi İzmir Şairleri Antolojisi yerine İŞA gibi birtakım kısaltmalarla gösterilmiş ve bunun için çalışmanın sonuna bibliyografyadan önce bir kısaltmalar listesi eklenmiştir.* " (s. XII) diyen yazara katılmak mümkün değildir.

Her şeyden önce dipnotların metin içerisinde verilmesinin "teknik kolaylık" sağladığı iddiası bir araştırmada mâzeret olmamalıdır. Bu meselede temel hedef ortaya daha çok zevkle okunabilir, akıcı ve kaynak isimleri ile değil, en fazla dipnot numaraları ile okuyucuyu duraklatacak bir metin ortaya koymak olmalıydı. Dipnotlar ise her tercüme-i hâlin en sonuna konulmalıydı. Yazarın zaten okuyana herhangi bir ifade ve üslûp lezzeti vermeyen metni,metin içi dipnotlar ile bölünmesi yüzünden, tatsız ve zor okunur bir hâle düşmektedir. Keza metinde rastlanan "*Türkmen Parlak'ın eserinden öğrendiğimize göre*" (s. 13) veya "*kendisini tanıyan bir dostundan sözlü olarak aldığımız bilgiye göre 1988'de ölmüştü*" (s. 112) gibi ifadeler metnin akışını büsbütün bozmaktadır ve ne yazık ki yazar bu gibi ifa-

deleri çok sık kullanmakta; metin ise bu yüzden büsbütün tatsızlaşmaktadır. [105]

Dipnot meselesinde dikkati çeken bir başka husus ise, yazarın bâzen bir kaynağı bir kere zikrettikten sonra bir atıf yapmadan aynı kaynağı tasarrufa devam etmesi ve ortaya kaynaksız paragraflar koymasıdır. Her paragrafın kaynaklarının ayrı ayrı gösterilmesi usûl şartıdır. Meselâ Alexander Blacque (s. 45-47) maddesinde bir defa (s. 45) Orhan Koloğlu'nun *Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi* (terc. Erol Mütercimler, İstanbul 1998, 99 s.) isimli araştırmasına atıfta bulunmuş, daha sonra metnin tamamını buradan ihtisaren yazmıştır. Hiçbir araştırmacının böyle bir imtiyazı bahis mevzuu olamaz. Her paragraf için mehaz gösterilmesi ilmî usûlün bir gereğidir.

Dipnotlar ve metnin inşasında bir başka husus da metin içerisindeki kitap, mecmua ve gazete isimlerinin metinde aynı punto ve harf şeklinde verilmesidir. Bu gibi isimlerin italik veya farklı punto ile dizilmesi metnin anlaşılması ve okunması için gereklidir.

b. Metnin tahkiyesi hakkında:

İlim, tasnif edilmiş bilgi olmak itibariyle, alelâde malumattan farklı bir şeydir. Bilginin metin hâline getirilirken belirli bir sisteme bağlanması, bir çerçeveye sokulması gerekirdi. Şahıs ismi altında verilen bilgilerin ara başlıklara bölünmesi kitabı okumayı ve ondan faydalanmayı kolaylaştırabilirdi. Şu gibi temel başlıklar kullanılabilirdi:

1. Ailesi, doğumu, evliliği ve irtihâli
2. Tahsil hayatı
3. Meslek hayatı
4. Yazı hayatı

---

[105] Zevkle okunan bu gibi metinlere örnek vermek gerektiğinde Beşir Ayvazoğlu'nun yazdıklarını hatırlamamak mümkün değildir. Türk dili ve edebiyatı profesörü olan Sayın Ömer Faruk Huyugüzel'den de hiç değilse rahatça okunabilir bir metin ortaya koymasını beklerdik.

a) Yazıları
b) Kitapları
5. Edebî ve fikrî hususiyetleri ve son söz.

6. Metindeki kaynak ve bilgi eksiklikleri:

Kitabın XIII+640 sayfalık metninde görülebilecek bütün eksiklikleri işaret etmek için belki de en azından birkaç seneye muhtaç bir araştırma yapmak gerekmektedir. Esas itibariyle yazarın kaynak araştırması ve takibinde kolayca ulaşabileceği hâlde aramamaktan dolayı verdiği açıklara dair bâzı örnekler üzerinde durulacaktır. Bu meyanda bâzı kaynaklar hatırlatılacak ve yine bâzı tercüme-i hâl bilgileri verilecektir.

1. *Abdülhalim Memduh* (s. 14-19) *hakkında*:

a. Murad Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul 1939 - 1940, s. 8.

b. Nahid Sırrı Örik, *150 Yılın Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1953, s. 33.[106]

2. *Adnan Düvenci* (s. 25-26) hakkında kendisini yakinen tanıyan ve altı ay kadar gazetesinde çalışan Rıfat Ilgaz'ın yazdıkları (*Yokuş Yukarı,* İstanbul 1982, s. 106-109) da ihmal edilemeyecek mühim bir gazete patronu tasvirini ihtiva ediyor. A. Düvenci'nin doğum senesinin 1908, *Varlık Yıllığı*'nda (1968, s. 292) 1912 olarak verilmesi ise halli gereken bir başka mesele olarak görülüyor.[107]

3. *A. Hikmet* (s. 33-35) *hakkında*: "Hayatı hakkında bilgimiz çok azdır" diyen ve "büyük bir ihtimalle İzmir'de doğmuş" tahmininde bulunan yazar, en azından değerine işaret ettiği Ahmet Hikmet'e dair daha çok bilgiyi matbu iki eserde bulabilirdi.[108]

---

[106] N. S. Örik'in yazdıkları, kıymetli bilgiler ve görüşler ihtiva ediyor.

[107] Yazımızın hacmini artırmamak için Rıfat Ilgaz'ın kitabının künyesini vermekle iktifa ediyoruz.

[108] *Cumhuriyet Devrinde Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu*, İstanbul 1977, s. 60. Bu bilgilerin tekrarı için: Reşat Özalp - Aydoğan

"A. Hikmet Türk, 1985 yılında İzmir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada yaptıktan sonra İstanbul Darülfünunu ve Yüksek Öğretmen Okulu Felsefe Bölümünden mezun oldu (1920). İzmir Sultanîsi, İzmir Öğretmen Okulu ve Ankara Öğretmen Okulunda öğretmenlik yaptı (1920-1924). İzmir Öğretmen Okulu müdürlüğünde bulundu (1924-1930). Daha sonra sırasıyla Millî Bakanlığı müfettişi (1930-1933), Gazi Eğitim Enstitüsü müdürlüğü (1933), tekrar Bakanlık müfettişliği (1934-1935), İzmir Millî Eğitim Müdürlüğü (1934-1935), Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği (1935-1938) görevlerinde bulundu. 1938 yılında Bakanlık müfettişliğine atandı ve 22 yıl müfettişlik yaptıktan sonra 1960 yılında emekli oldu."

Ahmet Hikmet Türk hakkında sicil dosyalarına müracaat edildiğinde daha çok ve teferruatlı bilgi vermek de mümkündür.[109]

1. Ailesi, doğumu, evliliği ve irtihali:

Ahmet Hikmet, Fatma Hanım ile tüccar olan Mehmet Salih Efendi'nin çocuğu olarak 1895'te (Rumî 1311) İzmir'de doğdu. Büyük dedesi Mora kadılarındandı. Ailesi Mollazâdeler lâkabıyla tanınıyordu. Doğum yeri, Fettâh Mahallesi'nde Dibek Sokağı'nda dokuz numaralı hane idi. Şahsuvar-Gülizar kızı İkbal Hanım'la (Pirizren 1323 - İstanbul 19.7.1987) evlendi. Oğlu Özer Türk (İzmir, 12.3.1928 - İstanbul 11.10.1986) emekli valilerdendi. Diğer oğlu İTÜ mezunu Yüksek Mühendis Erol Türk (İzmir, 5.1.1935) hâlen (2001)sağdır.

A. Hikmet Türk İstanbul'da Erenköy'de 21 Kasım 1982'de hayata veda etti.

Ataünal, *Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı*, İstanbul 1977, s. 786'dan iktibas.

[109] Bizim kaynaklarımız için: MEB Arşivi, Dosya Nu. 2444; E. Sandığı, Dosya Nu. 95261.080.

2. Tahsil hayatı:

A. Hikmet ilk tahsilini resmî Teshiliye Mektebinde, Rüşdiye tahsilini de yine bu şehirde hususî mekteplerden Dârü'l-İrfan'da gördükten sonra idadîyi İstanbul'un ünlü hususî mekteplerden Hadika-i Meşveret'te tamamladı. 1912-1913'te bir sene kadar İzmir'de hususî Berlitz lisan mektebine devam ederek her türlü eseri tercüme edecek derecede Fransızca öğrendi.

Birçok emsali gibi A. Hikmet'in de tahsil hayatı I. Dünya Harbi yüzünden bölündü. 3 Ocak 1915'te girdiği Darülmuallimîn'den ayrılarak 2 Temmuz 1915'te talimgâha dâhil oldu. 25 Şubat 1916'da talimi sora eren A. Hikmet, ihtiyat zabit vekili (14 Haziran - 17 Ağustos 1916) ve ihtiyat mülâzım-ı sânîliğinde (18 Ağustos 1916 - 6 Kasım 1918) bulundu ve bu arada harp madalyasıyla taltif olundu (22.9.1917). Mekteb-i Harbiyedeki talimgâhta birinci, ikinci ve üçüncü devrelerde bölük kumandanlığı yaparak binlerce ihtiyat zabitinin talim ve terbiyesi için çalışmıştı. 1918 Ekiminde terhis edilmiş ise de maaş ve tazminatı Şubat 1919'a kadar kendisine verilmiştir. Terhisten sonra tekrar tahsiline başlayan A. Hikmet, Darülfünun'un felsefe şubesinden 20 Mayıs 1920'de mezun oldu. Mezuniyet imtihanlarından bütün derslerden tam not ve dolayısıyla aliyyülâlâ dereceli şehadetnâme almıştır. Bu sıralarda Edebiyat Medresesi ve İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Darülmuallimîn'in müdürü ise İbrahim Alâettin (Gövsa) idi.

3. Meslek hayatı:

A. Hikmet'in meslek hayatı İzmir ve Ankara'da geçmiştir. Mezuniyeti takiben 1 Eylül 1920'de İzmir Sultanîsi felsefe ve edebiyat muallimliğine tayin edilmiş ise de buradaki çalışması çok az (16 Eylül - 30 Kasım) devam edebildi ve mektep Yunanlılar tarafından kapatılarak gasp edildi. Bir müddet açıkta kaldıktan sonra 14 Şubat 1921'den itibaren İzmir Darülmuallimîn'inde edebiyat ve malûmat-ı medeniye ve aynı zamanda İzmir Hilâl Sultanîsi edebiyat muallimliği yaptı ve pek kısa bir müddet

de fahriyen İnas Sultanîsinin edebiyat muallimliğinde bulundu. 29 Eylül 1921'de İzmir'den ayrılarak Anadolu'ya iltihak etti; yani Ankara'ya geldi.

7 Aralık 1921'de Ankara Darulmuallimînine terbiye ve ruhiyat muallimi olarak tayin edilen A. Hikmet 15 Ağustos 1922'de bizzat müracaat ederek Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım (Özalp) Paşa'nın maiyetine ihtiyat mülâzım-ı sânîsi rütbesi ve Kalem-i Mahsusta çalışmak üzere katılmış ise de pek az çalıştıktan (19 Ağustos - 5 Ekim) sonra ihtiyata binaen bu vazifesinden alındı. Ankara kaldığı bir sene esnasında Rus sefiri Aralof yoldaşın çocuklarına Türkçe ve Fransızca öğreten A. Hikmet, bu arada çocuklarla bir tetkik ve tetebbu seyahati yapmıştı. Maarif Vekâletinin talebi üzerine Müdâfaa-i Milliye tarafından 4 Eylül 1922' den itibaren bilâ-müddet izinli sayılarak yeniden İzmir'e, Darülmuallimîn fenn-i terbiye, ruhiyat ve tatbikatı dersleri muallimi olarak döndü. Bu vazifesinden (16 Ekim 1922 - 31 Ağustos 1926) sonra yeni ismi Erkek Muallim Mektebi olan bu mektepte aynı dersleri bir müddet (1 Eylül 1926 - 17 Ekim 1930) daha okuttuktan sonra üçüncü sınıf Maarif Müfettişliği vazifesiyle tekrar Ankara'ya geldi. Maarif Müfettişliği (18 Ekim 1930-1 Nisan 1933), Gazi Terbiye Enstitüsü felsefe muallimliği (2-29 Nisan 1933), Maarif Vekâleti üçüncü sınıf müfettişliği (30 Nisan-29 Eylül 1933), M. V. ikinci sınıf müfettişliği (30 Eylül 1933-3 Aralık 1934), İzmir Maârif müdürlüğü (4 Aralık 1934-8 Ağustos 1935), Bakanlık Kültür Kurulu üyeliği (16 Ağustos 1935-23 Aralık 1938), M. V. birinci sınıf müfettiş-i umumîliği (24 Aralık 1938-30 Mayıs 1944), MEB başmüfettişliği (31 Mayıs 1944-28 Mayıs 1957) gibi vazifelerde bulunduktan sonra son vazifesi İzmir Kız Lisesi felsefe öğretmenliği oldu ve 13 Temmuz 1960'ta emekliye ayrıldı.

Emeklilikten sonraki senelerinde İstanbul'da Kâzım Orbay Caddesi, Öztürk Apt., Nu. 15-12 Bomonti; daha sonra da Kadıköy'de Etemefendi Caddesi, Dost Apt. Nu. 5-2, Daire 12, Eren-

köy adresinde oturmuştur.

4. *Âkil Koyuncu* (s. 40-44) bölümüne de yine "*biyografisi hakkında hiçbir yerde derli toplu bir bilgi bulunmadığından*" (s. 41) şikâyetle başlayan yazar, İzmir'in ünlü belediye reisi Osman Kibar'ın kayınpederi ve yine Meşrutiyet devrinin ünlü muharrirlerinden Selânikli Tevfik'in damâdı olan bu dikkate değer şahsiyet hakkında eldeki geniş imkânlara rağmen pek zayıf bir tercüme-i hâl ile okuyucuyu karşı karşıya bırakmıştır. Hâlbuki iki kaynakta bulunan bilgiler, ölüm tarihi hariç Âkil Koyuncu hakkında kâfi derecede bilgi ihtiva etmektedir.[110]

a. Nüzhet Hâşim (Sinanoğlu), *Millî Edebiyata Doğru*, İstanbul, 1918, s. 98-105.

b. Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir?*, İstanbul, 1961-1962, s. 414.

5. *Ali Hâdi Okan*'a (s. 48-50) ayrılan sayfalar da, O. Nebioğlu'nun verdiği bilgilere (a.g.e. , s. 459) rağmen çok zayıf kalmıştır. "Nef'î-i Zaman" müstearıyla gerçekten de dikkate değer hicivler yazan A. H. Okan hakkında, ölüm tarihi hariç kâfi bilgi bulunuyor. Kendisi hakkında bu vesile ile daha fazla bilgi verilebilirdi.[111]

1. Doğumu, ailesi, evliliği ve irtihali

Ali Hâdi, Ahmet Vecihî - Hatice Naciye çiftinin çocuğu olarak 1901 senesinde Alanya'da dünyaya geldi. Alasonya doğumlu Meliha (Toksarılar, 18 Mart 1909) Hanımla evlendi ve bu evlilikten Salih Özben (20.12. 1938), Serpil (29.8.1940) ve Zafer Şanver (27.4.1945) isimli üç çocuğu oldu. 25 Ağustos 1980'de İstanbul'da hayata vedâ etti.

---

[110] Âkil Koyuncu'nun *Ulus*'ta (1948) yazıları bulunuyor.

[111] Verdiğimiz bilgilerin ikinci kaynağı A. H. Okan'ın Sümerbank'ta bulunan sicil dosyasıdır (Nu. 1648). Bankanın memurlarından Ali Şahin Bey'e yardımları için müteşekkirim. Ölüm tarihi için: *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 54, Sayı 8 (Ağustos 1980), s. 358.

2. Tahsil hayatı:

Hâdi'nin tahsil hayatı İzmir'de başladı. Eşrefpaşa Gayret İlk Mektebinde, İzmit İttihat ve Terakki Mektebinde okuduktan sonra İzmir Sultanîsinin orta ve idadî kısmından (1920) ve Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1929).

3. Meslek hayatı:

Denizli tahrirat başkâtibi olarak meslek hayatına ilk adımını atan A. Hâdi'nin bu vazifeden (2 Mart - 14 Ağustos 1926) sonra Adliye Vekâletinde başmüfettiş kâtibi (4.9.1926 - 7.2.1927) olarak yine kısa bir müddet çalıştığı görülüyor. Buradan istifaen ayrıldıktan sonra Ankara Şehremanetinde Umur-ı Hukukiye kâtibi (8 Şubat - 30 Temmuz 1927) ve bilâhare Mâliye Vekâletinde heyet-i teftişiye riyaseti hesap memuru (1.8.1927 - 30.10.1929) olarak çalıştı. Bu sırada bir taraftan da Ankara Hukuk Fakültesine devam ediyordu. Mezuniyetinden sonra ikinci defa Adliye Vekâletinde işe başlayan A. Hâdi'nin ilk vazifesi Dörtyol Sulh Müddeiumumîliği (13.10.1929 - 14.3.1932) oldu. Buradan sıhhî mazeretine binaen naklen Adana Sulh Hâkimliğine (31.3.1932 - 19.3.1941) geçti. Burada iken Adana matbuatında, bilindiği kadarıyla *Görüşler*'de şiirleri neşredildi. Kısa bir müddet de Burdur Hukuk Hâkimliğinde (31.3.1941-13.6. 1942) bulunduktan sonra Adliye mesleğinden ayrılmak zorunda kalan A. Hâdi'nin bundan sonra Türkiye Demir-Çelik Fabrikaları Müessesesi Hukuk Müşaviri (12.8.1950 - 1.1. 1953) ve Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi Müşavir Avukatı (1.1. 1953 - 31.7.1960) olarak çalıştığı ve 31 Temmuz 1960'da emekliye ayrıldığı bilinmektedir. Son senelerini İstanbul'da geçiren A. Hâdi, İstiklâl Caddesi'ndeki bürosunda avukatlık yapıyor, Üsküdar'da oturuyordu. Siyasî mizah şiirinin ustalarından biriydi.[112]

6. *Akşehirlizâde Ali Haydar* (s. 50-52) *hakkında*:

Akşehirlizâde Ali Haydar'ın kitaba alınmasının gerekçesi, ya-

---

[112] İbnülemin M. K. İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*'ni (Ankara, 2000) baskıya hazırlayan M. Kayahan Özgül de tek kelime eklememiştir.

zarın şu cümlesinin de gösterdiği gibi çok zayıftır, daha doğrusu yoktur: "*İzmir basınında kendi imzasıyla hiçbir yazası görünmeyen Ali Haydar Efendi'nin Rusçuklu Mehmet Nuri'nin 1884'te çıkardığı Tulû Dergisiyle ilgili bir mektubundan başka bir edebî yazısına rastlamıyoruz.*"

Bu arada, A. Haydar'ın ölüm senesi de faydasız yere uzun uzun tartışılmıştır. Hicrî 1333'te irtihâl ettiği hususunda bir şüphe yoktur. Buna göre 19 Kasım 1914 - 8 Kasım 1915 devresinde öldüğü anlaşılıyor.

Yazarın atıfta bulunmadığı iki de temel kaynak bulunuyor:

a. Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. I, s. 217.[113]

b. İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, İstanbul 1945, s. 651-653.

7. *Asım Kültür* (s. 76-79) *hakkında:*

Bilhassa İzmir'de çıkardığı *Kültür* mecmuasıyla dikkati çeken Asım Kültür hakkında daha birçok bilgi verme imkânı bulunmaktadır.[114]

1. Doğumu, ailesi, evliliği ve irtihâli:

Asım Kültür, 1898'de Kratova (Kosova)'da dünyaya geldi. Babası Mehmet Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. 1924'te Subay Kemal Güraldan - Rabia Azize çiftinin kızı Fatma Seniha (İstanbul, 1903) Hanım'la Manisa'da evlendi. Çocukları olmadı. 5 Eylül 1960'ta öldüğünde altmış iki yaşındaydı.

2. Tahsil Hayatı:

İlk ve orta mektebi Kratova'da okuduktan sonra Üsküp Sultanîsi'nde iken Balkan Harbi'nin çıkışı üzerine hicret ederek Balıkesir'e geldi ve 1915'te Balıkesir Sultanîsi'nden mezun oldu. I. Dünya Harbi'nde Filistin Cephesindeki esareti esnasında şehadetnâmesini kaydetmiştir. Fransızca, Sırpça ve Bulgarca biliyordu.

---

[113] İ. Hakkı Konyalı, Mehmet Tahir'i naklediyor.

[114] Asım Kültür için: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 904; Emekli Sandığı, Dosya nu. M.O.108265.

3. Meslek Hayatı:

İdadîden mezuniyetinden sonra askere giderek 23 Aralık 1915'te talimgâha katılan Asım Bey, 5 Haziran 1916'da talimgâhtan ihtiyat zabit vekili olarak çıktı.

1 Ekim 1918'de Kanal Cephesi'nde esir düştü ve 27 Aralık 1919'da esaretten kurtuldu. Bu arada 24 Kasım 1917'de ihtiyat zabit vekilliğinden mülâzım-ı sânîliğe terfi etmişti. 1 Ocak 1920'de terhis edilen Asım Bey'in ilk vazifesi Muğla Sultanîsi kısm-ı iptidâî Fransızca muallim vekilliği (6 Eylül-30 Kasım 1920) oldu. 11 Eylül 1921-30 Eylül 1922 devresinde ihtiyat zabitliğinde bulunduktan sonra tekrar aynı yerde muvakkat asil muallimliğine başladı (1 Ocak 1920). Daha sonra daimî kadroya (24.12.1922) geçmiş ise de 24.2.1923'te buradan ayrıldı.

Asım Bey'in bundan sonraki vazifeleri sırasıyla Afyonkarahisar Merkez İlk Tedrisat Müfettişliği (1 Mart-10 Mayıs 1923), Manisa Dumlupınar Muallimliği (10 Mayıs-11 Aralık 1923), Manisa Merkez İlk Tedrisat Müfettişliği (12 Aralık 1923-15 Ocak 1927) oldu.

İzmir İlk Tedrisat Müfettişliği vazifesiyle bu şehre gelen (17 Ocak 1927) Asım Bey, bir daha İzmir'den ayrılmadı. Zonguldak Maarif Müdürlüğü'ne tayin edilmiş (16.12.1928) ise de gitmeyip istifa ederek ayrılmıştır (31.1.1929).

Bundan sonra kısa bir müddet Azas Mektebi (?) Müze memurluğunda bulunduktan sonra tekrar İzmir'de I. Mıntıka İlk Tedrisat Müfettişliği vazifesine başlayan (31 Mart 1929) Asım Kültür, aynı vazifeyle Muğla'ya gönderilmek istenmesi (11 Şubat 1946) üzerine zaten hizmet müddetini tamamlamış olduğu için emekliliğini istedi (25 Şubat 1946). Gerekçesi ise bu havalinin sularının çok kireçli olması ve 1920-1922 arası Fransızca muallimi ve daha sonra yedek subay olarak burada bulunduğu esnada bu sebeple midesinden çok ıstırap çekmesiydi.

Asım Kültür'ün kitap hâlinde bir eseri yoksa da çok verimli bir yazı hayatının olduğu anlaşılmaktadır. Ö. F. Huyugüzel'in

verdiği bilgileri tamamlamak için İstanbul'da Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Celâlettin Ezine tarafından çıkarılan haftalık kültür mecmuası *Gün*'e[115] de yazı gönderdiğini belirtmek gerekiyor. M. E. Bakanlığının *İlk Öğretim* (1939) mecmuasına da yazmıştır. Kısaca Asım Kültür'ün sadece çıkardığı *Kültür* (1933-1940) mecmuası bile İzmir'in kültür hayatında mühim bir yeri olduğunu göstermek için kâfidir.

8. *Bekir Fahri İdiz* (s. 98-100) *hakkında*:

Ö. Faruk Huyugüzel, B. F. İdiz hakkında esas itibariyle Ali Çankaya'nın ve M. Şeref Aykut'un yazdıklarını aktarmış ve *Jönler* romanını tek eseri olarak zikredip geçmiştir. Halbuki bu romanın esas itibariyle Bekir Fahri'nin hâtıraları olduğu, isimlerinin ve metnin tamamen gerçek şahısları ve hâdiseleri ifade ettiği, kitabın çok kötü yapılmış yeni harfli baskısı dolayısıyla yazılmıştı:

Ali Tekinci, "Bekir Fahri İdiz'in Jönler Romanının Yeni Baskısı Dolayısıyla", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 19 (Temmuz 1985), s. 67-68.

Dikkati çeken bir başka mühim husus ise Bekir Fahri'nin yazı hayatına dair verilen diğer bilgilerin de hemen hemen bir hiç mesabesinde olduğudur. Halbuki Cevdet Kudret'in, yazarın kaynakları arasına giremeyen kitabında (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Ankara 1971, C. I, s. 372-373) kâfi derecede bilgi bulunmaktadır.[116]

9. *Cevat Şakir Kabaağaçlı* (s. 113-120) *hakkında*:

Hakkında yazdıkları yazarın önsözde (s. XI) ifade ettiğinin aksine kitaba dâhil ettiği isimlerin "İzmir yıllarına ağırlık" ver-

---

[115] Sol fikirli tanınan bu mecmua çıktığı sene (1945) Sıkıyönetim tarafından kapatıldı. Hakkında: M. Orhan Bayrak, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993)*, İstanbul 1994, s. 47.

[116] İdiz hakkında en son çıkan kitap: Murat Koç, *Natüralist Bir Yazar Bekir Fahri (İdiz): Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2011, 255 s.

me kaidesine uymadığını ve bu bakımdan hâl tercümeleri arasında bir farklılık olmadığını göstermesi bakımından mühimdir.

10. *Cezmi Tahir Berktin* (s. 121-124) *hakkında*:

Yazar "*Cezmi Tahir Berktin, İzmir'de Atatürk devrinde yayımladığı şiirleriyle tanınmış bir şair ve pedagoji alanında birçok kitaplar yayımlamış bir eğitimcidir*" dedikten sonra "*Hayatı hakkında fazla bir bilgimiz yoktur*" diye ilâve etmektedir. Ancak bu şikâyetin haklı hiçbir tarafının bulunmadığı ilk bakışta dikkati çekmektedir. Her şeyden önce Cezmi Tahir hakkında bilgi ihtiva eden kitapların hiç de az olmadığına işaret etmek gerekiyor. Bunlar şöyle sıralanabilir:

a. Murad Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul 1939-1940, Kısım: 4, s. 106.

b. Dündar Akünal, *20 Yılın Şiirleri ve Şairleri*, İstanbul 1943, s. 82.

c. Afşin Oktay, *Biyografiler Ansiklopedisi*, Ankara 1958, s. 78.

d. Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir?*, İstanbul 1961-1962, s. 147.

e. *Cumhuriyet Devrinde Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu*, İstanbul 1977, s. 82. M.E. Basımevi.

f. *Varlık Yıllığı-1980*, s. 402 (Ölüm tarihi).

g. Cezmi Tahir Berktin, *Çocuklarda ve Gençlerde Davranış Bozuklukları*, Ankara 1978 (Arka kapaktaki kısa hayat hikâyesi).

1. Doğumu, ailesi, evliliği ve irtihali:

Tam adıyla Cezmi Sıtkı Tahir Berktin 1908'de Demirci'de Hacı Hasan Mahallesinde (Manisa) doğdu. Annesi Hatice İsmet Hanım, babası İzmir'in ünlü avukatlarından ve gazetecilerinden Mehmet Tahir Bey'di.[117] Dedesi kadı idi. Kendisi dokuz yaşında

---

[117] Cezmi T. Berktin için: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 7613. Babası Mehmet Tahir Bey hakkındaki bilgiler pek mahduttur. İzmir'de Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın önde gelen mensuplarından biri olmuştu. Çıkardığı

iken Babası M. Tahir veremden göçtü (1917).[118]

Cezmi Tahir, 1937'de yine kendisi gibi öğretmen olan Mukbile Hanım'la (Sayda, 9 Eylül 1911) evlendi. Bu evlilikten Gediz (1940), Seyhan (1945) ve Fırat (1947) isimli iki kızı ve bir oğlu dünyaya geldi.[119]

Ankara'da 13 Ekim 1979 Cumartesi günü sabah 8.30'da, yetmiş bir yaşında hayata gözlerini yuman C. Tahir, Karşıyaka Kabristanı'na defnolundu.[120]

2. Tahsil hayatı:

Babasını çocukken kaybeden Cezmi Tahir, anneannesi Feride Hanım'ın ve annesinin şefkati altında büyüdü. Babasından bir miktar mülk kaldığı biliniyor. İzmir'in işgalinden sonra ayrılan Cezmi Tahir ilk mektebi, Alâiye'de Alâeddin İlk Mektebi'nde bitirdi (1922). İzmir'e döndükten sonra Amerikan Koleji'nden (20.6.1931) ve Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün orta kısım edebiyat şubesinden de 26.6.1934'te mezun oldu. Mükemmel derecede İngilizce biliyordu.

3. Meslek Hayatı

Mezuniyeti takiben Ankara Erkek Lisesi'nde edebiyat stajyer öğretmeni olarak mesleğe ilk adımını atan (30.9.1934) Cezmi Tahir'in hayatının son dönemlerine kadar aynı zamanda kale-

---

Müsâvât gazetesi (Sayı: 1, 1 Şubat 1912-Sayı: 147, 12 Temmuz 1912) Fırkanın bu şehirdeki en kuvvetli sesiydi.

[118] Cezmi Tahir merhum hakkında eşi emekli öğretmen Mukbile Hanım kıymetli bilgiler ve fotoğraflar lutfetti. Mukbile Hanım, Mehmet Kâmil (öl. Şam 1915) ve Şerife Melek Öztin'in (öl. 30.9.1968) kızıdır. Babası Hicaz, Şam, Sivas ve tekrar Şam valiliklerinde bulunmuştu. Mukbile Hanım'ın erkek kardeşi 'insan doktor', 'şeker doktor' diye ün salmış olan Dr. Kemal Berktin (1913-1968) idi. Bkz. O. Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir*, İstanbul 1961-1962, s. 147-148.

[119] O. Nebioğlu, *a.g.e.*, s. 147.

[120] Bu bilgileri eşi Mukbile Hanım lutfetti. Ö. Faruk Huyugüzel "*Kendisini tanıyan bir dostundan sözlü olarak aldığımız bilgiye göre 1988'de ölmüştü*" (s.122) diyor. Ölüm haberi *Varlık Yıllığı*'na (1980, s. 402) Sami Nâbi Özerdim tarafından konulmuştu.

miyle de hizmetine devam ettiği görülmektedir. Stajyerliğinden ayrılıp (6.4.1935) askerlik hizmetine giden Cezmi Tahir, dönüşünde (21.4.1936) ise Balıkesir Lisesi Türkçe öğretmenliğiyle Ankara'dan ayrıldı ve tam on sene (30.9.1936-22.1.1946) bu şehirde çalıştı. Bu arada Maarif Müdür Muavinliği (12.7.1941-10.8. 1943) ve Müdürlüğü (30.8.1943-22.1.1946) vazifesinde de bulundu.

Cezmi Tahir'in Ankara'ya döndükten sonra ilk vazifesi Bakanlıkta dördüncü sınıf müfettişlik oldu (25.1.1946-7.10.1952). Daha sonra Atatürk Lisesi Türkçe öğretmenliğine geçti (8.10. 1952) ve emekliye ayrıldığı 7 Mayıs 1969 tarihine kadar kadrosu bu lisede kaldı. Emekli olduğu zaman Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem kendisine sitayiş dolu bir teşekkür mektubu gönderdi.

Cezmi Tahir'in eğitime büyük hizmetleri M.E.B. tarafından, usûl olduğu üzere Ankara Koleji'nde, 29 Eylül 1952 tarihinde Tevfik İleri imzasıyla, müdür olarak vazife verilmesiyle başladı. Hem bilgisiyle, şahsiyetiyle ve ciddiyetiyle ve hem de eğitimin çok değişik meseleleri hakkında yazdığı kitapları ve risâleleriyle büyük hizmetlerde bulundu. Bu devrede kendisiyle kıyaslanabilecek derecede eğitime kalemiyle bu kadar katkıda bulunan ikinci bir şahsiyet bulmak mümkün değildir. Müdürlüğü 1958'e kadar sürdü.

Ankara Koleji'nde bir müddet sonra Türk Eğitim Derneği Etüt, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi başkanlığına ve aynı zamanda Müdürler Komisyonu toplantılarının devamlı başkanlığına getirilmiştir (26.11. 1959). 1 Kasım 1963'ten itibaren Tesis Yönetim Kurulu Müşavirliği vazifesine Rehberlik ve Araştırma Merkezi Başkanlığı da eklendi. Bir bakıma Kolejdeki eğitimin başöğretmeni olmuştu.[121]

Ankara Koleji'nde yeni teşkilâtlanma ve orta-lise kısımlarının ayrılması esnasındaki çalışmaları ve bu meyandaki lise kı-

---

[121] Ankara Koleji'ndeki çalışmaları hakkında TED Personel Şubesi kıymetli bilgiler lütfetti.

sım müdür vekilliğinde ciddî hizmetleri görüldüğü, Bakanlık tarafından ifade ediliyordu (21.4.1964). 1 Mayıs 1964'ten itibaren, lise kısım müdürlüğüne Mesut Erginsav'ın tayini üzerine asıl vazifesi, Rehberlik ve Araştırma Merkezi başkanlığına döndü. Emekliye ayrıldıktan (7 Mayıs 1969) sonra Ankara Koleji'nde bir sene daha (3.11.1969-3.11.1970) Rehberlik Merkezi Müdürlüğü vazifesinde bulunan Cezmi Tahir, ayağının, yürümesine mâni olacak derecede sakatlanmasından dolayı son senelerini evinde geçirmek zorunda kalarak kitaplarıyla meşgul oldu.

4. Yazarlık Hayatı:

Cezmi Tahir'in delikanlılık çağında başlayan ve bir ömür boyu devam eden verimli bir yazı hayatı olmuştur. Yazı hayatına şiirle girdi. Daha sonra buna tercüme eserlerini kattı. Son senelerinde eğitim ve bilhassa çocuk ve öğrenci eğitimi meseleleri hakkındaki kitaplarıyla devam etti. İmzasını taşıyan ilk kitabı arkadaşlarıyla birlikte bastırdığı bir müşterek şiir kitabı *İzmir'den Sesler*'den (İzmir 1931, 127 s.) sonra bir başka şaheseri olan *Emekleyiş* (İzmir 1933, 49 s. İnterial Matbaası) isimli şiir kitabı hakkında Hüseyin Cahit Yalçın'ın tam bir methiyeden ibaret olan tenkidi gerçekten de dikkate değerdir.[122] Tercümelerinden bilhassa Rudolf M. Riefstahl'in kitabı *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarîsi* (İstanbul 1941, 88 s. 228 resim, M. E. Basımevi) tek başına Cezmi Tahir'in ismini yaşatacak vasıftadır. Balıkesir'de iken lisenin dergisi *Alkım*'ın "yazı işleri direktörü" ve yazarlarından biri olmuştu. *Kemalist Ülkü*'de yazı ve şiirleri çıkmıştır.

Cezmi Tahir'in kitaplarının listesinde (*a.g.e.*, s. 123-124) bilhassa Ankara Koleji ilk kısım Okul Aile Birliği yayınları arasında basılmış olan risâlelerinin eksik olduğu dikkati çekmektedir.[123] Bunlar şöylece sıralanabilir:

---

[122] "Matbuat Hayatı - Cezmi Tahir Bey", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 18 (22 Şubat 1934), s. 11-12.

[123] Diğer kitapları için: Ö. F. Huyugüzel, *a.g.e.*, 123-124.

1. *Yine Okulda Yoktu*, Ankara 1959, 12 s.
2. *Tembel Çocuklar Hakkında Bir İnceleme*, Ankara 1960, 13 s.
3. *Orta Dereceli Okullardaki Öğrencilerin İntibak Problemleri*, Ankara (t.y.), 11 s.
4. *Kopye Hakkında Bir İnceleme*, Ankara (t.y.), 9 s.
5. *Disiplin ve Çocuk Davranışları*, Ankara (t.y.), 10 s.
6. *Öğrenci Başarı ve Başarısızlıkları Karşısında Ana-Baba Davranışları Nasıl Olmalıdır*, Ankara (t.y.),12 s.
7. *Çocukların Cinsel Eğitimi ve Davranışlarımız*, Ankara (t.y.), 15 s.
8. *Kişilik Eğitimi*, Ankara 1965, 8 s.
9. *Çocukların Eğitiminde Ceza ve Sonrası*, Ankara 1965, 8 s.
10. *Çocukların Ruh Sağlığı*, Ankara 1966, 8 s.
11. *Çocuklarda Kıskançlık*, Ankara 1966, 8 s.

Kısaca söylemek gerekirse Cezmi Tahir Berktin'in bilhassa hayat hikâyesine dair yazılanlar, hakkındaki bilgilerin seviyesine göre çok zayıf ve cılız kalmıştır. Bir eğitimci, yazar ve mütercim olarak büyük hizmetlerde bulunan mütevazı ve kıymetli bir insana yakışmayan bu metnin ikmâli gerekmektedir.

11. *Ferit Ragıp Tuncor* (s. 148-150) *hakkında*:

Yazarın F. Ragıp hakkındaki sayfalarının da ikmâl ve tashihe muhtaç tarafları bulunmaktadır. Şu anda matbuat âleminin en kıdemli kalemlerinden biri, belki de birincisi oylan Ferit Ragıp gerçekten de daha çok tanınması gereken bir şahsiyettir. Hiç şüphesiz çok gayretli ve velût bir kalem olarak büyük hizmetleri görülmüştür.

1. Doğumu, ailesi, evliliği:

Ferit Ragıp, Çanakkale'de 1909'da (Rumî 1325) dünyaya geldi. Babası kimyager eczacı Ali Ragıp Bey, annesi Faika Pırıltaş Hanım'dır. Emine Nermin (Kılcılar) Hanım'la evlendi ve bu ev-

lilikten Argon (1933) ve Melih (1952) isminde iki oğlu oldu.[124]

2. Tahsil Hayatı:

Ferit Ragıp, tahsil hayatına İstanbul'da Gülşen-i Maârif'te başladı. Babasının Anadolu'ya geçmesi üzerine Ankara'da Ulucanlar İlk Mektebi'ne devam etti. Daha sonra Ankara Öğretmen Okulu tatbikat kısmında ve Ankara Öğretmen Okulu'nda okuduktan sonra talebelerin nakli üzerine İzmir Erkek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu (1931). Fransızca biliyordu.[125]

3. Meslek Hayatı:

Ferit Ragıp mezuniyetinden sonra önce Karacasu'da (Aydın) ilk mektep muallim vekâletiyle mesleğe ilk adımını attı (4 Kasım 19319). Asaleti tasdik olunduktan sonra da burada 15 Ekim 1938'e kadar vazifesine devam etti. Bunu takiben Nazilli 5 Eylül İlkokulu'nda (17 Ekim 1938-22 Ekim 1945) çalıştıktan sonra, hiç şüphesiz okumaya, yazmaya ve kitaplara olan merakından ötürü M.E.B. Neşriyat Müdürlüğüne naklen Ankara'ya geldi (26 Ekim 1945). Derleme memuru olarak emekliye ayrıldığı 20 Eylül 1971 tarihine kadar çalıştı. Bu arada kadrosu Çankaya'da Yenişeyh Köyü İlkokulu'na nakledildi (1 Mart 195).

4. Yazarlık hayatı:

Ferit Ragıp çok velût bir yazı hayatına sahiptir. Bilhassa talebeler için yazdığı kitaplar ve bu arada meslektaşı ünlü öğretmenlerden Selâhattin Arıkan'la (6 Haziran 1010-13 Kasım 1990) müştereken gerçekleştirdikleri Türk ve Dünya Büyükleri serisi bu meyanda hatırlanmalıdır.[126] Kitaplarının ve yazılarının bir listesini hazırlamak yorucu ve uzun bir çalışmayı gerektirmektedir.

---

124 Bu bilgiler için: O. Nebioğlu, *a.g.e.*, s. 623-624.

125 O. Nebioğlu, *a.g.e.*, s. 623. Meslek hayatı için: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 13901.

126 Selâhattin Arıkan için: O. Nebioğlu, *a.g.e.*, s. 73. Doğum ve ölüm tarihlerini kitapsever dostum merhum Remzi Matur'un alâkasıyla edinebilmiştim. Merhum Arıkan'ı Cebeci'de (Ankara) kitapçılık yaptığı sıralarda bizzat tanımıştım.

Ö. F. Huyugüzel, Ferit Ragıp hakkında "*Hayatının son yıllarında ne yaptığını ve ne zaman öldüğünü bilmiyoruz*" yollu şikâyetlerde bulunmaktadır. Ferit Ragıp, yazmaya devam etmekte ve ikamet ettiği İstanbul'da *Yeni Defne* isimli edebiyat mecmuasını çıkarmaktadır. Kısaca berhayat olduğu yolunda kâfî miktarda delil bulunmaktadır. (Ferit Ragıp Tuncor, kitabın basılmasından beş sene sonra,12 Mayıs 2005 tarihinde hayatı vedâ etti.

Türk Yurdu, Sayı: 162-163 (Şubat-Mart 2001), s. 402-403; Sayı: 164 (Nisan 2001), s. 55-56; Sayı 166, (Haziran 2001), s. 51-53; Sayı: 167 (Temmuz 2001), s. 36-39.

12-Fuat Edip Baksı (s. 155-159).[127]

Tanınan ismiyle Fuat Edip Baksı veya nüfus kaydına göre İbrahim Fuat Baksı hakkında yazılanlar da tashihe ve ikmâle muhtaç bir durumdadır. Kullanılan mehazlar eksik olduğu gibi çok dikkate değer ve sebebi tahmin edilemez yanlışların tashihi gerekmektedir.[128]

1. Ailesi, doğumu, evliliği ve irtihâli

İbrahim Fuat Baksı'nın babası Emlâk-i Emiriye müdürü Mustafa Münir Bey, annesi Bedriye Hanımdır.[129] Huyugüzel'in[130] babası için " Mardin'de uzun müddet mutasarrıflık yapmış Edip Beydir" tespitinin kaynağı meraka değer ama bulunamamıştır. Nüfus kaydına göre doğum yeri Mardin ve tarihi 1326'dır (1910). Herhâlde nüfus kaydının bulunduğu şehir Mardin olmalıdır. Doğum yerinin Diyarbakır olduğu hakkında kendi ifadesi ve di-

---

[127] Bu yazımızın bundan sonrası ilk defa bu kitapta basılmaktadır.

[128] Fuat Edip Baksı hakkındaki bilgilerin temel mehazı Emekli Sandığı'ndaki dosyasıdır(Nu. 10.811.110).

[129] Bizzat Fuat Edip tarafından verilmiş bilgilere dayandığını tahmin ettiğimiz bir hâl tercümesi maddesi için: Zeki Tükel, *Bizim Yıldızlar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1954, s. 109-110.Radyo Haftası Neşriyatı

[130] Age, s. 155

ğer kaynaklar müttefiktir. Bu tashih edilmiş doğum senesidir ve kendisi hakkında yazılan ilk bilgilerde doğum senesini 1912 olarak vermişti. Huyugüzel ise 1328 Rumî seneyi yanlış bir şekilde 1913 olarak vermiştir ki yanlış olduğu açıktır.

Fuat Edip, geç denebilecek bir zamanda, elli dört yaşında, İzmirli (Basmane, 18 Temmuz 1935) Mustafa-İfakat kızı Kayhan Hanım ile evlendi (20 Haziran 1964) ve bu evliliğinden Bedriye Güniz (5 Mart 1965) ve Ediz Fuat isimli iki çocuğu dünyaya geldi. Ailesi hâlen İzmir'de yaşamaktadır.

Fuat Edip, 30 Kasım 1974 tarihinde bu şehirde hayata vedâ etti. Huyugüzel, ölüm haberlerini "Ölümü... olmuştur" gibi ekseriya alışılmamış bir cümle yapısıyla vermektedir. Nitekim Fuat Edip'in ölümü için de "Ölümü 30 Kasım 1974'te çok sevdiği ve hayatının sonuna kadar ayrılmamak üzere yerleştiği İzmir'de olmuştur"(s. 156) cümlesini kurmuştur.

2. Tahsil hayatı:

Fuat Edip'in ilk, orta ve lise tahsili Diyarbakır'da geçti ve daha sonra Elazığ İlk Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. 1937'-de fark derslerini vererek bundan sonra lise edebiyat öğretmenliğine terfi etti.[131]

3. Meslek hayatı:

Fuat Edip'in meslek hayatına nerede ve ne zaman başladığı ve İzmir'e ne zaman gelmiş olduğu hakkında da yine bir dizi tahminlerde (s. 156) bulunan Huyugüzel'in yazdıklarının "ede-

---

[131] Fuat Edip'in hayat hikâyesi ve şiirlerinden örnekler Diyarbakır hakkındaki kıymetli kitapların müellifi Şevket Beysanoğlu tarafından verilmiştir: ***Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları,*** Ankara, 1997, C2, s. 459-467. Şükran Kurdakul, Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu olduğunu yazıyor:***Şairler ve Yazarlar Sözlüğü,*** İstanbul, 1989, s. 110. Huyugüzel, Fuat Edip'in İÜ. Edebiyat Fakültesi'nden (s. 155) mezun olduğunu, yine bir mehaz göstermeden, yazıyor. Halbuki Kurdakul'- un kitabı mehazları arasında (s. 632) bulunmaktadır. Buradaki bilgiyi yorumlamamış ve tekzip etmemiştir.Doğru bilgiler ortada iken bu yanlışların nasıl yapılabildiği gerçekten meraka ve hayrete değer bir keyfiyettir.

biyat tarihi yazımında tahmin"- in yeri ve kıymeti hakkında dikkate değer örnekler teşkil ettiği muhakkaktır. Ancak bir katkı olmadığı da açık bir gerçektir. Çünkü tahmin hakkı bilgi kaynaklarının tükendiği yerde başlar. Huyugüzel, Şevket Beysanoğlu ve Mehmet Turan Yarar tarafından verilen bilgileri görmeden gereksiz ve haksız yere tahminlerde bulunmuştur." Yirmi beş yıl bu amacın peşinden koştum" dediği(s. IX) bir kitabın yazıcısı olarak bir vilâyetin Türk teracim-i ahvâline dair Cumhuriyet devrinde yazılmış en hacimli kitabı, Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* isimli kitabını görmemiş veya keşfedememiş olması da şaşırtan bilmezliklerden başka bir nümunedir.

Netice itibariyle Fuat Edip'in meslek hayatı mezuniyetini takiben 7 Ekim 1930 tarihinde Zonguldak'ta Bartın'da Asma Orta Okulu öğretmenliği ile başladı.[132]Meslek hayatı bu vilâyette Göreler Köyü (12 Ekim 1931-30 Eylül 1932), Safranbolu merkez Gümüş Okulu (1 Ekim 1932-31 Ekim 1934), Safranbolu Kalealtı Okulu (1 Kasım 1934-31 Ekim 1936), Safranbolu Karapınar Öğretmenliği (1 Kasım 1936-20 Ekim 1937) vazifeleriyle devam etti.

Fuat Edip'in hayatında İzmir faslı Erkek Lisesi Türkçe öğretmenliğine nakliyle (28 Ekim 1937) başladı. Kısa bir zaman sonra da lisenin yeni açılan ikinci kısmına veya bilinen ismiyle İkinci Erkek Lisesi[133] Türkçe öğretmenliğine geçti (2 Nisan 1939). Uzun bir müddet sonra İzmir Ticaret Lisesi'ne geçen (13 Temmuz 1953) geçen Fuat Edip'in bir sene sonra son vazife yeri Namık Kemal Lisesi oldu (1 Şubat 1954). Bu meyanda İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nde de edebiyat dersleri vermişti. Bu liseden 17 Kasım 1965 tarihinde kendi isteğiyle tekaüde ayrıldığında elli beş yaşındaydı. Fuat Edip, İzmir'in edebiyat hayatı

---

[132] Bu mektep hakkında bilgi için: Hasan-Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim,* İstanbul, 1938, s. 694-697

[133] İzmir Erkek Lisesi için: Hasan-Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim,* s. 530-534

için gerçekten de mühim bir şahsiyettir.

4. Yazı hayatı:

Fuat Edip Baksı'nın henüz tam bir tespiti yapılamamış bir yazı hayatı bulunmaktadır. Kitaplarının listesi, bir kitap eksiğiyle (*Kör Uçurum*, 1935), önce Beysanoğlu (s. 463), daha sonra da Huyugüzel (s. 158-159) tarafından verilmiştir. Beysanoğlu'nun ifadesine göre *Mevlâna'dan Rübailer* isimli eseri basılamadan hayata vedâ etmişti.Huyugüzel'in ismini verdiği gazeteler ve mecmualardan başka *Vatan* ve *Son Posta* gazetelerinde ve *Kelebek* mecmuasında yazmıştır. *Kelebek*'te 1952'de üç tefrika hâlinde Râkım Elkutlu'dan derlediği hâtıralarını neşretmiştir. Yine kendi verdiği bilgiye göre *Asır* gazetesinde her sene bir roman tefrika etmişti. Diğer taraftan İzmir Radyosu'nun kuruluşunda da vazife almış ve Söz Yayınları Başkanlığı yapmış ve "Şiirimizin Bahçelerinde" saatini idare etmiştir. [134]

Kısaca Fuat Edip Baksı'nın hakkı bu kitapta teslim edilmemiştir.

13-Hamdi Nüzhet Çançar (s. 192-194).

Hamdi Nüzhet, İzmir'in ünlü eczacılarından ve gazetecilerinden biri olarak dikkate değer şahsiyetlerden biridir.[135]Hamdi Nüzhet, Boşnak Çançareviç sülâlesine mensuptu. Kemeraltı semtinde Sıhhat Eczanesi sahibiydi. Sonra oğlu tarafından çalıştırıldı. Huyugüzel doğum ve ölüm senelerine (1890-1957) soru işarete koymuş. Halbuki ölüm ilânı ve tarihi ile ailenin teşekkürü gazetede basılmıştır. Hamdi Nüzhet, 15 Haziran 1957'de İstanbul'da hayata vedâ etmiş ve cenazesi İzmir'e getirilerek, 18 Haziran'da, Kemeraltı camiinden kaldırılmıştır.[136]Eşi Zahide hanım kanserden öldü. Kızı Altın hanım da genç yaşta hayata

---

[134] Zeki Tükel, *Bizim Yıldızlar Ansiklopedisi*,s. 119

[135] Hakkında Ercümend Kuran hocamdan epey bilgi almıştım. Babasının samimî dostları arasında olduğunu söylerdi.

[136] İlânlar için: *Cumhuriyet*,(17 Haziran 1957), s. 3

vedâ etti. Eczacı oğlu Argun Çançar da (27 Ağustoz 1929- 14 Şubat 2001) eczacıydı.

Hamdi Nüzhet sayfalarında en dikkati çeken husus sayın Huyugüzel'in Peyami Safa'ya ait olduğu ifade edilen Bedia Servet müstearının Hamdi Nüzhet'e atfedilmesi ve bu suretle kendisine polisiye romanlar tercüme ettirmiş olmasıdır. Bu edebiyat tarihimizin dikkate değer bir tespiti veya bir keşfi olabilir. Ancak biraz daha araştırılmaya muhtaç gibi görünmektedir.[137] Çünkü bu bilginin dayandırıldığı kitap çok savruk ve hâfızaya dayanan dağınık bilgileri ihtiva etmektedir.[138]

14- Hasan Tahsin (Osman Nevres):

14 Şubat 1919 tarihinde kurulan Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası kurucularından olduğu yazılmış. Bu fırkanın kurucularından olan Nevres başka bir şahıs olup Osman Nevres değildir. Bu kişi Manavoğlu Nevres[139] olup Tarık Zafer Tunaya kitabının birinci baskısında (*Türkiye'de Siyasî partiler* 1859-1952, İstanbul, 1952, s. 425) "askerî mütekait Nevres" ifadesiyle anlatmıştır. Tunaya kitabının ikinci baskısında (*Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, 1986, C.II, s. 237)bu doğru bilginin yerine yanlışını koymuş ve bu kişinin Osman Nevres olduğunu yazmıştır.

15-Hüseyin Rıfat Işıl (s. 241-245):

Hüseyin Rıfat Işıl bahsinde de bazı meseleler dikkati çek-

---

[137] Bu müstearın Peyami Safa'ya ve Hamdi Nüzhet'e aidiyetini ileri süren bir mehaz hakkında: Tahsin Yıldırım, *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, İstanbul, 2006, s. 120, 359. Ayrıca bkz: Erol Üyepazarcı, *Korkmayının Mister Sherlock Holmes*, İstanbul, 2008, C.1, s. 564-565,573. Bedia Servet imzasıyla on yedi kitabın tercüme edilmiş olması bu müstearın tahkikini zarurî kılmaktadır. P.Safa aynı anda niçin iki müstear kullansın?

[138] Rauf Lütfü Aksungur, *Basında 70 Yıl*, İzmir, 2000, s. 116-117

[139] Manavoğlu Nevres'in geniş bir hayat hikâyesinde de bu yanlışa işaret edilmiştir: Ömer Hakan Özalp, "Siyaset dehlizlerinde kaybolmuş bir asker-Manavoğlu Nevres Bey", *Müteferrika*, Sayı. 18 (Kış, 2002-2), s. 68

mektedir. Bunlardan birincisi soyadı kanunundan (21 Haziran 1934) önce Topuz soyadını kullandığı (s. 241) hükmüdür. Bu yanlıştır çünkü Hüseyin Rıfat bu kanundan sonra bastırdığı ilk kitabında (*Kırık Kavaldan Sesler*, İstanbul, 1935, 95 s.) Topuz soyadını kullandığında soyadı kanunu çıkalı bir sene oluyordu. Daha sonra Işıl soyadını kullandı. İkinci mesele de 23 Şubat 1953 tarihinde öldüğünün yazılmasıdır. Burada verilen *Bütün Dünya Yıllığı*'ndaki (1957, s. 418) bir senelik yanlıştır. Hüseyin Rıfat, tam bir sene sonra, 23 Şubat 1954 senesinde İstanbul'da hayata vedâ etmiş ve Şişli Camii'nden kaldırılarak Rumelihisarı Kayalar Kabristanı'na gömülmüştür.[140] Ancak kendisinin Reşit Halid Gönçe'e[141] verdiği 1878 şeklindeki doğum senesi mezar taşına 1880 olarak yazdırılmıştır. Ölüm ilânına göre Ercümend ve Feyyaz isimli iki oğlu vardı. Mezarının yanında eşi Güzide Işıl (1899-1969) ve oğlu Feyyaz Işıl'ın (1911-1988) kabirleri bulunmaktadır. Ölümü üzerine bir yazı da Mehmet Mesih Akyiğit tarafından ("Hüseyin Rifat'i de kaybettik", *Milli Mecmua,* Sayı. 13-160, 15 Mart 1954, s. 1) yazıldı. Kabrinde yazılı şiirini de bu vesile ile aktarmak gerekir:

Bazan ney olur bazı da safi mey olurduk
Gâhi neye meyler katarak heyhey olurduk
Baş eğmedik asla feleğin kahrının bir gün
Biz istemiş olsaydık eğer her şey olurduk

16- İbrahim Ethem Postacıoğlu (s.249-251):

İzmirli hukuk adamlarından İbrahim Ethem Postacıoğlu hakkında yazılan sayfalarda da gereksiz eksikliklerin başında do-

---

[140] Ölüm ilânı için: *Cumhuriyet*, nu.10623 (24 Şubat 1954), s. 1,6. Kabrinin yanında Tahsin Demiray'ın (26 Eylül 1319-25 Haziran 1971) kabri bulunmaktadır. Ölüm senesi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından basılan bir kitaba girmişti: *50. Yıl Albümü,* İstanbul, 1996, s. 412

[141] *Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri*-Üçüncü Bölüm, İstanbul, 1988, s. 83

ğum ve ölüm tarihlerinin bulunmaması gelmektedir. Üç profesör (Şükrü, Bekir, İlhan Ethem Postacıoğlu) babası olan İbrahim Ethem'in doğum ve ölüm seneleri (1880-1971) oğlu İlhan Ethem (1917-7 Mart 2005) tarafından (*Atatürk'ün Önünde Tarih Bakaloryası*, İstanbul, 1979, s. 7,dipnot) verilmiştir. 29 Ağustos 1971 tarihinde hayata vedâ eden İbrahim Ethem Bey, İzmir'de Karşıyaka kabristanına defnedilmişti.[142]

17-İdris Şinasi (s. 258-259):

Kitabın İdris Şinasi hakkındaki sayfalarında gereksiz bir tahminler silsilesi göze çarpmaktadır. Doğum yeri için Kınık, tahsili için Bergama'da medrese tahmininde bulunmaktadır. Huyugüzel'in bölgenin teracim-i ahvâl kaynaklarını tespit etmek gibi bir meselesi olmadığı için ihmâl ettiği ve göremediği kitaplar arasına giren *Bergama'da Fikir Adamları* (Osman Bayatlı, İzmir, 1941, 75 s.) isimli vazgeçilmez kitapta (s. 59) İdris Şinasi hakkında kıymetli ve doğru bilgiler bulunmaktadır. İdris Şinasi, Bergama'nın Poyracık köyündendir. Rüştiye'yi dedesinin yanında Çanakkale'de, idadiyi yine dedesiyle beraber gittiği Konya'da okumuş ve daha sonra döndüğü köyünde Deremescit medresesi müderrisi Hasan Efendi'den de icazet almıştı. Doğum senesi de Rumî 1292, Milâdî 1876'- dır. Arapça ve Farsça lisanlarına kuvvetle vâkıf olduğunu talebesi Osman Bayatlı ifade etmektedir.

18- İlyas Macit (s. 260):

İlyas Macit hakkında son zamanlarda bir araştırma yapılmış ve bütün eserleri bir kitap hâlinde basılmıştır. Bu kitap da Huyugüzel'in kaynakları arasına girememiştir: A. Mahir Toktan, *Beni Okuyunuz-İlyas Macid'in Hayatı ve Eserleri,* İstanbul,

---

142 Babasının ölüm tarihini İlhan Ethem hocanın kendisinden öğrenmiştim (İzmir,19 Mart 2001 tarihli mektubu). *Okumak ve Yaşamak* isimli kitabı (İstanbul, 1987, 127 s) güzel denemelerini ihtiva etmektedir.

1996, 452 s. YK Yayınları

19- Hâfız İsmail (s. 267-274):

Yanlış bir şekilde Hâfız İsmail'e ikinci bir isim olarak Hakkı eklenen bu sayfalarda geniş bir şekilde bilgi verilmiştir. Hâfı İsmail, kötü bir siyasî hayatına rağmen İzmir'in matbuat tarihi içinde mühim bir mevkii bulunan şahsiyettir. Ölüm tarihi Ağustos 1930 olarak verilmiş ise de tam tarihi 5 Ağustos 1930'dur.

Hâfız İsmail'in çok bereketli yazı hayatı bulunmaktadır. Yazı ve şiir yazdığı gazete ve mecmualara bu kısımda zikredilmeyen *Musavver Fen ve Edeb* (1899), *Mahfil* ve *Alemdar* ilâve edilebilir. Yazı hayatı bakımından Hürriyet ve İtilâf Fırkası adına İzmir'de çıkardığı *Müsavat* (147 sayı. 1 Şubat-12 Temmuz 1912). Yazılarının ve şiirlerinin toplanması kendisinin daha iyi tanınmasına vesile olacaktır.[143]

20-İsmail Sıtkı Erboy (s. 277-279):

İsmail Sıtkı, yakın tarihimizin az tanınan siyasî şahsiyetlerinden biriydi. Bu kitaptaki sayfalar sayesinde ilk defa hakkında nisbeten derli-toplu bilgi edinmek imkânı elde edilmiştir.

Bu vesile İsmail Sıtkı hakkında daha fazla bilgi verilebilir. Başbakanlık Arşivinde bulunan sicil kaydındaki bilgiler şöyledir:

İsmail Sıdkı Efendi, Kadı İbrahim Edhem Efendi'nin oğlu olarak 1864 senesi baharında (1280 sene-i hicriyesi evâhirinde) Prevadi'de(Silistre) dünyaya geldi. Babasının vazifesi dolayısıyla Malatya sıbyan mektebinde mukaddeme-i ulûmu tedris ve bâdehu Keban Madeni mekteb-i rüşdiyesinde ikmâl-i tahsil edüb şehâdet-nâme almış ise de mezkûr şehâdet-nâme zayi olmuştur. Türkçe kitabet eder.

2 Mayıs 1881 tarihinde on sekiz yaşında olduğu hâlde üç yüz

---

143 Kısa hayat hikâyesi için: Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, İstanbul, 2012, s. 261-263

yirmi kuruş maaşla Mamuretil-aziz vilâyetinde Keban Madeni kazası daire-i belediyesi kütüphanesine memur olmuş ise de, 27 Eylül 1881'de istifaen ayrıldı. 25 Eylül 1884'de iki yüz yirmi beş kuruş maaşla Aydın vilâyetinde Menemen kazası Bidayet mahkemesi ikinci kitabetine tayin olundu.

13 Kasım 1885 tarihinde üç yüz kuruş maaş ile Ödemiş kazası Bidayet Mahkemesi müstantik muavinliğine tayin edilmişti.

Bilemediğimiz bir tarihte memuriyetten ayrılan İsmail Sıtkı hakkında başka bilgiler de verilebilir.[144] İsmail Sıtkı'nın ailesi aslen Amasyalıdır. Aile Gökmenoğulları ve Kabasakal sülâlesi olarak tanınmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in hususî tabibi Nafiz Paşa ile amcazade idi. Sıtkı beyin annesi Reşide hanımdır. Eşi Voloslu Lütfiye hanımdır. İ. Sıtkı'nın Talât Erboy (1885- 1 Aralık 1975), Avni ve Nuri adında üç oğlu vardı. Kızı Lâmia Hanım, Nafiz Paşa'nın torunu Muammer Bey ile evliydi.

Oğul Talât Bey çok dikkate değer bir şahsiyetti.İzmir Amerikan koleji'nden sonra iki sene İngiltere'de ticaret tahsilinden döndükten sonra üzüm, incir ve tütün ihracatı şirketi kurdu. İngiltere'den dönerken futbol topu, forma ve futbol ayakkabısı getirdi. İlk arabayı da İzmir'e getiren oldu ve 001 numaralı ilk ehliyeti aldı ve Altay futbol kulübünü kurdu.[145] Talât Bey, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti reisi ve mebus hukukçu Mustafa Nedim'in kızı Zehra Hanım ile evlendi.Kızı Nilüfer Hanım[146] Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil ile evliydi. Oğlu Mehmet Erboy, Lâtife Hanım'ın kızkardeşi Vecihe Hanım'ın kızı Gönül Hanım ile evlendi.[147]

---

[144] Burada verdiğimiz bilgileri Gül Karabuda'nınve aileden Mehmet Erboy'un alâkası sayesinde edinebildim, müteşekkirim. Ayrıca aile mensuplarından Karabuda'nın hâtıralarında aile hakkında kıymetli bilgiler verilmiştir: *Çiy Düştü Gül Üşüdü*, İstanbul, 2009, 439 s.

[145] Talât Erboy hakkındageniş bilgi için: "Bir İzmirli Talât Vardı", *Yeni Asır,* nu. 25057 (2 Aralık 1975), s. 2, 12

[146] Ölüm ilânı için: *Hürriyet,* (4 Haziran 2002), s. 16

[147] Gül Karabuda, *Çiy Düştü Gül Üşüdü*, s. 20-21, 114,

21-Müstecabizade İsmet (s. 286-291):

Müstecabizade İsmet, daha önce hayatı hakkında Uzunçarşılı İsmail Hakkı tarafından geniş bilgi verilmiş bir şairdir. Bu kısımda Uzunçarşılı'nın bu yazısından istifade edilmiş ancak kitabı bibliyografyada yerini alamamıştır. Huyugüzel'in bu yazısı bir yanlışla başlamaktadır. Başbakanlık Arşivi'nde bulunan sicil kaydından doğum senesini (Hicrî 1289) 1872 olarak çevirmiş ve gün olarak da sicilde bulunan doğum tarihini (29 Zilhicce 1289) değerlendirememiştir. Bu tarihin Milâdî karşılığı 27 Şubat 1873 olacaktır. Diğer taraftan Uzunçarşılı'nın kitabında (*Karesi Meşahiri,* İstanbul, 1341, s. 39-81) zikrettiği ve kendisinden bilgi aldığı Suud el-Mevlevî'nin (Ebussudoğlu) kıymetli yazısına ulaşılmaması büyük bir eksiklik ve usûl hatası olmuştur. Bir kitap hacmindeki sekiz tefrikadan ibaret bu yazı *Mahfil* mecmuasında "Müstecabizade İsmet Bey" başlıklı yazı değişik tarihlerde (1339-1341) mecmuanın değişik sayılarında (Aded. 6, s.107-108; 7, s. 123-125; 8, s. 141; 10, s. 173-174; 17, s. 91-92; 19, s. 117-118: 30, s. 123-124; 32-33, s. 147-148) basılmıştır.[148]

22-Kemalettin Şükrü Orbay (s. 301-303):

Kemalettin Şükrü Orbay veya Kalelizade Kemalettin Şükrü, bilhassa 1930-1935 senelerinde birçok tarihî roman ve halk kitabı yazmıştır. Kitaplarının büyük bir kısmı Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas Bayar (1880-26 Ocak 1945) tarafından neşredilmiştir.[149] İzmir gazeteciliğinde de mühim bir mevkii sahip olan Kemalettin Şükrü'nün *Yeni Asır*'da tefrika ettiğini yazdığı *İslâm Tarihinde Nifak: Ali* isimli eserinin "ne İstanbul'da ne de İzmir'de yayınlandığına dair herhangi bir kayda sahip değiliz" (s. 302) demektedir. Halbuki Kemalettin Şükrü'nün eski harflerle basılmış bu ve diğer eserlerinin künyeleri Seyfettin Özege tara-

[148] Müstecabizâde hakkında yeni bir kitap: Mustafa Özsarı, *Müstecabizâde İsmet Hayatı ve Eserleri,* İstanbul, 2007, 305 s.

[149] Nesim Benbanaste, *Örneklerle Türk Musevi Basınının Tarihçesi*, İstanbul, 1988, s. 283

fından verilmiştir. Kemalettin Şükrü'nün eserleri arasında bu kitapların künyeleri bulunmamaktadır:

1- *Sütcülük ve Yoğurtculuk,* İstanbul, 1339, 51 s. Orhaniye Matbaası

2- *İslâm Tarihinde Nifak-Ali,* İstanbul, 1928, 176 s. Necm-i İstikbâl Matbaası

3- *İslâm Tarihinde Nifak-Kerbelâ-Hasan,Hüseyin*, İstanbul, 1928, 68 s. Amedî Matbaası

4- *Vie de Nasreddine Hodja*, İstanbul,1930, 185 s. Kanaat Kütüphanesi

5- Mütareke Acıları, İstanbul, 1930, 200 s. Selâmet Matbaası

Mütareke devrine dair kıymetli bilgiler ihtiva eden bu kitap araştırmalarda gereği gibi değerlendirilmemiştir. Halbuki bibliyografyalara de girmişti.[150]

23-Mahmut Esat Efendi (s. 307-313):

Mahmut Esat hakkındaki kısım da esas itibariyle Ali Çankaya'dan aktarılmıştır.[151] Halbuki Mahmut Esat hakkında bazı kitaplar ve yazılar şöyle sıralanabilir:

1- Mehmet Asım (Us), *Karikatür*, İstanbul, 1327, s. 50-55

2- *Büyük Türk Hukukçusu Seydişehirli İbn-il Emin Mahmut Esat Efendi,* Ankara, (1943), , 23 s. Türk Hukuk Kurumu

3- Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul, 1958, s. 355-365

4- Veli Ertan, "Büyük Türk Hukukçusu Seydişehirli Mahmut Esat Efendi", *Türk Yurdu*, C. 6, Sayı. 6 (Haziran 1967), s. 8-9

24- Evliyazade Makbule (s. 323):

İzmir edebiyat hayatında bir mevkii bulunan iki kız kardeşten biri olan Evliyazade Mehmet-Fatma Zehra çiftinin kızı olan

---

[150] Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası,* 1955-1968, İstanbul, 1971, C.II, s. 206

[151] *Yeni Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi,* Ankara, 1968-1969, C.II, 1021-1033

Makbule Hanım (İzmir, 1295-1889-Ankara, 28 Eylül 1960)[152] Cumhuriyet devrinin Hariciye vekillerinden Tevfik Rüştü Aras'ın (11 Şubat 1883-5 Ocak 1972) eşi idi.[153] Makbule Hanımın kocasından yedi yaş büyük olduğunu söylemek doğru görünmüyor.[154] Bu evlilikten doğan Emel Hanım (21 Nisan 1912- 6 Temmuz 1965) ise Dışişleri bakanlarından Fatin Rüştü Zorlu'nun ile (14 Aralık 1933) evliydi.

25-Mehmet Memduh Paşa (s. 347-349):

Mehmet Memduh Paşa hakkındaki bilgiler daha çok *Son Asır Türk Şairleri*'nden (s. 918-931) aktarılmıştır. Halbuki hakkında çok geniş bilgiye ve çeşitli mehazlara, meselâ Omanlı Arşivi'ndeki sicil kaydına (C.1, s. 84-85) ulaşılması, mümkündür. Bunlar arasında bilhassa Yahya Kemal'in (*Mektuplar-Makaleler,* İstanbul, 1977, s. 227-230) yazdıkları bilhassa dikkate değer bir keyfiyettedir.

26-Mehmet Refet , Hazergradi Dr. (s. 372-374):

Mehmet Refet hakkında verilen bilgiler için gerekli derecede mehaz araştırılmadığı görülmektedir. Bir askerî tabib olan Mehmet Refet hakkında yazarın kaynaklar listesinde bulunan ki-

---

[152] Bu ölüm tarihi için Tevfik Rüştü Aras'ın dosyasına bakılabilir: Emekli Sandığı, dosya nu. M0.057640.Soner Yalçın (*Efendi*, İstanbul, 2004, s. 519-520) ölüm tarihini, tabiî yine bir kaynak göstermeden, 6 Ekim 1960 olarak vermektedir. Bu dipnotsuz kitaptaki tuhaf yanlışlardan biri de Mehmet Efendi'nin biricik oğlu Refik Evliyazade'nin torunu olarak (s. 562) takdim edilmesidir.

[153] Bu tarihleri Rumelihisarı Kabristanı'nda bulunan mezartaşından aldım. Yanında ikinci eşi (nikâh tarihi 21 Nisan 1961) Hatice Bahire Aras'ın (1907-18.3. 1987) kabri bulunuyor ve kitabesini kızı Suzan Hanım yazmış.

[154] Soner Yalçın yaş farkının (s. 144) yedi olduğunu yazıyor ki, mesnetsiz yanlışlarından biridir.

tapta[155] Aralık 1897'de Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den mezun olduğu bildirilmiştir. Bu durumda 1869 senesinde doğduğu belirtilen (Huyugüzel, s. 373) Mehmet Refet'in on yedi yaşında ve tahsil çağında "1886 Aralık'ından itibaren *Hizmet*'te" yazı hayatına başlaması şaşırtıcıdır. Bu başka bir Mehmet Refet olmalıdır.Bu durumun tahkiki gerekir. Hakkında bilgi ihtiva eden mehazlara göre Refet Bey Hazergrat'ta 1289'da Hasan-Reşide çiftinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. İzmir Askerî Hastanesi'nde tabibi ve İzmir Sınai Okulu müdürü olarak çalıştıktan sonra mülkî vazifeler almış ve Mihalıççık ve Sivrihisar kaymakamlıklarından sonra İsparta, Maraş ve Cebelibereket mutasarrıflarında bulunduktan sonra 1923'de Urfa mebusu olarak Meclise girmişti. *Meclis Albümü*'ne göre 1289 (1872) doğumludur ve kendisine Topçuoğlu soyadı eklenmiş ise bu ailesinin aldığı soyadı olmalıdır. Ancak Mâlî 1289 senesi 1872'ye değil 1873 senesine tekabül etmektedir.18 Şubat 1932 tarihinde hayata vedâ etmiştir.[156] Ölüm tarihini 22 Şubat 1932 olarak veren *Matbuat Almanakı* (1933, s. 201) kendisinin Edirne mebusu ve İsmet Paşa'nın dayısı olduğunu bildiriyor. Gerçekten de Dr. Refet Bey, İsmet Paşa'nın annesi Cevriye Temelli'nin küçük kardeşiydi. Dr. Refet'in ve Cevriye Temelli'nin ağabeyi Hakkı Bey, İzmir'de Maliye'de vergi müdürü idi.[157]

Refet Bey'in eserlerinden sadece biri kaydedilmiştir. Halbuki eserlerinden diğerleri de kayda değer.Bunların başında *Othello*'nun (W. Schakespeare, İstanbul, 1931, 355 s.) ilk latin harfli tercümesi de Dr. Refet imzasını taşımaktadır. Diğer kitapları ise şunlardır:

---

[155] Rıza Tahsin(Gencer), *Tıp Fakültesi Tarihçesi* (Haz. Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1991, C.II, s. 70

[156] *Türkiye Büyük Millet Meclisi-Yıllık*, Ankara, 1928, s. 300; Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*-TBMM-II. Dönem 1923-1927, Ankara, 1995, s. 772-773*TBMM 1920-1950 Albümü*, Ankara, 2010, s. 121, 173, 226

[157] Faik Reşit Unat. *İsmet İnönü*, Ankara, 1945, s. 7

1-*Sıhhat Yolu*, İstanbul, 1930, 260 s. Devlet Matbaası

2- *Nebatat Dersi* (Nakleden.Refet), İstanbul, 1931, 55 s. Devlet Matbaası

3- *Metre Sistemi Hakkında Muhavere*- Mektep temsilerimizden, İstanbul, 1931, 48 s. Devlet Matbaası

27-Mehmet Şeref Aykut (s. 411-415):

Mehmet Şeref hakkındaki mehazlar arasına Cemal Kutay'ın kitabını (*Mehmet Şeref Aykut*, İstanbul, 1885, 398 s.) eklemek ve daha sonra basılan hatıralarını da hatırlatmak gerekir: *Trakya Millî mücadele Tarihi-Malta Hatıratı ve Malta'da Türkler* (Haz. Hasan Berke Dilan), İstanbul, 2010, 380 s.

28-Mithat Rebiî (s. 427-428):

Mithat Rebiî'nin bölümünde sadece İzmir matbuatından bilgiler aktarılmış. Halbuki Mithat Rebiî hakkında Tahir'ül-Mevlevî tarafından yazılan "Midhat Rebiî merhum" başlıklı yazıya (*Mahfil*, added.5, Rebiyül-evvel 1339, s. 87-91) göre Hicrî 1295'de (1878-1879) doğdu ve 24 Ekim 1918'de sabaha karşı rahmetli oldu. Kısaca kitapta ölüm senesi olarak verilen 1919 yanlıştır.

29-Mustafa Necati (s. 444-448):

Mustafa Necati hakkında birçok makale yazılmıştır. Ancak bunlardan bilhassa ölümü üzerine *Hayat* mecmuası tarafından basılan M. Necati sayısını (Sayı. 111) hatırlatmak gerekir.

30-Naci Sadullah Danış (s.457-460):

Naci Sadullah hakkında verilen bilgiler,hayatı hakkındaki mehazlara bolluğuna rağmen azdır. Naci Sadullah, Lâtife Uşşâkî'nin annesi Adeviye Hanım'ın iki erkek kardeşinden Sadullah Bey'in oğluydu. Kardeşi Prof. Tevfik Sadullah (İzmir,1915- 6 Şubat 1963) petrol mühendisi ve İTÜ öğretim üyelerindendi ve

mütercimdi.[158]

Tevfik Sadullah'ın ölüm ilânı[159] kendisinin ve Naci Sadullah'ın akrabalık bağlarını göstermesi bakımından mühimdir:

"*Amerika'da 6 Şubatta ansızın vefat eden Yüksek Petrol Arama Mühendisi, Teknik Üniversite Profesörü, Heybeli Yüksek Harp Akademisi Öğretim üyesi ve Türk basınının tanınmış yazarlarından, İzmir eşrafından Sadullah Beyin oğlu, merhume Refika Daniş'in torunu, merhume Adviye Uşaklı ve merhum Muammer Uşaklı'nın yeğeni, merhum Ziya Fegar'ın damadı, Gizella Sadullah'ın sevgili eşi, Ömer ve Mehmed'in sevgili babası, Şefik Fegar'ın ve Mutena Ayberk ailesinin, Resadet, İbrahim, Hamit, Sedat Erkoğlu'nun akrabası, Ziynet Akpınar ve tanınmış muharrir Naci Sadullah'ın sevgili kardeşi, Hadiye Daniş'in eniştesi, Belkıs Güneyman, Osman ve Rıdvan Akpınar'ın dayıları, Lâtife Uşşaki, İsmail Uşaklı, Vecihe İlmen ve Rukiye Açıkalın'ın dayızadeleri, Galatasaray Mezunları Cemiyeti kurucu üyelerinden Tevfik Sadullah'ın cenazesi yarınki 1*

---

[158] Bir petrol yüksek mühendisi olan Tevfik Sadullah için, hem de kendisiyle aile bağı bulunan birisi tarafından "büyük bir prodüktör, film yapımcısı" denilmesini anlayamadık. Aile tarihi ile aile efsanesi başka bir şeydir. Bu tuhaf yanlış için: M. Sadık Öke-Fatih Bayhan, *Teyzem Latife*, 2011, s. 34. Üstelik de Tevfik Sadullah, hakkında kitap yazılan Lâtife Hanım'ın dayızadesi iken. Diğer tuhaf bir yanlış ise Lâtife Hanım'ın annesi Adeviye Hanım'ın Tevfik Sadullah ile Naci Sadullah'ın kardeşi olduğunun yazılmasıdır ki bu da başka bir tuhaf yanlıştır. Lâtife Hanım, 12 Temmuz 1975 tarihinde öldüğünde sekiz yaşında olan M. Sadık Öke'nin ailesi hakkında yazdıklarının ayrıca tenkit ve tedkik süzgecinden geçirilmesi gerekir. Tevfik Sadullah'ın ölüm ilânı bu tuhaf yanlışları tekzip ve tashih etmektedir. İpek Çalışlar tarafından yazılanlar da bu ölüm ilânına uygundur: *Latife Hanım,* İstanbul, 2006, s. 39. Tevfik Sadullah'ın Galatasaray talebeliği için: Nejat İren-Âlim Öğünç, 1923-1935 *Galatasaray Tarihçesi- 1935 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul, 1992, s. 153; Tahsin Berküren-Aykut Kazancıgil, Galatasaray Mezunları 1871-1996, İstanbul, 1997, s. 51

[159] "Tevfik Sadullah'ın Ölümü",*Milliyet* (28 Mart 1963), s. 2

Mart günü öğle namazını müteakip Şişli camiinden kaldırılarak Zincirlikuyu Asri Mezarlığına defnedilecektir. Mevlâ rahmet eyleye."

Naci Sadullah hakkında bilgi veya bölüm ihtiva eden kitaplardan bazıları şöyle sıralanabilir:

1- Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri,* İstanbul, 1939-1940, kısım.2, s. 130

2- Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş,* İstanbul, 1966, s. 292-293

3- Elif Naci, *Anılardan Damlalar,* İstanbul, 1981, s.101-103

4- Reşid Halid Gönç'ün koleksiyonundan *Bab-ı Âli'nin Hatıra Defteri*-Üçüncü bölüm, İstanbul, 1988, s. 46

5- Mehmed Kemal, *Haber Peşinde 50 Yıl*, İstanbul, 1993, s. 112-116

Yazılmamış bir roman gibi hayat hikâyesine sahip olan Naci Sadullah'ın "ayrıntılı bir araştırmayı gerektirdiği" işareti (s.460) yerindedir ama bu araştırmanın asgarîsi bile yapılmamıştır.

31- Evliyazade Naciye Hanım (s. 460-461):

Evliyazade Naciye Hanım (1 Temmuz 1876- 22 Nisan 1961) II. Meşrutiyet devrinde İzmir'de sadece kalemiyle değil aynı zamanda hitabetiyle tanınan hanımlardan biriydi. Bu senelerde kızı Berin (Menderes, 1905-22 Nisan 1994) hanımı elinden tutarak konferanslarına götürüyordu. Naciye Hanım Evliyazadeler ailesinden Mehmet Beyin kızı ve İzzet Yemişçibaşı'nın refikasıydı.[160] Mehmet Beyin biricik oğlu Refik Bey de (İzmir, 1874-11 Mart 1950) İzmir'in II. Meşrutiyet devrindeki belediye reislerindendir ve şehrin hayatında mühim bir mevkii bulunmaktadır.[161]

---

[160] Berin hanımı son on senesinde evinde ziyaret ederdim. Devamlı bir şekilde Fransızca romanlar okuyordu. Naciye Hanımın doğum ve ölüm senelerini Aydın Menderes'ten (28 Aralık 2000) öğrenmiştim.

[161] Refik Bey hakkında bilgi için: Mehmet Zeki, *Türkiye Teracimi Ahval Ansiklopedisi,* İstanbul, 1930-1931, s. 543. Ölüm tarihi için: Soner Yalçın, age. S. 444. Soner Yalçın'ın, 1897'de Naciye Hanım'ın on dört

Evliyazâde ailesinin müstakil bir araştırmaya değer olduğunu söylemek gerekir.[162]

32- Nasıf Ma'luf (s. 467-468):

Huyugüzel, Nasıf Ma'luf(20 Mart 1823- 14 mayıs 1865) hakkında "Hristiyan Arap, belki de Lübnanlı bir Arap olması ihtimalini" (s. 468) ileri sürmektedir. Ancak bu cümledeki "Lübnanlı Arap"tan ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Nasıf Ma'luf (1823-1865) iki devre (25 Mayıs 1843- Yaz 1848 ve Mart 1859- 14 Mayıs 1865) hâlinde bulunduğu İzmir'de, neşrettiği kitaplarıyla ve lügatleri ile mühim bir mevkie sahiptir. Hakkında Arap ansiklopedilerinde de hâl tercümesi bulunmaktadır.[163] Son senelerde Nasıf Ma'luf ve sülâlesi hakkında iki kitap basılmıştır.[164]

33- Ömer Selahattin Kantar (s.489-494):

Gazeteci ve müzeci Selahattin Kantar hakkında bir meslektaşı Aziz Ogan tarafından yazılan mühim bir yazı ihmâl edilmiş-

---

yaşında iken evlendiğini yazması (s. 44) yanlıştır. Naciye Hanım 1876 senesinde doğduğuna göre evlendiğinde yirmi bir yaşında idi.

[162] Aile hakkında kısa ve karışık bilgi için: Ahmet Eyicil, *Doktor Nâzım Bey*, Ankara, 2004, s. 144-145. Ahmet Eyicil önce Evliyazâde Mehmet'in Refik, Naciye ve Gülsün(Gülsüm) isimli üç çocuğu olduğunu (s. 144) yazar. Daha sonra ise ismini zikretmediği kızı Makbule'nin Tevfik Rüştü Aras ile evlendiğini (s. 145) bildirir. Aynı sayfada Hacı Mehmet'in kızı Naciye Gülsün'ün Salepçioğlu ailesinin gelini olduğunu yazar. Böylece iki kız kardeş tek isim olarak ifade edilmişti Refik Evliyazâde ise Hacer Hanım ile evlendi ve bu evlilikten Sedat, Ahmet, Nejat isimli üç oğlu ve Fatma Bihin Birsel ve Beria isimli iki kızı oldu. Beria Hanım, İzmir suikasti vesilesiyle asılan Dr. Nâzım Beyin refikasıydı. Bu isimler için Fatma Bihin Birsel'in ölüm ilânı: *Milliyet*, (21 Ocak 1970), s. 2

[163] Ömer Rıza Kehhale, *Mucemü'l-Müellifin*, Beyrut, 1993, c.4, s. 10; Hayreddin ez-Zirikli, *el-Âlâm,* Beyrut, 1997, C. 7, s. 350; Hayreddin ez-Zirikli, *el-Â'lâm*, Beyrut, 1997, C.7, s. 350

[164] Charles Malouf Samaha, *Nassıf Mallouf, Dragoman and Orientalist* (1823-1865), İstanbul, 2010, 245 s. İSİS; ay. *A History of the Malouf People*, Florida, 2005, 695 s.

tir: "İzmir Müzesi müdürü merhum Salâhaddin Kantar ve İzmir Müzesinin teşekkülü tarihine bir bakış", *Tarihten Sesler*, Sayı. 17-18 (1944), s. 2-13; Sayı. 20-21 (1944), s. 6-10. Diğer taraftan Selahattin Kantar'ın Emekli Sandığı'ndaki memuriyet dosyasından (Nu.Mo.o 62830) bazı bilgiler elde etmek mümkündür. Mustafa Refik-Berra çiftinin oğlu olarak İzmir'di 1296'da (1880) doğdu ve 17 Kasım 1943 tarihinde hayata vedâ etti. 17 Nisan 1926- 17 Kasım 1943 tarihleri arısında İzmir Müzesi Müdürlüğü vazifesinde bulunmuştu. Nesibe Berra Gönç isminde (20 Aralık 1923-29 Aralık 2005) isminde bir kızı vardı.

34-Rakım Elkutlu (s. 504-505):

Son devrin kıymetli bestekârları arasında bulunan Rakı Elkutlu hakkında görülmeyen makaleler ve yanlış bilgiler bahis mevzuudur. Rakım Elkutlu'nun altı yüzden fazla bestesi olduğu (s. 504) mübâlâa olmalıdır. Hakkında üç bölümlük kıymetli bir yazı yazan Fuat Edip Baksı beste miktarını iki yüz yetmiş sekiz olarak vermiştir.[165] Fuat Edip'in bildirdiğine göre Râkım Elkutlu, 3 Aralık 1948 tarihinde saat 9.20'de hayata vedâ etti. Hakkında bir ansiklopedi (N. Âli, "Elkutlu, Râkım Hoca", Aylık Ansiklopedi, İstanbul, 1949, C.5, s. 1634) maddesini de bu meyanda hatırlatmak gerekir.

35- Refik Nevzat (s.509-515):

Refik Nevzat'ın doğum senesi 1872 olarak verilmiş ve Türkiye'ye dönüş tarihi de tartışılmıştır(s. 514). Bütün bu tartışmaların gereksizliği ortadadır, çünkü Refik Nevzat, ana tarihleriyle, hayat hikâyesini yazmıştır.[166] Bu metne göre doğum tarihi 31

---

165 "Bestekâr Râkım Elkutlu'dan hâtıralar", *Kelebek,* Sayı.2 (27 Ağustos 1952), s. 24-29;Sayı. 3 (9 Eylül 1952), s. 20-25; Sayı. 4 (23 Eylül 1952), s. 42-49

166 *Aramızdan Ebediyen Ayrılanlar* (1951/1952-1953-1954-1955 yıllarında), İstanbul, 1955, s. 35-36

Ağustos 1873 ve son defa vatana dönüşü ise 28 Ağustos 1951 tarihinde olmuştur. Yurt dışında II. Abdülhamit hakkında yazılmış en hakaret-âmiz risale (*Kardeşim*) Refik Nevzat'ın kaleminden çıkmıştır.[167]

36- Ruhi Beybaba (s. 519-521):

İzmir edebiyat muhitinin en ünlü nüktedanlarından ve sohbet erbâbından Ruhi Beybaba hakkında Mehmet Zeki Pakalın'ın iki yazısını hatırlatmak gerekir: 1- "Fıkracı Ruhi Baba", *Bütün Türkiye*, Sayı. 18 (Kasım 1951), s. 566-567, 2- *Sicill-i Osmanî Zeyli*, Ankara, 2008, C. XV, s. 118-120

37- Muallim Sâdi (s. 522-525):

Muallim Sâdi hakkındaki bölümde (s. 524) zikredilen *Ceride-i Sufiye* mecmuası taranmış gibi görünüyor. Halbuki bu mecmuada Muallim Sâdi'nin irtihâli üzerine yazılanların dikkate alınmadığını görmek çok şaşırtıcıdır. Bu yazıların künyeleri şöyledir: "Teessüf-ü azîm- Gazetemiz muharrirlerinden Harputlu Muallim Sâdi Bey İzmir'de irtihâl-ı dâr-ı bekaeylemiştir", Nu. 122 (6 Teşrin-i evvel 1332),s. 277; Saadeddin Sırrı, "Muallim Sâdi", Nu. 125 (23 Kânun-ı sâni 1332), s. 277. Bu mecmuadaki son şiiri için. s. 277; Nu. 126 (17 Mart 1332), s. 285

38- Salih Zeki Ekinci(s. 527-530):

İzmir'de 6 Mayıs 1907 tarihinden itibaren neşretmeğe başladığı haftalık *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi* ve Cumhuriyet devrinde devamı olan *Ziraat ve Ticaret Gazetesi* ile Türk ziraat tarihinde ve kendisi tarafından tertip edilen ve ölümünden sonra da uzun müddet basılan *Salih Zeki Takvimi* ile de dikkati çeken aynı zamanda da matbuat hayatında mühim bir mevki edinmiş olan Salih Zeki hakkında verilen bilgiler bu şahsiyetin değe-

---

[167] Refik Nevzat hakkında daha geniş bir araştırma yapmak niyetindeyiz.

riyle mütenasip olmamıştır. İlk olarak Ekinci şeklinde verilen soyadının sicil dosyasında, kitaplarında ve ölüm ilânında da Ekimci olarak kaydedildiğine işaret etmek gerekiyor. Keza 1954 senesi şeklinde belirtilen ölüm senesi de yanlıştır ve Salih Zeki bir trafik kazasını takiben 30 Temmuz 1952 tarihinde İstanbul'da rahmetli olmuştur.[168] Halk arasında Ziraatci Salih Zeki[169] olarak tanınan Salih Zeki'nin kendi kaleminden hâl tercümesine dair yazdıkları şöyledir:" İsmim Mehmet Salih, mahlâsım Zeki Efendidir. Pederim sâbık Denizli sancağı merkez tapu kâtibi Ahmet Efendidir. Lâkabımız Soğancızadêdir.

1297 sene-i Hicrîyesinde, sene-i Rumîye 1296, Denizli kasabasında tevellüt etmişim.

Kasaba-i mezkûre mahâlle ve ibtidaî mektebinde ulûm-ı ibtidaiyeyi gördükten sonra liva-yı mezkûr mekteb-i mekteb-i idadisine bi'd-duhûl mürettep olan dersleri tahsil ile fi 15 Teşrin-i evvel 313 tarihli derece-i ulâ şehadet-nâme ahzıyla bilâhare Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'ne girerek ziraat ve orman fenlerini bi't-tahsil 1 Ağustos sene 318 tarihli ulûm-ı ziraiye icazet-nâmesi aldım. Türkçe kitabet ederim. Arabî ve Farisî ve Fransızca lisanlarına âşinayım.

Yirmi iki yaşında olduğum hâlde 1320 senesi Zilhiccesinin yirmi yedisinde , 13 Mart sene 319, aydın sancağı orman müfettiş muavinliğine beş yüz kırk kuruş maaşla tayin olundum.

Lehü'l-hamd şimdiye değin taht-ı muhakemeye alınmadığım gibi ceza dahi görmedim. Tezkire-i Osmaniyemle mekteb-i idadi şehadet-nâmesi ve halkalı Ziraat Mekteb-i âlisi icazet-nâmesi suretlerini merbuten takdim eyledim. Fi 6 Muharrem sene 1321 ve fi 22 Mart sene 1319-Aydın sancağı Orman Müfettiş Muavini Salih Zeki

Salih Zeki, Denizli'nin Delikli Çınar mahallesinde 1880 sene-

---

[168] *Cumhuriyet*, Nu. 10059 (1 Ağustos 1952), s. 4

[169] *İslâm-Türk Ansiklopedisi Muhitülmaarif Mecmuası*, Nu. 18 (29 Ağustos 19419, s. 5

sinde Ahmet Galip-Emine çiftinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Tahsilini ikmâl ettikten sonra tek başına çıkardığı gazetesi ve *Yeni Ziraat Muhtırası* ile unutulmaz hizmetler yaptı. Hakkında müstakil bir araştırmanın yapılması gereken şahsiyetlerden biridir.

Memuriyet hayatındaki memuriyetleri ve tarihleri şöyledir:

1- Aydın Orman müfettiş muavinliği (19 Nisan 1903-20 Haziran 1904). Bu esnada ilâveten köyceğiz orman müfettiş muavinliği de uhdesine verildi.17 Nisan 1906 tarihinde işten el çektirilerek muhakeme altına alınmış ise de beraat ve memuriyetine iade edilmişti.

2- Halkalı Ziraat Mektebi muallimliği (14 Ekim 1909-6 Şubat 1909) vazifesinden istifaen ayrıldı.

3- Ankara Ziraat Müdürlüğü (11 Eylül 1915-12 Temmuz 1917).

4- İzmir Darülmuallimatı ziraat muallimliği (9 Aralık 1917-1 Eylül 1919). Bu vazifesinden devamsızlığına binaen azledildi.

5- İzmir Ticaret Mektebi emtia-yı ticariye muallimliği (i eylül 1926-20 Şubat 1927). Bu vazifeden istifaen ayrıldı.Bu muallimliği esnasında Fransızca muallimliğine de (6 Kasım 1925-20 Şubat 1927) vekâlet etmiştir. Bunu takiben İstanbul'a döndü.

6- Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi emtia ve mikroskobi muallimliği (23 Kasım 1927- 3Ocak 1939). Bu vazife esnasında Celal Sahir Erozan'ın mebus seçilmesi üzerine İstanbul Ticaret Müdürlüğü sigorta şirketi komiserliği (20 Ocak 1929-31 Mayıs 1934) ek vazife olarak kendisine verildi. Başka bir ek vazifesi de İstanbul İhracat Kontrolörlüğü (11-15 Aralık 1936) oldu. Bu meyanda bilinemeyen sebeplerle önce Diyarbakır Bölge Sanat Okulu'na (17 Eylül 1934) ve daha sonra da Kasımpaşa Orta Okulu'na nakli yapılmış (18 Kasım 19389 ise de kabûl etmemiş ve 12 Mayıs 1939'da müstafi sayılmıştı.

39- Sıtkı Şükrü Pamirtan (s. 543-546):

Tam ismiyle Abdurrahman Sıtkı Şükrü'nün bilinen son me-

muriyeti Anadolu Ajansı İstanbul Müdürlüğü idi.[170] Doğum ve ölüm tarihleri bildirilmemiştir. Gazetelere ölüm haberinde (*Ulus*, 30 Kasım 1966) doğum ve ölüm tarihleri de (1893-29 Kasım 1966) aksetmişti. Mehmet Şükrü- Adile çiftinin oğlu olarak 1309 senesinde Manisa-Alaşehir'de doğdu. 10 Ocak 1918'de Askerî Veteriner Mektebi'nden mezun olmuştur.[171] Hakkında Halkalı Baytar Mülkiye Mektebi'nden mezun olduğu tahmini yapılmış (s. 543) ise de bu mektebin mezunlar listesinde ismi görünmüyor.[172] Askerlikten 7 Eylül 1929 tarihinde tekaüde ayrılmış ise de II. Dünya Harbi sırasında yeniden vazifede (1 Nisan 1941-28 Şubat 1945) bulunmuştur.

Süleyman Faik-Faika çiftinin kızı Leman Hanım(1906-3 Temmuz 1991) ile evlendi ve Birsen isminde bir kızı (22 Mayıs 1934) oldu.[173]

40- Şükrü Osman Şenozan (s. 561-564):

Ünlü bestekârlarımızdan Şükrü Osman Şenozan hakkında ihmâl edilen üç mehazın künyesini vermekle iktifa etmek istiyoruz: 1- *Aramızdan Ebediyen Ayrılanlar* (1951/1952-1953-1954-1955 yıllarında), s. 49; 2- Veli Behçet Kurdoğlu, *Şâir Tabibler,* İstanbul, 1967, s. 329-331; 3- İhsan, Güneş, *Türk Parlamento Tarihi,* TBMM V. Dönem 1935-1939, Ankara, 2001, s. 415-416.

41- Tahir Kenan (s. 564-569):

Tahir Kenan'ın (1863-11 Ekim 1927) *Kavaid-i Lisan-ı Türkî* isimli kitabı son zamanlarda Türk Dil Kurumu yayınları arasında basılmıştır (Haz. Leyla Karahan-Ülkü Gürsoy, Ankara, 2004, XVI+548 s). Hakkında Emekli Sandığı'nda bulunan dosyasına dayanılarak bilgi de verilmiştir.

---

170 *Milliyet*, (7 Şubat 1956), s. 7

171 Muzaffer Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara, 1940, 262

172 Muzaffer Bekman, *Veteriner Tarihi*, Ankara, 1940, 445 s.

173 Emekli Sandığı, dosya nu. 156049

42- Tevfik Nevzat (s. 573-580):

Tevfik Nevzat II.Meşrutiyet öncesinde İzmir'in matbuat hayatının dikkate değer ve çoşkun mizaçlı kabiliyetlerinden biridir. Hakkında geniş bir şekilde bilgi verildiği görünüyor. Ancak kızı Benal Nevzat Arıman'ın Türk Tarih Kurumu'a verdiği evrakları arasında imzasız bir hâl tercümesi bulunmaktadır ve karısı Cemile Nevzat'ın kaleminden çıkmıştır.[174] Bu mühim yazının metnini aynen veriyoruz:

Tevfik Nevzat:

1281tarihinde (1865) İzmir'de İkiçeşmelik'te doğmuştur. Babası, Kırım muharebesinde büyük yararlıklar gösterip, binbaşılık rütbesiyle taltif olunan, Seferihisarlı Hasan efendidir. Annesi, yine Seferihisarlı Şeyh Hacı Ömer efendinin kızı Habibe hanımdır.

Tevfik Nevzat, İzmir rüştiyesinde okumuş, pek çok çalışmadığı halde, daima sınıfının birincisi olarak, hocalarına kendilerini sevdirmişti.

Sarı elâ gözlü, sarışın, güçlü kuvvetli, sıhhat ve neşe kaynağı olan Nevzat, cesaret ve atılganlığı yüzünden, az zamanda muhitinin gençlerine, adeta bir müşavir olmuştu.

Bir gün İkiçeşmelik delikanlıları arasında çıkan büyük bir kavga yüzünden, Tevfik Nevzat da, o zamanın valisi bulunan zatın huzuruna, şahit sıfatıyla çıkar. Vali suçluları cezalandırır. Tevfik Nevzat'ı yanında alıkoyarak: Oğlum, der, söyleyişin çok hoşuma gitti, sen, mert, cesur bir delikanlısın, fevkalade bir zekân var. Bir daha, velev şahit sıfatı ile de olsa, bunların arasında

---

174 Türk Tarih Kurumu arşivi, BNA, nu. 9-33. Bu mektup daha önce Mustafa Necati tarafından 1919'da çıkarılan *Yeni İzmir* mecmuasından alınarak Naşit Hakkı Uluğ tarafından basılmıştı:" Türk Kültür ve Devrim Tarihinin Unutulmaz Kahramanı İzmirli Tevfik Nevzat", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı. 82-84 (Temmuz-Ağustos-Eylül, 1974), s. 53-60

bulunmamağa dikkat et.

Tevfik Nevzat, hükümet konağından çıkar, hemen o gün, doğru Natırzade medresesinin bir odasında ders veren, Bıçakçızade Hakkı beye gider. Ve kendisine ne mümkünse okutmasını, öğretmesini rica eder. Ve böylelikle, Arapça, Farsça ve edebiyat tahsiline başlar.

1297 tarihinde Rüsümat (gümrükler) İdaresine intisap eder. Fakat, artık onun kalbinde, kafasında tutuşan, uyanan okumak ateşini, hiçbir şey söndüremez

Hukuk kitapları alır. Bir taraftan da onları okumağa, bir taraftan ise, o zamanın büyük uleması olan Yozgatlı Mustafa Keşfi Efendi'den Arapça derslerine devam ederek, icazet-nâme alır.

İki üç sene içinde, Arapça ve Farsçayı anlayacak ve yazacak derecede bir bilgi sahibi olduktan başka, Türkçede de, İzmirin en iye, en açık Türkçe yazan ve en kolaylıkla nazım yapan bir genci olur.

Yazı yazmağa başladığı vakit, yazılarına ismini koymağa cesaret edemez, yazı hayatına yeni doğduğuna işaret olmak üzere: Nevzat, yâni, yeni doğmuş takma adını kullanarak, yazı yazmağa başlar. Ve sonra, bu takma ismi, kendi Mehmet Tevfik ismine ilave ederek, İzmir'in Tevfik Nevzat'ı olur.

Yazı yazmağa başlarken aldığı Nevzat ismini, sonra, Tıbbiye'den Avrupaya firar eden kardeşine, yeğenlerine, kendi çocuklarına ve karısına vererek, bundan tam seksen sene evvel, soyadı olarak almıştır (1304-1888).

Rüsumat İdaresine epeyce devam eder, Az zamanda, Rüsumat yazı işlerinin mühim bir rüknü olur. Hâtta, sade oranın değil, İzmir'de istida yazdırmak isteyenlerin başlıca yazıcısı olur.

Urla'da olan bir yolsuzluğun tahkikatı için, Rüsumat İdaresi, Nevzat'ı, Urla'ya gönderir. Fakat, oradaki yaşlı başlı memur: ben, böyle bir çocuğun önünde ifade veremem, buraya adam akıllı birini gönderin de, ifademizi alsın diye İzmir'e müracaat eder. Fakat İzmir'den : Siz ona ifadenize verin, o kendisi gençtir

ama, aklı büyüktür, cevabını verirler.

O zaman İzmir'de, tek bir gazete, Aydın ismindeki resmî gazete vardı. Edebiyat meraklıları bu gazeteye yazardı. Tevfik Nevzat da, oraya, yazılar verirdi.

Sonra, İzmir gibi, ticarî ve iktisadî ehemmiyeti olan bir yerde, mahut vilâyet gazetesinde başka bir gazete olmayan bir zamanda, İzmir'in ilk gazetesi *Hizmet*'i, birkaç arkadaşıyla kurdu. Ve oranın başyazarlığını yaparak, hâlâ büyük bir zevkle okunacak derecede kıymetli, açık Türkçe ifadeli, memlekete faydalı, yazılar yazmağa başladı.

1302 (1886) senesinde, üç arkadaş: Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Hakkı, Uşşakîzade Halit Ziya, *Hizmet* gazetesini kurdular. Sonradan Bıçakçızade Hakkı Bey'in ayrı bir gazete çıkarması ve 1308'de Halit Ziya Bey'in Reji İdare-i Umumiyesi başkâtipliğine tayin edilerek İzmir'den münasebetini kesip, İstanbul'a gitmesile, Tevfik Nevzat, son tevkifi olan 1319 senesine kadar, Bâbıâlî"nin her türlü tehdit ve tazyikine, ve gazeteyi sık sık kapatmalarına rağmen, tek başına *Hizmet*'i çıkarmıştır.

Esasen Avrupa'ya firar etmekle, büyük bir töhmet altında mimlenmiş, sürgünlere gidip gelen bir adamla, o zaman, çalışmak isteyen pek çok insan çıkmazdı.

20 Şubat 1308 tarihli Hizmet gazetesinin birinci sahifesinin üçüncü sütununda, aynen şu fıkra var: Gazetemizin umuru tahririyesi, münferiden, Tevfik Nevzat Bey'e kalmıştır. Aynı gazetede: Mesalihi Ecnebiye Kalemi başkâtibi, muharrirlerimizden Halit Ziya Beyefendi, Reji İdare-i Umumiyesi başkâtipliğine tayin edilmek sebebile, İzmir'den ka't-ı münasebet ederek bu gün Dersaadet'e müteveccihen hareket etmiştir.

Hizmet gazetesini kurmadan bir iki sene evvel, 1300 tarihlerinde (1884) bir gün, Tevfik Nevzat, Halit Ziya, Bıçakçızade Hakkı beyler Manisa'da Mart dokuzunda, yâni Nevruz günü, yapılması adet olan Mesir bayramına giderken, edebiyat üzerine konuşmalar nihayet İzmir'de edebî bir risâle neşretmek bahsi

üzerinde durur ve mecmuanın ismini o günün bir hatırası olmak üzere, *Nevruz* koyınağı düşünürler. Ve bu üç edebiyat meraklığı genç, İzmir'in ilk edebî mecmuası olar *Nevruz*'u çıkarırlar.

İzmir idadî okulunun açılmasında Tevfik Nevzat'ın büyük hizmet ve gayretleri olmuştur. Ve idadinin edebiyat ve sonra hukuk bilgileri hocalıklarını deruhte ederek, yetiştirilen gençlere, ruhundaki istiklâl ve edebiyat ateşini aşılamıştır.

Büyük vatan şairi Namık Kemal öldüğü gün, Tevfik Nevzat, idadî mektebinde, edebiyat dersi vermek için, dersaneye girmiş ve büyük bir heyecan ve teessürle: Efendiler, demiş, bu gün size ders veremeyeceğim, çok müteessirim, çünkü. Büyük şair ve edibimiz, büyük vatanperver Namık Kemal öldü. Bu gün onun eserlerini okuyup, ruhunu şâd edelim, demiş, ve gözlerinden gayri ihtiyarî yaşlar dökülmeğe başlamıştı.

Bir gün de, idadî imtihanlarından birinde, imtihan heyeti odasında oldukça kalabalık bir heyet önünde,bir genç talebenin vatan hakkında verdiği bir imtihandan sonra, ruhundaki istiklâl ateşinin galeyanına karşı gelemeyen Tevfik Nevzat, oradaki bir Türk bayrağını eline alıp: Ne zaman bu bayrağı elimize alıp, yaşasın Cumhuriyet diye bağıracağız, demiş. Bunu, o gün orada bulunan Bıçakçızade Hakkı bey, hikâye ederken: Nevzad'ın bu hareketi üzerine, orada bulunanlara ve odayı bir ölüm sessizliği kapladı, bütün bina, birdenbire başımıza yıkıldı zannettik, derdi. Çünkü orada bulunanlar arasında padişaha yaranmak için, bunu jurnal edecekler eksik değildi.

Yine bir gün, İzmir Askerî Kıraathanesinde, arkadaşlarıyla otururken, Nevzat: Bizi ne kadar tazyik ve takip etseler boştur. Bu memlekette mutlaka hürriyet olacak, meclis-i mebusan kurulacak ve benim kızlarımdan birisi mebus olacak, dediği meşhurdur.

Bu sözler, Tevfik Nevzad'ın ne kadar ileri ve aydın düşünceli olduğunu gösterir. Fakat. tabiî bütün bu vak'alar, *Hizmet* gazetesindeki yazıları Bâbıâlî'nin Nevzat üzerine dikkatlerini çek-

mekten geri kalmamış. İzmir'e gelen hafiyelerin devamlı jurnalleri üzerine, Tevfik Nevzat'ın evisenede birkaç defa aranmağa, kendisi sürgünlere gitmeğe başlamıştı. Hâtta, iş o dereceyi bulmuştu ki, İzmir'e gidip de Nevzat aleyhinde jurnal vermeyen hafiyeye Bâbıâlî şüpheli gözle bakardı.

Dört beş ayda bir kere, gazeteye yazı yazmaması, yahut, yazılarının imzasız çıkması kendisine tebligat yapılırdı. O da yazılarının altına imzasını koymadan yazı yazmakla devam ederdi.

Nevzat, o kadar yüksek bir medenî cesaret sahibi idi ki, bütün gördüğü tazyike rağmen, İzmir'e gelen sürgünlere, elinden geldiği kadar yardım etmekten çekinmez, hepsine elini uzatırdı.

Buna güzel bir misâl olarak, Maan'da sürgünken, oradan kaçıp, İzmir'e gelen ve İzmir'de ikamete memur edilen Mehmet Şeref -ki sonra Edirne milletvekili olmuştu- İzmir'e ilk fikir hareketleri seri yazısının 13. bendindeki şu yazıları aynen alıyorum: Mehmet Şeref bey (Aykut) anlatıyor (İzmir *Anadolu* gazetesi): *"Darülirfan için yazdığım bir küçük tarih ile bir kıraat kitabını basan kitapçının arka odasında kitap provalarını düzeltmekle meşgûl iken içeri biri girdi. Şöyle efevari bir tavır, zekâ ve çeviklik dolu gözlerle,bende çok iyi tesir bıraktı. Koltuğunda bir kocaman avukat çantası vardı. Hemen ayakta, bütün dişlerini gösteren ağzını açtı:*

–Sen Şeref değil mi? Ben Nevzat... Haydi kalk bakalım.. Bizim yazıhaneye... Avukatlık da var, yazarlık da va. Hizmet'i çıkaracağız.[175]

Böyle damdan düşer gibi bir teklif karşısında şaşalamadım, desem, doğru olmaz. Lakin, o kadar açık ve samimi idi ki, reddetmek veya dşünmek için, müsaade istemek bile hatırıma gelmedi. Teklifin samimiyeti, Nevzad'ın mertçe tavır ve hareketleri, bana şu menhus Hafız Efendi işini bile unutturdu.

Beraberce Kordonboyuna geldik. Avrupa otelinden -Nev-

---

[175] *Hizmet* gazetesi Bâbıâlî tarafından müddetli, müddetsiz sık sık kapanırdı. Yine böyle bir kapanıştan sonra yeniden çıkmasına hazırlık.

zad'ın yazıhanesi- içeri girdik. Nevzat : İşte şuraya makinaları yerleştirdim. Şu birinci katın bir kısmını da, mürettiplere ayırdım. İşte bizim daireler de burasıdır, dedi.

Şimdi Hizmet gazetesinin, yeniden dirilerek, ortaya çıkması için, tedbirler alıyordu. Bana ayrılan oda, Nevzat'ın odasına bitişik, arada bir kapu vardı. Karşıda, kâtipler, yanında Hizmet tahrir heyetine mahsus daire, aşağıda matbaa vardı."

1304 senesinde Tevfik Nevzat Hukuk imtihanlarına girer ve parlak bir surette imtihan vererek birinci sınıf avukat şehadetnâmesi alır ve o zaman İzmir'deki bir çok Rum, Ermeni ve ecnebi avukatlar içinde temayüz ederek, kısa zamanda, büyük bir şöhret kazanır ve İzmir'in mühim bir hukukçusu olur.

Tevfik Nevzat'ın yazıhanesi, İzmir'in Birinci Kordonundaki ilk Türk yazıhanesiydi ve Büyük Yazıhane ismiyle anılırdı.

Hukuk işlerinde o kadar büyük bir şöhret kazanmıştı ki, ecnebiler, hâtta konsoloslar bir çok işlerde, reyini sormak mecburiyetini duyarlardı. Tevfik Nevzat, en mühim ve en zor dâvâları alırdı.Bir gün, Fransız uyruklu, Barelly isminde birisinin çok mühim bir dâvâsını alır. Ve asıl kâtillerin, şuraya buraya yedirdikleri binlerce liralara rağmen, Barelly'yi kurtarmağa muvaffak olur. Bu muvaffakiyet Fransız konsolosu ve Fransız sefiri Mösyö Konstans tarafından Fransız hükümetine bildirilir. Bunun üzerine Fransa Cumhuriyeti Tevfik Nevzat'a Palmes Academique nişanı verir ve Officier d'Academique yapar.

Dünya'da okuma, öğrenme zevkini Nevzat kadar seven adam az bulunurdu. Hastalandığı ve buhranlar içinde kıvrandığı dakikalarda bile kitap elinden düşmezdi. Avrupanın âlim avukatlarından ziyade ilmî bilgiye sahip bir avukattı. İzmir'de maarif müdürü olup, sonra, Meşrutiyet'te Maarif Nâzırlığı yapan Emrullah Efendi ile çok samimi dost olurlar. Abdülhamit idaresisinin zulüm ve istibdadına tahammül edemeyerek, 1309' da birlikte, Avrupa'ya firar ederler. Fakat, Emrullah Efendi'yi, yanında Maarif kasasından bir miktar para bulunduğu için, orad

tevkif ederler. Tevfik Nevzat tek başına Avrupa'da kalır ve orada taş basması olarak çıkardığı *Hizmet* gazetelerinin heyecanlı ve vatan-perverâne yazılar, şiirler yazar. Ve bu gazeteleri gizli vasıtalarla Türkiye'ye sokmağa muvaffak olur.

Avrupa'da çıkardığı *Hizmet*'lerdeki şiirlerinden birisi:

Vatan-ı pâk-i saadet-bünyat,
Darbe-i zulm ile oldu berbat,
Öyle bir hâlde ki pür yes ü elem,
Kimseden eyleyemez istimdat,
Görme, yazma, okuma, söyleme,
Çekilir mi bu kadar istibdat?
Hür yaratmış iken Allah bile,
Ne için olduk esir-i bidat?
Farzdır herkes için ferda fert,
Hakk-ı hürriyetini istirdat
Zallemennas be zulm-ü şeddat,
Rabbena ehram nel imdat ...

Emrullah Efendi'nin affolması için Jeneve'den Abdülhamit'e iki manzum yazı gönderdi ki, afları için, önemli bir âmil olmuştur. Bir müddet sonra affolunarak Tevfik Nevzat İzmir'e gelir. Fakat artık Abdülhamit nazarında, Avrupa'ya firar etmekle lekeli, azılı bir Jöntürktür.[176]

İstibdat idaresi, onu mahvetmek için, münasip fırsat beklemektedir. Zaten, fırsatı bulmak da, zor değildi. Çünkü, Tevfik Nevzat, fikirlerini söylemekten hiçbir yerde, hâtta öyle bir istibdat idaresinde, hafiyelerin önünde bile çekinmezdi.

İstibdat ve taassubun bütün kuvvetiyle hüküm sürdüğü o devirde, kadınların erkeklerle beraber değil, yalnız bile sokağa çık-

---

[176] Tevfik Nevzat'ın Avrupa'dan döndükten sonra gördüğü fena muamelelerden bahseden kardeşi Refik Nevzat'a yazdığı birkaç mektubu ileride yazacağız.

maları büyük suç sayıldığı bir zamanda, Tevfik Nevzat, karısını ve çocuklarını alır ve o zaman Güzelyalı ilerisinde bir kır gazinosu olan Atanaşula Birahanesine gider, ailesi ile otururdu ve o vakit için cinayet derecesinde bir suç olan, karısının peçesini açtırırdı.

İşte böyle ve buna benzer birçok ileri hareketlerinden dolayı, o zamanın mutaassıpları, Tevfik Nevzat'a, âdeta Allaha isyan etmiş bir dinsiz gözüyle bakarlar ve başına gelen sürgün felâketlerini Hakkın bir cezası, Allahın bir sillesi sayarlardı.

Tevfik Nevzat, o kadar açık kalpli ve medenî cesaret sahibi idi ki, oruç tutmamanın kanunen bile cezayı mucip olduğu bir zamanda, oruçsuz olduğunu kimseden saklamazdı.

Hâtta, İzmir eşrafından birisinin evinde, iftara davetli olduğu bir akşam, iftardan sonra, davetlilerin hepsi, orada hazır bulunan bir hocanın davetiyle, Teravih namazına giderken, yerinden kımıldamayan Tevfik Nevzat, hoca efendinin kendisine hiddetle baktığını görünce: Hoca Efendi, görüyorsun ya, ben bir kişiyim, bugün ekseriyet sizde, fakat, elli sene sonra da, ekseriyet bende olacak, der.

Birgün Tapu İdaresinde memur Mustafa Efendi isminde uzaktan bir tanıdık birisi Tevfik Nevzat'ı, Tokadîzade Şekip Bey'i, Taşlızade Ethem Bey'i, Mevlevî şeyhi Nuri Efendi'yi evine davet eder. Bunlar, pek tabiî olarak, konuştukça çoşarlar. Bir iki kadehten sonra, istibdat idaresi ve Abdülhamit aleyhinde atıp tutmağa başlarlar.

Odadaki yüklüğün içinde daha önce gizlenmiş olan bir hafiye,bunların bütün söylediklerini hemen bir jurnal yapar, Bâbıâlî'ye verir ve bunların hepsi Bitlis'e sürülürler. Konuşmaları sırasında Abdülhalim Memduh'tan da bahsettikleri için o da kafileye katılır.

Bunlar Bitlis'e sürüldükten sonra meşhur hafiye Tatar Şakir Paşa İzmir'e gelir, ne kadar sivri sakallı varsa hepsini tevkif edip uzun uzadıyı sorguya çeker. Çünkü, Tevfik Nevzat sivri sakallı-

dır. Binanaleyh şerr-i şerif üzere yuvarlak sakal bırakmayıp da, Nevzat'ı taklit ederek sivri sakal bırakanlar onu takdir ediyor, onu seviyor demektir.

Tevfik Nevzat ve arkadaşları Bitlis'te sekiz ay kalırlar. Yüksek vicdanlı, çok iyibir zât olan Bitlis valisi Ali Paşa, bunlara elinden gelen her şeyi yapar, her türlü istirahatlarını temine çalışır. Sohbetlerinden o kadar hoşlanır ki, gecegündüz bunları konağına davet eder. Hâtta bunların sık sık yaptıkları ihtilâl ve firar planlarına bile iştirak eder ve kolaylıklar gösterir. Bütün bu ihtilâl ve firar planlarını hazırlayan, nihayetsiz muhayyilesinin ateşli kalbinin önüne geçilemeyen Nevzat'tır.

Yine bir gün Bitlis'te, böyle bir ihtilâl hareketi büyüye büyüye İstanbul'a kadar gelip Abdülhamit'i tahtan indirmeye kadar gelince, Nevzat o kadar çoşar ve o kadar kendinden geçer ki, hemen Tokadîzade Şekip Bey, Nevzat'ın önüne diz çöker ve : Aman, padişahım o zaman beni unutma, der.

Nevzat'ın muhayyile kuvveti o kadar geniş, teşebbüs kudreti o kadar büyüktü ki, yine bir gün Bitlis'te kırlarda gezerlerken, bir pancar görür, hemen orada koca bir şeker fabrikası kurmasını düşünür. Günlerce onun üzerinde çalışır, araştırmalar yapar, neticede şeker fabrikası orada kurulmaz ama Nevzat bir şeker fabrikası için lâzım olan bütün bilgileri toplar.

Bir gün oturup Bitlis'ten kurtulmak için çareler ararken, padişaha bir telgraf çekmesini düşünürler. Ve Tevfik Nevzat: Adalet isteriz, diye bir telgraf çekmeği teklif eder. Epeyce tartışmadan sonra Tevfik Nevzat, Tokadî Şekip, Taşlızade Ethem ve Abdülhalim Memduh bu telgrafa imza koymağa karar verirler. Mevlevî şeyhi Nuri Efendi: Ben şimdilik buranın suyuna, havasına alıştım, daha fena bir yere sürülmek niyetim yok, ben bu telgrafa iştirak edemem, diye , imza koymaktan çekinir.

Bu telgraf Ali Paşa'nın delâletiyle, Abdülhamit'in telgraf başında bulunduğu bir bayram günü çekilir. Abdülhamit derhal: Ne demek istiyorlar, diye sorar. Ali paşa da: Aflarını istiyorlar,

cevabını verir. Bunun üzerine, tabiî Şeyh Nuri Efendi, müstesna, diğerleri af olup, Bitlis'ten dönerler.

Şair Eşref ile Nevzat çok candan dosttular. Herkese hicviyeler yazan Eşref'in, Nevzat hakkında hicviyeleri olmakla beraber, âdeta methiyeye benzer, kıtaları vardır ki, birkaç tanesini buraya taşıyoruz:

Mir Nevzat'ın sokağa yığanlar ef'alini,
Din uzaktan seyrederken, cunbadan iman güler,
Varsa hikmetten eğer dem, ruh-u Volter şad olur,
Dine dair bir makale yazdı mı şeytan güler...

Bir başkası:

Çıkar haksız nihayet kim ki, dinsiz derse Nevzat'a,
Günahı çoktur amma kisbi asla irtikâp etmez,
Değil bir müslümandan, gelse hâtta sülb-ü kâfirden,
Cenâb-ı Hak mukarrerdir, ki Nevzat'a azap etmez..

Nevzat'ın bir kitabının sansör tarafından baştan başa çizilmezi üzerine:

Alelemya çizerler her eserden birtakım şeyler,
Azizim, sanma ki sâde senin divanı çizmişler,
Geçen gün Encümen'de yok imiş Hayret, bütün heyet,
Arapça bir kitap zanneyleyip Kur'an'ı çizmişler...

Tevfik Nevzat'ın vefatında da Eşref şu kıtayı söylemişti:

Çiçekler açtı nur-ı itilâdan kabri Nevzat'ın,
Şekip'in Mithat-efza nağmesin duydukça bâlâda,
Kalemlerden uçan banek senâlar uçtu eflâka,
Ederler ceste ceste arz-ı hürmet ruh-u Nevzat'a..

Bir gün Şair Eşref, Tevfik Nevzat'ın ve daha birkaç kişinin polis müdürlüğünde mevkuf olduklarını haber alır. Hemen doğruca Vali Kâmil Paşa'nın huzuruna çıkar ve: Ben bu kadar alçak bir adam mıyım ki, İzmir'deki bütün erbâb-ı namusu toplamışsınız da beni hariç bıraktınız, beni de onların yanına gönderin, der.

Tevfik Nevzat, Eşref, Bıçakçızade Hakkı beyler Bektaşi olmak isterler. Onları bu fikre yaklaştıran da, ince nükteleri ve zarif sözleriyle meşhur olan ve o zaman İzmir'de hâkimlik yapan Ruhi Baba'dır. Bu üç arkadaş nasip almak için Ruhi Baba'nın kapısında beklerken, aralarında kim önce içeri girecek diye, bir tereddüt hâsıl olur, hemen Eşref, Tevfik Nevzat'a: Sen önce gir, ben beş dakika daha Müslüman kalayım, der.

Bir sürgün dönüşünde Nevzat, Eşref'ten ödünç para alır. Eşref bunu birkaç defa Nevzat'tan ister, o da, bugün yarındiye işi biraz uzatır. Birgün Eşref, Askerî Kraathanesinde otururken, hükümet konağının kapısından Nevzat'ın çıktığını görür, yanında da Fransız konsolosu var. Hemen Eşref kendi kendine: tam eşref saattir, şimdi Nevzat yanındaki konsolostan çekinin, bana paraları verir, der.

Eşref'in kendine doğru geldiğini gören Nevzat, derhal maksadını kavrar ve eşref daha yanına gelmeden, cebinden bir altın lira çıkarır ve Eşref'e verir ve bir söz söylemeğe imkân bırakmadan uzaklaşır.

Yarım saat sonra kıraathaneye gelen Nevzat'a Eşref: Konsolos ne dedi, diye sorar. Nevzat da: Ne diyecek, bu adam kimdir, diye sordu, ben de fakir bir derviştir, dedim. O da, tabiî benim cömertliğime hayran oldu, cevabını verir.

Nevzat'ın kalemi o kadar kuvvetli, yazısı o kadar açık ve Türkçe idi ki, bundan yetmiş, yetmiş beş sene evvelki *Hizmet* gazetelerindeki yazıları hâlâ bugün yazılmış gibidir.

Kulağa hoş gelmeyecek hiçbir terkibi yoktur.

İzmir'in o zamanki büyük tüccarlarından Aleko Tahminci

Efendi bir gün bir istida yazdırmak için Tevfik Nevzat'a gider, konuyu anlatır ve vilâyete verilmek üzere bir istida yazmasını ister. Nevzat, peki der. Tahminci: ne gün gelip istidayı alayım deyince, Nevzat: Ne gün ne demek der, otur, yazayım. Ve hemen bir kağıt alır. istidayı yazar, verir.

Tahminci, doğru Vali Kâmil Paşa'nın huzuruna çıkar, istidayı verir. Kâmil Paşa istidayı okuduktan sonra: Bunu Nevzat Bey mi yazdı, der. Tahminci'nin, evet demesi üzerine yanında bulunan oğlu Sait Bey'e: Al, oku, iktidara bak, der.

Vali Kâmil Paşa, önceleri Nevzat'tan çok çekindiği, hâtta yanına kabül etmek istemediği hâlde, sonraları Nevzat'ı çok takdir eder ve bir dereceye kadar himaye eder görünürdü.

Birgün, Alaçatılı, on yedi yaşında bir genç kaybolur. Meşhur azılılardan Alaçatı Rumları, bu çocuğuya Türkler, ya da Yahudiler öldürdü, diye bir vaveylâ koparırlar. Başlarında papazları olduğu hâlde toplanır, hükümet konağının önüne gelirler. Bu öyle bir manzara alır ki, çaşılarda dükkânlar kapanır, herkesi bir korkudur alır.

Rus Çarının İzmir Ortodokslarına hediye ettiği Aya Fotini kilisesinin muazzam çanı İzmir ufuklarını inletmeğe ve bütün Ortodoksları toplanmağa davet eder.

Vali Paşayı bir telâştır alır, Kapitülasyon belâsı var, ne yapsın? Bunlara nasıl söz anlatsın... Hükümet konağının önündeki halkı nasıl dağıtsın?

Hemen zekâsına ve herkese telkin ettiği sevgi ve saygıya emin olduğu Tvefik Nevzat'a gizlice bir polis gönderip çağırtır. Nevzat gelir, hükümet önünde toplanan Rumlara güzelbir konuşma yapar. Hükümet bu çocuğu mutlaka bulacaktır diye teminet verir. Ve orada bir hadise çıkarmak için toplananlar: Zito Nevzat Bey, diye bağırarak oradan dağılırlar. O sırada İzmir'de bulunan ve sonra Zonguldak milletvekili oyan sayın Yusuf Ziya Özenci bu vak'aya bizzat şahit olmuştur.

Fakat Abdülhamit, Nevzat'a gösterilen bu sevgive itimattan

çok kuşkulanır, bilhassa hükümet önünde toplanan Rumların, padişaha zito demeyip, zito Nevzat demeleri, hafiyeler için bulunmaz bir fırsat olur.

Bu vaziyetten istifade ederek, hafiyeler Abdülhamit'i Nevzat'ı mühim bir tehlike diye jurnal ederler. Halbuki iyi, akıllı bir hükümet, kapitülasyon devrinde bir hadise çıkarmak istidâdını gösteren böyle bir olayın önüne geçtiği için Nevzat'a teşekkür ederdi.

Zaten *Hizmet* gazetesindeki "Mânâlı evler" diye yazdığı bir makaleden dolayı, vilâyete çağrılarak, ne demek istediği sorulmuş ve Güzelyalı'da yaptırmağa başladığı o vakte kadar İzmir'de görülmemiş tarzda modern, parkeli, altı köşeli, sekiz köşeli odaları, kolonlu balkonları, hâtta içinde şarap muhafazasına mahsus bir kavı bulunan güzel villa için bile Abdülhamit'e: Zât-ı şâhânelerinin yirmi beşince cülûs senesi için yaptırılan saat kulesine, Tevfik Nevzat nazire yaptırıyor diye, jurnal ederler. Hâtta hafiye olduğutevatüren söylenen bir zât, Tevfik Nevzat'a, güya şaka olarak : İstermisin seni jurnal edeyim de, şu özene bezene yaptırdığın güzel evde, bir gece bile yatmadan Sürgüne gidesin. Vehakikaten Nevzat, büyük saadet emelleri ile yaptırdığı güzel evde, bir gece bile yatmadan, tevkif olunmuştur.

Edirne milletvekili merhum Şeref Bey, hatıralarında şöyle anlatıyor:" *Faik Paşa merhum-Kâmil Paşa'nın dâmâdıdır-muzipliği çok severdi. Eşref'i kışkırttı. Nevzat'ın evine bir tarih yazmasının sırası olduğunu söyledi. Mazmunu yakayan Eşref durur mu? Hele mevzu Nevzat'a taallûk edince..Daima iğnelemekten, takılmaktan, şakalaşmaktan zevk aldığı Nevzat'ı kızdırmak, Eşref için,bir zevkti...*

Derhal şu kıtayı söyledi:

Yaptığı bir ev için lâyık değildir kıyl ü kâl,
Her nasılsa ittiba-ı isr-i şeddat eyledi,
Çok mu Nevzat'a bu sahilhane, insaf eyleyin,

Yıktığı bin hanedan bir hane inşa eyledi...

Zavallı Nevzat, kendisinden başka kimsenin evini değil, hâtta gönlünü yıkmak bile hatırına getirmemiştir. O, tertemiz bir İzmir çocuğu idi."

Vapursuzluktan, iskelelerde binlerce asker bekler ve telef olurken, İzmir'e hususî bir vapurla, hususî bir heyet gelir ve Tevfik Nevzat ile Şair Eşref'i tevkif ederler.

Nevzat'ı yazıhanesinden alıp, doğruca onları götürmek için gelen hususî vapura götürürler. En azılı bir cani imiş gibi, evine gitmeğe, karısını, çocuklarını görmeğe müsaade etmezler. Evine de, muzır evrak aramak için bir heyet gelir, buldukları bütün evrakı, çocuklarının mektep defterlerine varıncaya kadar, çuvallara doldurup alıp giderler.

Böyle araştırmalara alışkın olan Nevzat'ın karısı bunu yine yalnız bir araştırmadan ibaret zanneder, fakat kocasının heyetle beraber gelmeyişinden şüphelenir ve sabırsızlıkla Nevzat'ın gelmesini bekler.

Gece geç vakit yazıhaneden gelen bir kâtip: Nevzat Beyi sabahleyin gelen bir heyetin gelip,hususî bir vapurla götürdüklerini vevapur hareket edinceye kadar yazıhaneden kimsenin çıkmasına müsaade olunmadığını, vapur Yenikale'den çıktıktan (sonra) yazıhanedekilere polis(in) çıkmak izni verdiğini, kendisinin doğruca beyin evine geldiğini, ağlayarak anlatır.Sırası gelmişken onu da söyleyeyim ki, Nevzat'ın karısı Cemile Hanım Türk kadınlarının iftihar edeceği kıymetli kadınlardan biridir. Kocasının bütün felâketlerine yılmadan iştirak etmiş, hayatını felâketler, marumiyetler içinde geçirmiş, kocasına elinden gelen maddî, manevî yardımı yapmış, onu desteklemiş, teselli etmiş ve onun vefatından sonra da bütün hayatını çocuklarının tahsil ve terbiyelerine vakfetmiş, iyi ahlâklı, cesur, hakikaten Nevzat'a eş, yüksek bir ruhtu. 1936 senesine kadar yaşamış, Türk inkılâbını, kocasının ideallerinin hakikat olduğunu ve kızlarından bi-

rinin, Atatürk'ün ilk kadın milletvekillerinden biri olduğunu görmekle, çektiği felâketlerin tesellisini, bir dereceye kadar bulmuştu.

Tevfik Nevzat'ın vefatından sonra bu yüksek ruhlu cesur Türk kadını Abdülhamit'e ve bütün vükelâsına hitaben, kocasının ölümünden onları sorumlu tutan ve kendilerinin daha fecî ölümlerle öleceklerini ve yaptıkları fenalıkların her birinin bir zebani olarak, ölüm döşeğinde karşılarına dikilip onları tazip edeceğini ve çoluk çocukları ile sofra başında otururken masum bir aileyi mahvettiklerini ve üç küçük çocuğu babasız bıraktıklarını hatırlamalarını yazan dehşetli birer mektup gödermişti ki, bunun üzerine Bâbıâlî'den hemen iki kişi İzmir'e gelmiş ve Nevzat'ın oğlu ve yahut yakın erkek akrabası var mı diye günlerce tahkikat yapmışlar, Nevzat'ın karısını Vilâyete çağırmışlar, sorguya çekmişler ve bu mektuplar kimin tarafından yazıldığını mutlaka söylemesini ve eğer söylemezse çok vahim sonuçlar olabileceğini kendisine söylemişler.

Nevzat'ın cesur karısı: Bu mektupları ben yazdım, ne lâzımsa bana yapınız, haksız yere başka ocaklar söndürmeyiniz. Canım yanıyor, elbette yazarım. Zaten bana daha fazla ne yapabilirsiniz? Beni de mi öldüreceksiniz? Demiş. Ve Kâmil Paşa'ya dönerek: Sizin hanımlarınız bu kadar bir şey yazamaz mi? Verin kalem, kağıt, sizin gözünüzün önünde yazayım, demiş. Ve kocamın en iyi dostu, oğlunuz Sait Paşa'dır, ister misiniz Sait Paşa yazdı diyeyim, demiş.

Bir gün, muzır evrak aramak için, Nevzat'ın yazıhanesini basıp, buldukları evrakı alıyorlar ve Nevzat'ı da, beraberlerinde alarak, evini de, aramağa giderler. Bir gece evvel okuduğu Avrupa gazetelerini ki, Türkiye'ye girmeleri yasaktı, ve Fransızca Kur'an tercümesini (Koran Analise' yi -Coran Analisé) evinde salondaki piyanonun üzerinde bırakan Nevzat, kendi kendine: Acaba bu defa Van'ı mı, Fizan'ı mı boylayacağım, diye düşünerek, heyetle beraber, evinin yolunu tutar fakat heyetin geldiğini

pencereden gören ve böyle ziyaretlere alışık olduğu için de ne için geldiklerini anlayan ve kocasının okuduğu gazetelerin yasak Avrupa gazeteleri olduğunu bilen Nevzat'ın zeki ve cesur karısı, soğuk kanlılığını kaybetmeden, piyanonun üstündeki Avrupa gazetelerini alır, abdesthaneye atar ve üstüne de bir kova su döker. Tabiî, o zamanın yüznumaraları alaturka olduğu için, bir deste gazeteyi, kolaylıkla alırdı. *Koran Analize*'yi de hemen alır, doğruca çocuklarının İngiliz mürebbiyesinin odasına götürür, onun kitapları arasına koyar.

Nevzat, heyetle beraber eve girince, gözleriyle evvelâ piyanonun üstünü arar, gazeteleri göremeyince geniş bir nefes alır ama acaba hangi köşeden çıkacaklar diye evin aranması bitinceye kadar, endişe içinde kalır. Nevzat, tamamiyle moder düşünceli ve karısına çok güvenir, kendisinden hiçbir şey saklamazdı, öyle olmasa bu yasak gazeteleri atmak aklına bile gelmezdi.

Tevfik Nevzat'ı son tevkifinde yazıhanesinden alıp, doğruca onu almağa gelen hususî vapura götürürler. Tam sandala bineceği sırada bakar ki, Eşref de sandalın içinde. Eşref, hiç hayret etmez, gayet tabiî ve sakin bir tavırla: Nevzat, senin vazife üçleşti; biri gazetecilik, diğeri avukatlık etmek, üçüncüsü de sürgüne gitmek, der.

Bunları İstanbul'a götürürler. Orada, Sultanahmet Umumî Hapishanesi'ne koyarlar.

Koğuşun kapusu epeşce güçlükle açılır. Hemen Eşref, koğuş kapusu üstüne:

Hüda âlem ki bir haksız verilmiş hükme kurbanız,
Açıl ey bâb-ı mehterhane geldik biz de mihmanız.

Tevfik Nevzat da:

Tevbe, ettimse de evvel inkâr,
Ey benim yok dediğim, varsın var

Beyitlerini yazarlar.

Bunlar, İstanbul'da, güya muhakeme olurlar. Suç sebepleri ihtilâl hazırlamak ve pâdişâhın şahsına suikast hazırlamaktır.

Hâkim durup, durup Nevzat'a : Ne için sakalın sivri, neden Avrupa'ya firar ettin, ne için biraderin Refik Nevzat ve hemşirezadelerin Avrupa'da tahsil ediyorlar, neden, kaç defa sürgüne gittin, gibi bir kanun adamına yakışmayacak sualler sorar.

Nevzat, bunların hepsine kendisine lâyık cevaplar verir. Fakat kendisini mutmaka mahkûm edeceklerini anlamakta gecikmez ve : ben, pek sarahaten mâsumum. Eğer, benim mutlaka bir belâye uğramaklığım lâzım ise keyfen veya idareten bir şey yapınız. Allah aşkına, adalet-i Osmaniyeyi bu kadar lekelemeyiniz, der.

Şair Eşref de, hâkimin her sorusuna, kendisine has olan nükte ve hazırcevaplılıkla mukabele eder. Nihayet hâkim dayanamayarak: sakallı, ileri gidiyorsun, der. Eşref de, hiç istifini bozmadan: Vallahi, hâkim efendi, iki saattir şuradayım, bir adım bile ileri gittiğim yok, cevabını verir.

Sonunda, Nevzat üç seneye; Eşref de bir sene kalebentliğe mahkûm edilir ve mahkûmiyet müddetini geçirmek üzere Tevfik Nevzat Payas, kalesine gönderilmesi kararlaştırılmışken, bilinmez ne sebeple, Adana'da alıkonarak ve kaleli bir yere gönderilmesi için yaptığı müracaatlar daima reddedilmiş ve cezası kalebentlik iken Adana Umumî hapishanesi'nde, ağır kürek cezası çekmiştir. Hâtta bir çok zamanlar hücre cezası görerek, ailesi ile bile mektuplaşması yasak edilirdi.

Hapishanede mahkûmlar bile, bu hâle tahammül edememiş, kendisine acımışlar, adam öldürmekten on sekiz seneye mahkûm bir kasap, ağlayarak: bey, benim adresimle, ailenle muhabere et, demiş. Nevzat'ın ailesi çok zaman kasap vasıtasıyla, Nevzat'la mektuplaşmak imkânın bulabilmişti.

Tevfik Nevzat, ailesini ve çocuklarını pek çok severdi. Çocuklarının resimlerini bir dakika yanından ayırmazdı. Vefatında çocuklarının resmini koynunda bulmuşlar ve bir gardiyan: Bey, bu resimleri hiç yanından ayırmazdı, diyerek, atılmasına razı olmamış ve sonra ailesine göndermişti.

Nevzat'ı kim görse sever ve hürmet ederdi. Hapishanede bile mahkûmlar kendisine: Bizim bey, bizim bey diye hürmet ve bağlılık gösterirler ve bir âmir gibi, sözünü dinlerlerdi.

Mahkûmiyetini bitirmeğe iki- üç ay kalmışken 17 Mayıs 1321'de (30 Mayıs 1905), cinayetlerini daima gizli yapan ve terakki ve zekânın düşmanı, korkak Pâdişâhın emriyle, hapishanede boğdurularak, intihar etti, diye duyurulmuştur.

Mezarı Adana'dadır.

Tevfik Nevzat, ölünce izini, yerini, bütün bütün kaybettirmek için, kimsesizleri koydukları yere gömerler. Meşrutiyet'ten sonra Adanalılar kendisine bir kabir yaptırmış ve üstüne de: Şehid-i hürriyet İzmirli Tevfik Nevzat, yazılmıştır.

Daha sonra Adana Ziraat Mektebi'ne müdür olan, Tevfik Nevzat'ın büyük dâmâdı ziraatçi Rahmi Öke tarafından, güzel bir törenle, Tevfik Nevzat'ın kabri Asrî Mezarlık'a nakledilmiştir.

Allah, hepsine de, gani gani rahmet eylesin.

43- Ubeydullah Efendi (s.580-585):

İzmirli Hocazade Mehmet Ubeydullah (10 Ocak 1858-11 Ağustos 1937) hakkında yazılanlarda da bazı klâsik yanlışlar yerini almış bulunmaktadır. Her şeyden önce Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1889'da kurulduğunun (s. 582) ifade edilmesi çok kötü bir yanlıştır ve bu hükmün hiçbir yerli ve yabancı arşivde bir delili bulunmamaktadır.[177] Diğer taraftan Ubeydullah Efendi, 1908 öncesinde, hiçbir zaman bir fırkadan olmamış ve Jöntürklük âleminde daima müstakil kalmıştır. Nitekim hiçbir risâlesi İttihat ve Terakki Cemiyeti neşriyatından basılmamıştır. İiihatçıların aleyhinde verdiği jurnalleri bulunmaktadır. İttihatçıların aleyhinde en çok neşriyat yapan bir Jöntürk olarak

177 Bu tuhaf ve çağı geçmiş yanlış hakkında: Ali Birinci, *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2012, s. 45-53

tarihe geçmiştir.[178]

44- Vedide Baha Pars (s. 587-590):

Vedide Baha Pars için kitapta görünmeyen iki kıymetli yazının künyesini hatırlatmak gerekiyor:1- Fuat Gündüzalp; "Vedide Baha Pars'ın Biyografisi", *Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu*, Ankara, 1961, s. 107-108; 2- M. Feyzi Öz, "Vedide Baha Pars", *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara, 1987, s. 411-431

45- Zeynel Besim Sun (s. 598-601):

Zeynel Besim Sun hakkında bilgi verilirken ölüm tarihi hakkında tereddüt gösterilmiş ve iki ayrı tarihten sonra 18 Ocak 1959 tarihi verilmiştir ki, yanlıştır. *Yeni Yayınlar* (Sayı.2, Şubat 1958,s.59-60) 18 Ocak 1958 tarihini vermiştir.

45- Ziya Hanhan (s. 601-602):

A. Ziya Hanhan, tarihe dair romanlar yazan ve henüz gereği gibi araştırılmamış olan bir şahsiyettir. Merhumun 1977'de öldüğü bildirilmiştir. Tam ölüm tarihini (26 Temmuz 1977) emekli amiral ve Parlamento Tarihini yazan komisyonunun bir mensubu olan Fahri Çoker'den (1913-5-6 Temmuz 2003) öğrenmiştim.[179]

46- Ziya Somar (s.603-604):

Ziya Somar'ın ölüm tarihi aynı sayfada (s. 603) iki ayrı şekilde verilmiştir. Önce başlıkta 29 Aralık 1978 tarihi, sayfa sonunda klâsik kalıpla "Ziya Somar'ın ölümü 29 Aralık 1979'da

---

[178] Jurnalleri hakkında: Asaf Tugay, *Saray Dedikoduları ve Bazı Mâruzat*, İstanbul, 1964, s. 87-100; Ahmet Turan Alkan, *Sıradışı bir Jön Türk Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları*, İstanbul, 1989, s. 62-65

[179] Hakkında kısa bilgi için: *TBMM Albümü 1920-2010*, Ankara, 2010, 2. Cilt: 1950-1980, s. 803

olmuştur" şeklinde verilmiştir. Bu iki tarih de yanlıştır ve Ziya Somar'ın ölüm tarihi 26 Kasım 1978'dir.

Netice itibariyle bir şehir ve hem de İstanbul'dan çok önce canlı bir matbuat hayatının başladığı bir şehir, İzmir hakkında çok ihtiyaç duyulan bir kitabın, ifade ettiğimiz mahzurlara rağmen, hazırlanmış olması kültür hayatımız için büyük bir kazançtır ve bu kitap yeni ve daha mükemmel araştırmaların hareket ve ilham kaynağını teşkil edebilir.

Ancak sayın yazarının "Önsöz"de (s.IX-XIII) iki defa ifade ettiği üzere "yaklaşık yirmi beş yıl" peşinden koştuğu bu kitabın ilk mahzurunun sadece İzmir kütüphanelerindeki mevkutelerle ve kitaplarla sınırlı kalmış olmasıdır. İzmirli yazarların ve şairlerin İzmir matbuatı dışındaki çok zengin neşriyatı da bir dereceye kadar taranabilirdi ve daha doğrusu taranmalıydı. Aslında yapılması gereken ilk iş İzmir'de basılan bütün kitapların bir tespitinin yapılması olmalıydı. Bu şekilde kitaba dahil edilecek isimlerin tespiti daha kolay ve gerçekçi bir şekilde yapılmış olurdu. Kaldı ki İzmir'de basılmış kitapların da, hâtta kitabın ilk örnekleri ve mehazları olabilecek hâl tercümesine dair kitapların da tam bir tespitinin yapılmamış olduğu görülmektedir ki bunun en çarpıcı örneği olarak, kitaba dahil de edilmemiş olan ve kitaplarıyla Bergama kültürünü ihya eden Osman Bayatlı'nın (1892-1958)[180] *Bergama'da Fikir Adamları* (İzmir, 1941, 75 s. Ticaret Matbaası) isimli eseridir. Keza yazarın kitabına ve bibliyografyasına girmeyi başaramayan başka bir isim de Faik Tokluoğlu'dur. Tire hakkındaki eserleriyle dikkati çeken Faik Tokluoğlu'unun *Tire'de Yetişen Âlim, Şair, Mütefekkir ve Mutasavvıflar* (Tire, 1956, 65 s. Ragıp Basımevi) isimli eseri de ilk tespit edilmesi ve bibliyografyaya girmesi gereken isimlerin başında gelmeliydi. Ancak her nedense bu olmamıştır. Dolayısıyla doğrudan doğruya biyografiye dair çok az olan neşriyatın İzmir'de basılmış olanları bile tespit edilemiş iken İzmir dışında basılmış

---

180 Hayatı için: *Osman Bayatlı*, İzmir, 1958, 55 s. Yeniyol Matbaası

olanlarının tespit edilememiş olması şaşırtıcı değildir.

Bu kitaba ismi İzmir ile bütünleşmiş olan İzmirli İsmail Hakkı ile Mahmut Esat Bozkurt gibi isimlerin neden alınmadığını anlamak da mümkün olmamıştır. Çünkü bu isimler kitaba girmesi gereken ilk isimler arasında görünmektedir.

Yazar "Biyografilerde kullandığımız kaynaklar, teknik kolaylığı dolayısıyla, dipnot şeklinde değil de metin içinde paranteze alınarak verilmiştir" demekte ve metin içinde dipnotun okumanın tadını kaçırdığını ve zorlaştırdığını görmek istememektedir. Kolaylığın ilmî usûllerde ve araştırmalarda tercih edilmesi kolaycılık olabilir ama tercih edilmemelidir.

Yazarın bu ifadesine rağmen metnin içinde, hem de bazen çok uzun, kaynaksız paragrafların çokluğu dikkati çekmektedir ki bu durum verilen bilgilerin kıymetini azaltmakta ve kitaptaki bu gibi paragrafların yeni araştırmalarda kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Bu gibi paragrafların çokluğu kitabın çıkmazlarından biridir.

Yazarın bibliyografyasınının dar bir şekilde teşkil etmesini de anlamak mümkün olmamıştır. Yazar "Hemen söyleyelim ki ansiklopedik mahiyet taşıyan bu eserde bizim çoğunlukla yararlandığımız kaynaklar daha ziyade özet mahiyetinde veya yüzeysel bilgiler veren ansiklopedik kaynaklar olmamıştır. Çünkü bu gibi genel eserlerde üzerinde durduğumuz kişilerin büyük çoğunluğu hakkında bilgi bulmak mümkün değildir" diyen yazarın bu görüşü bir kere yeni araştırmaların başlangıç noktasını teşkil eden veya etmesi gereken ansiklopedi türüne karşı bir haksızlıktır ve bunlardaki bilgileri, hem de görmeden, mahkûm etmektir. Anca burada başkı bir kıymetli soru ve bilgi de ziyan edilmiş olmaktadır. B u mesele şudur: Acaba şimdiye kadar basılmış olan ansiklopediye madde ve isim olarak giren "İzmirli Fikir ve Sanat Adamları" kimlerdir ve umumî isimler kadrosu içinde bunların nisbeti nedir? Bu meselede İzmir'e ayrılan pay ne kadar âdil olmuştur? Kısaca yazar tanımadığı açık olan bilgi

kaynaklarını araştırmanın malzemesi olmaktan çıkararak çok taraflı bir kayba sebep olmuştur.

Yazımızda sık sık örneklerini verdiğimiz üzere yazarın kaynakların tespitinde İzmir'in dışına çıkamaması bibliyografyasının zayıf kalması neticesini doğurmuştur. Buna dair örnekler yeni bir çalışma ile daha da artırılabilirse de verilen yeni kitap ve makale isimleri bu hüküm için kâfidir.

Bazı ölüm tarihlerinin tespitinde gazeteler ve yıllıklar ve mecmualar taranmamış ve bu itibarla yanlış tarihler verilmiş veya hiç tarih verilememiştir. Bu kitaptaki en büyük usûl hâtâlarının başında gelmektedir. Bu cümleden olarak *Varlık* yıllıkları, *Yeni Yayınlar* mecmuası, tek bir sayısı taranılan ve varlığı bilinen *Bütün Dünya* yıllıkları ve bu yazımızda müracaat olunan diğer kitaplar ve mecmualar taranabilirdi.

İzmir'de "yirmi beş yıl peşinde koşulan" bu kitapta eksik olan çok mühim başka bir araştırma usûlü ve imkânı da sözlü kaynakların ve ailelerden bilgi alma yoluna gidilmemiş olunmasıdır. Bu yoldan faydalanılmaması kitap için büyük bir eksikliği teşkil etmiştir. Kısaca ve başka bir ifade ile söylemek gerekirse 1973 senesinden beri İzmir'de bulunan yazarın şehrin beşerî unsuruyla bir ilişki kurmadığı ve sözlü kaynaklardan hiç faydalanmadığı anlaşılmaktadır ve bu durum çok şaşırtıcıdır.

Diğer taraftan dikkati çeken başka bir husus ve tabiî eksiklik de yazarın en mühim ve kıymetli kaynaklardan biri olan şehir kabristanlarını hiç kullanmamış olması da kitap için büyük bir kayıp sebebi olmuştur.[181] Meselâ bu mezarlıklarda herhâlde İzmir'in edibe iki kardeşi Makbule ve Naciye hanımların kabir

---

[181] Son zamanlarda İzmir hazireleri hakkında basılan kitaplar içinde bilgi kaynağı olmak bakımından en kıymetlisi şudur: Necmi Ülker-Vehbi Günay-Cahit Telci-Turan Gökçe, *İzmir'de Türk Mührü-* Emir Sultan Dergâhı Haziresi Mezar Kitabeleri, İzmir, 2008, 358 s. Şenocak Yayınları. Bu kitapta bilhassa Uşşakîzadeler ailesinin fertlerine ait mezar kitabeleri bulunmaktadır. Diğer kitaplar şunlardır: Mehmet Ozan Semerci, *İzmir'in Hazireleri,* İzmir, Mart, 2004, 144 s. Türkocağı İzmir Şubesi yayını; Ertan Daş, *İzmir'de Taş Çiçekler*, İzmir, 2012, 184 s. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı

taşlarında doğum ve ölüm tarihlerini ve belki de yanlarında anne Fatma Zehra ile babaları Evliyazâde Mehmet Efendi'nin de mezarını bulmak mümkün olabilir ve kitap bu usûl ile bulanık ve ne işe yarayacağı belli olmayan bulanık ve yarım bilgilerden kurtulabilirdi. Hâlâ bu hususta İzmir kabristanları yapılan neşriyata rağmen, İzmir'de mezarı bulunan yazarlar ve ayrıca İzmir'in ünlü aileleri bakımından tedkik edilebilirse ortaya çok verimli bir derleme çıkmış olabilir. Bir şehrin mezarlıkları sadece mezarlık değil aynı zamanda bir şehir tarihi olarak görülmelidir. Kısaca bu kitabın yazarının şehirle ve şehrin kabristanlarıyla bir bağının olmaması kitabın en büyük zaaflarından birini teşkil etmiştir.

Tabiî arşiv kaynaklarının (Başbakanlık Arşivi ve Emekli Sandığı Arşivi) hiç kullanılmamış olması da kitap için büyük kayıp olmuştur. Hiç değilse mühim sayılan isimler için arşiv kaynaklarına müracaat etmek gerekirdi. Bu isimlerden bir kaçı için arşivden aldığımız bilgiler, örnek olarak, bu yazımızda kullanılmıştır.

Kitabın yapılacak ikinci baskısının, ifade etmeğe çalıştığımız hususların dikkate alınması şartıyla, çok daha iyi bir müracaat eseri hâline geleceği muhakkaktır. Bu hâliyle bile İzmir'in edebiyat ve gazetecilik hayatını öğrenmek istiyenler için kıymetli ve rakipsiz bir rehber olduğu açıktır. Hiç şüphesiz yeniden basılması da elzemdir. Yazarına şükran borçlu olduğumuz açıktır.

II. Bölüm
İLİM, ÜNİVERSİTE VE KÖYLÜLÜK

Kitap, İlim ve Üniversite Hakkında Düşünceler ve Tespitler

Üniversite mefhumunun hatırlattığı ilk şey kitap olmalıdır. Kitap satın alan, okuyan ve yazan insanların bulunduğu bir müessesenin ismi başka neyi hatırlatabilir veya hatırlatmalıdır düşüncesi ilk bakışta ne kadar abes görünüyor.

Gerçekten de Garp dünyasında, meselâ İngiltere'de bulunan en eski üniversitelerden Cambridge neşriyatı 1534'te kuruldu ve 1584'te ilk kitabını bastı. Günümüzde ise senede iki bin kitap, yüz elli mecmua basmaktadır. Oxford neşriyatı ise 1478'de kurulmuş, 1480'den itibaren kitap basmaya başlamıştı[182]. Günümüzde de bu iki üniversitenin ismi ilmin son ürünü olan kitapların neşrini hatırlatmaktadır. Aynı şey Fransız üniversite neşriyatı için de bahis mevzudur. Günümüzde Fransa üniversiteleri neşriyatı (P. U. F. -Presses Universitaires de France) hemen hemen her ilim dalına dair kitap neşretmektedir. Ayrıca bu kitapların satıldığı büyük kitabevleri bulunmaktadır. Herhangi bir kitap evinde mevzuu ne olursa olsun bu kitapların mevcudu bulunanlarını görmek mümkündür. Bu neşriyattan herhangi bir kitabı, aynı zamanda, sahasının en son ve en iyi kitabı olarak görmek gerekmektedir.

1. Bizim Üniversite Neşriyatı

Memleketimizde, ne yazık ki, müesseseleşmiş bir üniversite neşriyatından bahsetmek mümkün değildir. Bu durum, dün olduğu gibi bugün de böyledir. Yalnız fakültelerin zaman zaman dikkate değer neşriyat faaliyetleri olmuştur. Ancak teknik sahada İTÜ'nün kitap neşriyatını, hatırlamak gerekir. Bunun dı-

---

182 Bu bilgileri meslektaşım Dr. Mustafa Çufalı'nın yardımıyla elde ettim.

şında Edebiyat ve İktisat fakülteleri (İstanbul Üniversitesi), Siyasal Bilgiler Fakültesi (Ankara Üniversitesi) ve Atatürk Üniversitesi (Erzurum) zaman zaman veya daha doğrusu YÖK'ten önce neşriyatıyla dikkati çekmişti.

Günümüzde kitap neşriyatıyla hemen hemen sadece İstanbul Bilgi Üniversitesi kayda değer görünmektedir. Bunun dışındaki neşriyat asgarî seviyede bile kabul edilemez.

Üniversiteler tarafından çıkarılan mecmualar da eski canlılığını kaybetmiş ve ilim adamları yazılarını dışarıda basılan mecmualara vermek zorunda kalmışlardır. Gerçekten de YÖK'ten sonra üniversite dışında çok dikkate değer mecmualar basılmıştır. Bunlardan ilk hatırlananlar şunlardır: *İslâmiyat, İslâm Araştırmaları Dergisi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Divan, Müteferrika, Kebikeç, İstanbul Araştırmaları, Karadeniz Araştırmaları, Türkiye Günlüğü, Yeni Türkiye, Bilimsel Araştırmalar Dergisi.*

Bizde üniversite neşriyatının bir müesseseleşmeye kavuşamadığı acı bir gerçektir. Esasen bir zapturapt merkezi olarak doğan YÖK'ün gündemine kitap ve neşriyat girememiştir. Bir ara isabetli ve güzel bir teşebbüste bulunulmuş, yâni üniversite neşriyatının yıllık katalogları ancak birkaç sene basılmış; daha sonra terk edilmiştir. Tıpkı Garptaki gibi bütün üniversitelerin kitapları tek bir merkezde basılabilir ve hiç değilse her üniversite bünyesinde açılacak bir kitabevinde satılabilirdi. Günümüzde hangi üniversitenin hangi kitabı bastığını öğrenmek bile küçümsenmeyecek bir zahmeti göze almayı gerektirmektedir. Netice itibariyle söylemek gerekirse kitabın YÖK'ün gündemine hiç giremediği sade bir gerçektir. Daha fecîi ise istikbâlde dahi girebileceğine dair bir ümidin ve ışığın olmamasıdır. İktidar ve tahakküm duygularının tatmini peşinde koşmaktan kitap meselesine sıra getirilememektedir. Esasen YÖK başkanlığı ve rektörlük seçimlerinin sertliği ve insafsızlığı bu acı gerçeğin bir de-

lilidir[183].

2. Kitabın Üniversiteli Yazarları

Hemen katı bir gerçeğe işaret etmek gerekirse; ülkemizde üniversite öğretim üyesinin kitap, hâtta bir tek sayfa yazı bile yazma mecburiyetinden bahsetmek mümkün değildir[184]. Herhangi becerikli bir öğretim üyesi, tek bir satır bile yazı neşretmeden, yardımcı doçent, doçent ve profesör unvanlarına ulaşabilir; bu unvanlarla çalışıp üniversite öğretim üyeliğinden emekli ve hâtta rahmetli olabilir. Üniversitede bu gibi örnekler hiç de az değildir. Neşredilmemiş doktora ve doçentlik tezleri ve profesörlük unvanını dağıtma, yâni ihsan etme cömertliğinde bulunabilecek bir rektör, bu acı gerçeğin suçlu ve üçlü temelini teşkil etmektedir. Bu arada akademik unvanlara ve makamlara ulaşmada dört usûl bulunduğuna işaret olunmalıdır:

A. *Ka Usûlü:* Bu usûlde ilim adamı namzedi ka (kalem) usûlünü kullanmakta ve işin bedelini kalemiyle ödemektedir. Bu da kendi içinde ikiye ayrılabilir. Birincisi *te-ka*, yâni temiz kalemdir ve sadece kendi beyin ve alın teri ile eserin ortaya konulması bahis mevzuudur. İkinci usûl *ki-ka*, yâni kirli kalemdir. Burada namzedin kalemi işine gelen her türlü bilgiyi aparmakta ve çırpıştırmaktadır. Başka bir ifade ile kalemin bir meslekî ah-

---

[183] Üniversitelerin rektör namzetleri seçimi ve daha sonra YÖK'ün üç namzedi seçmesi, birinin rektör olarak tayini üniversitelerde ufak çapta bir siyasî meydan kavgasına sebebiyet vermektedir. Bu seçim işine son verilmeli veya rektör bir devre için seçilmelidir. Bu arada bilhassa üniversiteler tıpçı rektör hâkimiyetinden kurtarılmalı, tıp fakülteleri ayrı rektörlükler hâlinde toplanmalıdır. Tıp adamlarının idarî ve belediye başkanlığına kadar uzanan siyasî makam ihtiraslarını ve iştahlarını anlamak mümkün değildir. Bu yoldaki zahmetlerin tıp uğrunda da çekildiği günler çok uzaklarda mıdır?

[184] Bu satırlarımız mübalâğa sayılabilir. Üniversitelerimizde bu türden bazıları ilmî araştırmaların ve kurumların başında bulunmaktadır.

lâkından bahsetme imkânı yoktur. Bu meyanda eski harfli vesikaların, araştırma adı altında, bol miktarda ve çok kötü ve sür'atli bir işçilikle metin hâline sokulması da bu türden bir *kika* usûlüne örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi çalışmalarda ciddiyetten bahsetme imkânı da bulunmamaktadır. Bu usûl ile çalışanlar arasında; Halide Edip Adıvar'a Münif Paşa'nın irtihâline tarih düşürten doktora tezi yazarları bile bulunmaktadır[185].

B. *Ku Usûlü*: Bu usûlde kulis ile mesele halledilmekte, şu veya bu siyasî veya dinî cemaatleri kullanan namzet, ilim unvanlarını birer birer, hem de pek gecikmeksizin aparmaktadır. Yalnız bu usûlün başarıya ulaşması usta bir çenebazlığa, ikna gücüne ve mensubu gibi göründüğü cemaatin ağırlığına bağlıdır ve bir kuvvetli "ağabey"lere veya müridi himaye edecek modern şeyhlere ihtiyaç vardır.

Bilhassa 1980'den sonra sayısı artan taşra üniversitelerinde bu şekilde kelâmî neşriyatla işini gören bir hayli ilimci, yâni ilmi suiistimal veya daha doğrusu istismar eden köycü (köylülüğünü kullanan) ve köylü insan bulunmaktadır. Bunlar arasında "benim de eserim ve yazım var" diyebilmek için tenezzülen birkaç satır karalayanlara da rastlanabilir. Bu takımın bazı mensupları ise tasavvufun "canlı kitap yazma", yâni insan, talebe yetiştirme kaidesini sık sık zikrederek eser yazmadıkları, ama talebe yetiştirdikleri yolunda bir teselliye de sahiptirler.

C. *Ka-Ku Usûlü:* Bu usûlde daha çok kalem, yeteri kadar da da kulis devreye girer. Üniversitede en az başvurulan ve başarıya daha çabuk ulaştıran usûl budur.

D. *Ku-Ka Usûlü:* Burada öncekinin aksine başarıda kulis

---

[185] Bir doktora tezinde bulunan bu çok yanlış bilgi yazarın lise edebiyat bilgisinden bile mahrum olduğunu göstermektedir: İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul, 1991, s. 59.

ağırlığa sahiptir ve kalem daha az devreye girer. Üniversitede en çok başvurulan usûl budur. Bu usûl, asgarî ilim, azamî kulis şeklinde de ifade edilebilir.

Bu arada ifade edelim ki, bu yükselme usûlleri hakkında yazılanlar bir mizah niyetine yazılmamıştır ve aslında kara mizahtır, gerçektir.

Kitap ve makale yazma işinde üniversite mensupları kendi imkânlarını ve iradelerini kullanırlar. Yâni arzu ederlerse kalemlerini işletirler. Ancak gerçeğin diğer yüzü hayli acıklıdır. Kısaca eğer böyle bir arzuları yoksa, yâni bir kitap veya makale yazmak ve tabiî aynı zamanda neşretmek istemiyorlarsa üniversitenin kendilerine tanıdığı sonsuz imkânları kullanma bahtiyarlığına erişirler. Bu şekilde tek bir satır bile neşretmeden üniversiteden geçip giderler. Bu arada akademik unvanlara ilâve kazançlar; bürokraside müşavirlik, daire başkanlığı, umum müdürlük, hâtta hiçbir behreleri bulunmayan sahalarda müsteşarlık gibi makamları elde etmek için istimâl ve istismar ederler. Zaten bir türlü ruhen ve fikren intibak edemedikleri ilim âlemi fânidir ve bâki olan bürokrasideki makamlardır.

Okuyamayanların arzusu köyde muhtarlık, okuyanların iştihası dekanlık ve rektörlük olmaktadır. Bürokrasi koltukları da dâhil olmak üzere muhtarlık-rektörlük makasının çıkmazındaki ilim hayatının gelişip serpilmesi hayli müşkül ve zor bir iş gibi görülmekte ve bilhassa YÖK sayesinde bu durum daha da bedbin bir manzara arz etmektedir. Bu arada kitaba vurulan en büyük darbenin ise doçentlik tezinin kaldırılması olduğuna dikkati çekmek gerekir.

3. Kitabın Üniversiteli Okuyucuları

Üniversite mensubu, pek azı istisna edilmek üzere, asgarî miktarda kitap alır ve kullanır. Asgarînin ölçüsünü ise vermek zorunda olduğu dersler tayin eder. Bu dersleri sıkıntısız verebilecek kadar bir veya birkaç raf kitap ile meslek hayatını ikmal

eder ve emekliye, aslında gerçekten ve zaten bütün meslek hayatı boyunca emekli iken, hukuken de ayrılır. Bu arada tez veya meslektaş münasebetleri dolayısıyla odasında başka kitaplar da birikebilir. Ancak sahasına dair çıkan yeni yayınlar ne imiş diye merak edip senede bir defa bile kitapçıları gezmez veya kitap gezintilerine çıkmaz[186].

Bu meyanda en büyük mazeretlerinden biri de ders ve iş çokluğundan ve yer yokluğundan dolayı kitap alamadığı ve takip edemediğidir. Biraz daha cesurca gerekçe ise kitaplar için gerektiği zaman kütüphaneye gittiği yolundadır. Hâlbuki kütüphaneye yüksek lisans ve doktora öğrenciliğinden sonra gidenleri bir elin parmakları kadar bile değildir. Bu gerekçenin Türkçesi ve gerçek mânâsı 'kitap okumuyorum ve yazmıyorum'dan ibarettir. Zaten evde biriken kitaplara da hanım müsaade etmemekte ve kızmaktadır. Burada bir acı gerçek de şudur: bu gibi öğretim üyeleri aynı zamanda yeni neşriyatı talebelerine tanıtamadıkları ve en yeni bilgileri ise ulaştırtamadıklarını da zımnen itiraf etmiş olurlar. Kitap takip etmemek çok sıradan ve klâsik bilgilerle mesleği asgarî derecede ve vasıfta icra etmek demektir. Tabiî bu şekilde talebeye öğrenmenin ve araştırmanın aşkını ve şevkini verebilmenin imkânı da yoktur. Galiba bu durumda eğitimin en büyük sermayesi muhataplarına diploma vermekten ibaret kalmaktadır. Üniversite diploma imalâthanesinden ibaret kalmaktadır.

4. Kitap Yazmanın Yer Altındaki Dünyası

"*Altı da bir, üstü de birdir yerin*" diyen Namık Kemal'in mısraını son senelerde cemiyetimizin her sahasındaki bozukluklar

---

[186] *Abdülhak Hamid'in Hatıraları* (Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1994, 464 s., Dergâh Yayınları) Aralık 1994'te basılmıştı. Bu kıymetli hâtıratı okuması gereken herhâlde on bin üniversite mensubu edebiyatçı ve tarihçi olmalıdır. 1200 nüsha basılan kitaptan ancak 120 adedi 1994-1995 kışında dağıtıma verilmişti.

insana sık sık hatırlatmaktadır. Üniversitede kitap yazmanın da, ne yazık ki, her geçen gün daha derine uzanan bir yer altı kısmı bulunmaktadır. Bu, çok çeşitli şekilde gerçekleşmektedir:

A. İlk akla gelen ve masum gibi görünen usûl son sınıf, yüksek lisans veya doktora öğrencilerine yaptırılan vazifelerle veya doğrudan isteklerle öğretim üyelerinin kendileri için kütüphanelerde malzeme toplatmaları ve daha sonra bunu makale veya kitap hâlinde, tabiî kendi isimleriyle bastırmalarıdır. Böylece kütüphaneye hiç uğramaksızın eser sahibi olurlar. Burada talebelerin kullanılmaktan başka bir çıkar yolu bahis mevzuu olamaz. Zaten kullanıldıkları derecede ilim yolunda mesafe alırlar. Bu şekilde talebeleri çok istismar eden bölüm başkanının "*Hocam, müsaade etseniz de tezlerini bitirseler*" diyen meslektaşına "*Şimdi ne yaptırabilirsek kâr, tezlerini bitirdikten sonra bunlardan adama hayır mı gelir?*" şeklindeki cevabı bu acı gerçeğin ve çarpık durumun bir ifadesidir. Bu işte kat'iyetle talebeye bir şey öğretmek ve ilim hayatına sokmak düşüncesi bulunmaz. Tek maksat, mümkün mertebe istismardır.

B. İstismarın daha doğrudan yapılanı ise talebeye hazırlatılan yazı ve tezlere bazen tek başına, bazen de onunla birlikte imza atarak eser sahibi olmaktır. Bazen çok cüz'î hacimli bir yüksek lisans tezinde bölüm başkanı ve tez yöneticisinin imzalarına tezin sahibi talebenin imzası da, keremen ve merhameten, ilâve edilir. "Ar yılı değil, kâr yılıdır." Çift veya çok imzalı yazılar, eşitler arasında ise, bir yolsuzluk bahis mevzuu değildir. Ast-üst ilişkileri içinde yazılan yazı ve kitaplarda külfet astlarda, nimet ise daha çok üstlerde olur, ama bu arada ast da bu ilişkiden kârlıdır ve çok da şikâyetçi değildir.

C. İlimde bazen takım oyunu ile de eser ortaya konur ve yazmak hususunda isteksiz olan meslektaş, yazılan yazı veya kitaplara, yapılan tercümelere, şu veya bu şekilde ortak edilerek, ilim unvanlarının güzergâhında dostlar kervanında, bir fukara şefkati görerek, yolculuk eder. Bazen gerekli yazılar, hâtta tezler

bir ağabey veya bir "çok yakın kişi" tarafından yazılır.

D. Eser yazmaktaki ince usûllerden biri, belki de birincisi başkalarının yazdıklarını tercüme veya telhis yoluyla aparmaktır. Buna dair suçüstü yakalanmalarda da biraz cesaret zararı asgarîye indirmektedir. Bu türden eserlerde bir meslektaşın, merhum bir yazarın veya bizzat hocalarının eseri aparılmaktadır. Bu meyanda asistanlarını mahkemeye verip mahkûm ettiren üniversite hocaları bile ilim tarihimize geçmiştir. Merhum Tahir Taner, eserini iki talebesine karşı, emekli olduktan sonra, müdafaa etmek zorunda kalmış ve açtığı intihâl davasını kazanmıştı.

5. Yanlış Bir Sual: Niçin Okumuyoruz?

Bir meselenin doğru cevabını bulabilmek için her şeyden önce sualin doğru bir şekilde sorulması gerekir. Sual şöyle sorulursa cevabını bulmak daha kolay olur: okumanın gereği var mı? Bunu şöyle de sorabiliriz: Okumamanın bir zararı var mı? Sual bu şekilde sorulduğunda bilmece daha kolay ve berrak bir cevap bulmaktadır. Bilenle bilmeyenin ayrılmadığı yâni bir olduğu cemiyetimizde okumamanın bir zararı yoktur. Tabiî ters bir bakış açısıyla okumanın ve bilmenin de bir faydası da bulunmamaktadır. Netice itibariyle okumak bir sosyal ihtiyaç hâline gelmemiştir. Mesele şöyle de ifade edilebilir: Ancak mecbur kalındığı kadar, yâni asgarî derecede okunmakta ve yazılmaktadır. Esasen bu da mantıkî ve tabiî bir neticedir.

6. Vekâleti Olmayan Bir Meslek: Hocalık

Üniversitede çok haysiyet kırıcı ve kanunsuz işlerden biri de genç ilim adamı namzetlerinin, yâni araştırma görevlilerinin veya yardımcı doçentlerin profesör veya doçentlerin yerine derse sokulmalarıdır. Burada talebenin, araştırma görevlilerinin ve tabiî üniversitenin ve ammenin hakkı yenmekte ve gasp edilmektedir. Dersi araştırma görevlisi verirken, ders ücreti profe-

sör tarifesiyle tahakkuk ettirilmekte ve kuruşu kuruşuna profesörün cüzdanına girmektedir.

"İdare et paşam" düsturuyla senelerce, bazen sekiz sene hocasının yerine derse sokulan ve bu yüzden de tezini zamanında veya hiç ikmal edemeyenler bulunmaktadır. Hâlbuki iki şeyin vekâleti olmayıp bizzat ifa edilmesi gerekir. Bunlardan biri hocalık, diğeri ise kocalıktır.

Okumayı ve yazmayı, öğrenmeyi ve öğretmeyi meslek edinenlerin bile okuyup yazmadığı bir iklimde umumî bir ifade ve mana ile "niçin okumuyoruz? " sualinin yanlışlığı ortadadır. Böyle bir durumda bilâkis okumak mantıksız ve yanlış bir davranış olurdu. Çünkü insanın her çabası, şu veya bu şekilde mantıkî bir temele dayanmaktadır. Okuma ve yazma hissî bir temele veya modaya dayanabilir. Ancak bu da bir gerekçe teşkil eder.

Merhum Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek "*Bizde Newton çıkmaz. Zira zemin çorak. Geçim köşe başını tutmuş.*" dermiş[187]. Bu sözün verdiği ilhamla günümüz için şöyle denebilir: Bizde makam, unvan ve servet hırsı köşe başlarını tutmuş ve ruhları yutmuş, böyle bir memlekette sadece ilme gönül vermiş ve ömür vakfetmiş insan, pek az istisna dışında, çıkmaz. Çıkması içtimaî gerçeklere aykırıdır. Makam, unvan ve servet açlığı giderilince ilim ve sanat da hayatın ruznâmesinde ilk sıralarda, ilim adamlarının hayatında da birinci sırada yerini alacaktır, belki...

Türk Yurdu,
Sayı: 211 (Mart 2005), s. 27-30.

---

[187] A. Süheyl Ünver, *Kırkambar*, Ankara, 1972, s. 63.

İlim Hayatında Köylüler ve Köylülük

Türkiye'de çok hızlı ve büyük bir içtimaî hareketlilik ve değişme görülmektedir. İlmî tabirlerle yatay ve dikey hareketlilik ve mevki değiştirme had safhadır. Bu maddî değişmeyi dengeleyecek bir manevî gelişme ise daha yavaş cereyan etmekte, dolayısıyla bu maddî-manevî gelişme farklılıkları birçok çarpıklıkları ve bozuklukları, başka bir ifade ile ferdî ve içtimaî hazımsızlıkları beraberinde getirmektedir.

Kişilerin ve kurumların mevkilerinin gerektirdiği davranış kültürüne ve kalıplarına sahip olamamaları sadece içtimaî bozukluk ve huzursuzluğun değil, aynı zamanda verimsizliğin de en büyük sebebini teşkil etmektedir.

Bu şekilde üslûpsuzluk ve usûlsüzlük girdabından kurtulamayan kişi ve kurumlar bir türlü yeterli verim seviyesine ulaşamamak bir yana, âdeta bir usûlsüzlük ve üslûpsuzluk kültürü cemiyete ve devlet yapısına hâkim olmakta ve yıkılması zorlaşan bozuk ve kokuşmuş ve bir kurum hâlini almaktadır.

Böyle bir yapıda maşerî vicdan ortadan kalkmakta ve hemen herkes kendi menfaatini, içi çoktan boşaltılmış kavramlarla süsleyerek muhataplarının hakkını hiç dikkate almadan, hayatının mihveri hâline getirmekte ve çevresine takdim etmektedir.

Bu iş ise çıkarlar bol miktarda bir süsleme ve saptırma edebiyatı ve cemiyetin hâlâ az-çok değer verdiği müşterek kavramların istismar ve iğfali ile gerçekleştirilmektedir. Tıpkı sadece tabiatı istismar eden bir köy iktisadiyatı gibi burada da devlet, kurumlar, içtimaî ve dinî gruplar ve kişiler, her türlü kayıttan âzade bir şekilde suiistimal, istismar ve iğfal edilmektedir ve bu hususta herhangi bir ahlakî ve manevî sınır da tanınmamaktadır. Zaten kâr getirmeyen bir takım ve kişinin bir mürit bulması da bahis mevzuu değildir. Bilhassa "*adam yetiştirme*" meraklısı kişiler büyük ölçüde istismar edilmektedir. Kısaca köylünün ta-

biatı istismarına benzer bir şekilde, şehirli ve hususiyetle üstünde durulmak istenen okumuş güruhu ve üniversite mensupları da ilmî unvan ve idarî mevkileri başta olmak üzere çevreyi menfaatleri için değerlendirmekte, yani istismar etmektedir.

Bu hususlarda ilim adamlarının bilhassa son zamanlarda ve YÖK yapılanmasından sonra büyük maharet ve kabiliyet kazandıkları ve yani usûller keşfettikleri görülmektedir. Açıkçası artık yapılan iş ve işin ahlâkî kayıtları, yani meslek ahlâkı değil, şahsî itibar ve menfaat tek değer hâlini almıştır.

Hakikat, herkesin kendi söylediği ve yazdığı; itibar ettiği tek şey ise kendi menfaatidir.

İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

dörtlüğünü tekzip edercesine ilm kesbiyle bir pâye alanlardan birçoğunun kıt'aya verdiği yeni şekil de dikkate değer görünüyor:

İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak
Nakt imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

Tabiî bu nakit ihtiyacı bir türlü tatmin bulmadığı içindir ki ilme sıra gelmeden ömürler tükenmekte ve birçok ilim adamının umumî ilim hazinesine şahsî katkısı bahis mevzuu bile olmamaktadır. Günümüzde Türk üniversitelerinde tek satır yazı neşretmemiş ilim adamı bulunmaktadır. Bu gibiler üzerinde hiç değilse yüksek lisans tezleri yaptırmak çok öğretici ve yeni kabiliyetler için ilham verici olabilir. İlmî unvanların hiçbir ilmî

araştırma yapılmadan devşirilip aparılmasının ibret-âmiz örnekleri şaşkınlık vermektedir.

İlim hayatında görülen bu usûlsüzlük ve yolsuzluklardan bazıları örnek olarak sıralanabilir ve ilim hayatında görülen çevre istismarı, yani ilimde görülen köylülük hakkında daha açık bir fikir verilebilir. Okuyucuların daha da açık bir fikir ve bilgi edinmeleri ise biraz daha gayret göstermelerine, yani yazıda zikredilen makale ve kitaplara gitmelerine bağlıdır.

1. Bu örnekte bir fikir ve ifade yazının giriş kısmına, herhangi bir mehaz gösterilmeden yerleştirilmektedir. İfadede görülen savrukluk ve sorumsuzluk ise meslekten olmayan bir okuyucunun bile dikkatinden kurtulamaz.

"*31 Mart Hadisesi bazılarının dediği gibi hiçbir ülkede görülmeyecek kadar büyük umutlar doğurmuş, fakat aynı zamanda, yine hiçbir ülkede görülemeyecek kadar büyük bir hayal kırıklığı yaratmış II. Meşrutiyet'in henüz bir yılını doldurmadığı bir zaman dilimi içinde meydana gelmiştir*".[188]

Burada akla ilk gelebilecek sual açıktır: Kimler, nerede, ne zaman demiştir?

Tarih profesörünün bu fikir ve cümlelerinin mehazı şu cümle midir veya başka bir mehaz var mıdır?

"*Hiçbir siyasî hareket II. Meşrutiyet kadar büyük ümitlerle beklenmemiş ve kısa bir müddet içinde bu derece hızlı ve şaşkınlık verici gelişmelere ve tabii aynı zamanda büyük hayâl kırıklıklarına yol açmamıştır.*"[189]

2. Bu hikâye 1961 senesinde başlamaktadır. Türk edebiyatı tarihinin büyük araştırıcılarından Agâh Sırrı Levend "Türkçülük ve Milli Edebiyat" başlıklı yazısında Tanzimat sonrası edebiyat tarihini "Arayış Devri" şeklinde isimlendirmiş ve bunu bir ara

---

[188] A. Ö., "31 Mart Hadisesi ve Meclis-i Mebusan", *Yeni Türkiye*, Sayı: 44-II (Mart-Nisan 2002) s. 216. Bu meslektaşımızın yeni iki kitabı da Meclis-i Mebusan zabıtlarının naklinden ibaret kalmıştır.

[189] Ali Birinci, *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2001 s. 277.

başlık hâlinde de takdim etmişti.[190] Bu hacimli makaledeki (s. 147-206) isimlendirme otuz sene sonra usta bir pazarlama teşkilâtı ve ağı ile piyasaya sürüldü. Bir defa da 12-14 Şubat 1993'de TTK konferans salonunda gerçekleştirilen Yeni Türk Edebiyatı Kurultayı'nda bir tebliğ verildi.[191] Tebliğ, Ömer Faruk Akün'ün de katıldığı tartışmalara yol açtı, pazarlamayı takiben bu isimlendirme taraftarlarını ve müritlerini buldu. *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı* ve *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi* isimli muhalled ve mücessem kitaplar neşriyat âleminde arz-ı endam eder oldu.[192] Bu arada hiç kimse dünkü gayretli ve kıymetli meslektaşları üstâd A. S. Levend'in kitap hacmindeki makalesini görmek ve hakkını teslim etmek gibi bir kadir-şinaslıkta bulunmayı düşünmedi ve "*Arayışlar Devrini*" alan Üsküdar'ı geçti gitti.

3. Başka araştırmacıların hakkının yenmesinin yanı sıra okuyucuların ve mevzularında hakkının yendiği durumlara sık sık rastlanmaktadır. Mevzu ve kaynakların ciddîye alınmadığı bir durumda okuyucu da ciddîye alınmıyor demektir. Akademik unvanlarla okuyucunun önüne sürülen kitaplardaki bazı yanlışlar karşısında dilsiz-dudaksız veya lâl ü ebkem kalmamak mümkün değildir.

Bu sahada son örneklerden biri de *Bizde Kadın*[193] isimli kitaptır. Resmî neşriyat arasında basılan kitabın alt başlığı "*Ahmet Cevat'ın Aynı Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme*" şeklindedir.

Kitabın ikinci bölümünde profesör, *Bizde Kadın* isimli kitabın yazarı Ahmet Cevat'ın hangi Ahmet Cevat olduğunu, her ne

---

[190] *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*-1961.
[191] Bu fikir için: S. T., *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ankara, 1933 s. 9-25.
[192] 20. asrın son on senesindeki en büyük edebiyat ihtirası tilmîzân-ı sâdıkândan ikisi tarafından da üstâd adına edebiyat tarihine tescil edilmiştir: 1. Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı - Tanzimat Edebiyatı*, İzmir, 1992 s. I; M. Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara, 2000, s. XIV.
[193] Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, İstanbul 1960, s. 189.

hikmetse, tartışmaya açmış; üç Ahmet Cevat'tan ikisini büyük bir zihnî çalışma ile saf dışı bıraktıktan sonra bunun Ahmet Cevat Emre'ye ait olabileceği ihtimaliyle hakkında bilgi vermiştir. Bu arada Sadrâzam Ahmet Cevat Paşa (1851-1900) ve Ahmet Cevat Eren'i (1910-1976) saf dışı bırakmış olan profesör, risale yazarının başka, yâni dördüncü bir Ahmet Cevat olabileceğine de "*zayıf bir olasılık olsa da*" işaret etmek ihtiyatkârlığını göstermiştir (*a.g.e.*, s. 25).

Yüksek bir üstadane eda ile yazılan bu satırlar memleketimizde ilmin perişan hâlini göstermesi bakımından ibretâmiz örneklerden birini teşkil ediyor. Bir bardak suda fırtına kopartmaktansa sayın profesörün de ismini verdiği (s. 27) kitaba bakılsaydı[194] bu kadar tereddüde mahâl olmadığı ve A. C. Emre'nin bu kitabının ismini hâtıratında da bizzat verdiği görülecekti. İlim bu kadar aceleye gelmez ve okuyucu bu denli hafife alınmaz demek hem hak, hem de bir vazife olsa gerek. Tabiî okuyucuya ve ciddiyete karşı istihzada sadece bay profesör değil, aynı zamanda böyle bir metni araştırma - inceleme dizisi arasında basan ve kitabevi camekânlarına koyan Millî Eğitim Bakanlığı ile kitaba kefil olan bilmez-bilirkişidir. Prof. Doğan'ın kitabı yazar olarak imzalaması ise başka bir faciadır.

4. İlim hayatındaki köylülüğün tezahürlerinden biri de tilmizleri, ilmin ve meslektaşlarının hukukuna rağmen de olsa kayıtsız şartsız korumaktır. Çünkü tekke ve medreselerde bulunan mürit-mürşit münasebeti hâlâ, farklı şekil ve kisveler altında, bütün sıcaklığı ile yaşamaktadır. Hâlâ, bir veya birkaç mürşidin eteğine yapışabilmek, insana ilmî unvanları çok çabuk kabzettirmekte en verimli yoldur. Meselâ bir Arap araştırmacının tezini dipnotlarıyla, hem de sırasını bile bozmadan aktaran, bu tez ile 1986 da doktor olan bir zat 1987'de doçent, 1993'te profesör

---

194 İstanbul, 2003, 95 s., MEB Yayını.

ve ilmin sonsuz semalarında pervâz etmiştir.[195]

Bu münasebette bazen mürşit müridinin yanlışının tashihine bile müsaade etmeyebilir. Çünkü müridin yanlışı aynı zamanda mürşidin de yanlışı hâline gelir ki bu olmayacak bir şeydir.

TDV İslâm Ansiklopedisi'nde Halim Sabit Şibay hakkındaki perişan maddeyi gördüğü zamana dehşete kapılan muhatap "*Merhumun hayatını yazmıştım, bu madde yerine benim yazımı koyalım.*" teklifinde bulunmuştu. Çünkü madde, sahibine hiç yakışmıyordu. Kazanlı âlim bu hâliyle ansiklopedide madde olmasa daha da iyi olabilirdi. Madde niyetine yazılanlar tam bir mizah numunesiydi. Meselâ madde niyetine satırları karalayan müridenin hocası ve inceleme kurulu üyesi Prof. Dr. İsmail E. Erünsal'a durum iletildi. Mürşit hiç tınmadı; madde yazılmış ve ücreti de mürideye ödenmişti. Karşı teklif şu oldu: Müride parayı iade etmesin, ama madde yeni imzayla çıksın. Bu da kabul görmedi ve fedakârlık, Kazanlı âlime sonsuz hayranlık ve hürmetten dolayı, muhataba düştü. Madde bu zoraki ortaklıktan dolayı iki imzalı çıktı ve mürşidin inadı ve müridesine karşı duyduğu koruma duygusundan dolayı tek satırı olmayan müride de böylece bir madde sahibi oldu ve puan kazandı.[196]

5. İlim hayatının bir irfan ve zerafet meydanı olduğu yolundaki hüsnüzan çok yaygın bir yanlıştır. Bu hayata girenlerin -pek azı istisna- tabiat ve huy değiştirmedikleri de sade bir beşerî gerçektir. Yani Nâmık Kemal merhumunun ifadesiyle "*Altı da bir, üstü de birdir yerin.*" Çok bir farkı yok kısacası. Düşene

---

[195] Hayatı için: İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1998 s. 38. Doktora tezini Arapça bir eserden aktarma olduğu hakkında Hasan Yüksel'in iki yazısı için: "Vakıflara Dair Bir Eser Üstüne", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 89 (Mayıs 1991), s. 57-61; "Vakıf Müessesesi Adındaki Kitaba Yaptığımız Tenkide Verilen Cevaba Dair", Sayı: 93 (Eylül 1991), s. 57-59. Muhatabın cevabı için: Sayı: 91 (Temmuz 1991), s. 56-58.

[196] Ali Birinci-Tuba Çavdar, "Halim Sabit Şibay", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997 c. 15, s. 336-337. Müride bu maddeyi büyük bir zevkle ve ustaca kendi yayınları arasında göstermeye devam ediyor.

vurmak bu âlemde de en büyük zevklerdendir. Hatta vurmak için düşmesi, yanlış yapması ve bu yanlışı neşretmesi, yani geri dönme ihtimali ve imkânının ortadan kalkması beklenir. Rakibe, hatta dost sayılan insanlara vurulacak darbenin zamanlamasında bir hata yapılmamaya çok hususî bir itina ve dikkat gösterilir. Sonra zevkle ve tadını çıkara çıkara son ve öldürücü darbe indirilir, muhatap bir daha ayağa kalkamayacak bir hâle getirilir.

Bu hususta iki örnek verilebilir. Bunlardan birincisi *Koca Sekbanbaşı Risâlesi*'nin ismi hakkında yazılan yazının başına gelenlerdir. Bu risalenin yazarının Çelebi Mustafa Reşid Efendi olduğunu iki defa iddia ve ifade eden profesör *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ne madde olarak gelen başka bir tahmin hakkındaki yazıya "*bazı itirazları olduğunu*" belirtmekle yetindi ve birkaç sene, sabırla yazının neşrini bekledikten sonra neşrini takiben cevabî tekzibini yazdı.

Bu meselede asıl şaşırtıcı olan ise daha önceki iki yanlışından hiç bahis açmayan profesörün yazıya koyduğu "*buldum, buldum, veya beşer şaşar*" manasında (Evreka, evreka veya Errare itumanum est) başlığını koyması, ama bu beşerî gerçeğin kendisi için iki defa bahis mevzusu olduğunu görmezden gelmesidir. "*Bu yazının ilmî bir değeri yoktur ve keenlemyekün hükmündedir*" diyen profesörün aynı zamanda iki defa yazıya geçirdiği yanlışını tashih eden yazıyı nasıl keenlemyekün sayabildiğini anlamak mümkün değildir. Daha da trajik olanı ise iki defa ilân ettiği yanlışlarını da bu arada keenlemyekün addetmiş olması ve bunu itiraf cesaretini gösterememiş olmasıdır. Sayın profesörün yazısında bu yanlışı ve iki "*evreka*"sı hakkında en küçük bir ima bile bulunmamaktadır. Bu yazıyı, başkaları için olsa bile, kendisi için "keenlemyekün" sayma imkânının olmadığı bir bedahettir. Kaldı ki bu risalenin yazarını yine de defterdar Mustafalar değil, asker Mustafalar arasında aramak herhâlde sayın profesörün yaptığından daha makul bir harekettir.

Çünkü risalenin bir asker, bir sekban (sekbanbaşı olmayabilir) kaleminden çıktığı her satırından anlaşılmaktadır. Zaten bu risalenin yazarı olarak sayın profesörün Defterdar Çelebi Mustafa Reşid'in ismini nasıl teklif edebildiğini anlamak da mümkün olamamıştır.[197]

Benzer ikinci bir hâdise de çok dikkate değer keyfiyettedir. Mehmet Behçet Yazar'ın[198] *Yedigün*'de basılan hâl tercümelerine dair yazıları kitap hâlinde basılırken *"kitap çıkınca bir yazı"* yazacağını duyuran bir dost (!) yazdığı yazıda derleyenin görmediği bir tashihi büyük bir zevkle yazmış ve dergide neşretmiştir.[199]

Bu bahsi bir mafya mensubunun oğluna verdiği öğütle tamamlamak gerekiyor. Mafya reisi oğluna nasihat ediyormuş. Bu âlemde hiç kimseye, hatta babana bile itimat etmeyeceksin demiş. Nasihatini ne derece öğrendiğini anlamak için de "*Şu duvarın üstüne çık ve atla, ben seni tutacağım*" demiş, oğlu güvenememiş; ama babasından aldığı teminat üzerine kendini babasının kucağına atmış ve baba yana çekilince de tepe üstü yere

---

[197] Kast edilen yayınlar için bkz. Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde*, İstanbul 2001 s. 228-242. Bay profesörün iki defa ilân ettiği yanlışlar için: K. Beydilli, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizâm-ı Cedid'e Dair Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Nu. 13 (1983-1987), s. 388, dn. 3; "Cevdet Tarihi Hakkında İlk Ciddi Çalışma", *Tarih ve Toplum*, Nu. 148 (Nisan 1996), s. 61. Reddiye yazısı: *İlmi Araştırmalar*, Nu. 9 (İstanbul 2000), s. 45-46. K. Beydilli'nin bu yazımızı ikinci defa yayınlamamızı büyük bir mesele yapması (Osmanlı Döneminde *İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul, 2001, s. 96, dn.72) kendi yanlışlarının ikinci defa gündeme gelmesinden olmalıdır. Risalenin müellifi hariç, verilen bilgiler mühimdir ve en azından Beydilli'yi, bir türlü itiraf edemediği yanlışından kurtarmıştır.

[198] M. Behçet Yazar'ın bu kitabı (*Edebiyatçılar Âlemi*) Ali Birinci tarafından derlendi, ancak yayıncı yanlış ve saçma bir şekilde "Yayına Hazırlayan" olarak kendi adını (Mustafa Everdi) koydu.

[199] Bu eski dostun yazdığı yazı için: Seyfettin Sağlam, "Edebiyatçılar Alemi", *Türk Yurdu*, Sayı: 153-154 (Mayıs - Haziran 2000), s. 334-336.

çakılmış. Babası son defa ikaz vazifesini yaparak; "*Ben sana demiştim, baban bile olsa güvenmeyeceksin*" demiş.

6. İlim hayatında çok görülen usûlsüzlüklerden biri de yurt dışındaki eserlerin istimal ve istismardır. Bu eserler bazen doğrudan doğruya tercüme edilip mütercimin imzası altında, bazen kitap, bazen de tez şeklinde takdim edilmektedir. Birkaç sene önce bir doçent namzedi Tayyip Gökbilgin merhumunun *Rumeli'de Yörükler* eserinin hulâsasını doçentlik tezi olarak takdim etmek cüretini göstermişti. Neticede bir sene sonra da doçentlik de aparıldı.

Yurt dışında yanında doktora yaptığı hocasının kitabını kendi adıyla Türkçe bastıran Avrupa görmüşlerin miktarı hiç de az değildir.[200]

Bazen yurt dışı yayınların, tezlerin ana çatısını ve dokusunu teşkil ettiği de görülmektedir. Buna örnek olarak 15 Ekim 1980 tarihli bir doçentlik raporundan (Nejat Göyünç) bazı satırlar aktarabilir:

"*Doçent adayı Dr. ...'nin kaynaklar kısmı da çok zengindir. Bununla beraber, bu listede gösterilen kitap veya makalelerden pek çoğunun yazar tarafından hiç kullanılmadığı, aktarıldığı esas tez metninin kaynakları ile karşılaştırılmasından belli olmaktadır. Birinci bölümde başlıca iki araştırmadan faydalanmıştır. Porsch ve Scheel 1897'de Marburg'da yapılan ve basılan doktora tezi hemen hemen kısmen tercüme edilerek altlarındaki notları ile birlikte tez metnine aktarılmış, arada sırada Porsch'a atıflar yapılmakla birlikte, onun kullandığı kaynaklardan doğrudan doğruya faydalandığı izlenimi verilmiştir. Porsch'tan tercümeler atlayarak, bazen dipnotları metne, bazen de dipnotlarına metinden aktarmalar yapılarak devam etmektedir. Nitekim Porsch'tan faydalanmak imkânı bittiği zaman, adayın tezinin dipnotları pek yavan kalmaktadır.*

---

[200] Nejat Göyünç, "Bir İntilal Daha", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 4 (Nisan 1984), s. 69-71.

Kaynakları arasında göstermekle birlikte Erwin Peters'in eserinden her hâlde faydalanmak fırsatı bulunamadığından, ondaki arşiv kaynakları teze aktarılmış, onun için dipnotları çoğunlukla Zinkeisen ve Osmanlıca kaynaklara münhasır kalmıştır".[201]

7. İlim sahasında istismar bazen pek kaba ve çirkin bir şekilde yapılmaktadır. Burada artık bilerek aldatma ve muhatapları tuzağa düşürme bahis mevzuu olmakta ve ahlâksızlığın makul ölçüsü büsbütün aşılmaktadır. Üstelik bu gibi durumlarda istismar işi aptallık sınırını da zaman zaman aşmaktadır.[202]

Müşterek imza ile basılması kararlaştırılan bir biyografinin malzemesinin -yorucu bir mesai neticesinde toplandıktan sonra- sadece Ali Şükrü Çoruk'un imzasıyla basılmış olması da bu hususta tipik bir örnektir. Ancak A. Ş. bu yağmagerliğini bir teşekkür dipnotu ile gizlemişti. Bu durum karşısında muhatap YÖK'e, İstanbul Üniversitesine, Edebiyat Fakültesine ve bölüm başkanlığına birer dilekçe göndermiş ise de bir cevap alamamıştır. Bahis mevzuu eserin metni İK'dan; biyografi malzemesi de Ali Birinci'den alındıktan ve tabiatıyla aparıldıktan sonra Çoruk bir eser ve gelir elde etmiştir.[203]

Köylüdeki tabiat istismarı, şehirde yerini çevre istismarına bırakmıştır. Bu ikinci istismarın bir sınırı da bahis mevzuu değildir.

8. Bir akademik unvan sahibi köylü tiplerinden birinin hikâyesi çok öğretici olabilir. Bu hikâyede, tıpkı Dostoyevski'nin *Budala* romanının kahramanı Prens Mişkin tipinde olduğu gibi,

---

[201] Nejat Göyünç merhumun lütfettiği rapor 15 Ekim 1980 tarihini taşımaktadır.

[202] Carlo M. Cipolla, aptallığn altın kanununu şöyle açıklıyor: "Aptal bir insan, kendisine hiçbir yarar sağlamadan, hâtta bazen zarara uğrayarak başka bir insan ya da insan topluluğa zarar veren kişidir." *Neşeli Öyküler*, (çev. Tülin Altınova), İstanbul, 2000 s. 77

[203] Sadri Sema, *Eski İstanbul Hatıraları*, İstanbul, 2002 s. XV dn. 1. Bu dipnottaki teşekkür bir nezaketin değil, bir rezaletin delilidir.

her okuyan kendinden bazı izler bulabilir. Kısacası bu az veya çok bizim hikâyemizdir.

"Batı Anadolu'da küçük bir kasabada, büyük bir fakirlik içinde yuvarlanan bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Bir devlet dairesinde müstahdem olan babasının bir kulübeden farksız evindeki zaruretten ancak bir yatılı mektep talebesi olmakla kurtulabildi. Yatılı liseden sonra Ankara'da bir taraftan Köstence Camiinde imamlık yaptı, diğer taraftan da fakültede okudu. Mezuniyetten sonra kısa bir müddet müfettişlik yaptı ve daha sonra Doğuda bir üniversiteye asistan olarak girdi. Ağabeyi sayesinde de büyük takımlardan birinin ateşli ve cerbezeli bir mensubu gibi görünmeye başladı.

Kısaca tek bir satır yazı neşretmeden bu takım sayesinde doktor, doçent ve Erzurum'dan sonra geldiği Ankara'daki bir yüksek mektepten kendi memleketinin üniversitesine profesör ve Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürü olarak geçti. Bir şeyler elde edebileceği herkese yüksek lisans ve doktora yaptırdı. Bu arada bir sene kaldığı Paris'te Agenteuil ve Porte de Clignancourt pazarlarında, Hasırcılar isimli bir Türk hazır giyim şirketinden aldığı malları iki Türk esnafıyla beraber sattı. Cumartesi yaşlı, Pazar geceleri genç Türk vatandaşlarına kırmızı kitap şerhiyle cerre çıktı. Beraber gittiği meslektaşını da cami müştemilatından kovdurmasına rağmen, cemaati birbirine katmış olsa bile, başka bir yerde oturmak zorunda kaldı. Cami imamının ifadesine göre çöplerden topladığı ev eşyası bir kamyon dolduracak miktardaydı. Sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da bu en büyük ilim adamı olarak sadece kelâmî neşriyat ve çevre istismarı ile hâlâ bulunduğu üniversitenin temel taşını teşkil etmekte, ama çok şey borçlu olduğu doçentlik ve profesörlük jürisindeki sorumsuzların bile hatırını sormamaktadır. Üniversitenin kapısına heykelinin ne zaman dikileceği, kendisini tanıyanlar tarafından, çok merak edilmektedir. Yardımcı doçent iken kapısına doçent levhası asan bu vatan-

daşın, profesör olduktan sonra kapısına ord. prof. levhası asıp asmadığı ise merak edilen başka bir husustur.”

9. Üniversite mensuplarının meslektaşlarıyla münasebetlerindeki bazı hareketlerine akıl erdirmek insan zekâsının hudutları haricinde kalmaktadır. Bunlardan birinin hikâyesini muhatabının ağzından zikretmek mümkündür:

“İsmini ilk defa Hayat Tarih Mecmuası’nda görmüştüm. Edebiyat sahasında bulunmasına rağmen tarihe dair müktesebatı da iyiydi ve yazdığı okunuyordu. Üniversitemize nakli bahis mevzuu olunca sordum, -iyidir, ama biraz dadaştır- cevabını aldımsa da pek bir şey anlamamıştım. Gelince tanıştık, dostluk yapmaya başladık, ailece görüştük. Yazılar yazıyor, hatırı sayılan kütüphanemden de faydalanıyordu. Gönderdiği bölüm müstahdemi vasıtasıyla kitapları aldırıyor ve yine onunla gönderiyordu. Bu arada Ankara’ya nakle karar vermiştim. 1987 yazında İstanbul’da Aynülhayat çıkmazındaki Kadırga Yurdunda kalıyorduk. Bir gün hiç gereği yok iken, damdan düşercesine -sen dekanın adamısın- dedi. Sebebini sorduğumda -tabiî canım öylesin- diye tekrarladı. Fecî şekilde üzüldümse de bir şey söylemedim. 1987-88 kışında artık nakil muamelem ikmâl ediliyordu ve bir taraftan da beni üzen “dadaş”tan özür bekliyordum. Çünkü içimde açtığı yara kanamaya devam ediyordu. 1988 baharında bir gün telefon çaldı. Onun sesiydi. Kültür Bakanlığı’nın bastığı kitabının indeksini hazırlıyor ve Nezihi Muhittin’in soyadını soruyordu. Söyledim, doğum senesini ve ölüm tarihini de ilâve ettim. Hemen nasıl bulduğumu sorunca, Akıl Defteri’mdeki birkaç sayfada bu gibi bilgilerin bulunduğu cevabını verdim. Bu sayfaların da fotokopisini talep etti. Fotokopileri vermek için odasına gittiğimde yalnızdı. -Dekanın adamı da olsalar insanlar bazen işe yararlar- dediğimde cevabı gecikmedi. -Canım, olmasaydınız söylemezdik- dedi. Bu ikinci darbe daha da yıkıcı ve kırıcı olmuştu.

Üniversiteden 21 Haziran 1988'de ayrılarak Ankara'ya geldim.

Birkaç defa rastlaştığımızda bana yine selâm verdi. Özür yine meydanda yoktu. Her yerden kavgayla ayrılan 'dadaş' buradan da yine kavgayla ayrıldı ve başka bir Anadolu üniversitesine geçti. Sadet dışı çok dikkate değer bir bilgi daha verilebilir. Ayrıldığı şehirde oğluna yaptığı sünnet merasimine bir kere bile selâmlaşmadığı çarşı esnafını ve şehir âyânını davet etti... Şehirden taşınması biraz daha zahmetli ve yüklü oldu."

10. Sivas çevresinde okumuşun cahiline ve tabiî bir işe yaramayanına kara cahilden mülhem olarak "*kara bilecen*" denir. Türkiye'de aydınların büyük bir kısmı bu tavsife dâhilse de bu pek dillendirilmez. Gerçekten de okumuşların Türk cemiyetinin hangi meselelerinin halline katkıda bulunabildiklerinin bir muhasebesi henüz yapılmamıştır. Doğrusu büyük bir kısmının lütfen yazdıkları "*Okumayı bilmeyip yazan: Odur, dünyayı bozan*" veya "*Oku dedim, vardı da böyle oldu*" atasözünü hatırlatır durumdadır. Çünkü yazdıkları birbirlerinin bile işine yaramamakta, yani birbirlerinin yazdığını okumamaktadırlar. Bunların en masum ifadeleri olan "*kitap biriktiremiyorum, lâzım olunca kütüphaneye gidiyorum*" şeklindeki sözleri okuyup-yazmama günahının itirafından başka bir şey değildir.

Asıl mühimi ise bu okuyup yazmayan âlimlerin idarî ve akademik makamlara karşı olan aşırı ve tatmin edilemeyen hırslarıdır. Bunlar gerçek enerjilerini ilim sahasında değil, ilim dışı makamlarda olanca cömertlikleriyle sergilemektedirler. Daha da acıklı olan kırk yıllık bürokratik cambazlara taş çıkarırcasına marifetlerini izhar etmeleridir. Bunların dışında başka bir kategori ise ilim adı altında siyaset yapan kara bilecenlerdir. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının başına geçen bu gibi ilim rütbesi bezirgânları zaman zaman arkalarına aldıkları ve tabiî bol bol ve doyasıya iğfal ettikleri kalabalıkları ve vakıf çatısı aldıkları insanları hükümete, devlete ve hatta millete karşı bir şantaj vası-

tası olarak kullandıkları görülmektedir. İlim ise gündemlerinde hiçbir yere sahip görünmemektedir.

11. Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra okumaz-yazmaz ilim adamları için yeni ve kârlı bir coğrafya ortaya çıktı. Buralarda kurulan yeni üniversiteler için istikrarlı bir hedef tayin edilememiş ve plânsız bir şekilde büyük paralar harcanmıştı. Hâlâ da harcanmaktadır.

Asıl felâket ise bu coğrafyaya gönderilen ve hoca sıfatıyla bu üniversitelerde senelerce tutulan insanlardır. Üniversitenin kadrosunda hiç şüphesiz kıymetli ve bilgili hocalar da zaman zaman çalışıp döndüler. Bunlar içinde Rusça, Kırgızca ve Kazakça öğrenip ilim bakımından zenginleşenler de oldu.

Ancak bu kadroda bir doktora teziyle, ağabeyleri ve eteklerinden tuttukları hocaları sayesinde, dr., yard. doç. dr. ve nihayet, bazıları yurt dışında prof. olanlar bilhassa dikkati çekmektedir. Bu üniversitelere postu serenler; Rusça öğrenmek için en az seviyede ders yükü almak maksadıyla danışmanlık numaraları ve sınıfları bölerek, ders yapma taktikleri icad edenler, talebeye tek soru bile sordurmayanlar, adam kıtlığında bölüm başkanlığı ve "*biz Alemdaroğlu ile beraber çalışırken*" edebiyatıyla dekan olanların meslektaşlarına karşı bile despotik tavırları ayrı birer yazı mevzuu olabilir. Bunlardan birinin önünde Togan'ın *Hâtıralar*'ı tam iki sene boyunca açık kalmıştı.

Çanakkale hakkındaki bir konuşma metnini üniversite dergisinde çok çabuk bastırabilmek için külhanbeylik yapan hanım hocalar da muhataplarını şaşırtmış ve ruh sağlığını bozmuştur.

12. Üniversite mensuplarının tavırlarını yorumlamak, artık itiraf edelim, normal bir zekânın harcı ve haddi olmaktan çıkmıştır. Meselâ son zamanlarda basılmış hacmi geniş, ilmî değeri dar bir doktora tezindeki şu satırların nasıl yazılabildiğini anlamak mümkün değildir:

"*Kullanılan arşiv belgelerinin bazılarında dosya ve vesika*

numaraları değiştirilmeden verilirken bazılarında belge numaraları farklı verilmiş ve bununla bilim hırsızlığının önüne geçilmek istenmiştir. Bu uygulamamız işin özünde bir aksaklık oluşturmamaktadır."

Sayın genç ilim adamının bu mantığı ve usûlü Türk tarihçiliğinde yeni bir keşif ve merhaledir. Tabiî, elden yaygınlaşmamasını temenni etmekten başka bir şey de gelmez. Diğer taraftan "*Doç. Dr. Yavuz Aslan Beyefendi*" tarafından yaptırılan bu tezde çok garip yanlışlar da dikkati çekmektedir. Meselâ Bursalı Mehmet Tahir'e (öl. 1924) Olgun (s. 45) soyadı verilmiş, Risal (Tekinalp'in müstearı) gerçek bir kişi (s. 50) zannedilmiş, Mustafa Abdülhâlik (Renda) Mustafa Abdülmalik (s. 62) olmuştur. Tezin kaynak seçimi ise tam bir felâkettir. Hiç değilse Mayevski'nin ve Averianov'un kitaplarının ilk tercümeleri görülmeliydi.[204]

Yazısına böylece son veren muhatabıma ilim âlemi hakkındaki son sözlerini sordum. Doğrusu söyledikleri çok acı ve insafsız sözler olarak göründü. Ancak mademki sordum, elçiye zeval olmaz fehvasınca aynen nakletmeye karar verdim:

"*Üniversitede talebe iken hocalarımızın kapı aralığından gördüğüm kitap dolu odaları bana bu dünyadaki bir cennet gibi görünürdü. Bir üniversitede asistan olsam da ondan sonra ölsem diye dua ederdim. Hasbe'l-kader bu hayalim gerçekleşince bu duanın kabul görmemesi için dua etmeye başladım. Üniversitede ilim ve irfan sahibi insanlar arasında bulunacak ve onlardan biri olacaktım.*

'Zehi tasavvur-ı bâtıl, zehi hayâl-i muhâl' sözünü çok çabuk hatırlayacağım hiç hatırıma gelmemişti. Fakültede sadece bir asistanın odasına girebiliyorduk. Bu mekânlara milletin çocukları ne zaman girebilecek ve ilim adamı olabilecekler diye

---

[204] Erdal Aydoğan, *İttihat ve Terakkinin Doğu Politikası*, İstanbul, 2005, 400 s., Ötüken. Ekler, nu. 18, s. 340.

kahırlanıyorduk. Bilhassa YÖK'ten (1983) sonra üniversiteler bu halk çocuklarından asistanlarla ve diğer akademik unvanlılarıyla doldular ve aynı zamanda mevsimini geçirmiş bir gül bahçesi gibi sararıp soldular. Bir perişanlık ve fukaralık mekânı oldular. Bu ilim, irfan ve edeb fukaralığıydı. Kese doldurmak ve bürokratik makamlara ulaşmak hırsı bir türlü tatmin bulmadı ve tabiatıyla ilme de sıra gelebilemedi, artık gelebilemeyecek gibi de görünmektedir. Dağına göre kar, içtimaî seviyeye göre de üniversite. Fuzulî'nin dediği gibi

Dost bî-vefâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn
Derd çok, hem-derd yok, düşmen kavî, tâli' zebûn".

Türk Yurdu,
Sayı: 217 (Eylül 2005), s. 7-12.

III. Bölüm
TARİHÇİLİK VE MESLEK AHLÂKI

Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesi

Ahlâk iledir kemâl-i âdem
Ahlâk iledir nizâm-ı âlem
Ahlâka nazar edilmeyince
Semt-i edebe gidilmeyince
Âlemde nice maârif ehli
Tercih ediyor ulûma cehli[205]

1. Meselenin ortaya konulması ve ehemmiyeti

Her mesleğin veya her işin bir ahlâkî tarafı bulunmaktadır. Buna manevî tarafı veya ruhî tarafı demek de mümkündür. Bu, bir meslekteki kişinin işini yaparken uyması gereken kaideler bütünü olarak da anlaşılabilir. Esasen her işin değeri ancak ahlâkî değeri kadardır. Bir araştırmanın ilmî değeri hiçbir zaman ahlâkî değerinden daha fazla olamaz. Bu itibarla her mesleğin icrasında bu ahlâkî kaidelerin gereğini yerine getirmek kişinin mesleğine ve meslektaşlarına karşı ilk borcudur ve hiçbir zaman bir lütuf sayılamaz. Bütün bu hususlar bir tarihçi için de geçerlidir ve hiçbir tarihçi bu ahlâkî mükellefiyetlerden kendisini muaf ve imtiyazlı sayamaz ve saymamalıdır. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, uzun vâdede ilim hayatının ahlâkî seviyesi de cemiyetin umumî seviyesinden farklı olamaz. Yâni bu meselede

---

[205] Bereketzâde İsmail Hakkı, *Necâib-i Kur'âniyye*, İstanbul, 1331, s. 243. Burada tercih edilen cehilden ziyade artık cehle ilâveten nakit olmuştur. "Ben kitap biriktiremiyorum, gerektiğinde kütüphaneye gidiyorum" sözü de hem tembelliğin itiraf etmek, hem de çevreye safdil muamelesi yapmaktır. Diğer taraftan "Ben bu kadar paraya makale yazmam" diyerek övünmede bulunanların yazdıkları da zaten gerçek piyasasında da beş para bile etmemektedir. Ama bu sözleri de bir manevî tedavi ve telâfi mekanizması olarak bir işe yaramaktadır.

de "Turhallı, hep bir hallı" sözünün hükmü yürümektedir. Çünkü en geniş mânâsıyla ahlâksızlık da teşkilâtlanmış bir takım oyunu veya "organize" bir suçtur. Bu hususta ilim ya bir ahlâkî önderlik vazifesi yapar veya ahlâksızlığa tâbi olur ve "baktın zamane uymadı sen uy zamaneye" diyen eyyamcı tavrın takipçisi olarak ahlâksızlar kervanına katılır ve diğer taraftan da ahlâk temsilciliği vazifesinde de, etrafı iğfâl ederek, berdevam olur. Son zamanlarda ilim hayatındaki ahlâk da umumî ahlâk seviyesiyle beraber hızla düşmekte ve haram-helâl mefhumları ilim hayatında da artık neredeyse, can çekişmektedir. Artık hak, her ne şekilde olursa olsun ele geçirilendir, hak edilen bir şey değildir. "Çok söz yalansız olmaz, çok mal haramsız olmaz" sözü artık hayatla kişinin arasından çıktığı için Türk cemiyeti iktisâdî zenginleşme yolunda daha hızlı adımlar atmaya başlamış ve kazanç hırsının dizginleri artık elden kaçmıştır. "Âr yılı değil, kâr yılı" veya "Yıl uğursuzundur", "Âr eden kâr etmez" gibi ayıplamalar artık bir medih hâline gelmiş bulunmaktadır. Bu, yirminci asırda Türk cemiyetinin geçirdiği en büyük tahavvüldür (değişim ve dönüşüm). Bu tahavvülün ilim hayatına ve bilhassa tarihçiliğe yansıması da çok dikkate değer bir mahiyet arz etmektedir. Bu meselede sadece bazı örnekler verilmeye çalışılacaktır.

Bu mevzuda mühim bir mesele ise usûlsüzlüğün hangi noktadan itibaren ahlâksızlığa dönüştüğüdür ki bu hususta karar vermek çok müşkül bir şeydir. Eğer bir usûlsüzlük bilmeksizin yapılıyorsa usûlsüzlük derecesinde kalabilir, şayet bilinerek yapılıyorsa ve bir tabiat hâline gelmişse ahlâksızlık derecesine yükselir. Tabiî buna da karar verecek olan yine de bizzat bu usûlsüzlük içinde bulunanlardır. Burada belki de en can alıcı eksiklik, cemiyetin her sahasında, bir usûl ve üslûptan mahrum olmasıdır.

2. Tarih ilminde ahlâkî davranışın kıstasları

Kendinden önce yapılanları ve tabiî yazılanları dikkate almak

her şeyden önce ilmin temel ihtiyacı ve mecburiyetidir. Aksi takdirde her defasında keşfedilmiş olanı yeniden keşfetmek gibi bir garabetten kurtulmak mümkün olamaz. Bu itibarla bilgi birikimi için de bu bir mecburiyettir. Daha önce çıkılmış ilmî yüksekliğin zirvesinde bulunmak isteyenlerin yapmaları gereken ilk şey ise bu zirveye beyin terleriyle katkıda bulunanların hakkını teslim etmektir. Bu, çoğu kere zannedildiği gibi, bir nezaket ve lütuf değil, doğrudan doğruya bir mecburiyet ve muhakkak ifası gereken bir borçtur.

Tarihte ahlâkî davranışın çok karışık ve anlaşılmaz bir tarafı da bulunmamaktadır. Burada yapılması gereken şey gayet basit ve sâde bir davranışla başkalarının ortaya koyduğu bilgilere ve yorumlara işaret etmek, yâni bu bilgi ve yorumları birer dipnota kavuşturmaktır. Bu dipnotlar yapılan yeni araştırmanın bir bakıma en geniş mânâsıyla bir kemâl ve değer hücceti sayılabilir. Dipnot dürüstlüğünden mahrum bir araştırmanın bu mazhariyete ulaşması mümkün değildir. Bu durumda itibarın er-geç kaybedilmesi kaçınılamaz bir kader olur. Yâni bir bakıma "kısa gün kârı" bahis mevzuu olacaktır. Uzun vâdede ilim de, âlim de kayıptadır. Her bilgi için gizli bir "nereden buldun" kanunu daima, görülmek istenmeyen gizli ve karanlık bir bölgede, gündemdedir. Foustel de Coulanges'ın ifadesiyle "Bir kâğıt parçası var mı?" suali gündemden hiçbir zaman kalkamaz.[206]

Tarihte usûle uygunluğun ilk maddî delili olarak dipnot, görülebilir ve ölçülebilir bir kıstastır ve aranması gereken ilk unsurdur. Ancak tarihçilikte belki de asıl usûlsüzlük tarihin ve bilhassa yakın tarihin istismar ve suiistimal edilmesidir. Bunun ölçülmesi ise daha zor ve karmaşık bir hâdisedir. Bilhassa siyasî bir dâva peşinde koşanların ilk istismar alanı tarih olmaktadır. Bu bakımdan tarihin haysiyetini ve şerefini korumak da yine, ne yazık ki bir kısmı meslek mesuliyetinden ve hassasiyetinden na-

---

[206] Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*, İstanbul, 1975, s. 136.

sipsiz olan, tarihçilere düşmektedir.[207]

Son zamanlarda büsbütün yaygınlaşan bir ahlâksızlık usûlü, eserler için bir umumî kitâbiyât vererek işi geçiştirmektir. Burada da ekseriya yapılan şey birkaç eseri yağmalamak, ancak, bir kabarık eserler listesiyle bu yağmayı gizlemektir. Çünkü bu kadar eseri görüp kullandığını iddia eden acelecilerin zaten yüzlerce eseri tetkik etmek gibi bir niyetleri de bulunmamaktadır. Bazen bu asgarî yağma usûlü bile takip edilmemektedir. Meselâ son zamanlarda Şerif Paşa hakkında yazılan bir hâl tercümesinde bir ansiklopedinin tarafımızdan yazılan maddesi hülâsa edilmiş, ancak maddenin ve yazarının ismi bile kitâbiyât listesinde yer almamıştır.[208]

Bazen de dipnotların nasıl ve niçin konulduğu bile anlaşılmamaktadır. Burada dipnotlar doğruların şahidi değil, yanlışların kendisini oluşturmaktadır. Bu durumda kaynağın görülüp görülmediğini anlamak da büsbütün zorlaşmaktadır. Birbirine aykırı bilgi ve görüş ihtiva eden kaynakların aynı dipnot numarasıyla gösterilmesi metni ve yazarını şüphe altında bırakmaktadır. Meselâ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1889'da kurulduğuna dair bir görüş için, kuruluşun 1895'de gerçekleştiğini ileri süren ve ispat eden bir makaleyi kaynak olarak diğerleriyle birlikte vermek mümkün değildir. Öyle anlaşıyor ki sayın

---

[207] Yakın bir zamanda "Bize nasıl kıydınız?" isimli bir filmde Erzincanlı bir Mevlevî şeyhi olan İbrahim Hakkı merhumun cesedi, İstiklâl Mahkemesi kararıyla asılıyordu. Böyle bir şeyin olmadığını yazmamız karşısında bu tarih cinayetini işleyenlerden ses-seda çıkmadı. Tabii tarihten ve milletten bir özür de dilenmedi. Bu yazı için: Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde*, İstanbul, 2001, s. 17-22.

[208] Bahattin Öztuncay, *Hâtıra-ı Uhuvvet*, İstanbul, 2005, s. 63. Öztuncay, sadece *Yapıtları ve Yaşamlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*'nin ismini veriyor. Hâlbuki aktardığı bilgileri Şerif Paşa maddesinin (İstanbul, 1999, C. 2, s. 586-588) yazarına (Ali Birinci) borçludur. Dipnot düşmesini bile bilmeyen yazarların bu kadar bollaşması yağmayı fiilen meşrulaştırmaktadır.

tez sahibi bilinenlere çok aykırı görüşler ileri süren bu makaleyi görmeden, bir zenginlik olsun diye, metnine eklemiştir. Çünkü makalenin ismi bile eksik yazılmıştır.[209]

Dipnotların bir vazifesi bilginin kaynağını işaret ise diğer mühim bir vazifesi de araştırmacının kendinden önce yapılanları değerlendirmesi ve ciddiye aldığını göstermesidir. Hiçbir araştırmacı bu meselede keyfî davranmak ve kendi kanunlarını koymak gibi bir imtiyaza sahip değildir ve bazı dolambaçlı yollarla da olsa bu şekilde bir kısım çalışmaları yok sayamaz. Esasen her çalışmada asgarî üç ana kaynak topluluğu bahis mevzuudur:

1. Arşiv kaynakları ve elyazması eserler,
2. Daha önce basılmış kitaplar ve yazılar,
3. Vakitli neşriyat, yâni gazeteler ve mecmualar.

Araştırma bu üç ayaktan hiçbirini ihmâl etmemelidir. Bu malzemelerden bir kısmını görmemenin bir mazereti olamaz. Meselâ Şükrü Hanioğlu gibi İttihat ve Terakkî'nin biricik mütehassısı sayılan bir ilim adamının bu cemiyetin kuruluş çalışmalarını ve kuruluş tarihini ilk defa doğru bir şekilde ortaya koyan bir yazıyı[210], sadece eski yazı kaynakları kullanmak bahanesiyle, görmezlikten gelmesi de ancak araştırmalarındaki manevî seviyenin çok düşük olmasından doğmaktadır.[211]

3. Tarihte usûlsüzlük ve ahlâksızlık meselesi ve hudutları

Tarihte çıraklık devresinde bilgisizlikten doğan usûl yanlış-

[209] Yeni çıkan bir doktora tezinde (*Ali Fethi Okyar*, Ankara, 2005, s. 39, dn. 166) bu dipnotlu yanlış ilk bakışta dikkati çekmektedir.

[210] Ali Birinci, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu ve İlk Nizamnâmesi", *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2001, s. 45-62. Bu yazımıza herhangi bir itiraz gelmemiştir.

[211] M. Şükrü Hanioğlu, *The Young Turks in Opposition*, New York-Oxford, 1995, s. 374. Burada yayınladığı nizamnâmenin eski yazı metnini dostum İsmail Kara vasıtasıyla bizden almıştı.

lıklarını veya eksikliklerini ahlâksızlık olarak isimlendirmek doğru değildir. Burada doğrudan doğruya bilerek yapılmış ve devamlılık kazanmış usûlsüzlük ahlâksızlık olarak isimlendirilmektedir. Bununla beraber bu iki fiil arasındaki hududu tam olarak tefrik edebilmek de her zaman mümkün değildir. Belli bir müddet bir mesleği icra etmiş kişilerdeki bilgi eksikliğinden doğan bazı usûl hatalarının da belli bir noktadan sonra ahlâkî bir mahiyet kazandığını söylemek mümkündür. Hele yüksek lisans ve doktora tezi idare etmekle öğünen tarihçilerin, temel kaynaklar ve neşriyat hakkında çok az bir bilgi ile tez yaptırmaları bu meyanda bir örnek olarak verilebilir.[212] Kısaca bir ilim dalında ve tabiî bu arada tarihte tez yaptırmak demek belli bir derecede de iddia sahibi olmak demektir. Bu işin ilk adımı ise tez yaptırılan sahadaki eserleri ve makale türünden diğer neşriyatı da asgarî değil, âzamî derecede tanımak mecburiyetinin gereğini yerine getirmekle olur. Bu yapılmadığı takdirde müritlik geleneğinin bir devamı olarak mümkün olduğu kadar çok kişiye tez yaptırarak bununla öğünmek ve mürit sayısını artırmak, mürşit için bir kazanç olsa bile, ilim ve cemiyet için büyük bir kayıptır. Bu türden mürşitlerin ilme en büyük katkıları, kendileri gibi mürşitler yetiştirmek şeklinde tecelli edecektir. Burada ilimde eserlerin değil, içi boş unvanların ve şahsiyetlerin saltanatı inşa edilmiş olmaktadır. Kısaca “At ölür meydan kalır, âlim ölür unvan kalır” şeklinde ifade edilebilecek bir felâket ve fecaat, hatta rezalet bahis mevzuudur.

Başka meslektaşlar da faydalanır diye arşiv vesikalarının numaralarını farklı bir şekilde verip bunu önsözde ifade etme

---

[212] Son zamanlarda Abdullah İslâmoğlu imzasıyla: *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908-1913* (İstanbul, 2004, 203 s., Gökkubbe). Bu kitapta II. Meşrutiyet muhalefetine dair tek doktora çalışması (Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, İstanbul, 1990, 300 s., Dergâh Yayınları) zikredilmektedir. Neşriyat takip etmeden tez yaptırmak telif değil, ilmin telefi olmaktadır. Bu ahlâkın da telefidir tabii.

cür'etini ise anlamak normal zekâların başarabileceği bir ilmî keşif değildir. Bu keşfin umumî bir kabûl görmemesi ise en büyük teselli kaynağı olacaktır.[213]

4. En büyük ahlâksızlık: Tembellik

Açık söylemek gerekirse bir cemiyette en büyük ahlâksızlık herhangi bir meslek mensubunun işini asgarî bir ciddiyet ve itina ile yapmamasıdır. Bütün diğer ahlâksızlıkların da cemiyete uzanan bir tarafı olsa bile işini doğru-dürüst yapmamak, içinde yaşanılan cemiyete yapılacak en büyük kötülüktür. İşini yapan her insan, mesleği ne olursa olsun, cemiyete bir katkıda bulunuyor demektir. Burada mesleğin ne olduğu hiç de mühim değildir. İşini yapmayan bir insanın ise mevkii yükseldikçe etrafına yaptığı kötülük de bununla mütenasip olarak büyür. Tabiî işini doğru yapan insanların cemiyete katkıları da mevkileriyle doğru nispette olacaktır.

İlimde ve tarihte de en büyük ahlâksızlık tembelliktir. Burada ilk kast edilen şey derslerin fiilen hocası tarafından yapılmaması ve yerine araştırma görevlilerini sokup profesör tarifesiyle ders ücreti alınması gibi bir ilmî bir usûlsüzlük ve haksız kazanç elde etme şenaati içinde olmaktır. Bu vesile ile hatırlatmak gerekirse iki şeyin vekâleti olmaz, bizzat ifası gerekir. Bu iki hizmetin bir hocalıktır. Bu itibarla ders bir tarihçi için de mukaddes bir vazife sayılmalıdır ve tedris iki vazifeden biridir. Diğer vazife ise tetkiktir. Kalıcı ve ilme daha büyük katkı olan bu türden çalışmalardır.

Burada bir hususu gözden kaçırmamak gerekir. Bu da tez

---

[213] *"Kullanılan arşiv belgelerinin bazılarında dosya ve vesika numaraları farklı verilmiş ve bununla bilim hırsızlığının önüne geçilmek istenmiştir. Bu uygulamamız işin özünde bir aksaklık oluşturmaktadır."* Bu ifade için: Erdal Aydoğan, *İttihat ve Terakki'nin Doğu Politikası*, İstanbul, 2005, s. 12. Tüyler ürperten bu itirafı yorumlamak mümkün olmadı. Ekler, nu. 18, s. 340

nevinden araştırmalardır ve asıl ilmî çalışmadan, bunların dışında yapılanlar anlaşılmalıdır. Çünkü bu türden çalışmalar zaten maaşın devamlılığı için mecburî olanlardır. Bir üniversite mensubunun bunları yapmama imkânı zaten bahis mevzuu değildir. Şayet böyle bir imkân verilseydi, herhâlde bunların da büyük bir kısmı yapılmayacaktı. Bir tarihçinin, ancak bu mecburî mesaisinin dışında, kanunî ve akademik bir mecburiyet olmaksızın yazıp neşrettikleri ilmî değerini ve heyecanı tartmak için ölçü olabilir. Günümüzde üniversitelerimizde tek bir satır neşretmeden profesör olma marifetini ve kerametini gösterenler bulunmaktadır. Tabiî zorakî yazmış olduklarını unvanları kazandıktan sonra günahları gibi bastırma cesareti gösteremeden saklamaları da ayrıca çok dikkate değer bir keyfiyettir. Burada çok zor olan bir mesele bu gibilerin mi, yoksa bunların jürilerinde bulunanların mı daha ahlâksız olduklarına karar verebilmektir. Meseleyi şöyle de ifade edebiliriz: Bu şekilde ahlâksız müritleri mürşitliğe yükseltenler müritlerinden daha ahlâklı sayılamazlar. İlmi koruma ve haleflere örnek olma vazifesi ve mesûliyeti göz önüne alındığında mürşitlerin, ahlâksızlıkta önder ve daha mesûl ve tabiî daha ahlâksız oldukları ortadadır. Ancak bu şekilde mürşitler devlet ve üniversite kesesinden kendilerine prof. unvanlı müritler yetiştirirken, ilme de memlekete de yazık olmaktadır.

Çok az imkânlı tabakalardan gelen ve bir türlü tatmine kavuşturulamayan birçok duygusu ve ihtirası bulunan ilim mensuplarının servet kazanmaktan daha mukaddes hedeflere sahip olmaları, kısa vâdede, pek mümkün görünmüyor. Dershanelerde ve başka yerlerde kazanma işini bırakarak ilmi ciddiye almaları için bir sebep veya derunî duygunun bir işareti istikbâlde dahi bahis mevzuu değildir. Cemiyet hayatında asgarî bir mesai ile yaşamak mümkün olduğu gibi ilim hayatında da asgarî bir mesai ve ahlâk seviyesi ile barınmak mümkündür ve fazla bir çalışmanın veya ahlâkî davranışın da gereği yoktur. Çalışmanın

ve ahlâklı olmanın da bir takım oyunu olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Eğer bir insan çalışmamayı tercih ediyorsa bunun imkânlarını kurumunda fazlasıyla bulabilir. Hiç çalışmadan emekli olan binlerce vatandaştan biri de kendisi olabilir. Şayet çalışmaktan yana ise bu ancak kendi arzusu ve iradesi ile sınırlıdır.

5. Tarih araştırmalarında lâübâlilik ve ciddiyetsizlik

Hiçbir araştırmacı, meslektaşlarını ve okuyucuları hafife almamalıdır. Tarihte uzun vâdede hiçbir kötü mal iyi olarak tescil edilemez. Meselâ kısa vâdede kabûl edilen bir çalışmanın er-geç gerçek değerine inmesi muhakkaktır. Çünkü hiçbir akademik unvan veya şöhret bir eserin tarihe tescili için kâfi gelmez. Eserlerde ilk değer unsuru ciddiyet ve iyi niyetle gösterilmiş gayrettir. Halide Edip Adıvar'a şiir yazdıracak derecede düşük bir ciddiyetin semeresi olan bir eserin ilim için kazanç olduğunu söylemek mümkün değildir.[214]

Zaten, kitap olarak çok az kaynağın bulunduğu bir mevzudaki araştırmada bu dar kadrolu kaynakları bile göremeyecek kadar az gayretli ve dikkatsiz bir doktora tezi de yine bir tarih araştırması sayılamaz. Doktora tezi niyetine verilen (*Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Hale Şıvgın, Ankara, 1989, 190 s.) isimli kitap birkaç bakımdan bir felâket ve fecaat manzarası sergilemektedir. Burada yazar (şimdi profesör) YÖK kayıtlarından anlaşıldığına göre aynı mevzudaki yüksek lisans tezini (YÖK, tez nu: 1345) doktora tezi olarak tutturmuş, görmediği birçok gazeteyi (s. 187) taradığını beyan etmiş, kaynak seçiminde eline ilk gelen sadeleştirilmiş baskıları (s. 189) kullanmış ve Trablusgarp hakkındaki en mühim kitaplardan ikisini ise aramak zahmetine katlanmamıştır.[215] Tabiî burada asıl

---

214 Bu şiir için: İsmail Doğan, *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul, 1991, s. 59, dn. 83.

215 Bu iki kitap: 1. Ebü'l-Muzaffer Recep, *Trablusgarp Ahvâli*, İstanbul, 1327, 125 s.; 2. Ertuğrul, *Muharebe Mektupları*, İstanbul, 1328, 176 s.

mesuliyet, isimleri tezin girişinde bile kaydedilmemiş olan, jüri takımındadır. Çünkü bu takımlar ilme seviye kazandırabilecek tek çare ve reçete olabilecek iken, ne yazık ki ilmin yerlerde sürünmesinin de tek müsebbibi olmaktadırlar. Çok mühim başka bir mesele ise bu tezin bir resmî kurum (Atatürk Araştırma Merkezi) tarafından basılmış bulunmasıdır. Bu gibi tezlerle doktora ve diğer unvanları aparanlar hiç değilse bunları bastırmama basiretini göstermelidirler. Çifte kâr peşinde koşmak başka bir Şark kurnazlığıdır ve tehlikelidir ve "Deveyi yardan uçuran bit tutam ottur." Bu gibi imtiyazlı ilim adamlarıyla karşılaşan jürinin de elinden pek bir şey gelmemekte, cehaletleri veya kötü niyetleri sayesinde bu gibi seviyesiz çalışmalar tezler hâlinde tarih meydanını teşrif etmektedir. Edebiyat sahasında da ciddiyetsizliğin birçok örneğini bulmak mümkündür. *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu* (Durali Yılmaz, Ankara, 1990134 s. Kültür Bakanlığı yayını) isimli çırpıştırma bir edebiyat doktora tezi ile unvan almaktan daha yıkıcı bir hareket, bu gibi tezleri bastırıp yayarak, insanların ilme olan inançlarının tahrip edilmesi ve çok vasıfsız örneklerin piyasaya sürülme cüretini artırmasıdır.[216]

Araştırma niyetine arşivden birkaç vesikayı veya başka resmî neşriyatı kitap hâlinde bastırıp meslektaşların huzuruna çıkarma alışkanlığı da bir hayli yaygınlaşmıştır. Burada çok az emekle, kütüphanelerde çalışmak ve neşriyatı takip etmek zahmetinden kaçarak, eser ve unvan sahibi olmaktan fazla bir şey bahis mevzuudur. Bu gibi bir usûl ile derlenen eserlere muhatap kılınan meslektaşlara da "Size bu kadarı yeter de artar bile, bu eserlerimiz hakkında birer güzel yazı yazarak dostumuz ve kıymetli birer meslektaşımız olduğunuzu gösterin ve yaramazlık yapmayın" haberi gönderilmiş olmaktadır. Meclis-i Mebusan zabıtları TBMM tarafından neşredildikten sonra bu gibi çırpış-

---

[216] Bu çırpıştırma kitabı, her ne hikmetse, daha sonra Ötüken Yayınları da basmıştır.

tırmalar ortalığı doldurmaya başlamıştır.[217]

İlimde en nâdir görülen kurnazlık kötü tezleriyle ilim sahasına girip yükselmeyi (!) başaranlar, ama bu tezlerini neşretmeme basiretini gösterenlerdir. Bunların ilme yaptığı tahribat, diğerlerine göre, daha az seviyede kalmakta ve hiç değilse mallarının değerini veya daha doğrusu değersizliğini zımnen kabûl etmiş olmaktadırlar. Bu gibi tezlerden bir kısmı takım çalışmasıyla çok kısa bir zamanda çırpıştırıldığı için, zaten hiçbir zaman, neşredilemeyecekleri açıktır.

Bu ciddiyetsizlik ve lâübâlilik zaman zaman çarpıcı yorumlar şeklinde de tezahür edebilmektedir. Ermenistan ile 2 Aralık 1920'de Türkiye arasında imzalanan Gümrü anlaşması için bir ilim adamının yaptığı yorumlar bunun en dikkate değer örneğini teşkil etmektedir:

"Bir çeşit sömürge antlaşması şeklinde nitelenebilecek antlaşmayla Ankara yönetimi bir yandan Ermenistan'a Sevres ile kendisine bırakılması öngörülen tüm topraklardan vazgeçmeyi kabûl ettirirken, diğer yandan Ermenistan'a kendi Sevres'ini dayatıyordu: Sınır Türkiye'nin istediği biçimde saptanıyor, Ermenistan ordusu sınırlandırılıyor, Türkiye'ye gerektiğinde müdahale hakkı getiriliyor, ülkenin kara ve demiryollarına el konuluyordu."[218]

---

[217] Bu gibi kitapların en tipik örnekleri için: Ayfer Özçelik, *Kimliğini Arayan Meşrutiyet*, Denizli, 2001, 430 s. 100 adet basılmıştır. Aynı yazar, *Sahibini Arayan Meşrutiyet*, İstanbul, 2001, 397 s. Bu iki kitapta da sayın meslektaş işi çok kifayetsiz bir kitâbiyât ile, çok az emekle bitirmiştir. Bu gibi kitapları basma ve neşretme cesaretini anlamak mümkün değildir.

[218] Bu metinden Prof. Dr. Hikmet Özdemir bir TV konuşmasında da bahsetmiştir. Yorumların garipliği bir tarafa sayın ilim adamı antlaşma ile anlaşmanın farkından habersiz olduğu için anlaşma yerine antlaşmayı kullanmıştır. Yazı için: Erel Tellal'ın yazısının basıldığı bu kitap (*Türk Dış Politikası*, İstanbul, 2001, C. 1, s. 171) Başbakanlık Tanıtma Fonu ile Kültür Bakanlığı tarafından da desteklenmiştir.

6. Hazırlayanlar ve sadeleştirenler meselesi

İlimde yazanlar ve gerçekten büyük emeklerle eser ortaya koyanlar ile ilmin kazancını ve şöhretini elde edenler çoğu kere farklı kişiler olabilmektedir. Kütüphane ve arşivlere uğramadan eser sahibi olanları bir bakıma ilmin ve ortaya konan aslî eserlerin pazarlamacıları olarak görmek mümkündür. Hele belli derecede şöhret sahibi olmayı başardıktan sonra bu pazarlama işi daha kolay ve kazançlı olmaktadır.

Bütün mesele para kazanmak fasit dairesi içinde dönüp dolaşmakta ve kitap ve tarih basit bir kazanç kapısı olarak görülmektedir. Son senelerde sırf kazanma hırsı için hatıralar çeşitli isimler (Şemsettin Kutlu, Rauf Mutluay, Alpay Kabacalı ve Sami Önal) tarafından ziyan edilmektedir. Bu gibi metinlerin yazıldıkları Türkçenin ve kullandıkları lügatçenin de bir kültür zenginliği olduğu görülememektedir. Hele meslekten bir kişi olan Sami Önal'ın başkalarının, meselâ Sadettin Paşa'nın (İstanbul, 2004 166 s. Remzi Kitabevi) hâtıralarına yazar sıfatıyla nasıl imza atabildiğini anlamak ve yorumlamak imkânsızdır.[219] Hemen ifade edilmesi gereken bir acı gerçek ise tarihin basma veya baskıya hazırlama imkânlarını elinde tutan cehalete karşı çaresizliği ve kurban olmaktan kurtulamamasıdır.

Son zamanlarda askerî şahsiyetlere ait hâtırat kitaplarının da sadeleştirerek basılması fikrinin ortaya çıktığı ve neşriyata başlandığı bilinmektedir. Tabiî bu şekilde basılan hâtırat metinlerinin de tarih için bir kazanç olmadığını ve ancak kaynak israfı sayılabileceğini ifade etmek gerekiyor.

Bu meselede ilk akla gelen rakipsiz isim ise genç yaşta romancı olarak kendini şöhret yapmayı başaran Sadık Yalsızuçanlar olmaktadır. O, başkaları ve bilhassa Kilisli Rifat Bilge (1873-1953) tarafından bilhassa Farsça'dan çevrilen İslâm klâsiklerini (meselâ *Gülistan* ve *Bostan*) yeni baştan sadeleştirip kısaltarak

---

[219] Bu türün neşrindeki usûlsüzlükler için: Ali Birinci, "Canlanamayan Hâtıralar", *Müteferrika*, Sayı: 27 (Yaz 2005), s. 73-88.

yayına hazırlamakta ve bu arada pek de merak etmediği mütercime, bu kitapları tercümesinden dolayı, teşekkürlerini sunmaktadır. Tabiî maksat bu eserleri "Müslümanlara tanıtmak ve okutmaktır. "Hizmet olsun" sözü burada ticaret olsun ve kese dolsun mânâsında yorumlanmalıdır. Timaş isimli bir yayınevinin bastığı bu gibi kitapların büyük bir kısmı ise bu gibi usûlsüz, kanunsuz ve haksız bir tasarrufla kitapçılık âlemini teşrif etmektedir. Yine son zamanlarda İbrahim Refik (soyadı Atay imiş) müstearı altına sığınan birinin yazdığı kitaplar da tam bir derleme ve zaman zaman da başkalarının eserlerini aparma faaliyetinin ürünü olarak kitapçı raflarını doldurmaktadır.[220] Bu gibi neşriyatın en büyük sermayesi oluşturdukları gafil, saf ve kitap seçme marifeti olmayan okuyuculardır. Son zamanlarda Şark klâsiklerini "hazırlayan" adı altında İskele Yayıncılık da yağmalamaya başladı ve ilk darbeyi *Kelile ve Dimne'ye* (2005, 348 s.) vurdu ve ahlâkı müdafaa eden en büyük Şark eserlerinden biri de ahlâksızlığın kurbanı oldu.

Bu meyanda edebiyat tarihi sahasına giren bazı edebiyat araştırmacılarının tezleri de ciddiyetten çok uzaktır ve edebiyat için bir katkı bahis mevzuu değildir. Zaten maksat da ilim değil, görüldüğü kadarıyla, bu eserler üzerinden unvan devşirmektir. II. Mahmut devrinin ünlü sadâret müsteşarı Hâlet Efendi'nin divanına yazılan giriş tam bir felâket numunesidir. Sayın araştırmacı Doçent Dr. İbrahim Çetin Derdiyok, merak edip devrin tarihlerine (Mütercim Âsım, Şânîzâde, Cevdet ve Lûtfî) bakmadan, çok sıradan ve sığ bir inceleme ile *Hâlet Efendi Divançesi*'ni (Seyhan, 2005, 109 s.) neşretmiştir. Kitapta ilk defa rastlanan "deniz tercümanı" (s. 1, Bahriye Tercümanı olmalı) gibi mefhumlar da bulunmaktadır.

Son büyük Dîvan şairlerinden İzzet Molla (1785-1829) da bu

---

[220] Bu müstear isimli aparmacının vukuatlarından biri için: Ahmet Hamdi Güler, "İyi İntihâller İbrahim Tevfik Bey", *Türk Yurdu*, Sayı: 167 (Temmuz 2001), s. 53-56.

arada "popüler neşir" adı altında heba edilmiştir. Molla, "popüler" şair değildi ki divanı popüler şekilde neşredilebilsin. Bu "popüler neşir" ne mânâya geliyor belli değildir. "Bu kadarla yetinin, fazla ciddiye almayın mı denmek isteniyor acaba? En büyük *felâket* ise, Dîvan geleneğinde pek görülmeyen bir şekilde dîvanına hususî olarak bir isim *(Bahar-ı Efkâr)* veren Molla'nın hâtırasına bir hürmetsizlik olarak farklı bir isim (*Hazâna Sürgün Bahâr*, Haz. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, İstanbul, 2005, 767 s.) verilmiş olunmasıdır. Böyle bir tasarrufu bir, daha doğrusu iki edebiyatçının nasıl yapabildiğini anlamak akla uzak bir ihtimâldir. Bu kadar tuhaflık ancak bir takım çalışması ile başarılabilirdi ve böyle de yapılmıştır.[221] Çarpıcı ve toz kaldırıcı isim meraklıları kendi yazdıklarına bu gibi isimler vermeli, başkalarının eserlerini ise kendi isimleriyle baş başa bırakmalıdırlar.

Araştırmaların zaaflarından biri de mevzu veya kişilerin yeterli bir ciddiyet ve dikkatle araştırılmayıp ziyan ve istismar edilmesidir. Bu neredeyse bütün ilim hayatımıza hâkim bir kurnazlıktır.

7. Tarih yayıncılığında ahlâk meselesi:

"Tarih her zaman satıyor" diyen yayınevlerinin tek hedefleri kazanç olunca bunun zararı tarihe, tarih okuyucularına ve tarihçilere dokunmaktadır. Çok zararlı bir neşir faaliyetiyle tarihçiliğe katkıda bulunan yayınevleri bilhassa yayıncılığın daha alfabesinde sınıfta kalmaktadırlar. Her şeyden önce bilhassa tercümelerde dürüst davranmayan yayınevleri bastıkları kitapların aslî isimlerini bile yazmamakta, daha önce yapılmış tercümeleri biraz değiştirerek, yeni mütercimlerin adıyla, basmaktadırlar. Bu arada müşterileri avlamak için eski ve tanınan isimlerini

---

221 Tenkidi için: Ali Emre Özyıldırım, "İzzet Molla'nın Hazana Dönen Baharı: Bahâr-ı Efkâr'ın Popüler Neşri Üzerine", *Virgül*, Sayı: 102 (Aralık 2006), s. 32-33. Ozan Yılmaz'ın bu tenkid üzerine savunması aynı derginin 104. sayısında yayınlandı.

daha çarpıcı hâle sokmak maksadıyla değiştirmektedirler. Bazen de iki ayrı yazarın birbirine yakın mevzudaki kitaplarını tek kitap olarak basan yayınevleri gerçekten de tarihi heba etmektedirler. Bu yayınevlerinin ilk akla gelen örneği Örgün Yayınevi'dir. Son zamanlarda Daha önce Babaeskili Hüseyin Rahmi (Apak) tarafından çevrilmiş olan *Anadolu'nun Taksimi* (İstanbul, 1926, 418 s.) isimli eser bu yayınevi tarafından *Türkiye'nin Parçalanması ve Rus Politikası* (2004, 531 s.) adıyla ve Ö. Andaç Uğurlu imzasıyla basılmıştır. Yine bu yayınevi sayesinde Henri See ile André Joussain müşterek eser (*Tarihte ve Günümüzde İhtilâl ve Diktatörlük*, 2005, 572 s.) verme imkânına kavuşmuşlardır. Yayıncılarının okuyucuları bu derece cahil yerine koyma cesaretini ve cüretini sergilemeleri cidden meraka değer bir keyfiyettir.

Remzi Kitabevi gibi bir zamanların en mühim kitap yayıncılarından biri de son zamanlarda hâtıra türünden kitapları hep sadeleştirerek, yâni tarihin malzemesi olmaktan çıkararak basmakta, bu arada yüzlerce şahıs ve coğrafya ismi için, gelişen bilgisayar imkânlarına rağmen, bir indeks bile koyma zahmetine katlanmamaktadır.[222] 1960'lı senelere kadar bastıkları kitapların güzelliği artık bir efsane olmuş durumdadır. Her metin yeni ve ruhsuz bir ifadenin kılıcı altından geçirilmektedir. Sanki hâtıratları sadeleştirenlerin, Türkçeyi, yazanlardan daha iyi tasarruf ediyorlarmış gibi bir eda takınmaları da tam bir hezeyan manzarasıyla sırıtmaktadır. Bu gibiler çok marifetli iseler kendi hâtıratlarıyla meydana çıkabilirler.

Yine son zamanlarda yakın tarihimize dair kıymetli hatıraları

---

[222] Son zamanlarda meslekten tarihçilerin de hâtırat metinlerini sadeleştirerek bastıkları görülüyor ki bu, tarihçiliğimiz için gerçek bir felâkettir. Bir örnek olarak: *Ali Cevat Borçbakan'ın Hâtıraları* (Yayına hazırlayan: Doç. Dr. Saime Yüceer), Bursa, 2005, 282 s., Uludağ Üniversitesi Yayınları. Bu kitapta nezâret isimlerinin bile sadeleştirilmesini anlamak mümkün olmamıştır. Aslî metnin yeniden basılması gerekmektedir.

basan Dünya Kitap yayınları, bir taraftan çok gereksiz yere bunları sadeleştirirken diğer taraftan da insanı isyan ettirecek çok fahiş fiyatlarla bunları piyasaya sürmektedir. Burada tarih merakının istismarı ve kazanca tahvil hırsı bütün çıplaklığıyla sırıtmaktadır.

Dünya tarihine dair dikkate değer kitapları tercüme ettirerek basan Aykırı Yayıncılık ise Türk okuyucusuna bu kitapların kitâbiyât listelerini çok görmekte ve bunları roman gibi, dipnotsuz ve kaynaksız bir şekilde basmaktadır.

Çok kısa bir müddet içinde tarihe dair güzel eserler basan Kitap Yayınevi ise bazen indeks koymakta, bazen, indeks bir yana, bir içindekiler listesi (Miss Pardoe, *Şehirlerin Ecesi İstanbul*, İstanbul, 2004, 543 s.) bile koymamaktadır. Bu kitabevinin mütercimlerinde bir Türkçe zevki de bulunmamaktadır. Şu anda yayınevlerinde basılan tercüme kitaplarda en sıradan coğrafî terimleri bile bilmeden -meselâ Nederland'ı (Pays-Bas) "alçak ülkeler" (bereket aşağılık dememişler) şeklinde- tercüme eden mütercimlerimiz, kitapları tercüme niyetine katletmektedirler. Bir ecnebî lisanını ne derecede bildikleri belli değilse de yeteri kadar Türkçe bilmedikleri açıktır.[223]

Bu meselede son bir söz olarak şu söylenebilir: İndeks koymayacak yazar ve yayınevleri bu tür kitapları basmamalıdır. Çünkü indeks kitabın namusu ve haysiyetidir. Ciddiyetinin ilk delilidir. Güzel kitap bastığı hüsnü zannı içinde bulunanların görmeleri gereken ilk gerçek budur. Üstelik indeksin kitabın sadece ilmî değil, aynı zamanda ticarî imkânını da artıracağı açıktır.

Kitapları güzel basmak isteyenler kendilerinden başka yayınevlerinin bastıkları kitaplara da bir nazar atfedebilirler. Kitabevleri, Kazım Taşkent dizisi (Yapı Kredi Yayınları), Kitabevi ve Dost Yayınları'nın iplik dikişli kitapları gibi kitap basabilirlerse

---

[223] Bu tercüme şaheseri garabetler için: Eric Hobsbawn, *Sermaye Çağı* (çev: Bahadır Sina Şener), Ankara, 1998, s. 50; A.y. *Devrim Çağı* (çev. B. S. Şener), Ankara, 1998, s. 27, 202.

bu işi başardıklarına inanabilirler. Bunun dışında bastıkları kitap değil, eskilerinden biraz daha düzgün ders notu teksirlerdir.

Doğrusu kitap neşriyatında zaman zaman resmî kurumların da icraatını anlamak mümkün olmuyor. Meselâ hâlâ büyük ihtiyaç olan Türkiye'nin milletlerarası andlaşmalarına dair İsmail Soysal'ın kitabının (*Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt. 1920-1945, Ankara, 1989, 703 s.) Türk Tarih Kurumu tarafından bu hâliyle basılması tarihe karşı işlenmiş bir usûl cinayetidir. Çünkü bütün andlaşma metinleri sayın tarih heveskârı emekli büyükelçinin, yetmiş yaşından sonra gönül verdiği uydurukça satırı tarafından doğranmıştır. Bu cinayetin çok dikkate değer tarafı da iki ciltlik kitabın birinci ve ikinci ciltlerinin basıldığı aralıkta bile sayın büyükelçi uydurmacılıkta mesafe kat ettiğinden dolayı kitabın ikinci cildinin ismi bile bu ilerlemeden nasibini almış ve farklılaşmıştı (*Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları*, Cilt. 2, 1945-1990, Ankara, 1991, 831 s.). Avrupa kültüründe bu gibi bir icraatın örneğini bulmak mümkün müdür?

8. Tarihte intihâlin örnekleri

İntihâlin en kısa ve açık tarifi bir mehazdan, dipnot düşmeden, yâni hakkını teslim etmeden bilgi aktarmaktır. Popüler eser gerekçesi böyle bir haksız tasarrufun vesilesi olamaz. Bu gibi eserlere intihâl yoluyla bir kitap yazdıktan sonra bir bibliyografya eklemek de çıkar yol değildir veya intihâli gizlemeye yarayan bir usûldür. Çünkü birkaç eseri naklederek kitap yazanların yaptıkları şaşırtma hareketinin ilk örneklerinden birincisi bol kitaplı bir bibliyografya eklemek olmaktadır. Nitekim müntehillerden bazıları, meselâ Y. Öztuna bu asgarî nezakete ve gizleme harekâtına bile ihtiyaç duymamaktadır.

A. İntihâlcilerin önderi Yılmaz Öztuna'nın eserleri ve tarihçilik ahlâkı

Bektaşî bir derenin kenarına oturmuş, çamurdan insan yapıp

yapıp kenara koyuyormuş.[224]

"Ne yapıyorsun?", diye sormuşlar.

"Ne olacak", demiş, "rızkını vermedikten sonra yap yap meydana bırak."

Bu söz başka bir fikrin de ilham kaynağı olabilir ve şöyle de denebilir:

"Ne olacak, dipnotsuz olduktan sonra yaz, yaz; neşret."

Bu iş için her şeyden önce büyük ve karşı konulmaz bir şöhret olmak ve bunu yazarlık yâni intihâlcilik yolunda kullanmak gereklidir. Burada şöhret vasıtasıyla kalemin hükümranlığı ve derebeyliği kurulmaktadır. Kısaca artık 'malın kalitesi değil, markası' iktisadî kanununun bir gereği olarak, ehemmiyet kazanmakta ve satılmaktadır. Bütün iş marka hâline gelebilmektedir. Böyle bir şöhrete kavuştuktan sonra da meselâ Sultanzâde Mehmet Sabahattin Beye de, hiçbir mehaz ve delil göstermeksizin (Y. Öztuna, *a.g.e.* 1996, C. II. s. 585, 684) "İngiltere'nin ajanı" demek imtiyazını elde etmek mümkün olmaktadır. Doğrusu başkaları hakkında bu derece rahat bir tavırla bu gibi hükümler verebilmenin usûlünü ve sırrını keşfetmek bir gün mümkün olursa tarih ilmi büyük bir merhale kaydedecektir.

Türkiye'de büyük müzikolog ve "anadan doğma tarihçi" olarak ortaya çıkan Yılmaz Öztuna'nın denebilir ki hemen hemen bütün eserleri tarih usûlü ve daha doğrusu tarihçilik ahlâkı bakımından çok dikkate değer bir keyfiyet arz etmektedir. Hiçbir eseri bir bütün hâlinde bir usûl dairesinde yazılmamış bulunan Yılmaz Öztuna, başkalarının büyük zahmetlerle ve bir ömür boyu çalışarak ortaya koymuş oldukları eserleri, arzu ettiği şekilde ve derecede ve tabiî keyfince, nakletmekte, bu gibi eserler için bir umumî kitâbiyât verme zahmetine bile katlanmamaktadır. Diğer taraftan da kendisinden alınan bilgilerin en küçük miktarı için bile bir ücret, bazen de imzasının konulmasını, çok

---

[224] Bu fıkrayı merhum Sabri F. Ülgener'in *Millî Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme* (İstanbul, 1966, s. 7) kitabında okuduğumu hatırlıyorum.

açık bir ifade ile talep etmektedir.[225] Bütün ömrü boyunca intihâlde bulunan Öztuna'nın ünlü eseri *Devletler ve Hanedanlar* (Ankara 1989, Cilt: II, 1198 s.) isimli eserinin de tamamen bir intihâlden ve hem de çok hızlı ve dikkatsiz bir intihâlden ibaret olduğuna dair yazılan ve daha sonra bir kitapçık hâlinde basılan yazılarda örnekler verilmişti. Bu kitapçıkta işaret edilen yanlışlarını büyük bir pişkinlikle tashih etmiş, ancak yine kaynak göstermemiş ve inatla intihâl edebiyatına yeni katkılarda bulunmuştu. Masa başı çalışmalarıyla başkalarının bir ömür boyu göz nuru dökerek yazdıklarını kendi ismiyle ve şöhretinin damgasıyla pazara süren Öztuna'nın bu intihâllerinden örnekler vererek meseleyi biraz daha vuzuha kavuşturmak mümkündür. Daha önce basılan bir araştırmada Öztuna'nın bilhassa Mehmed Süreyya merhumun *Sicill-i Osmanî* isimli ünlü terâcim-i ahvâl kitabından iktibaslarına ve aparmalarına dair birçok örnek verilmişti.[226] Bu araştırmamızda ise esas itibariyle sadece bizim araştırmamızdan yaptığı intihâllere dair örnekler verilecektir.[227] Bunu takiben diğer birkaç örnek de başka eserlerinde yaptığı intihâller için gösterilecektir. Öztuna'nın sadece bizim kitabımızdan iktibasen kitabının 2. cildinin 2. (Ankara, 1996, 1224 s. Kültür Bakanlığı yayını) ve dolayısıyla yine Kültür Bakanlığı ta-

---

[225] Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'inde (Ankara, 1970, 1439+118 s.) musikî terimleri Öztuna'dan alınmış ancak eseri bibliyografyada (s. VII) gösterilmişti. Buna rağmen Öztuna telif ödenmesi veya ikinci yazar olarak esere isminin konması teklifinde bulunmuştu: "Telif haklarına saygı istiyoruz", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11 (Kasım 1976), s. 4-7.

[226] Y. Öztuna'nın aparma ve aktarmalardan ibaret kitabının sadece ikinci cildi için *Polemik* (Sayı: 1-9, 1992-1993) mecmuasında bir dizi yazı yazmış ve bunları daha sonra bir kitapçık hâlinde (*Müverrih-i Mâder-zâdın Fülânnâmesi,* İstanbul, 1994, 87 s.) 250 adet bastırarak birini de müşterek dostumuz Yücel Hacaloğlu vasıtasıyla kendisine göndermiştik.

[227] Bu risâlemizin yeni baskısı *Tarih Yolunda* (İstanbul, 2001, 270 s.) içinde (s. 184-250) basılmıştır. Atıflarımız bu yeni baskıya yapılmıştır.

rafından yapılan 3. baskılarına (Ankara, 2005, 1300 s.) aldığı bilgilere ait cümleleri takiben önce bizim kitabın sayfaları AB rumuzuyla, daha sonra da Öztuna'nın (YÖ) derlemesinin II. cildinin 1., 2. ve 3. baskılarına (3. baskının ilk 1219 sayfası 2. baskı ile aynıdır, bundan dolayı ayrıca işaret olunmamıştır) dair sayfa numaraları ile verilecektir. Ancak hemen ilâve edelim ki, Öztuna hiç değilse intihâlde bulunduğu kitabımızı bir umumî bibliyografya içinde göstermiş olsaydı, kendisinin intihâllerini ortaya dökmek gibi bir zahmete ve araştırmaya gerek kalmayacaktı.

1. "Bo (Fr. beau) Meh. Şerif Paşa (13.1.1865 Montecordino / İtalya, 22.12.1951 =86", AB, 219; YÖ, I, 466; 2, 474.

2. "Emin Ali Bey'in oğulları: Süreyya Bedirhan (1883-1938), Celâdet Bedirhan (1893-1951), Kâmrân Bedirhan (1895-1978). Bedirhan Paşa'nın ağabeyi Salih Bey'in oğlu mülkiye kaymakamı Abdullah Bey'in oğulları: Esad Çınar (1894-1975) ve Hüseyin Vasıf Çınar (İzmir, 1895-Moskova1935=40), AB, 207; YÖ, 1, 508; 2, 517.

3. "Abdi Paşa, ölüm tarihi: 14.6.1880", AB, 219; YÖ, 1, 542; 2, 550.

4. "Alemdar Paşa'nın Emîne Hn. adlı eşinden doğan bir oğlu Mehmed Bekâr Bey'dir." AB, 207; YÖ, 1, 548; 2, 557.

5. "Ali Fuad Bey, doğum senesi: 1846". AB, 219-220; 1, 549; 2, 558.

6. Alî Rıza Paşa'nın baldızı Medîha Hn.ın kayınpederi Hicâz kumandanı Rızâ Paşa'dır.", AB, 208; YÖ, 1, 550; 2, 559.

7. "Sadullah Paşa'nın ortanca oğlu Nusret S. Ayaşlı (4.10. 1869-12. 12.1944)", AB, 220; YÖ, 1, 557; 2, 567. Sayın Öztuna intihâl hususunda da çok dikkatsiz ve itinasız olduğu için kitabının başka bir yerinde yine yanlışı aynen (1, s. 467, 2, 475) korumuştur. İntihâlinde dahi bir ciddiyet bulunmamaktadır.

8. "Halil Şerif Paşa (doğ. 1832)", AB, s. 220; YÖ, 1, 567; 2, 577.

9. “Âbid-zâde Arab Ahmed İzzet Hülü Paşa (Şam, 1852)”, AB, 221; YÖ, 1, 572; 2, 582.

10. “Yusuf Âgah Ef. (öl. 2.1.1886)”, AB; 221; YÖ, 1, 604; 2, 614.

11. “Salih Münir Pş. Çorlu (ö. 10.2.1939)”, AB, 226; YÖ, 1-611; 2, 621.

12. “Fatma İnşirâh Hn.” AB, 208; YÖ, 1, 625; 2, 635.

13-“İslâm Fuâd Tugay (öl. 1950)”, AB, 221; YÖ, 1, 625; 2-635.

14. “Ferîdûn Dirimtekin (öl. 27.9.1976)”, AB, 221; YÖ, 1, 628; 2, 638.

15. “İbr. Edhem Pş. (Sakız, 1817)”, AB, 221; YÖ, 1, 638; 2, 648.

16. “Evrenos-zâde Mustafa Rahmî Bey (soyadı Arslan) (25.5. 1873-7.7.1947=74, 0, 12) İttihâd ve Terakkî merkez-i umûmî üyesi, 1908 ve 1912 Selânik mv., Cihan Savaşı’nda İzmir eyâlet vâlîsi olup Ali Fuad Cebesoy’un teyze kızı ile evlendi. İzmir sûikasdi olayında 10 yıl yedi.”, AB, 222; YÖ, 1, 646; 2, 656. Kitabın ilk baskısında Rahmi Bey’i, İzmir suikastından dolayı asan YÖ bu defa sayemizde gerçeği yazdı ama her zaman yaptığı gibi yine bir mehaz zikretmek lûtfunda bulunmadı.

17. “Aziz Mahmûd Ef’. nin kızlarından Fatma Hikmet Hn. (öl. 1929) Ticâret Mekteb-i âlîsi müdürü Mehmet Hikmet Bey’le evlendi. Gelenbevî İsmâîl Ef.’nin Saîd Ef. dışında Mehmed Emîn Ef. ile Nâile, Hediyye ve Behiyye Hanımlar’dır. ”AB, 209; YÖ, 1, 656; 2, 666-667.

18. “Mehmed Raûf Bey=Senîha Moralı evlenmesinden: Nesrîn Agış (1909-10.9.1981).”, AB, 206; YÖ, 1, 667; 2, 681. YÖ, tam on sene umumî neşriyat müdürlüğünü yaptığı *Hayat-Tarih Mecmuası*’nın yazarı Nesrin Moralı hakkında bile bizzatihî bu mecmuada (Sayı: 11, 1 Kasım 1981, s. 27) bulunan bilgilere bile ulaşamamıştır. Kısaca kendinden öncekilerin yazdıklarını aparmakta da bir usûlden ve ciddiyetten mahrum bulunmaktadır.

19. “Halîl Rif’at Paşa’nın dîğer kızı Güzîde Hn.=Mehmed Alî

Bengü Paşa, süvari generali (öl. 28.5.1950) b. Alî Paşa... Bengü Paşa'nın oğulları: Vedâd Örfî Bengü (1900-1953), Sedâd Bengü ve Nihâd Bengü. V. Ö. Bengü rejisördür ve edebiyatçı Memed (Mehmed değil!) Fuâd Bengü'nün babasıdır.", AB, 209-210; YÖ, 1, 669; 2, 682. Memet Fuat isminin Mehmed olmadığı yönünde bir ikaza zaten edebiyatla meşgûl olan hiç kimsenin ihtiyacı yok iken bu üstâdâne ikaza ne denebilir?

20. "Nelly Hn., İngiliz, ihtida etti (1870-Londra 1911), AB, 22; YÖ, 1, 675; 2, 689.

21. "Adı Nefise olan bu hanım", AB, 210; YÖ, 1, 675; 2, 689.

22. "Sedâd Nurî İleri (öl. 1943), AB, 222; YÖ, 1, 476; 2, 690.

23. "Mimar Vedâd Bey Tek (1873-1942), AB, 222; YÖ, 1, 677; 2, 691.

24. "Sd. İbrâhîm Hakkı Paşa kızı Ayşe Remziye Hn.=Hasan Cemîl Çambel (1879-9.12.1967=88)... TTK başkanı, yazar, mütercim... Bu evlenmeden 3 kız: Prof. Dr. (tıb) Perîhân Çambel (doğ. 1909), Leylâ Çambel (Berlin, 11.2.1915), Hâlet Çambel (Berlin, 28.8.1916=Nâil Çakırhan ve bir oğul (Alî Fuâd Çambel, 9.4.1923=Marion Çambel), AB, 210-211; YÖ, 1, 687; 2, 701. YÖ, oğlun ikinci ismini (Bülent) her iki baskıda da yanlış veriyor. İntihâl de aceleye gelmez işlerdendir, dikkat ve teennî ister. Ancak üçüncü baskıda (2005, s. 1258) Bülent Bey doğru ismine kavuşabilmiştir.

25. "Nîhâd Bayur (öl. 1950), AB, 222; YÖ, 1, , 697; 2, 711. Burada YÖ'nün bir kurnazlığına da işaret etmek gerekiyor. Bizim ölüm senesini verdiğimiz bâzı yerlerde gösterdiğimiz gazete tarihlerinin bir gün öncesini alarak tam tarihi, gûyâ, tarihçiliğimize kazandırmaktadır ki, bu tipik bir Şark kurnazlığıdır.

26. "Bedreddîn Bey (öl. Cannes, 1930), AB, 222-223; YÖ, 1, 707; 2, 721.

27. "Kıbrıslı Şevket Bey, Kıbrıslı soyadını aldı, 22.8.1950'de Paris'te ölüp Karacaahmed'e kardeşi Tevfik Bey'in yanına gömüldü.", AB, 223; YÖ, 1, 717; 2, 732.

28. "Memdûhı Paşa=Zehrâ Narimen Hn. (öl. 29.12.1930, med. Merkez Ef.) izdivacından diğer kızları Melek Hn. (öl. 3.7.1930) = Fuâd Bey, Şûrâ-yı Devlet üyesi.", AB, 212; YÖ 1, 740; 2, 756. Öztuna, F. Nariven Hanımın ismini de Nârimen şeklinde vermiş, yine bizim kaynağımız olan gazetelerin bir eksik tarihlerini ölüm tarihi olarak göstermiştir.

29. "Bedî Büktaş (ölm. 1.2.1941)", AB, 213; YÖ, 1, 750; 2, 766. YÖ, bu ailenin soyadını Bektaş şeklinde vermiştir. Bizim tenkidimizde bilgileri pek acele apardığı için Büktaş şeklindeki doğru bilgi de kitaba girmiş, ancak aile fertlerinin soyadı biraz Bektaş, biraz da Büktaş olmuştur. Meselâ Safiye Naile Hanım iki ayrı soyadı (2, 767). kazanmıştır.

30. Alî Haydar Midhat (1872-30.10.1950)", AB, 223; YÖ, 1, 761, 2, 777. Burada da, Bedî Büktaş'ta olduğu gibi, aynı hileye başvurulmuş ve bizim kaynak gösterdiğimiz gazetelerin tarihlerinden bir gün öncesi ölüm tarihi olarak verilmiştir.

31. "Alî Nazîf Bey'in dîğer oğlu Av. Osmân Bey 27.4.1971'de öldü. Lutfullâh Sürûrî Eruluç (1904-13.12.1967), Celâl Sürûrî (1903-1975), Sûzân Lutfullâh (1909-12.1.1933), AB, 213, 223; YÖ, 1, 766; 2, 782. Burada YÖ, bu bilgileri kitabının ikinci baskısına tenkidimizden alarak eklemiş, ancak çok acele davrandığı için Ali Nazif Sürurî'nin doğum ve ölüm tarihlerini metnimizden alarak (ölm. 1920'den sn.) gibi saçma bir kaydı iptal etmemiştir. Kitabın metnindeki bu türden tuhaflıklara ayrı bir bölümde temas edilecektir.

32. "İbrahim Bey, 13.5.1933'te öldü.", AB, 223; YÖ, 1, 789; 2, 807. Burada da bizim kaynak olarak gösterdiğimiz gazetenin bir gün öncesi tarih gösterilmiştir.

33. "Mahmûd Mazhar Paşa oğlu Veliyyeddîn Kocareşîd (ölm. 15.2.1950, med. Rûmelihisârı)=Belkıs Hn. (ölm. 27.9.1950) b. Köse Râif Paşa, kızları Selmâ Kocareşîd (Belkıs Hn. boşanarak Tokat mv. Resâî Bey'le evlendi ve bu evlilikten Sevim Hn. doğdu ki Saîd Törehan'la evlendi). AB, 213-214; YÖ, 1, 802; 2, 820. Bu-

rada da YÖ, çok acele aparma ile bir üst satırda ki Adliye Nâzırı İbrahim Bey'in ölüm tarihini, daha önce soru işaretiyle 1895 olarak verdiği Reşit Paşa torunu Nurettin Bey'in ölüm tarihi olarak vermiştir. Hâlbuki Nurettin Bey 1934'de ölmüştü (AB, 223).

34. "Rif'at Bey (Mûsâ Safvetî Paşa oğlu)'in kızı Adviye Hn. (ölm. Manisa, 25.8.1941)=Nûrî Karaosmanoğlu.", AB, 214; YÖ, 1, 803; 2, 821.

35. "Safvetî Zıyâ Bey önce Küçük Saîd Paşa kızı Subhiye Hn., sonra Lutfiye Hn.'la evlendi. Kızı Nezîhe Hn.dır.", AB, 214, 224; 1, 804; 2, 822. YÖ bu satırdan sadece dört satır önce Subhiye Hanımı yine fülâne olarak göstermiştir.

36. "Fatma Aliyye Hn. (öl. 13.7.1936)", AB, 223-224; YÖ, 1, 805; 2, 823.

37. "Rızâ Paşa=Adviye Hn.", AB, 214; YÖ, 1, 805-806; 2, 824.

38. "İstinyeli Nûrî Bey (ölm. 10.5.1942)", AB, 224; YÖ, 1, 818; 2, 836. Burada da gazetenin bir gün öncesi tarih olarak gösterilmiş.

39. Sâlih Paşa'nın eşi Râmiye Zehrâ Hanım'dır (1879-19.10. 1918)", AB, 208; YÖ, 1, 819; 2, 837.

40. Samipaşazâdeler gibi ünlü ve bilinen bir aile hakkında bile birçok yanlış yapan YÖ, bu yanlışlarından bir kısmını bizim kitabımız sayesinde, ek paragraflarla, tashih buyurmuştu.

"Sâmî Bey'in sonraki eşi Ayşe Sıdıka Moral (ölm. 15.10. 1950)", "Abdülvehhap Kocamemi, vali, ölm. (19.6.1950)", AB, 214, 224; YÖ, 1, 823; 2, 842. YÖ, ismi Abdülevvehâb şeklinde veriyor ve daha önce 1968'de hayatta olduğunu bildiriyordu. Tabiî, hiç kaynak vermediği için bu tuhaf yanlışlarının mânâlandırılması ve nereden çıkarıldığının anlaşılması mümkün görünmemektedir.

41. "Gaazî Mehmed Paşa (ölm. Medîne 1900) kızı Nefîse Hn. (ölm. 1950)=Şeyhu'l-Harem 1. ferîk Osmân Ferîd Paşa çocukları: Mehmed Şâmil, Hamza Osmân Erkan (1878-30.1.1968, 3 dönem mv.) Bekir Osmân Bey ve Fülâne hn. = Alî Ambrûsî, Mı-

sır'ın Peşte maslahat-güzârı. Şeyh Şâmil'in dîğer oğlu Mehmed Şefî' Bey, bunun oğlu Zâhid bey, bunun oğulları general Osmân Mansûr ve Gaazî Bey'dir. Şeyh Şâmil'in dîğer oğlu Mehmed Kâmil Paşa (1861-1.1951, Göztepe/İst.), bunun oğlu Sâid Şâmil'-dir (Medîne 1901-İst. 21.3.1981, med. Karacaahmed). Mehmed Fâzıl Paşa, Gaazî Mehmed Paşa'nın kayın-birâderidir.", AB, 215-216; YÖ, 1, 843; 2, 864. Öztuna, bu kısımda Dağıstanlı Mehmet Fâzıl Paşa'nın ölüm tarihini, biz o zaman bulamadığımız için, tashih edememiş ve yanlış bir şekilde, 1915 olarak vermeye devam etmiştir. O'nun bu yeni paragrafında bizim yazdıklarımız dışında tek bir ek bilgi bulunmamaktadır. Tabii bu bölümde Mizancı Murad Bey'in, Hacı Murat Bey'in oğlu olduğu efsanesi yine devam etmektedir.

42. "Cemîl Mollâ, Uryânî soyadı ile 13.3.1941'de öldü.", AB, 227; YÖ, 1, 877; 2, 901.

43. "Vefîk Paşa'nın dîğer oğlu gümrük nâzırı Celâl Bey, bunun oğlu Ahmed Vefik Sertel'dir (ölm. 12.12.1950, med. Rûmelihisârı).", AB, 216; YÖ, 1, 882; 2, 906.

44. "Safvet Rızâ Alpar (1904-2.2.1981)", AB, 217; YÖ, 1, 892, 2, 917.

Öztuna'nın başkalarının eserlerini intihâlen nakli ve ansiklopedi hacmindeki eserler hâlinde, bazı hayranları ve müritleri vasıtasıyla piyasaya sürmesinin yanı sıra insanı şaşırtan başka bir tarafı da meydan malı olmuş bazı bilgileri bulmak için küçük zahmetlerden bile kaçınmasıdır. Meselâ TBMM albümlerine[228] girmiş bir ölüm tarihini (28.9.1984) bulmak için küçük bir zahmetten bile kaçınmış olması ve meselâ hâlâ kültür bakanlarından Cihat Baban'ın ölüm tarihi olarak nasıl "198X" şeklinde tarih verebildiğini anlamak mümkün değildir. Bu ciddiyetsizlik hem tarihe, hem okuyucuya ve hem de merhuma karşı bir saygısızlık değil midir? Paris'teki yedi senelik bir ilim tahsili ile (rivayet böyle) bu ciddiyetsizlik nasıl bağdaşır?

---

[228] *TBMM Albümü 1920-1921*, Ankara, 1994, s. 159.

Sonra benzeri bir sürü tarih, "1945'ten sonra", "1969'da hayatta" gibi ifadelerle gûya ortaya konmuş bulunuyor. Hilmi Bayur için bu ifade kullanılmış ve aile hakkında kendisine bilgi verdiği de ifade edilmiş. 2005' de 3. baskısı yapılan kitaba göre Hilmi Kâmil Bayur hâlen berhayat görünüyor. Öztuna'ya göre H. K. Bayur (20 Mart 1995)[229] hâlen berhayat ise de ciddiyet ve tarih ahlâkı berhava olmuş durumdadır. Menemencioğullarından Ethem Bey de (doğ. 1877) sayın müverrih-i mâder-zâda göre (2, 766) hâlen yaşamaktadır.[230] Yusuf Razi Bel "1945'ten sn"[231] ölmüş; Sayın Öztuna'nın bu ifadeleri ile 50 yıldan beri bu kitap üzerinde çalıştığı şeklindeki övünmesini bağdaştırmak bizim için mümkün olmamıştır. Tabiî bu tavrını tarihçilik ahlâkı ve usûlüyle bağdaştırmak da bizim haddimizi aşmaktadır. Meselâ Sayın Öztuna son elli yıl zarfındaki ölüm ilânlarını toplayıp bastırsaydı tarihe ve ciddiyete daha büyük bir katkıda bulunmuş olurdu. Burada bir mesele de çok dikkate değer görünüyor: Acaba kendisi gazetelerde basılan ölüm ilânlarını görmemek ve kullanmamak hususunda bir meslek düsturuna mı sahiptir? Meselâ, niçin Sinan Korle (doğ. 1914)[232] ve birçok şahsiyetin ölüm ilânları Öztuna'nın kitaplarına girememektedir? Gazete takip etmek veya kütüphanelerde tarama yapmak imkânı yok mudur?

Bu kitapları basanlar, başta Kültür Bakanlığı olmak üzere, ilmî gerekçelerini yazsalar da amme efkârını aydınlatmak zorundadırlar. Kitabın imlâsında bol miktarda görülen q ve w harflerini de anlamak mümkün olmamıştır. Türkçenin imlâsı sessiz

---

229 Bu tarihi Edirnekapı Mezarlığından öğrendim.

230 Ölüm tarihi için: *Cumhuriyet* (28.8.1965).

231 YÖ, 2, 677; AB, 222.

232 YÖ, 2, 827; Sinan Korle 14 Ocak 1996'da Amerika'da öldü ve İstanbul'da Merkez Efendi'de toprağa verildi: "Vefat", *Milliyet* (19 Ocak 1996), s. 20. Doğum senesi ise YÖ'nün yazdığı gibi 1913 değil, 1914'tür. Bu bilgi ve aile için: Leyla Neyzi, "Bahriyeli Ertuğrul Paşa ile Osmanlı Hanedanına Mensup Münire Hanım'ın Kızı Gazeteci Sara Korle Anlatıyor", *Gazetepazar* (6 Temmuz 1997), s. 19.

sedasız değişti de haberimiz mi yok? Refik Halit Karay da ismini Refiq diye mi yazıyordu?

Bu kitabına yaptığı ikinci baskı ilâvelerinde YÖ sadece bizim kitabımızdan bilgi aktarmış ve böylece sayemizde "genişletilmiş ikinci baskı" ücretini der-cep etmiştir. Hiç değilse kitabının bir yerine, bu aktardığı ve yağmaladığı eserimizin adını koysaydı bu yazıyı yazmak mecburiyeti olmayacaktı.

İntihâl bakımından Öztuna'nın diğer derlemelerinden de örnekler gösterilebilir. Meselâ en çok naklettiği ve fikirlerini de naklettiği tarihçilerin başında gelen İsmail Hâmi Danişmend'den (*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul, 1955, C. 4, s. 380) Mehmet Reşat hakkında bir sahifeyi hülâsaten (*Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1983, C. 7, s. 252-253) nakletmiş, ama mehazını göstermemiştir. Bu arada Padişah'ın aleyhindeki şiiri de iktibas etmiş, Danişmend şairini bildirmediği için kendisi de yazamamıştır.

Y. Öztuna'nın ve Cemal Kutay'ın intihâl usûlüne dayanan tarihçiliği hakkında tezler yaptırılabilir ve yaptırılmalıdır diye düşünüyoruz. Bu, tarih ilmine ve usûlüne en büyük katkılardan biri olabilir. Şimdiye kadar yaptırılmamış olması tarihçiliğimizin büyük bir zaafı sayılmalıdır.

B. Hocasının eserlerini intihâl edenler: Neşet Çağatay

Türkçede "Hoca hakkı ödenmez" diye bir söz vardır. Bu sözü "Hoca hakkı yenmez" şeklinde de anlamak gerekir. Burada hoca kendisinden bir şeyler öğrenilen herkesi anlatır. Bu durumda sözü "Hoca hakkı yenmez" şeklinde yorumlamak en doğrusudur. Bir kişiden bir kelime bile alınsa bir dipnotla hakkı ödenmelidir. Bu iktibas o kişinin bir sohbetinden de alınmış olabilir; yine bu borç ödenmelidir. Son zamanlarda hocalarının kitaplarına orta malı veya mirî mal muamelesi yapanların arttığı görülmektedir. Bu husustaki cüretin aşırı derecelere vardığına dair

epeyce bir örnek de elde bulunmaktadır. Bu işi yapanlar kitâbiyât listesine de yağmaladıkları eserlerin künyelerini bile koymaktan kaçınmaktadırlar. Hocasının eserlerine mirî mal muamelesi yapanların en başında Prof. Dr. Neşet Çağatay gelmektedir. Maamafih bu hususta bir hüküm vermeyi kolaylaştırmak için hocası Yusuf Ziya Yörükân ile Neşet Çağatay'ın benzer veya biraz farklılaştırılmış cümlelerini alt alta sıralamak ve bu arada Yörükân'ın cümlelerinin Çağatay tarafından biraz sadeleştirilmiş olduğuna da dikkati çekmek gerekmektedir:

"Kur'an, Allah tarafından Peygamber'e, İnsanları hidayet etmek için, vahiy suretiyle indirilmiş, her türlü şüpheden berî bir kitaptır... Kur'an âyetlerinin nüzulü, Milâd'ın 610 yılında bi'setle başlamış, Hazret-i Muhammed'in vefatına kadar 23 Kamerî yıl, hikmet ve maslahat iktizasına göre, vakit vakit gelmek suretiyle devam etmiştir. "[233]

"*Tanrıdan Peygamber'e, insanları doğru yola yöneltmek için, vahiy yoluyla gönderilmiş, her türlü kuşkudan uzak bir kitaptır. Kur'an âyetlerinin gelmesi 610 yılında, Hazret-i Muhammed'in peygamberlikle görevlendirilmesi (Bi'set) ile başlamış, onun ölümünden 21 gün öncesine dek sürmüştür.*"[234]

"Mekkî sûreler küçük, âyetler kısa ve heyecanlıdır."[235]

"*Mekkî sûreler küçük, âyetler kısa ve coşkuludur.*"[236]

"Medenî sûreleri ise uzun, âyetler büyükçedir."[237]

---

[233] Yusuf Ziya Yörükân, *İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi 1* (Haz: Türkân Turgut), Ankara, 2001, s. 455.

[234] Neşet Çağatay, *İslâm Tarihi,* Ankara, 1993, s. 288. Kitabın bibliyografyasında (s. 483-492) Yusuf Ziya Yörükân'ın hiçbir eseri zikredilmemiştir.

[235] Y. Z. Yörükân, *a.g.e.*, 456.

[236] N. Çağatay, *a.g.e.*, 288.

[237] Y. Z. Yörükân, *a.g.e.*, 456.

"*Medine'de gelen sûreler ise uzun, âyetler genişçedir.*"[1]

"Bir zamanlar mübahlara, yiyip içmeye, giyime ve sağlığa kadar müdahaleler yapılmış-pantolon, şapka veya fes giyme, boyunbağı, gömlek kullanma, bıyık, sakal kesme, kaşık çatal kullanma, masada ayrı ayrı kaplarda yemek yeme, doktora gitme, dişini doldurma, kolonya sürme, ispirtoda yemek pişirme- denilmiştir."[238]

"Nitekim bir zamanlar -Pantolon, şapka ya da fes giyme, sakal bıyık kesme, firenk gömleği giyme, çatal kaşık kullanma, ayrı kapta yemek yeme, doktora gitme, çürüyen dişini doldurtma, kolonya kullanma, ispirto ocağında yemek pişirme-denmekle..."[239]

Bu meselede bir hususa da işaret etmek lâzımdır, bilgilerin çalınmasından daha büyük bir felâket ise fikirlerin ve yorumların çalınmasıdır.

C. Meslektaşları istimâl ve eserlerini intihâl şekilleri

Ülkemizde çevreyi ve muhatapları istismar, hayatımızın her safhasında, çok görülen sıradan bir hâdise hâline gelmiştir. Bu hususta umumî bir zaaf, cemiyetin her tabakadan mensubunda görülmektedir. İçtimaî hayatımız bir istismarlar sisteminden ibarettir. İstismarın meyvesi bol, mahzuru yok denecek kadar azdır.

---

[238] Y. Z. Yörükân, *Müslümanlık* (Ankara, 1998, s. 111-112, Kültür Bakanlığı Yayını). Kitabın ilk baskısı AÜ. İlâhiyat Fakültesi tarafından (1957); ikinci baskısı Diyanet İşleri Başkanlığı (1961) tarafından yapılmıştı.

[239] N. Çağatay, *a.g.e.*, 316. Neşet Çağatay senelerce hocası Y. Z. Yörükân'ın mezhepler hakkındaki ders notlarını okutmuştu. Daha sonra da meslektaşı İ. Agâh Çubukçu ile *İslâm Mezhepleri Tarihi* (Ankara, 1965) isimli eserini çıkardı. Yörükân'ın baskıya hazırlanan notları (*Müslümanlıktan Sonra Türk Mezhepleri*) basıldığı zaman iki kitabı karşılaştırmak dikkate değer bir manzaranın ortaya çıkmasına vesile olabilir. Bu arada bilinen başka bir gerçek de Annemarie Schimmel'in, basılması için fakülteye verdiği mezhepler tarihine dair kitabının da kaybolduğu veya kaybedildiğidir.

Memleketimizdeki doktora ve diğer araştırmaların ne kadarının Şark ve Garptan aktarma olduğunu tespit etmek çok zorlu bir çalışmayı gerektirmektedir. Çünkü birçok tercüme tez olduğu hakkındaki dedikoduların gerçek durumu açıklığa kavuşturulamamıştır. Hakkında bu gibi suçlardan dolayı, meselâ üniversiteden uzaklaştırma gibi, ciddî bir muamele yapılan bir isim bulunmamaktadır.

Diğer taraftan tercüme şeklinde bir ilim çalışmasının da gerekliliği ortadadır. Bundan dolayı da filoloji bölümlerinin mensuplarının tercüme faaliyetleri teşvik edilmeli, bütün bölümlerde tercüme faaliyetine daha fazla ehemmiyet, yâni puan ve para verilmelidir. Meselâ şu 2004 senesinde Rusça'da Türkçe'nin iştikâk lügatinin 8. cildi basılmıştır ve tercümesi elzemdir. Bütün dillerden aktarma tezleri tespit etmek ise ancak üniversite kütüphanelerinin ecnebî kitap bakımından zenginleştirilmesiyle mümkündür.

Türkiye'nin kütüphanelerinde olmayan birçok kitabın ismiyle süslenmiş bibliyografyaya sahip kitapların aktarma ve intihâl olma ihtimâlleri çok yüksektir.

Bu arada çok hususî bir meslekî çalışma şekli de eşlerin birbirlerinin yerine kitaplar ve makaleler yazması ve ekseriya kocanın eserleriyle karısının meslek hayatını sürdürmesi şeklinde bir işbölümünün gerçekleştirilmesi bahis mevzuudur. Bu itibarla bu gibi meslektaşların yazdıklarını daima çift yazarlı veya sadece kocasının imzası altında yorumlamak daha doğru olabilir. Bu durumda kadın aile hayatının gereklerine zaman ayırmaktadır. Burada karşılıklı ve gönüllü bir istimâlden ve istismardan bahsedilebilir. Bazen komşu disiplinlere mahsus eşler arasında da bu gibi işbirliği olmaktadır.

aa. Faruk Sümer:

Faruk Sümer bir tek eseriyle (*Oğuzlar*, Ankara, 1972, XXV+ 532 s. DTCF yayını) bile her zaman yaşayacak olan bir tarihçimizdir. Bunun dışında da, bilhassa emeklilik devresinde velût bir tarihçilik hayatı olmuş ve birçok eser neşretme imkânı bulmuştur. Buna rağmen kısaca hiçbir ihtiyaç ve mecburiyet yok

iken doçentlik jürisinde bulunduğu (1967) talebesi ve meslektaşı Nejat Kaymaz'ın doçentlik tezini "Anadolu'da Moğollar" (*Selçuklu Araştırmaları*, 1969, s. 1-147) başlıklı bir makale hâlinde neşrettikten sonra kendisine karşı çıkan Kaymaz'ın tenkitlerine ("Anadolu'da Moğollar Adlı Bir Yazı Dolayısıyla", *DTCF Dergisi*, C. 26, Sayı: 3-4, Temmuz -Aralık 1970, s. 135-155) cevap bile verememiştir.[240]

Benzer davranışlar diğer ilimlerde de dikkati çekmektedir. Bizzat ünlü bir hukuk âlimimiz, Ali Fuat Başgil, bütün samimiyetiyle bu gerçeği ifade etmektedir: "*Kendim de dâhil olduğum hâlde, birer karış kalınlıktaki eserler ile öğünenlerimizin yaptığı Garp müelliflerinden çalınmış ustalıklı birer kopyadan başka bir şey midir? Bunlar mı yarının ilim tarihinde yer tutacak eserlerimiz? Hakikatler olduğu gibi söylenince pek acı geliyor değil mi?*"[241] Meselâ Anayasa Hukuku sahasında da bunun örnekleri görülmektedir.[242]

bb. Ahmet Akgündüz:

Yakın tarihimizdeki intihâllerin en dikkate değerlerinden biri, belki de birincisi Ahmet Akgündüz tarafından vakıflara dair

---

240 Nejat Kaymaz'ın tezi basılmıştır: *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara, 1970, 233 s., DTCF yayını.

241 Bu sözler için: Ali Fuad Başgil, *İlmin Işığında Günün Meseleleri* (Derleyen: Ali Hatiboğlu-İsmail Dayı), İstanbul, 1960, s. 141. Bu kıymetli bilgiyi Tuncer Enginertan'a medyunum.

242 Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi,* Bursa, 1999 (2. baskı), s. 207-214. Hukuk sahasında yapılan dikkate değer intihâllerden birini de Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer ve Prof. Dr. Sahir Erman yapmış ve emekliye ayrılan hocası Tahir Taner'in *Ceza Hukuku* eserini kendi kitapları (*Ceza Hukuku Dersleri,* İstanbul, 1958, 751 s) içinde neşretmiş ve ayrıca bu kitap Tahir Taner'e ithaf edilmişti. Bu mevzu ayrıca incelenmelidir. Ancak merak edenler şimdilik bilgi için bakılabilir: "Hukukî Yayınlar ", *Kim,* Sayı. 40 (27 Şubat 1959), s. 28; *Hukuk-Ceza Hukuku Dersleri* kitabı hakkında", *Kim,* Sayı. 42 (13 Mart 1959),s. 29-30. Bu iki yazıyı meslaktaşım Dr. Cağfer Güler lütfetti. Dönmezer'in *Kriminoloji* kitabının da bir İsveçli ilim adamından tercüme olduğunu Prof. Dr. Ahmet Danışman söylemişti.

Arapça (yazarı Muhammed Ubeyd el-Kubeysî) bir kitabın dipnot sırası bile bozulmadan Türkçe'ye tercüme edilmesi ve doktora tezi olarak jüri mensuplarına tutturulmasıdır. Bu arada teze, Osmanlı tatbikatına dair, klâsik vakıf kitaplarından alelacele çırpıştırılmış bir bölüm de eklenmiştir.[243] Akgündüz, aynı şekilde çok hızlandırılmış bir akademik süratle ve hâmileri (Rektörü Halil Cin) sayesinde 1986'da doktor, 1987'de doçent, 1993'de de profesörlük unvanlarını şereflendirmiştir.[244]

cc. Fuat Köprülü:

Fuat Köprülü üstâdın bu yazıda isminin olması ilk bakışta dikkati çekebilir. Barthold'un *İslâm Medeniyeti Tarihi* (Ankara, 1963, XXIV+367 s.) isimli eserini Tatarcadan ilk ve tek tercüme

---

243 Bu kitabı TTK tarafından basılmıştır: *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1989, XXXII+489 s. Ahmet Akgündüz'ün intihâli ve kendisinin cevap niyetine karaladığı satırlar için: Hasan Yüksel, "Vakıflara Dair Bir Eser Üstüne", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 89 (Mayıs 1991), s. 57-61; Ahmet Akgündüz, "Vakıf Müessesesi Adlı Eserimizin Tenkidi Üzerine", Sayı: 91 (Temmuz 1991), s. 56-58; Buna Hasan Yüksel'in cevabı: "Vakıf Müessesesi Adındaki Kitaba Yaptığımız Tenkide Verilen Cevaba Dair", Sayı: 93 (Eylül 1991), s. 57-59. Akgündüz'ün çalışması hakkında bizim de tenkitlerimiz olmuştu: "Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlâk Meselesi", *Türk Yurdu*, Sayı: 148-149 (Aralık 1999-Ocak 2000), s. 22-24; "İlim Hayatında Köylüler ve Köylülük", Sayı: 217 (Eylül 2005), s. 8-9

244 Hızlı yükselişi için: : İhsan Işık; *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Ankara, 2006, C.1, s. 170 . Hızla ilmî unvanlara ulaşma bakımından daha süratli ve becerikli olanlar da bulunmaktadır. Sayın Durali Yılmaz 1987'de doktor ve altı sene sonra 1993'te profesörlük unvanını şereflendirmiştir ki bu Türk ilim ve edebiyat tarihinde son senelerin en büyük başarısıdır. Bu bilgiler için: İhsan Işık; *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Ankara, 2006, C.9, s. 3912-3913. Meslektaşlarını büyük bir pişkinlikle istismar ve iğfâl eden başka isimler, mesela Ali Şükrü Çoruk ve benzerleri için: "İlim Hayatında Köylüler ve Köylülük", elinizdeki kitap, s. 153-168.

eden, talebelerinden Ahat Ural olmuştu. Ancak bu tanımadığımız mütercimin ismi sadece önsöz (s. XVII) metinlerinde kalmış ve hiçbir zaman kapağa çıkamamıştır. Köprülü, bu kıymetli metni Türkçeye kazandıran bu isme karşı bir cemile yaparak ismini kapağa da koymalı ve meslektaşlarına ve talebelerine örnek olmalıydı diye düşünmek mümkündür.

dd. Hakkı Dursun Yıldız:

Bir tercümesiyle son zamanlarda ismi yeniden gündeme getirilen tarihçilerden Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'ın meselesi biraz bulanık ve belirsiz bir mahiyette arz etmektedir.[245] Yıldız'ın, her nedense, hep "Hazırlayan" şeklinde imzaladığı ve 1981'de ilk defa Kervan Yayınları arasında bastırdığı Barthold'un ünlü eseri *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* (İlk baskı: İstanbul, 1981, XXIV+744 s. Kervan Yayınları; İkinci baskı: Ankara, 1990, XXIV+644 s. TTK yayını) için kendi tercümesi olmadığı şeklinde yayın yapılmıştı. Yıldız kitaba yazdığı kısa sunuş (s. XIII-XIV) yazısında bu kitabı tercüme ettiğine dair hiçbir ifade kullanmamıştır. Bu itibarla bu tercümenin asıl sahibini bulmak ve bundan sonraki baskılarında bu, şimdiye kadar hakkı yenmiş mütercimin hakkını teslim etmek gerekmektedir. Bu, aynı zamanda, merhum Yıldız'ın da hatırasını böyle bir ilmî dedikodudan temizlemek için şarttır. Esasen Mülkiyeli Mehmet Rauf'un eşi olan Seniha Sami Moralı tarafından İngilizce'den yapılmış olan ve TTK'na 1945'te teslim edilmiş olan tercümenin (Nu: T. 40-47, 5+VII+ 402+293+111 s.) bu hâdisenin başlangıcına, yâni 1981 senesine kadar, benzeri birçok eser gibi basılamadan kalmış olması da büyük bir talihsizliktir.[246]

---

[245] Mikail Bayram, *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Konya, 2004, s. 148-149, 160. M. Bayram, kitabında H. D. Yıldız'ı başka intihâllerle de (s. 143-166) suçlamaktadır.

[246] Bilgi için: "Türk Tarih Kurumu Genel Kurulunun Yıllık Toplantısı (1945)", *Belleten*, Sayı: 37 (Ocak 1947), s. 215.

Tercüme TTK'dan alındıktan sonra lisanı kısmen değiştirilmiş ve meselâ E. Denison Ross tarafından İngilizce ikinci baskıya yazılan takdim yazısından seçilen örneklerle de gösterildiği üzere (1990, s. XXIII-XXIV) bazı kelimelerin daha yeni karşılıkları (lisan - dil, mükemmeliyet - mükemmellik, rubu asır - çeyrek yüzyıl, geniş - bol, tevsi - geniş, dirayet - en kuvvetli, kariler - araştırıcılar, muttali - bilgi sahibi) konmak suretiyle tâdiller yapılmıştır.[247]

Bu meseleye son noktayı koymak için Seniha Sâmi Moralı tercümesi ile H. D. Yıldız baskısından paragraflar vermek gerekecektir: Bunlar kitabın İngilizce ikinci baskısına E. Denison Ross'un yazdığı önsözden alınmıştır:

1. "Bu eserin terceme edilerek E. J. W. Gibb Memorial Series'e idhâl edildiği için itizara ihtiyaç yoktur. Barthold'un yeni bir devre açan eseri, 1900'de 'Türkistan, Moğol istilâsı sıralarında' unvanı altında Rus lisanıyla neşredildi. Nisbeten az bilinen bir lisanda yazılmış olduğu hâlde mükemmeliyet iddiasında bulunan bütün kütüphanelerde ve Orta Asya tarihiyle alâkadar bütün âlimlerin kütüphanelerinde yerini bulmuştur; binaenaleyh çok zamandan beri tükenmiştir" (S. S. Moralı).

1. "Bu eserin tercüme edilerek 'E. J. W. Gibb Memorial Series' arasında çıkması gayet tabiîdir. Barthold'un yeni bir devir açan eseri 1900 yılında 'Moğol İstilâsı Devrinde Türkistan' adıyla Rusça neşredildi. Nisbeten az bilinen bir dilde yazılmış olmasına rağmen, mükemmellik iddiasında bulunan

---

[247] Bu örnekleri E. Denison Ross tarafından İngilizce ikinci baskıya önsüzün TTK'da bulunan tercümesiyle karşılaştırarak seçtik. TTK'da tercümenin son kısmı (111 s.), yani baskının V. Bölümü (s. 489-546) kayıptır. Herhalde merhum H. D. Yıldız'ın kütüphanesinde kalmış olmalıdır. Örnek sayfalar için: Ekler, nu. 19, s. 341-342.

bütün kütüphanelerde ve Orta Asya tarihi ile ilgilenen bütün âlimlerin kütüphanelerinde yerini almıştır. Bu sebeple çoktan beri tükenmişti" (H. D. Yıldız, s. XXIII).

2. "Mamafih şimdiki eser, tercümeden ibaret değildir, çünkü bu İngilizce edisyonu, son rub'ı asırda elde edilen geniş malzemelerin ışığında Prof. Barthold'un kendisi tarafından tamamen yeniden tedkik ve tevsi edildi. Buna rağmen eserin metninde vâki tadilâtın nisbeten ehemmiyetsiz olması, eserin mükemmeliyetine ve müellifin tenkidî dirayetine en kuvvetli bir delildir. Şöyle ki şimdi Garb kârileri, Orta Asya tarihine, İslâm silâhlarının ilk istilâsından itibaren on üçüncü asır başlangıcında Çingiz Han'ın zuhuruna kadar belki ancak Prof. Barthold'un verebileceği zengin tafsilâtla muttali olabilirler" (S. S. Moralı).

2. "Mamafih şimdi takdim edilen eser yalnız tercümeden ibaret değildir: İngilizce tercümesi, son çeyrek yüzyılda elde edilen bol malzemenin ışığında Prof. Barthold'un kendisi tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir. Buna rağmen yapılan değişikliklerin nisbeten ehemmiyetsiz olması, eserin mükemmelliğine ve müellifinin tenkidî kabiliyetine en kuvvetli bir delildir. Şöyle ki, şimdi Batılı araştırıcılar Orta Asya tarihi hakkında, İslâm'ın ilk fetihlerinden itibaren onüçüncü yüzyıl başlarında Cengiz Hân'ın ortaya çıkışına kadar belki ancak Prof. Barthold'un verebileceği zengin tafsilâtla bilgi sahibi olabilirler (H. D. Yıldız, s. XXIII).

3. "Müellifin birinci edisyondaki mukaddimesinde izah ettiği gibi, hususî tedkikatına mevzu olarak Orta Asya tarihinin en mühim devrini, yâni Moğol hâkimiyeti devrini intihap etmiştir. Asıl niyeti, evvelki asırların tarihine ancak esas maksadı için elzem olduğu derecede temas etmekti, fakat asıl kaynakları tedkik ederken gördü ki Moğol hakimiyeti Orta Asya'da zuhur

ve inkişafıyla henüz münasip surette iştigâl edilmemiştir. Binaenaleyh kitabının en büyük kısmını Moğollardan evvelki devrin tarihine hasretmeye lüzum gördü. Bu suretle eseri, Moğollar gelmeden evvel memleketin tarihinin cereyanını tayin eden âmillerin, Türkistan'da zuhurlarına ait ahvâlin ve memleketi ne suretle feth ettiklerinin bir tedkiki oldu." (S. S. Moralı).

3. *"Müellif birinci baskının önsözünde açıkladığı gibi hususî araştırmalarına konu olarak Orta Asya tarihinin mühim devrini, yani Moğol hâkimiyet devresini seçmiştir. B aşlangıçta, daha önceki yüzyılların tarihine, esas konuya lüzumlu olduğu derecede temas etmek niyetinde idi; fakat esas kaynakları tetkik ederken Moğol hâkimiyetinin Orta Asya'da ortaya çıkışı ve gelişmesiyle henüz gerektiği şekilde meşgul olunmadığını gördü. Bununla beraber kitabının büyük kısmını Moğollar'dan önceki devrin tarihine hasretme ihtiyacını duydu. Bu suretle eseri, Moğollar gelmeden önce ülkenin tarihinin cereyanını tayin eden âmillerin, Moğollar'ın Türkistan'da ortaya çıkışlarının ve ülkeye nasıl istilâ ettiklerinin bir araştırması oldu*" (H. D. Yıldız, s. XXII).

Tabiî, bu meselenin aldığı yanlış şeklin bir an önce telâfisi ve yanlışın tashihi de merhum Hakkı Dursun Yıldız hocamızın hâtırasının beklediği bir husustur.[248]

dd. Hasan Eren:

Hasan Eren bilhassa Rus Türkologlarını tanımamıza vesile olan yazıları ve son zamanlarda bu yazılarını bir araya getirdiği kitabıyla (*Türklük Bilimi Sözlüğü*, Ankara, 1998, 369 s.) dikkati çekmektedir. Hemen ifade edelim ki bu kitabında bilgileri nakil bakımından bir zaaf bahis mevzuu değildir. Ancak bu kitabın

---

[248] Kitabın mütercimi hakkındaki H. D. Yıldız'ın son sözü meseleyi hâlle kâfi gelmemiş ve gerçeğin bir ifadesi olamamıştır: "Meydanı Boş Bulanlar", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 101 (Mayıs 1992), s. 57-59.

bibliyografyasında (s. 344) sadece iki Rus Türkoloğunun üç kitabının bulunması dikkati çekmektedir. Burada Kononov'un iki ve Miliband'ın da bir kitabını, esas itibariyle Rus Türkologları için bilgi kaynağı olarak kullanan H. Eren, acaba bu kitaplardan birini veya hâtta hepsini tercüme etmiş olsa daha mı iyi bir usûl gözetmiş ve bilhassa Kononov'un hatırasını tebcil etmiş olurdu diye bir düşünce, bibliyografyadaki iki ismi ve üç kitabı görenlerin hatırına gelmektedir.[249]

ee. Midhat Sertoğlu:

Arşivci olmakla beraber arşiv işlerinden çok yazarlıkla meşgûl olan ve işgâl ettiği memuriyetini bu şekilde istimâl ve hâtta suiistimâl eden Midhat Sertoğlu'nun yaptıklarını mânâlandırmak pek mümkün görünmemektedir. Her şeyden önce halli müşkül bir bilmece ortadadır. Burada birkaç mesele dikkati çekmektedir. Sertoğlu, 1958'de bastırdığı *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (358 s. İskit Yayını) isimli kitabında bir umumî kitâbiyât bile vermemiştir. Bu ansiklopedide bulunan maddelerin herhalde mehazları bulunmalıdır. Muhtasar veya mufassal bir kitâbiyât, geniş bilgi veya mehaz isteyen okuyucular için de gerekli bir şeydi. Daha doğrusu bu tarihe ve okuyucuya karşı bir borçtu. Bu yapılmamıştır.

Asıl işaret edilmesi gereken felâket ve acı bir gerçek ise Sertoğlu'nun başkalarının ve daha açık bir ifade ile meslektaşlarından Kâmil Kepeci'nin kendi lügatinden önce yayınlanan tarih

---

[249] Bibliyografya'da C. D. Miliband'ın kitabının 1975 baskısı (732 s.) kullanılmıştır. Bu kitap daha sonra da (1995, 2 cilt, 701+763 s.) çok genişletilmiş olarak basılmıştır. Bu kitapların bir benzeri de Özbekistan ilim adamları için basılmıştı: B. V. Lunin, *Biobibliografiçeskie Oçerki O Deyatelyah Obşçestvennıh Nauk Uzbekistana*, Taşkent, 1976, 2 cilt, 439+422 s. Manas Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*'nin başkanlığımızda hazırlanan Türkoloji Özel Sayısı'nda (Sayı: 11, Kitap: I-II, 275+260 s.) Rus Türkologlarından bir kısmı çok geniş bir şekilde tanıtılmıştır.

lügati (İstanbul, 1952 416 s.) Server İskit tarafından çıkarılan *Resimli Tarih Mecmuası* ile birer formalık ekler hâlinde verilmişti ve tabiatıyla nüshası çok nâdir bulunuyordu.[250]

Her ikisi de alfabe sırasıyla maddelere sahip olan kitapların sadece ilk üç harfindeki maddeleri karşılaştırmak bile, ortaya çok şaşırtıcı bir netice çıkarmaktadır. Kısmî iktibaslar hariç metni aynı olan maddeler şöyle sıralanabilir: Binbirdirek, Bucak, Budin, Bulak, Burma sarık, Burnus, Buyrultu, Büyüktövbe, Câbî, Câize, Canbazan, Câr, Cariye, Cazgır, Cebe, Cebeci, Cebecibaşı, Cebehâne, Cebelü, Cebi Hümayun, Cebi Hümayun Akçası, Cebken, Celî, Cellât, Cellât Çesmesi, Cemaat Ortaları, Cemre, Cenbiyye, Cennetâbad Kasrı, Cer-Cerre çıkmak, Cerahor, Cerrah, Cerrahâne-i Âmire, Cevşen, Cibayet, Cifr, Cihat, Cihadiyye, Cihet, Cirid, Civankaşı; Civelek, Cizye, Cuma selamlığı, Cübbe, Cüceler, Cülûs bahşişi, Cülûsiyye, Cündî, Cüzühan.

Aktarmalar bazen hiç fasıla vermeden devam etmektedir. Meselâ Car'dan itibaren C harfinin sonuna kadar, pek az istisnasıyla, maddeler tamamen ve aynen Kâmil Kepeci'den nakledilmiştir. Sertoğlu'nun bu tasarrufunu tarihçilik usûl ve ahlâkıyla bir araya nasıl getirebildiği gerçekten de meraka değer bir mesele olarak ortada bulunmaktadır.

ff. Cemal Kutay:

Yakın tarih üzerinde en çok kitap neşreden Cemal Kutay'da herhangi bir bilgi için kaynak göstermek gibi bir kaygı hiç olmamıştır. Kendisine tevdi olunan hemen her metni de birkaç misli çoğaltarak tarihi âdeta bir tarihi masallar külliyatına çevirmiştir. Burada her hangi tarihî gerçeği yakalamak gibi bir niyeti hiçbir zaman olmamış Cemal Kutay'a (doğ. 1909-2 Şubat 2006) bir şey söylemek zaten gereksiz bir ikazdır ve ayrıca fay-

---

[250] Bu lügati ailesinden izin alarak baskıya hazırlamış (Ankara, 1999, 365 s.) ve Kâmil Kepeci merhumun hayat hikâyesini de (s. IV-IX) eklemiştik. Örnek sayfalar için: Ekler, nu. 20, s. 343-347.

dasızdır.[251] Burada tarihçilik bakımından bir zaaf içinde bulunanlar, hâlâ Kutay tarafından başkaları adına neşredilen hâtırat veya diğer türden eserleri kullanmaları ve talebelerine de kullandırmalarıdır. Bunun en temel sebebi tarihçilerin kaynakların güvenilir baskı veya metinlerini bulmak gibi bir kaygı ve ciddiyete sahip olmamalarıdır. Bu da tabiî meslek ahlâkı bakımından büyük bir zaaf ve usûlsüzlük teşkil etmektedir. Ailesi tarafından defalarca bastırılan Ali Fethi Okyar'ın hatıraları varken hâlâ Cemal Kutay tarafından O'nun adına yazılan *Üç Devirde Bir Adam* isimli uydurmanın nasıl kullanıldığını anlamak mümkün değildir. Tarihçilerin ellerine geçen ilk kaynağı kullanmaları, daha güvenilir ve sağlam kaynakları arayıp bulma zahmetinden kaçınmaları, meslek ahlâkının temel zaaflarından birini teşkil ediyor. Bu gibi kitap ve makalelerin, her şeyden önce usûl bakımından dönmesi gerekir.

gg. Enver Behnan Şapolyo:

Yakın tarihe dair eserleriyle ve bilhassa bir müracaat eseri hâline gelmiş bulunan *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul, 1964 497 s. Türkiye Yayınevi) isimli kitabıyla tanınan Enver Behnan Şapolyo o zamanlar çok yaygın olan bir usûl ile esas itibariyle kendisinden önce yapılmış araştırmaları bir mehaz göstermeksizin nakletmiştir. Bu kadar bol eser yazan bir tarihçinin, bir lise muallimi olsa bile, başkalarının hakkını da teslim etmek gibi bir kaygısı ve düşüncesi olmalıydı. Kitabı çok küçük bir şekilde de olsa, bir umumî bibliyografya (s. 495-497) vererek hiç değilse aktardığı eserlerin ne olduğunu anlamak bakımından bir çerçeve vermektedir. Meselâ Yılmaz Öztuna böyle bir imkânı bile okuyucularına vermemiştir.

Enver Behnan Şapolyo'nun kitabının "Tahtacılar" bölümü (s.

---

[251] Bu yazı tamamlanmak üzere iken Cemal Kutay öldü ve tarihe dair 187 eser bıraktığı ifade edildi. Ancak bu kitapların tarihimize katkısının bir muhasebesi yapılmış değildir.

288-291) tamamen Yusuf Ziya Yörükân'ın yaptığı ve Darü'l-fünun İlâhiyat Fakültesi mecmualarında neşrettiği saha araştırmalarının (s. 148-203) bir hülâsasıdır.[252] Tabiatıyla kitabın bir bütün hâlinde nakilden ibaret olduğu açıktır.

D-Talebeleri istimâl ve istismar:

İlim hayatımızda en çok görülen usûlsüzlüklerden, hâtta meslek zaaflarından biri de talebelerin istismarıdır. Talebelerin istismarında ilk adım onların bir müşteri ve gelir kaynağı olarak görülmeleri ve bir kitap ticaretinin tarafı hâline getirilmeleridir. Sadece, nasıl olsa almaya mecburlar düşüncesiyle, kitaplarına altın fiatı koyan üniversite hocalarının mevcudiyeti hiç de az değildir.[253] Diğer taraftan "Araştırma görevlisi tez yapmaz" teranesiyle senelerce yerine derse sokup ders ücretini profesör tarifesiyle, kuruşuna kadar alan hocaların bolluğu da ayrı bir felâkettir. En yaygın istismar usûllerinden biri de talebelere, kütüphanelerde ve arşivlerde malzeme toplatmaktır. Hocalar ve üstâdlar talebelerini istismar yolunda, anlatılması ve hatırlanması ıztırap veren, yollara da başvurmaktadırlar. Bir hoca için velinimet sayılması gereken talebelerin insafsız gardiyanlar elinde kalmış müebbet mahkûm muamelesine tâbi tutulmaları inanılır gibi değildir.

Mezelâ talebesine bir edebî şahsiyet hakkında yüksek lisans tezi yaptıran bir hoca niçin bu tezi bastırmayıp kendi imzasıyla o şahsiyet hakkında bir kitap bastırma yoluna gider anlamak

---

[252] Bu makaleler daha sonra kitap hâlinde basılmıştır: *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar (*Haz: Turhan Yörükân), Ankara, 1998, 550 s.

[253] 1968 baharında, SBF'de iken hocamız Prof. Dr. Besim Üstünel'in ders notları *(Ekonominin Temelleri)* o zamana göre 35 Lira gibi fahiş bir fiyatla piyasaya çıktığı zaman aynı hacimdeki kitaplar en fazla yarı fiyatına satılıyordu. Takip eden ilk derste kendisine talebeler tarafından "yuh" çekilmişti. Bir hocaya yuh çekilebileceği o zamana kadar hiç hatırıma gelmemişti ve ben donup kalmıştım. Sonradan hocanın resim ve Volvo marka araba merakı olduğunu öğrendim.

çok zordur.[254] Hocalar tarafından bazen yüzlerce sayfalık yazma metinlerin çeviriyazısı yaptırılan talebeler bir teşekküre bile lâyık görülmemektedirler. Bu gibi istismarlar yeni istismarların da ilham kaynağını teşkil etmekte ve talebelerde de kendi talebelerini istismar alışkanlığı oluşturmaktadır. Bu cümleden olarak da bazı yüksek lisans tezleri üç imza ile basılabilmektedir. "Doktora yaptıktan sonra bunlardan adama hayır mı gelir?" mantığıyla malzeme toplatılan ve tebliğ yazdırılan, yüzlerce sayfalık dîvan metninin çeviriyazısı yaptırılan ve başka şekillerde de istismar edilen talebelerden de ilme hayır gelmemektedir.

Ancak hoca - talebe arasındaki istismar ilişkilerinin çift taraflı olduğunu unutmamak gerekir. Burada talebe de kendini istismar suretiyle hocasının desteğini bir ömür denebilecek şekilde elde etmekte ve bu suretle akademik tırmanmalarda hocasını bir ikmâl kaynağı olarak kullanmaktadır. Burada en çok başvurulan hilelerden biri, yerli-yersiz hocaların kitap ve makale niyetine çırpıştırmalarına da, "Arayışlar Devri" meselesinde olduğu gibi, dipnot düşmek ve hocalarının düşman kabûl ettiklerine de her fırsatta düşmanlık göstermektir.[255] Burada, açıkçası, ilim adamlığı ile fedaîlik arasındaki mesafe ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifade ile mürit-mürşit münasebeti, yeni bir kisve altında, ancak daha da seviye kaybederek devam etmektedir.

---

[254] Metin Bostancı tarafından Ali Ekrem Bolayır hakkındaki tez için: *Ali Ekrem Bolayır'ın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 1986, 246 s., Nu. YTL: 191. Kitap, tezi yöneten İsmail Parlatır imzasıyla basıldı: *Ali Ekrem Bolayır*, Ankara, 1987, 181 s. Bu tez için İ. Parlatır tarafından konulan izah (s. 73) şudur: "Bu Yüksek Lisans Tezi Metin Bostancı tarafından benim yönetimimde hazırlandı." Bu ifadeye göre teze kefil olunuyorsa niçin talebesinin imzasıyla basılmaya lâyık bulunamıyor. Pazarlaması niçin hocaya düşüyor?

[255] Bu dikkate değer örnek hâdise için: Ali Birinci, "İlim Hayatında Köylüler ve Köylülük", *Türk Yurdu,* Sayı: 127 (Eylül 2005), s. 8. Ayrıca: Bu kitap, s. 153-168.

E. Bir intihâl âleti olarak şöhret

Bir derecede şöhrete ve yüksek mevkilere erişen ilim adamlarının ahlâksızlıklarının âdeta bir dokunulmazlık kazandığı görülmektedir.[256] Hâlbuki zaten büyüklerin ahlâkî bir davranış gözetmelerine her zamandakinden daha çok ihtiyaç bulunmaktadır ve onların davranışları daha çok kıymetli veya yıkıcıdır. Şöhret bir imtiyaz hâline geldiği zaman, ne yazık ki iyi işler için değil, daha ziyade kötü icraat için bir gayrimeşru silâh olarak kullanılmaktadır. Burada hemen her sahada bir şöhretin istismarı yapılmakta ve meslek ahlâkına aykırı davranışların bir hesabı sorulmamaktadır. Bu şekilde aykırı davranışları sadece bir dedikodu malzemesi olarak kullanan cemiyet bu safhayı geçerek kendini temizlemeye sırayı getirememektedir. İlim adamlarının sadece şöhretlerini pazarlamaya başladıkları yerde ilim gelişmemekte ve kendini tekrarlamaktadır. Kütüphanesiz ve kitapsız kitap yazmaya devam eden ilim adamının kendi kazancı ne olursa olsun ilmin kazanamayacağı açıktır. Bu şöyle bir tabloyu da beraberinde getirmektedir. Bir Afrika vahasındaki hayatta görüldüğü gibi aslanların bin bir zahmetle avladığı ava üşüşen çakal ve sırtlan makulesinden hayvanlar gibi, ağır bir işçilikle ortaya konmuş bulunan bilgi ve yorumlar, bunların peşinden gelen ikinci bir takım, şöhretli veya yeni arsızlar takımı tarafından, yağmalamakta ve pazarlamaktadır.

SONSÖZ

İntihâlde bulunacak olanları Ziya Paşa da ikaz etmiş, ancak bu ikazı bir işe yaramamıştır. Zira merhum bir beytinde (*En*

---

[256] Eski bir ansiklopedi maddesi (Uluğ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", *Aylık Ansiklopedi*, İstanbul, 1945, C. I, s. 342-345), başka bir ansiklopedide (Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 878-884) büyük ölçüde aktarılmıştır. Bu bilgiyi veren meslektaşım Dr. Mustafa Çufalı'ya müteşekkirim.

ummadığın keşfeder esrâr-ı derûnun / Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?) meseleyi ortaya koymuş ama dinleyen olmamıştı. Bu meselede de artık bir tabiat hâline gelmiş Şark kurnazlığı ve tembelliği birleşmekte, bir angarya sayılan çalışma işkence olarak görülünce, bilinen veya bilinemeyen gayri ahlâkî yollara sapılmaktadır. Tabiî burada "kısa günün kârı" mantığı ve takım oyunu hâkim olmakta ve herkes "bizden" olana sahip çıkınca arada ilim hayatı hebâ olmaktadır.

Diğer taraftan bir vasat oluşturup bunu istismar mümkün ise de hiçbir gayrı ciddî ve gayrı ahlâkî eseri ilelebet şöhretin ve propagandanın oksijen çadırında yaşatmak mümkün değildir. Uzun veya bazen de kısa bir vâdede, ama er-geç ve her hâlükârda, her şey kendi değerine ve dengesine kavuşmaktadır. Yine uzun vâdede herhangi bir eserin ilmî değeri, hiçbir zaman ahlâkî değerini aşamaz ve ondan daha değerli olamaz. Kısaca ilmin ağırlığı ahlâkın hafifliğini de hiçbir zaman telâfi edemez.

İlim hayatında da ahlâk da yine bir takım oyunudur ve ahlâka taraftar olanların ilk vazifesi ise her türlü ahlâksızlığa karşı çıkmaktır. Zira bu meselede asıl vazife ve mesuliyet ilim hayatında da önden gidenlere düşmektedir. Çünkü ahlâk veya ahlâksızlık da yükseklerden alçaklara, büyüklerden küçüklere doğru akmaktadır ve büyükler küçüklere veya selefler haleflere örnek olacaktır.[257] Hersekli Ârif Hikmet merhum, "*Müslümanlık Hak yolunda kahramanlıktır*" dermiş.[258] Acaba "Âlimlik de hakikat yolunda kahramanlık" değil midir? Bu söze lâyık böyle kahramanlar var mıdır ve acaba nerede ikamet etmektedirler?

---

[257] Başkalarının eserlerini yağmalamanın ne kadar geniş bir sahada cereyan ettiğine dair her geçen zaman zarfında yeni örneklerin ortaya çıkması çok üzücüdür. Hilmi Ziya Ülken'in intihâllerinden bir örnek için: Hüseyin Batuhan, *İspanya'da bir Şato,* İstanbul, 2002, s. 206-2007. Ülken'in *Sosyoloji Problemleri* ve *İslâm Düşüncesi* gibi eserlerin de nakil olduğuna dair ayrıca bir yazı gerekmektedir.

[258] İ. Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul, 1969, s. 655.

İlimde ahlâk gözetmek vazifesi her şeyden önce ahlâklı olduklan hüsnü zannı içinde olanlara düşmez mi? Ve her şeyden önce ilimde ahlâk meselesini daha geniş bir iklimde tartışmalara açmak bir ihtiyaç, hâtta zaruret değil midir?

Nâmık Kemal gibi "*Altı da bir, üstü de birdir yerin*" demek ilim hayatı için de mi bir kader olmuştur? İlim mensuplarının ve davranışlarının "yer altı" dünyasından hiç mi farkı bulunmamalıdır?

Tarihçiler etraflarını kollamaktan tarihi kollamaya bir türlü sırayı getiremiyorlar. Nâmık Kemal, "*Etrafa iânetten umûma ihânet doğar*" demiş, etrafı kollamaktan da tarihe, tarihçiye ve tarih okuyucusuna ve tabiî memlekete de ihanet doğmuştur. Daha geniş bir ifade ile söylemek gerekirse ilmin ilim adamlarından daha büyük bir düşmanı bulunmamaktadır. Bu meselede bir acı gerçek de ahlâksızların en büyük sermayesinin ahlâklıların nezaketi olduğudur. Ama diğer taraftan da şu suâl cevap beklemektedir: Ahlâksızlığa karşı çıkmayan bir ahlâk hangi derecede ve ne kadar sayılabilir? Burada merhum Nurettin Topçu'nun bir sözü ile mesele biraz daha vuzuha kavuşturulabilir: "*İnsan olan bunu yapmaz sözü yanlıştır. İnsan olan bunu yaptırmaz denmelidir.*" Bu sözden hareketle şöyle denebilir: Ahlâklı ilim adamı ahlâksızlığı yapmayan değil, ahlâksızlığa kelâmla ve kalemle karşı çıkandır. Eğer herkes günahkâr değilse "ilk taşı hiç günahı olmayan" atmalıdır.

Tabiî üniversitelerin üstünde en büyük ilmî kurum olan YÖK'ün ilmin ahlâkını koruma işinde nasıl bir yere sahip olduğu veya bu sahada tamamen yok olup olmadığı meselesini de ayrıca ve uzun uzun tartışmak gereği ortadadır.

Unutulmamalıdır ki korunması gereken şey tarihçi değil, en geniş mânâsıyla tarihtir. Tarihçi fânidir, bâki olan yalnız "kalb-i selim ve akl-ı selim" ile yazılan tarihtir.

Sanma ey hâce kim senden zer ü sîm isterler
"Yevme lâ-yenfau"da kalb-i selîm isterler

Asıl büyük ahlâksızlık ise ahlâk edebiyatı yaparak kendi ahlâksızlığı gizleme harekâtında bulunmaktır. İzzet Molla ile beraberiz:

Meşhûrdur ki zulm ile olmaz cihân harâb
Eyler ânı müdâhene-i âlimân harâb.

Muhafazakâr Düşünce,
Sayı: 7 (Kış 2006), s. 77-108

Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlak Meselesi

Okumayı bilmeyip yazan
Odur dünyayı bozan.
Türk Atasözü

Fuzûlî her ne kadar;

İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

dese de ilmin değil, hiç şüphesiz aşksız ilmin aleyhinde bulunuyordu. Ancak, ilmin aşktan daha çetin bir sevgili olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Her aşkta az veya çok bir vuslat ihtimali vardır. Ancak ilimde böyle bir ihtimal bahis mevzuu bile edilemez. İlim, son menzili olmayan sonsuz bir güzergâhta, Kâbe yolundaki karınca misâli, bir ömür boyu hiç durmaksızın yürümektir. Tabiî bu mânâda âlim, hiç şüphesiz âşıktan daha zorlu bir işe talip oluyor demektir. O, en büyük hazzı bu yolda yürümekte bulup, "bu işin kârı ne?" diye sormaz. Mevlevî çilesi bin bir gün, onun çilesi bir ömür boyu sürer. Aksi takdirde âlimin "Ar yılı değil, kâr yılı" veya "Ar eden kâr etmez" sözünü hayatının düsturu hâline getiren arsız bezirgândan farkı kalmaz.

Hiç şüphesiz, ilim adamının bir başka alâmet-i farikası ise gerektiği zaman yanıldığını kabul ile yanlışını tashih etmeyi de bir zevk hâline getirmesidir. Zaten yanılmazlık iddiası kulun tâkatini aşan bir davranıştır. Yanılmamak ancak Allah (cc.)'a mahsustur. Yanılmazlık iddiası enaniyet dâvâsının en büyük şahididir.

Bu iki esastan hareketle ifade etmek gerekirse, ne yazık ki,

memleketimizde "geçim köşe başını tutmuş" bir hâlde iken ilme âşık âlim yetişmesini beklemek bir ham hayalden başka bir şey değildir. Pek az istisnası bu gerçeği tekzip değil, ancak teyid için zikredilebilir. Mükrimin Halil (Yınanç) merhum ne kadar haklı: "*İnsanın, hasta iken doktor, aç kalınca aşçı, istirahata çekileceği zaman tarihçi olacağı gelir. Tarih, ilimlerin en sonunda gelir. Önce herkes alacağını vermez; hukuk doğar. Sonra hasta olurlar; tıb doğar. Sonra sihir ve nücûma itimat başlar. Tarih de lüks bir ilimdir.*" Aslında kazanç hırsının insanların bütün hayatını kuşattığı bir iklimde sadece tarih değil, hiçbir ilim gelişmez ve ilim zihniyetinin sağlığı altından daima bezirgân sureti sırıtır.

İlim yapar gibi görünenler esas itibariyle şöhretin ve servetin kapısında bekleşirler. Kuru bir şöhretin değil, servetin kapısını aralayabilen kârlı bir şöhretin âşığıdırlar. "At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır" sözünü, "Yiğit ölür han kalır" şeklinde telkin buyururlar; tavırlarının bir muhtekirden farklı bir tarafı yoktur. İlim dünyası ile yer altı dünyası arasındaki fark ancak mevzu ve usûl farkından ibaret olur. Bir tarafın âleti silâhtır, diğer tarafın kalemi silâh olur. Artık vur vuranın, kâr kıranındır.[259]

Son zamanlarda ilim hayatımıza hâkim olan bu tavırdan pek fazla rahatsızlık duyulduğuna dair bir işaret de görünmüyor. İnsanlar başkalarının eserlerini ve tercümelerini çalıp kendi isimleriyle bastırıyor, yalan yanlış bilgilerle dolu kitaplarıyla şöhretlerini şekerleyip vitrinleri ve kütüphaneleri ve tabiî ceplerini dolduruyorlar. Başkalarının eserlerini çalmayı ise hizmet edebiyatıyla ambalajlıyorlar. Bilhassa Müslümancı aydınlar ve yayınevleri tam bir Müslüman-firîblikle (Müslüman avcılığı) işi kotarıyorlar. "Ar-namus tertemiz" düsturuyla hareket edenler "kâr"dan başka bir düstur da tanımıyorlar. Bu yapılanları tutmadığımızı söylemek hakkını kullanmak, vazifemizdir diye dü-

---

[259] Burada, acı bir hakikat de olsa, mafyanın ilim hayatımızdan daha çok ve iyi kurumlaşmış ve kaideleşmiş olduğunu belirtmek gerekiyor.

şünüyoruz.

Daha önce yazdığımız bir yazıda[260] adı geçen şahıslardan Sadık Yalsızuçanlar'ın ve Timaş'ın yağma ve -niçin açıkça yazmayalım- hırsızlıkları devam etmektedir. Yine Timaş Ali Çankırılı imzasıyla Batı klâsiklerini ve başka tercümeleri de basmaya devam etmektedir.[261] O yazıda, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz ve genç ortağı Doç. Dr. Said Öztürk tarafından *Bilinmeyen Osmanlı* (Haziran 1999, s. 286-293) isimli kitabında kırk bir derece hararetli bir kazanç hırsının ürünü olduğuna inandığımız bu türrehatta bulunan iki yanlışı örnek olarak zikretmiştik. Bu bazı okuyucularımız tarafından yanlış yorumlandı ve kitapta "iki yanlışın bulunması üzerinde durulacak bir şey değildir" denildi. Hâlbuki kitabın zaten isminden itibaren her şeyi yanlıştı. İsmi yanlış, yâni çok iddialı; yazılma sebebi ise ilmî değil ticarî ve tabiî metni ise tam bir çırpıştırmadan ibaretti.

II. Meşrutiyet devrinin en temel meselelerinden bir olan ve hakkında kâfi miktarda bilgi bulunan Halâskârân meselesini bile yanlış yazan ve yirminci asır İslâm dünyasının en ünlü kişilerinden Emir Şekip Arslan'ı (1869-1946) asgarî ölçüde bile tanımayan (*a.g.e.*, s. 286) bir hukuk tarihçisinin Osmanlı Tarihi sahasında yaptığı bütün yanlışları tespit ve tahrir ancak bir takım, hem de geniş bir takım tarafından yapılacak bezdirici, bıktırıcı ve derin sabırlı çalışmalardan sonra mümkün olabilir. Diğer taraftan böyle bir çalışma da usûle aykırıdır. Sadece örnekler göstermek en isabetli yoldur. Bay A. A. İşaret ettiğimiz yanlışlarını kitabın sonraki baskısında (Ağustos 1999) da düzeltmemiş, nasıl olsa okuyucum (!) yutuyor diyerek aynı yanlışları piyasaya sü-

---

[260] Bk. "Cehalete Methiye",*Türk Yurdu*, Sayı. 144 (Ağustos 1999), s. 7-11.

[261] *Timaş*, ısrarla, kararlılıkla ve büyük bir hızla yağmaladığı eserlerin neşriyatına devam etmektedir. Bu, ayrı bir yazı mevzuudur. Ancak sahibi Ömer Okçu, namıdiğer Hekimoğlu İsmail'e bir sualimiz olacak: Acaba bu yağmayı yaşlı gözlerle seyreden Minyeli Abdullah ne buyuruyor, bir sorar mısınız? Cevabı bekliyoruz.

rerken, kitabın satışını kast ederek "Ali Birinci yanılıyor, okuyucu cevabını verdi" selâmını göndermiştir. Bu defa örneğimizi teke indirerek, sadece Emir Şekip Arslan hakkındaki bilgi kaynaklarının dördünden birer sayfalık klişe koymakla iktifa edeceğiz (yazıla).

Ancak son bir husus olarak bir itirafta bulunmamız gerekmektedir: Yanlışına işaret ettiğimiz A. A. nasıl olsa yeni baskısında bunları tashih eder diye bir ümit taşıyorduk. Bu inancımız meğerse bir saflıktan ibaretmiş ve Prof. A. A.'nın asıl hedefi ve heyecanı yanlışların tashihi değil, kesesinin takviyesinden ibaretmiş; gerisi lafügüzafmış ve mesele ise ilmî değil, ahlâkî temellere dayanıyormuş. Kâr getiren yanlışlar yanlış sayılmazmış. Cahil diye bu meydanda, kazanmayanlara denirmiş. Bu saflığım için kendimden ve okuyucularımdan özür dilerim.

İhtiyârımla acep ben hiç olur muydum yazar
Ger bileydim Ahmed'in bunca devasız derdini.

Türk Yurdu, Sayı: 148-149,
(Aralık 1999-Ocak 2000), s. 24-26.

"Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği" Meselesinde Tartışmalar

"Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesi" başlığıyla yazdığımız yazı bizi çok şaşırtan ve biraz da tahminlerimizi haklı çıkardığı için tabiî sevindiren yankılar uyandırdı. Bizi çok şaşırtan tepkilerin başında meslektaşlarımızın "Haklısınız ama yazmasaydınız daha iyi olurdu" veya "Şunu yazmışsınız ama bunu da yazmamışsınız" türünden sözlerle mahallenin namus bekçiliğini sadece bizim üzerimize yıkmalarıydı. "Haklısınız ama" diye söze başlayanlar da bizim ahlâkın veya ahlâksızlığın bir takım oyunu olduğu yolundaki kanaatimize, trajik de olsa, bizi kat'i bir şekilde inandırdı.

Her şeyden önce yazının en güzel neticesi, hiç şüphesiz kabiliyetli bir yazarın, Sadık Yalsızuçanlar'ın itirafı ve tövbesi oldu. Artık "hazırlayan" yaftası altında ve usûlsüz bir şekilde başkalarının eserlerini yayınlamayacağını açık yüreklilikle ve cesaretle ilân etti. Bu cesareti gerçekten de tebrike şâyân bir harekettir ve dikkatten kaçmamalıdır. Bizim dünyamızda insanlar yanılmazlar veya bunu açıkça itiraf cesaretini ve medenîliğini çok fazla gösteremezler. Malûm; şark insanı pek yanılmaz ve özür de dilemez.

Yazımıza açıkça ve doğrudan ikinci bir cevap da Prof. Dr. Hale Şıvgın'dan geldi. Yazıya koyduğu dipnottan "Gazi Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürü" gibi büyük bir ilim merkezinin idarecisi olduğu anlaşılan Prof. Şıvgın'ın bu cevabı gerçekten de çok şaşırtıcıdır. Çünkü kitap basıldığı zaman hakkında Dr. Orhan Koloğlu tarafından yazılan ve çok sert bir üslûpla birçok saçma yanlışına işaret eden tenkide o zaman yard. doç. unvanında bulunan Prof. Şıvgın cevap verememişti. Şimdi artık bu gibi tenkitlere cevap verme imkânına, daha doğ-

rusu unvanına sahip olduğu anlaşılıyor.[262]

Burada her şeyden önce hiçbir meslektaşın eserini beğenmek gibi bir vazifenin bahis mevzuu olmadığına işaret etmek gerekiyor. Biz de zaten meslektaşları değil, yazdıklarını tartmaya çalışıyoruz. Bu arada Orhan Koloğlu'nun yazısı da hâlâ cevap bekliyor.

Bir özürle cevabımıza başlayalım: Yüksek lisans ve doktora tezinin ismi aynı değilmiş, çünkü YÖK kayıtlarında aynı olması bizi yanıltmıştır. Bakmadığımız Meclis-i Mebusan zabıtları da tezden sonra basılmış. Buna rağmen neticede değişen bir şey yok, *Trablusgarp Savaşı Öncesinde İtalyan Emellerinin Tanin Gazetesinden İncelenmesi, Nisan-Ekim 1911* (1980, 47+161 s. DTCF. YL-332) başlıklı yüksek lisans tezi birkaç rastgele kitapla desteklenerek, daha doğrusu çırpıştırılarak doktora tezi hâline getirilmiş ve ortaya *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri* isimli kitap (Ankara, 1989, 190 s.) çıkmıştır.[263] Sayın Şıvgın'ın ifadesine göre de "üç değerli ilim adamı olan Prof. Dr. Refet Yinanç, Prof. Dr. Mustafa Kafalı, Prof. Dr. Reşat Genç huzurunda savunulmuş ve başarılı bulunmuştur." Cümlenin bundan (s. 223-224) sonrası ise gerçekten dikkate değer: "Bu sebeple anılan tekzip metninde yapmış olduğum çalışmanın ilmî niteliğinin tartışılması mümkün değildir." Doğrusu biz bu mantığa nüfuz edemedik ve başarılı bulunan doktora tezlerinin tartışılamayacağını ve hele tenkit de edilemeyeceğini ilk defa bu vesile ile öğrenmiş olduk. Ayrıca tarih ilmindeki bu büyük ve itiraz edilemez kâidenin ve usûlün kaynağı çok meraka değer bir keyfiyettir. Bu, tarih usûlünde yeni bir keşiftir. Bu tartışılamaz tezin

---

[262] Orhan Koloğlu'nun yazısı için "Bir Montaj-bilim Örneği: Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 74, Şubat 1990, s. 59-62.

[263] Kitap niyetine basılan bu çırpıştırmanın bilirkişinin kim olduğu meraka değer bir keyfiyettir. Herhâlde bir fizik veya akışkanlar mekaniği profesörü olmalıdır. Bu bilirkişiyi bayan profesör cevabî yazısında yazmalıdır.

önsözünde (s. VII-VIII) bu jüriden hiçbirinin isminin görülmemesi de şaşırtıcı bir durum gibi görünüyor. "Bu üç değerli bilim adamı"nın ismini önsözde zikretme nezaketini gösteremeyen tarihçi hanım, ihtiyacı olduğu zaman onların isimlerini bir kalkan gibi kullanmakta, yâni daha açık bir ifade ile istismar etmekte de bir beis görmüyor. Bu da tarihçilik ve meslek ahlâkı bakımından tetkike değer bir hâdisedir. Böyle bir metnin tez olarak kabûlünün hikâyesi de çok dikkate değer olsa gerektir. Prof. Dr. Refet Yinanç herhâlde bu meselede çok ibret-engiz bir hikâyeye sahiptir, yazılsa da zamana yâdigâr bırakılsa çok işe yarar ve öğretici olur kanaatindeyiz.

Biz yazımızda jüri hakkında bir şey söylememiş ve bir hüküm vermemiştik. Fuat Köprülü başkanlığında Osman Turan ve Halil İnalcık'tan kurulu bir jüri tarafından da, farz-ı muhâl, kabûl edilmiş olması bir şey ifade etmeyecekti. Ayrıca jüri mensuplarının isimleri eserin üzerinde de görülmüyor. Eserin sorumluluğu, günahı ve tabiî varsa şerefi de yazana aittir. Usûl olduğu hâlde jürinin ismini esere yazmamak da pek az görülen garabettendir.

Yanlışlık, yüksek lisans tezinden başlıyor ve eski harfli gazete yazılarını yeni harflere nakil, ilmî çalışmanın ve doktora tezinin ilk adımı sayılıyor. Hâlbuki yüksek lisans tezi bir bakıma ilmî araştırmaya intibakın ilk adımıdır. Bu tezde çok yeni bilgiler ortaya konulmamış olabilir. Ancak bu çalışma ile kaynak taraması ve araması, plan yapılması ve dipnot düşülmesi gibi şeyler öğrenilmiş olunur.

Kitap hakkında yazdığımız hususları, büyük ölçüde bir kere daha ifadeye çalışalım:

Kitap çok ucuz bir işçilikle ve çok az bir zahmetle yazılmıştır. Kuzey Afrika ve bu bölgeye yönelen Batı sömürgeciliği hakkında asgarî bir bilgi bile verilmemiş ve zaten az olan bölge hakkındaki kitap ve makale şeklindeki neşriyat değerlendirilmemiştir.

Meselâ Türk-İtalyan münasebetleri hakkında yapılmış neşri-

yatın bir tespiti ve değerlendirilmesi kitabın girişinde bulunmamaktadır. Nejdet Sançar'ın bir makalesi ("Tarihte Türk-İtalyan Savaşları", *Bozkurt*, Kasım 1940, s. 178-180) ve makalesiyle aynı ismi taşıyan kitabı (İstanbul, 1942, 112 s. Aylı Kurt Yayınları), her nedense, sayın profesörün dikkatini çekememiştir. Üstelik N. Sançar'ın kitabında bir indeks de bulunmaktadır. Asıl felâket ise son senelerde İtalya'nın Trablusgarp ile olan iktisâdî ilişkilerine dair Özcan Mert[264] tarafından yazılan güzel ve çığır açıcı araştırmanın da yer almamış olmasıdır. Esasen bibliyografyasında makale bulunmayan bir kitap karşısında ne söylenebilir? Çok güdük kalmış bibliyografyada (s. 187-190) makaleler faslı bulunmamaktadır.[265] Türk tarihçiliği ilk defa makalesiz bir tezle tanışma şerefine nail olmaktadır.

Yazarın bibliyografyasına bakanlar Trablusgarp Tarihi'nin kendisiyle başlayıp, kendisiyle bittiğini düşünebilirler. Hâlbuki gerçek hiç de öyle olmayıp bu bölge hakkında, bilhassa bu harp vesilesiyle yapılmış, ciddî bir neşriyat olmuştur.

Geçmişte bizatihi Türk-İtalyan Harbine şahit olmuş kişiler veya bölgeyi tanıyanlar tarafından yazılan eserleri görmemenin rahatlığına ve mazeretine imrenmemek mümkün değildir. Sayın Prof. bu hususta bir mâzeret lütfetmemiş her nedense. Bunlardan bazılarının künyelerini, başka meslektaşlara bilgi kabilin-

---

[264] "Osmanlı Belgelerine Göre Banco di Roma'nın Trablusgarb'daki Faaliyetleri", *Belleten*, Sayı: 200 (1987), s. 829-847.

[265] Sayın profesörün cevabını okuyunca merak edip *19. Yüzyılda Gaziantep* (Ankara, 1997, 210 s.) isimli yapıtına (?) da baktık. Başka bir tarih felâketinin de bu kitap olduğunu gördük. Bu da tam bir ucuzluk ve çırpıştırma numunesidir. İkinci bölümün 26 maddelik "Kitaplar ve Makaleler" başlıklı bibliyografyası bir mezuniyet tezinde bile kabul edilemez felâkettir. Antep tarihine ömrünü vermiş olan Cemil Cahit Güzelbey merhumun kitapları (Mesela *Gaziantep'ten Kesitler*, Gaziantep, 1992, 189 s.) ve Gaziantep Kültür Derneğinin *Kültür Dergisi* de kitaba girmeyi başaramamıştır. C. C. Güzelbey'in Antep tarihine hizmeti şâyân-ı dikkattir.

den lâzım olabilir ümidiyle, vermek gerekir:

1. Ebu Halil Muhammed ibn Halil Galbun, *Târîh-i İbn-i Galbun der Beyân-ı Trablusgarp,* (tercüme: Mehmed Nehicettin), İstanbul, 1284, 3+154, Ceride-i Havadis Matbaası.

2. Ebu'l-Muzaffer Receb, *Trablusgarp Ahvâli*, İstanbul, 1327, 128 s. Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

3. M. Ertuğrul, *Muharebe Mektupları*-Osmanlı İtalyan Muharebesine Dair Mektupları Havidir, İstanbul, 1328, 176 s. , Tercüman-ı Hakikat matbaası.

Bilhassa bu son kitap harp sahasından günü gününe çok kıymetli bilgiler vermektedir.

4. M. Sezai, *Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı-İtalya Cengi,* İzmir, (1327), 31 s. Keşişyan Matbaası.

5. Mehmet Raif, *Osmanlı-İtalya Trablusgarp Muharebesi yahut Osmanlı Muzafferiyeti*, İzmir, 1327, 27 s.

6. Mehmet Nuri-Mahmut Naci (Balkış), *Trablusgarp,* İstanbul, 1330, 196 s. Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti.

İki kardeşten Mahmut Naci, Feriha Baymur'un babasıdır ve II. Meşrutiyet'te Trablusgarp mebusudur. Bu itibarla da kitabı mühimdir.[266]

7. Hasan Sâfi, *Trablusgarp Tarihi*, İstanbul, 1328, 1+84, Resimli Kitap Matbaası.

8. Ali Rıza Muin, *Trablusgarp Turuk-ı Muvâsalatı*, İstanbul, 1334, 9+212+1 s.

9. Ömer Subhi, *Trablusgarp ve Bingazi ile Sahra-yı Kebir ve Sudan-ı Merkezî,* İstanbul, 1307, 88+3 s. Ceride-i Askeriye Matbaası.

10. Avanzâde Süleyman, *Trablusgarp ve Devlet-i Âliye- İtalya Vekayi-i Harbiyesi*, İstanbul, 1911, 176 s. Matbaa ve Kütüp-

---

[266] Kitap ve yazarları hakkında geniş bilgi için: Ahmet Kavas, "İki Kardeşe Bir Kitap: Mehmet Nuri ve Mahmut Beylerin Hayatları", *Müteferrika*, Sayı: 16 (Güz 1992), s. 111-127.

hane-i Cihan.

11. *Trablusgarp, Bingazi ve Cezair-i İsna Aşer Meseleleri*, İstanbul, 1334, 14+1 s. Matbaa-i Âmire.

12. Mehmed Faik, *Trablusgarp, İtalyan Vahşeti, Sulh ve İntibah*, Diyarbakır, 1327, 16 s.

13. (Abdülkâdir) Câmi (Baykurt), *Trablusgarp'tan Sahra-yı Kebire Doğru*, İstanbul, 1326, 220+1 s. Nişan Babikyan Matbaası.

Bunların dışında Aziz Sâmih'in (İlter) iki ciltlik eseri de *Şimâlî Afrikada Türkler* (İstanbul, 1937, C. I, 221; C. II, 256 s.) bibliyografyaya girememiştir.

Bu meselede bir soru ise eserinin bibliyografyasına Ali Haydar Alpaut'un eski harfli kitabının nasıl ve kimin sayesinde girebildiğidir? Bu, ciddiye alınan eski yazılı tek bahtiyar kitap olmuştur. Bibliyografya'nın başka eksiklerini de tamamlamak için müstakil bir çalışmaya ihtiyaç olduğu açıktır.

Burada basit bir gerçeği yine dile getirmek gerekiyor: Kendinden önce yazılanları ve yapılanları ciddiye almayan hiçbir araştırmayı, hiçbir güç ciddiye aldıramaz ve ona bir değer katamaz, günde yirmi atıf yapılsa bile. Yazıyı okuyanların dikkatinden kaçabilir, sayın Prof. bu kaynak kitaplardan hiçbirini kullanmamıştır. Bu kitapları tespit etmek büyük bir marifet ve mahareti de gerektirmiyor, Millî Kütüphane kataloglarından ve Seyfettin Özege katalogu taranarak bulunabilir. Tabiî burada eksik olan şeyin, artık açıkça söylemek gerekir, ciddiyet olduğu açıktır. Kitabın bu kadar kötü yazılması mesleğe, neşredilmesi ise meslektaşlara ve okuyuculara hakaret olarak kabûl edilebilir mi acaba? Çünkü mesleğine saygılı bir tarihçi bu derekede kötü bir kitap yazmamalı, şayet yazarsa, meslektaşlarına hürmet gereği olarak neşretmemelidir. Nitekim Türk üniversitelerinde bu feraseti ve nezaketi gösteren meslektaşların sayısı hiç de az değildir ve bu ince davranışları şâyân-ı şükrandır ve enzâr-ı dik-

katten kaçmamalıdır.[267]

Bu meselede bir soru da şudur: Kullandığı mehazler hakkındaki tavrı nasıldı? Bibliyografyada görülen meselâ hâtırat türünden kaynakların da güvenilir baskılarını aramamış, bu zahmetten kaçınmıştır. Mabeynci Lütfi Bey, Cemalettin Efendi ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın sadeleştirilmiş metinleri kullanılmış; Cemal Kutay tarafından Ali Fethi Okyar adına yazılan kitap da (*Üç Devirde Bir Adam*) kaynaklar arasına sokulmuştur. Sayın Prof. Şıvgın'ın, İbnülemin'in bahsettiği (Şıvgın, s. 13) bâzı hatıralara da (Ahmet Reşit Rey'inki gibi) hiç merak etmeden ve aramadan, üstelik de yanlış bir isimle (*Canlı Tarihler*; kitabın değil, dizinin ismidir.) atıfta bulunmasını anlamak mümkün olmamıştır. Tez niyetine yazılan ve kitap niyetine de basılan bu karalama sayesinde hiçbir merak olmaksızın tarihçi olunabildiği de böylece ispat edilmiş ve ortaya çıkmıştır.

Sayın Şıvgın "*Tanin* gazetesine tercüme edilen yabancı gazeteler"i (s. 187) belirtmiş olmayı "dürüst ve açık yüreklilik" olarak görüyor ama bunun bibliyografyayı, hormonlu bir meyve gibi şişirmek olduğunu kabûl etmiyor. Bizatihi görülemeyen bir kitap veya makale listeye dâhil edilemez. Burada asıl felâket sadece *Tanin*'in aktarılması, hiç değilse muhalif (karşı taraf) gazetelerden de birinin taranmamış bulunmasıdır Bu arada birkaç mecmua koleksiyonunun da (*Şehbâl, Resimli Kitap* gibi) taran-

---

[267] Bu gibilere saygı duymak gerekir. Dumlupınar Üniversitesinin Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü (şimdi Rektördürler) Prof. Dr. Ahmet Karaaslan'ın bu unvanı alırken yeryüzünde imzasını taşıyan bir satır bile yazısı yoktu ve Ku (Kulis) metodu ile bu işi başarmıştı. Bu başarı ve usûl hakkında henüz bir doktora tezi yapılmamıştır. Kırgızistan'da Manas Üniversitesinde iki sene mesai arkadaşım ve bölüm başkanım olan ve Prof. unvanını da burada devşiren Remzi Ataloğlu da basılmamış bir doktora tezi ile ağabeyleri sayesinde, DTCF'den doçent unvanıyla emekliye ayrılmıştı. Meslektaşlarımızın ruh sağlığını bozma hususundaki mahareti hakkında, henüz neşretme fırsatı bulamadığımız *Kırgızistan Günleri* (2002-2004) kitabımızda bol örnek bulunmaktadır.

ması meslek ahlâkına mı, tarih usûlüne mi aykırıydı acaba? Kısaca bu doktora tezi de netice itibariyle *Tanin'e Göre Trablusgarp Savaşı* olmuş. Üstelik bu da çok kötü bir işçilikle yapılmıştır. Türk askeri Trablusgarp'ta zafer destanları yazmış, bu toprakları terk etmiş ama mağlup olmamıştır. Ama Türk tarihçiliği bu tezle Trablusgarp'ta hezimete uğramıştır. İtiraz edeceklere sayfalar (ve mahkemeler) açıktır.

Tezine yirminin üzerinde atıf bulunulmasını (s. 226) ileri süren Profesörün bu müdafaa mantığı da çok şaşırtıcı. Her gün yirmi atıf yapılsa ne fark eder acaba?

Bu kadar az emekle bir tez yazmak ve piyasaya sürmek ne kadar hak ise, meslekten tarihçi olmasalar bile sadece okuyucu sıfatıyla bâzı kişiler için bu eserleri, haklı veya haksız, beğenmemek de aynı derecede bir hak değil midir? Bu arada bir soru daha gündeme geliyor: Jüri mensuplarının acaba mesleği ve tarih ilminin haysiyetini korumak gibi bir vazifesi de yok mu? Bu arada tarih bölümü, dört senelik bir lisans tedrisatından sonra kaynak bulma işini talebelerine öğretemez mi? Buna ilâveten yüksek lisans tezi de bu işi öğretemez mi? DTCF Tarih Bölümü de bu gerçekler karşısında programlarını gözden geçirmek mecburiyetiyle yüz yüze değil mi?

Muhafazakâr Düşünce,
Sayı: 12 (Bahar 2007), s. 209-214.

Princeton'da İttihatçılık ve Hanioğlu'nun Tarih Usûlüne Katkıları

Tarihçilik bir işportacılık işi ve pazarı değildir. Burada kitabın veya ileri sürülen bilgilerin ve fikirlerin çok itibar görmesi, yapılan işin değeri hakkında, bir ölçü olamaz. Her şeyden önce ince bir işçilik gerektiren bu mesleğin ürünleri kısa vâdede değerini bulmayabilir. Esasen bu gerçek diğer ilim ve sanat ürünleri için de bahis mevzuudur. Ancak kısa vâdede işportacı gibi davrananların ürünleri, bir pazarlama marifetiyle, piyasaya hâkim olabilir ve müşteri bulabilir. Yaptığı işe inananların piyasa şartlarını düşünmeden çalışmalarını ve ellerinden gelen olgunlukta eserlerini vermeleri gerekir. Çevrenin aferinleri veya tenkitleri de bu mesaiye bir fâsıla verdirmemelidir. İşin ayrıca bir de ahlâkî tarafı bulunmaktadır. Bu da hakkını vermek veya vermeye çalışmaktır. Burada önce tarih usûlünün hakkını vermek, daha sonra da tarihî kaynakların ve diğer tarihçiler tarafından veya tarihçi olmasalar bile ortaya bir bilgi kaynağı veya kırıntısı koyanların hakkını vermek gibi bir vazife bahis mevzuu olmaktadır.

Burada tarihçiliğin ahlâkî veya moral, daha dar mânâda ise, son zamanlarda gereksiz bir şekilde moda olduğu veçhiyle, 'etik' çerçevesi öne çıkmaktadır. Hiçbir tarih araştırmasının çapı veya değeri ahlâkî çapından veya değerinden daha fazla olamaz. Kısaca tarihçi usûlün, kaynakların ve başka tarihçilerin hakkını ketmetmemeli veya yememelidir ki bu hak yeme hususu işin en hassas tarafını teşkil etmektedir. Ayrıca bu hak yemenin de bir gerekçesi bulunamaz ve bulunsa bile inandırıcı olamaz. Esasen bu hak yemelerinin son ucu okuyucuya çıkmakta ve nihayetinde okuyucunun hakkı yenmiş olmaktadır. Tarih niyetine unvanlarla veya şöhretle hâlelenmiş ve yaldızlanmış tarihî masallar, tarihî araştırma yerine, okuyucu önüne sürülmüş olmaktadır.

Bu girişten maksadımız İttihat ve Terakki tarihine dair Türkçe ve İngilizce kitapların yazarı M. Şükrü Hanioğlu'nun, meslek ahlâkı bakımından, bize ters veya yanlış görünen bir tavrına işaretimiz üzerine cevap niyetine çırpıştırdığı satırlarına karşı cevabımızın temel dayanaklarını ortaya koymaktır.

Esasen haklı veya haksız her çalışmanın bir yankısı olabilir veya tenkidi yapılabilir. Bir eserin bu şekilde tartılması gerçek değerini bulması için gerekli bir şeydir. Kültür hayatı için bir felâket sayılması gereken şey böyle bir tenkit geleneğinin bulunmamasıdır. Bizim tarihçiliğimizin en büyük felâketlerinden biri ve belki de birincisi bu tenkit işinin hemen hemen hiç olmamasıdır. Bu itibarla da yapılan araştırmaların tartılması ve gerçek değerini bulması pek mümkün olmamaktadır. Tarihçilik ikliminde veya pazarında şöhretli veya pazarlamacı her yazar eserlerinin en ufak bir tenkidinde âdeta kendinden geçmekte ve ruh sağlığını kaybetmektedir. Eserlerin önce meslek ahlâkı bakımından değerlendirilmesi ise ilmî bakımdan değerlendirilmelerinden önce gelmektedir. Bu bakımdan açık veren eserlerin daha işin başında büyük bir zaaf içinde olduklarını kabûl etmek gerekiyor. Meslek ahlâkı bakımından zayıf bir eserin ilmî bakımdan değerli olması mümkün değildir ve eşyanın tabiatına aykırıdır.

M. Şükrü Hanioğlu *The Young Turks in Opposition* (New York-Oxford,1995, s. 374) isimli eserinde de meslek ahlâkı bakımdan açık vermiş ve bu durum "Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesi" başlıklı yazımızda[268] dile getirilmişti. Burada hatırlatmak gerekirse Sayın Hanioğlu kendinden önceki araştırmaları ve İttihat ve Terakki tarihinin bazı temel noktalarına ilk işaretlerimizi görmezden gelmiş ve hele ilk defa tarafımızdan ortaya konulmuş olan temel gerçekleri ve bu arada tarafımızdan tespit ve neşredilmiş olan ilk nizamnâmeyi

---

[268] *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 7, Kış 2006, s. 77- 108. Ayrıca bk. elinizdeki kitap, s. 175.

görmezlikten gelmişti. Üstelik bu nizamnâmenin Türkçe-Arapça basılmış bir nüshasının fotokopisini müşterek dostumuz Prof. Dr. İsmail Kara vasıtasıyla bizden almışken veya almak zorunda kalmışken buna bile bir işarette bulunmamış, âdeta yağmagerlik numunesi sergilemişti.

Diğer taraftan verdiği cevabın üslûbu ve muhtevası da çok iptidaî ve tarzı baştan savma bir manzara sergilemekteydi. Türkiye'nin bu kadar uzak batısında bu kadar şarkvâri bir kurnazlıkla yazılmış bir cevaba şaşırmamak mümkün değildi.

Sayın Hanioğlu bu cevabıyla[269] usûl ve ilim olarak tarihi hafife aldığı gibi okuyucuları da hafife almıştır.

1. Her şeyden önce cevabından okuyucular bir mânâ çıkaramamışlardır. Bu cevabı okuyup da anlayana rastlamak mümkün olmamıştır. Yâni sayın Hanioğlu cevap yazma işini çok hafife almıştır. Kitap veya bir makale ismini zikretmeden, gûya, bir cevap yazmıştır.

2. İttihat ve Terakki'nin kuruluşu, kurucuları, kuruluş tarihi ve ilk nizamnâmesi hakkında bizim yazdığımız bilgilerin daha önce de ortaya konulduğunu belirtmiş, ancak bunun için sadece Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasi Partiler* (İstanbul, 1952) ve kendisinin, ismini de yazma zahmetine katlanmaksızın, kendi ifadesine göre 1986 tarihli (doğrusu tarihli değil seneli) çalışmasına atıfta bulunmuştur. Burada zaten ismi bile yanlışlarının müjdecisi olan *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889- 1902)* başlıklı (İstanbul, 1986, 664 s. İletişim Yayınları) kitabını[270] kast etmektedir. Hâlbuki bu kitabının bilhassa İttihat ve Terakki'nin kuruluşuna dair sayfaları tam bir tarih masalı veya İttihatçılık efsanesinden başka bir

---

[269] "Ali Birinci'ye Cevap", *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 9- 10 (Yaz-Güz), 2006, s. 255- 256.

[270] Bu kitaptaki maddî hatalar hakkında yazdığımız yazıya Sayın Hanioğlu bir cevap yazamamıştır. Yazsaydı ortaya kim bilir ne kadar neşeli bir yazı çıkardı. Yazımız için: *Tarih Uğrunda*, İstanbul, 2001, s. 93-127.

şey değildir. Sayın Hanioğlu bu sayfalarda (s. 173- 193) zamandan ve zeminden münezzeh bir tarihçe vermiş ve neredeyse bir "kuruluş destanı" yazmıştır. Bir kere bu çalışmalarda bir zaman mefhumu gözetilmemiştir. Meselâ 1894'de Mülkiye'ye[271] giren Emir Nihad el-Arslan'ın, 1896 mezunu Ali Münif'in ve siyasî çalışmalarından dolayı Mülkiye'den tard edilen Mehmet Rauf'un hâl tercümeleri hakkında hiçbir bilgi ve meraka sahip olmayan Sayın Hanioğlu, onlara ilk nizâmnâmeyi iki defa (s. 177, 183) yazdırmıştır ve ilk nizamnâmenin hangisi olduğu hakkında da bir bilgi sahibi olduğuna dair en ufak bir işaret vermemektedir. Leskovikli Mehmet Rauf'un anlattığı 1895 bahar çalışmalarının ise, yine bu meraksızlık yüzünden, 1891 yılının ikinci yarısında (s. 177, dn. 30) yapıldığı tahmininde bulunmaktadır. Hâlbuki Ali Çankaya'nın eseri kendisini birçok yanlıştan kurtarabilirdi. Ancak kendisinden önce ortaya konulan ve yazılan eserlerin hakkını vermeyi bilemediği için bu gibi vahim yanlışlara düşmektedir.[272]

3. Sayın Hanioğlu'nun kendi yanlışları için Tunaya'yı yalancı şahit olarak göstermesi de pek doğru ve zarif bir hareket değildir. Tunaya bizim neşrettiğimiz ilk nizamnameyi anlamadan tartışmaya açmak için ve Tıbbıye'de yazıldığı gibi yanlış bir ifade ile neşretmiştir.[273] Bir ömür boyu yaptığı araştırmaların getirdiği yeni bilgilerin değeri ortadadır ama aynı şekilde büyük yanlışları da yine kendisinin eserleri ortalığa saçmıştır.

4. Sayın Hanioğlu "Risâle toplayarak tarihçilik yapılabilseydi şüphesiz merhum sahaf Necati Alpas Beyefendi Türkiye'nin en iyi tarihçisi olurdu." buyuruyor. Burada tarihin usûlüne yapıl-

---

[271] Mülkiye'nin 1896 ve 1897 mezunları hakkında: Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara, 1968- 1969, C. III, s. 627 vd.

[272] Bu kitabında insanı gülümseten birçok tuhaf yanlış bulunmaktadır ve bazı yanlışları tashih için ipuçları yine kendi kitabında bulunmaktadır. Meselâ "Ussallaşma arzusu ve sadakat sistemiyle çatışma" gibi insanı lâl ü ebkem bırakan bölümde (s. 57, dn. 192) Mahmud Nedim Paşa'nın 1278 (1861- 1862) senesinde yazdığı risâlesini II. Abdülhamid devri için kullanması bunun çok dikkate değer bir örneğidir.

[273] *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, 1984, C. 1, s. 39, 44. dn.

mış büyük bir katkı bulunuyor. Mefhum-u muhalifinden hareketle risâle toplamamanın tarihçilik için bir ön şart olduğu da bu vesile ile ortaya konmuş oluyor. Böylece bir netice daha ortaya çıkıyor: Raif Yelkenci ve Ahmet Hamdi Tanyeli gibi yazı da yazan sahafların yazdıkları bir şeye yaramaz ve okunmaz. Tabii burada son sahaf Necati Alpas'ın seçilmesi de çok nezaketsiz bir tavır olmuştur. Merhumun tarihçilik gibi bir arzusu hiç olmamıştı. Halbuki sayın Hanioğlu daha önce, böyle bir gerekçe ileri sürmeksizin, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi* (İstanbul, 1981, 439 s. Üçdal Neşriyat) isimli eseri için yazdığımız tenkitlere, mezbuhâne ve mecnunâne bir şekilde, çok ateşli ve hiddetli cevaplar vermiş, buna gayret etmişti.

5. İlk nizamnâme hakkında yazdıklarımızı tekrar etmek gerekmez. Ancak hiçbir delil gösterme mecburiyeti duymaksızın avamî ve âfâkî ifadelerle ilk nizamnâme hakkında yazdıklarımızı yanlış bulan ve bu arada İngilizce bilmediğimiz için kitabını okuyup yanlışlardan kurtulamadığımız ifade eden Sayın Hanioğlu' nun ilk kitabından itibaren yanılmazlık iddialarının bizi hep şaşırttığını söylemeliyiz.[274]

6. Sayın Hanioğlu'nun Türkçe kitaplarını, getirdiği yeni bilgileri, birçok yanlış bilgi arasından dikkatle ayıklayarak, ortaya çıkarmak veya fark etmek çok zor bir iş olmaktadır. Hemen he-

---

[274] Hanioğlu ile 21 Temmuz 1987'de odasında tanışmıştık. Dostum İsmail Kara ve Nuray Mert hanım da beraberdi. Abdullah Cevdet hakkındaki polemiklerimizden sonra idi. Ben ona tenkitlerime rağmen yazdıklarını her zaman ciddiye aldığımı ve okuyacağımı söyledim. Uzun bir sohbet sırasında ilk nizamnâmenin kendisinde de olduğunu söyledi ve arkasındaki dolabı işaret etti. Seneler sonra ise bunun bir fotokopisini İsmail Kara vasıtasıyla benden isteyerek beni ve İsmail Kara dostumu çok şaşırttı. Sonunda bana Abdullah Cevdet kitabını şu ifade ile imzalamıştı: "*Bu kitabı en ince detaylarına kadar okuyan tek kişi ve dostum Ali Birinci'ye en iyi dilekler ile ve tatsız bir yazıdan dolayı özürlerle*." Anlaşılan artık özür dilemeyecek kadar üstatlaştı ve yanılmazlık yolunda çok mertebe katetti. O sırada İstanbul Siyasal Bilimler Fakültesi dekan yardımcısı idi ve dekanlık tazminatı almakla birlikte senenin yarısında yine ABD'de bulunuyordu.

men ismini zikrettiği hiçbir kişiyi, buna hakkında tez yazdığı Abdullah Cevdet de dahil, tam olarak tanıma niyeti ve zahmeti olmaksızın, kitabına aktaran Hanioğlu'nun yazdıkları, okuyucuda zaman zaman kahramanları İttihatçılar olan, Battal Gazi veya Hazret-i Ali cenkleri okuyormuş intibâı yaratmaktadır. İttihat ve Terakki'inin kuruluşu ve "Ussallaşma arzusu ve sadakat sistemi ile çatışma" gibi bölümlerde bu hava büsbütün kendini fark ettirmektedir. Hemen bu vesile ile ifade edelim ki Şerif Mardin'in kitabına *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908* (Ankara, 1964, 249 s. İş Bankası Yayınları) ismini vermesi de yine Sayın Hanioğlu'nu tekzip eden en kıymetli delillerin biri ve belki de birincisidir. 1895 öncesinde siyasî sohbetler vardır ama bir İttihat ve Terakki Cemiyeti yoktur. Zaten bu gerçek, Sayın Hanioğlu'nun zamandan münezzeh sayfalarında da (1986, s. 173- 186) açıkça ifadesini bulmuştur ama yazar bunun farkında olmamıştır.

Sayın Hanioğlu, tıpkı "vatanı sadece biz severiz ve biz düşünürüz, vatan sadece bizden sorulur" diyen İttihatçılar gibi, "İttihat ve Terakkiyi sadece ben bilirim ve ben yazarım ve bu meselede sadece benim yazdıklarım doğrudur" tavrını sergilemektedir. Doğrusu görmek istemediği tenkitlerin sahiplerini saha dışında tutmak için icad ettiği usûllerin çok iptidaî olması da işin başka bir trajik tarafıdır ve az görülen bir Şark kurnazlığı örneğidir. Bu arada yazdıklarına itibar ettiği tarihçilerin bir listesini de verirse çok faydalı olacaktır.

Kendisiyle ve eserleriyle ilk tanışmamızın ilk zamanlarındaki kanaatim, onunkinin aksine, yine aynıdır. Yazdığı eserlerle İttihat ve Terakki tarihine kıymetli bilgiler getirmektedir. İlk zamanlardaki bir kanaatimi de şimdi daha açık bir ifade ile yazmam gerekiyor: Tarih yerine aynı zamanda çok miktarda masal ve efsane yazmaktadır. Ben kendimi Türkçe yazdığı efsane ve masallardan koruyorum. İngilizce bilmediğim için bu dilde yaz-

dığı efsane ve masalların da bir zararını görmüyorum.[275]

Ancak hatırıma ve dilimin ucuna gelen bir suâl daha var: Türk tarihini ve Türkçeyi bilmeyenleri Sayın Hanioğlu'nun, Tarih niyetine ortaya sürdüğü efsane ve masallardan veya daha doğru bir isimlendirmeyle safsatalardan kim koruyacak? İşte cevabını bekleyen trajik bir suâl...

Sayın Hanioğlu'nun İngilizce bilgisinin derecesi sadece kendisini alâkadar edebilir. Ancak diğer meslektaşlarını alâkadar eden çok mühim bir gerçek olarak Türkçe bilmediği ortadadır. Kısaca kullandığı Türkçe vesikaları ve kitapları okuyup anlayamadığı, Meselâ Leskovikli Mehmet Rauf'un eserini[276] bile doğru okuyamadığı için hassas ve çok kıymetli bilgileri birer efsaneye dönüştürdüğü açık-seçik, kendi yazdıklarıyla ortadadır.

İnsanların kendilerini çok ciddiye almaları ve korumaya çalışmaları anlaşılır bir şey ama aynı şekilde işlerini, yâni işlerinin usûlünü, başkalarının yazdıklarını ve önüne eser sürdükleri okuyucuları da, en azından aynı derecede, ciddiye almaları gerekmez mi? Şark kurnazlığının bu derecesi, hele de Garbın en uzak bir diyarında tarihçi sıfatıyla bulunurken, biraz fazla değil mi?

Muhafazakâr Düşünce,
Sayı: 12 (Bahar 2007), s. 209-214.

---

[275] Fransızca, elli yaşından sonra hiç aklımdan geçmediği hâlde Rusça ve Kırgızca kurslarına gittim ve Fransızca'dan ilk girişte doçentlik dil imtihanını kazandım ama hayatta İngilizce öğrenme hevesi hiç duymadım.

[276] *İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi*?, İstanbul, 1327, 112 s. Ahmet Saki Bey Matbaası.

IV. Bölüm
HÂTIRAT MESELELERİ

Sayın Sahaf Sami Önal'ın Tenkit Sanatına Katkıları

Tenkit sanatı sağlıklı bir kültür hayatının en büyük ihtiyacı, hattâ varlık sebebidir. Bunun olmadığı bir yerde resimden edebiyata kadar hiçbir san'at eseri sağlıklı bir şekilde tartılamaz ve gerçek değerine de kavuşamaz. Bu, çok sâde ve basit bir gerçek olarak ortadadır ve aslında bir izaha da muhtaç değildir. Aksi takdirde ortaya yeni konan hiçbir eserin bir yankısı olmaz ve her eser bir kör kuyuya atılar taşlar misâli yankısız kalır. Bir eser için asıl büyük felâket de budur. Esasen tenkidin varlığı ve seviyesi kültür hayatının seviyesinin en doğru ve şaşmaz pusulasıdır ve tabiî varlığı değil, yokluğu şikâyet mevzuu yapılmalıdır.

Tenkit meselesinde eserler bir değerlendirmeye tâbi tutulurken yazarlar veya diğer eser sahiplerinin bizzat kendileri bir değerlendirme veya tenkit işi dışında tutulurlar. Eserden veya yazılanlardan hareketle eser sahipleri tartıya çıkarılmazlar. Kısaca söz bir "şahsiyat vâdisine" dökülmez. Bu, tenkidin alfabesi olan bir kaidedir. Meselâ bir şairin akşamcılığı gündeme getirilmez, meğerki akşamcılığı ile şiiri arasında bir ilişki bulunsun. Veya bir yazarın veya ressamın eserini değerlendirirken boyunun kısalığı veya uzunluğu ile sanatı arasında bir ilişki varsa bu durum bahis mevzuu edilebilir. Ahmet Haşim ile şiiri arasında böyle bir ilişki en çok sözü edilen bir örnek olarak zikredilebilir. Aksi takdirde denilenleri değil de diyenleri tenkit veya cevap muhatabı olarak almak, tenkit işinde, en iptidaî bir tavırdır ve daha işin alfabesini anlamamak demektir. Diğer taraftan bir eserle ortaya çıkmak tenkit edilmeyi de peşinen göze almak ve hattâ bu işe muhatap olmayı istemek demektir.

Ziya Paşa'nın da dediği gibi:

Âsude olam dersen eğer gelme cihana

Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazadan

Yazdığı veya ortaya koyduğu şeylerin tenkit edilmesini istemeyenlerin yapması gereken tek şey, bu eserlerinin sonuna, şu Lâtince ibareyi koymaktır: 'Magister dixi' (Üstad böyle buyurdu). Hiç kimsenin tenkit edilmemek gibi bir imtiyazının olmadığı ise asırların bir gerçeğidir.

A. Hâtıraların neşrine dair düşünceler:

Son zamanlarda çok alâka gören ve bütün yayınevleri tarafından basımına hız verilen hâtırat türünden eserlerin yazılması, baskıya hazırlanması ve basılması hakkındaki görüşlerimizi, bu türden eserlerin bir okuyucusu sıfatıyla dile getirmiştik.[277] Bu yazımızda yazdıklarımız ve tekliflerimiz kısaca şunlardan ibaretti:

1. Hâtırat türünden eserler edebiyatın ve tarihin mühim ve hassas kaynakları arasındadır. Hem yazanların ve hem de baskıya hazırlayanların ve basanların da bu türün eserlerine gereken değeri vermeleri gerekir.

2. Bu türden eser yazanların dikkat etmeleri gereken bir husus ise bir plân ve çerçeve dâhilinde yazmaları ve metni bir yamalı bohça olmaktan kurtarmaları gerekir. Bir hâtırat "al kalemi eline, yaz ucuna (aklına) geleni" usûlüyle yazılmamalıdır. Nezihe Meriç'in hâtıratını (*Çavlanın İçinde Sessizce*, İstanbul, 2004, 224 s.) okuyup da bir mânâ çıkarabilene aşk olsun demek isterim. Veya yine yazımızda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi türün gördüğü büyük alâkayı istismar edip bazı yazıları ve hâtırat parçalarını *Anı* veya *Hâtırat* adı altında okuyucunun önüne sürmek ahlâkî bir davranış değil ve açık ismiyle bir istismardır.

3. Hâtıraları, eski veya yeni yazılı kitaplardan veya gazete ve mecmualardan derleyip baskıya hazırlayanlar da metinlerin

---

[277] "Canlanamayan Hâtıralar", *Müteferrika*, Sayı: 27 (Yaz 2005/1), s. 73-88.

asıllarına herhangi bir müdahalede bulunmadan, mümkün mertebe aslî metinleri okuyucuya sunmalıdırlar. Esasen dün denecek kadar yakın bir zamanda yazılmış metinleri bile doğru ve aslına uygun bir şekilde ortaya çıkarmanın çok kolay bir iş olmadığı çok eski ve açık bir gerçektir.[278] Bu hususta yeni bir örnek vermek de mümkündür. Meselâ ablası Mediha Kayra'nın on beş yaşında iken yazdığı hâtıratın Cahit Kayra tarafından sadeleştirilmesi, okuyucuyu genç kızlık çağına giren bir kadının Türkçesinden mahrum etmiştir. Hâlbuki bu da bir bilgi kaynağı ve edebiyat için bir zenginliktir. Bunun fark edilmemesi ise entelektüel bir körlük veya saplantıdır.

4. Hazırlanan hâtırat metinlerine kitap ve yazar ismi konmasında çeşitli usûlsüzlüklerin yapıldığı dikkati çekmektedir. Kitap yayınlayanların veya hazırlayanların bu işin alfabesinde bile sınıfta kalmalarını anlamak mümkün değildir. Yeri gelmişken kitap kültürünün bâzı yayınevlerinde çok azaldığını ve âdeta can çekiştiğini ifade etmek gerekiyor. Bastıkları teksirleri kitap zannedenlerin kitapla teksir arasındaki en büyük farkın forma ve iplik dikişte düğümlendiğini bilmedikleri anlaşılıyor. Meselâ Sayın Sahaf Sami Beyin (kısaca SS. Sami Bey) kitaba isim koymasını bilmediği ve çeyrek asırlık sahaflık hayatının, kitap hakkında asgarî ölçüde bile bir bilgi sahibi olmasına yetmediği birkaç örnekten anlaşılıyor. Meselâ "*Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları - Sarıkamış'tan Esarete* (1915-1920) isimlendirmesi yanlıştır ve böyle bir isimlendirmede metnin yazarının ismi kaybolmaktadır. Ancak "Yayına hazırlayan"ın ismi kapakta at nalı gibi bir bakışta dikkati çekmektedir. Hâlbuki kitaba "Ziya Yergök, *Sarıkamış'tan Esarete*" şeklinde bir isim konulması gerektiği açıktır. Başka bir hâtırata da, yine benzer bir tasarrufla *Hüsrev Gerede'nin Anıları* (İstanbul, 2002, 297 s.) adını veren SS. Sami Bey, ayrıca yazdığı takdim yazısında (s. 9) kitabı bir ağla-

---

[278] E. Aeurbach (çev. Süheylâ Bayrav), *Roman Filolojisine Giriş*, İstanbul 1944, s. 3-8.

ma duvarı olarak kullanmıştır. Başka bir kitap (*Sadettin Paşa'nın Anıları*, İstanbul, 2003, 166 s.) ise bu kadar talihli olamamış ve bizzat SS. Sami Bey tarafından, anlaşılmaz bir şekilde, yazar sıfatıyla imzalanmıştır. Acaba bu şekilde basılan ve yağmalanan kitapların bir tarihçesinin yazıldığı bir gün gelecek midir bilinmez... Böyle bir tasarrufla SS. Sami Bey hem nakit ve hem de şöhret devşirmekte ve kütüphane raflarına bir kere daha yazar sıfatıyla girmektedir.

5. Her sayfasında birçok şahıs ve coğrafya ismi bulunan hâtırat metinlerinin, günümüzde bilgisayarın verdiği imkânlar bu derecede iken nasıl olup da bir dizin konmadan basıldığını anlamak da mümkün olamamaktadır. Tabiî dizinin konmaması kazanmaya mâni değildir ama bu kadarcık bir zahmet bu gibi kitaplardan niçin esirgenmektedir? Okuyucu böyle bir nezakete lâyık mı bulunmuyor? "*İplik dikiş kitabın omurgası, dizin ise namusudur.*" Burada bir suâl akla ister istemez geliyor: Acaba SS. Sami Bey'in sattığı kitaplar arasında hiç mi dizinli bir kitap yoktur? Dizin diye bir kitap unsurundan bu kadar mı habersizdir?

Tamamen kitabın müdafaasına vakfedilmiş olan ve şahıslar ve şahsı hakkında hiçbir şey yazmadığımız bir yazıya SS. Sami Beyin sırf şahsımızı ele alan bir yazı ile cevap vermesini de anlamak mümkün olamamıştır.[279] Diğer taraftan hiç değilse yazdıklarımıza cevap verdikten sonra bu işi yapmış olsaydı fikirlerimizin ve görüşlerimizin tartısını da öğrenmek ve yanlışlarımızı tashih etmek fırsatı ortaya çıkacaktı, bu da gerçekleşememiştir.

B. SS. Sami Beyin yazdıkları

SS. Sami Bey, sözüm ona, cevabına iki merhum hocasını yalancı şahit tutarak başlamaktadır. Bizim de yakından tanıdığımız merhum profesörler Kenan Akyüz ile Ali Gündüz Akıncı,

---

[279] "Hatıraları Canlandırana Bak!", *Müteferrika*, Sayı: 28 (Kış 2005/2), s. 167-169.

kendisinin iki ilham kaynağını teşkil etmekte imişler. "Yazılarımda ve kitaplarımda Gündüz Bey'in önerilerine uydum, araştırma, inceleme ve eleştiri konularında onun anlattıklarına her zaman bağlı kaldım" diyerek, âdeta mahalle arkadaşından bahseder bir eda ile hocası "Gündüz Bey"i şahit tutuyor. Hâlbuki bizim de tanıma fırsatını bulduğumuz her iki hocanın da bu sadeleştirme meselesinde ortaya koydukları bir örnek bulunmamaktadır. Prof. Kenan Akyüz, Nâmık Kemal'in *Talîm-i Edebiyat*'ını, tek kelimesine dokunmadan aynen, bastırmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil'in kendi eserlerini sadeleştirmesini de örnek olarak ileri sürerken "Fuzulî'nin ve Baki'nin" şiirini de bugünkü dille yorumlamak zorunda olduğumuza dikkat çekiyor. Bu arada *Peçevî Tarihi* ile *Şeyhülislâm Yahya Divanı*'nın kendi dönemlerinin dili, yâni "tarihin derinliklerine gömülmüş sözcüklerle yayınlanamayacağını veya yayınlansa bile okutulamayacağını" ekliyor. Ancak bu arada "tarihin derinliklerine gömülmenin" bir ölçüsünü ve bu gibi sözcüklerin bir listesini vermiyor.

Bu izahlardan sonra sözü yazımıza getiren SS. Sami Bey, niçin ve nasıl bilinmez, birden bire kükremeğe ve yazımıza cevap vermeye değil, doğrudan doğruya bize hamleler yapmağa başlıyor. Yazılanları okumuyormuşum; işlevini tamamlamış bir dili diriltmeye çalışıyormuşum; Selçuk Gerede'ye ve yayınevine gammazlıyormuşum; Servet-i Fünûn Osmanlıcası ile yazıyormuşum; sırtımı etkili ve yetkili çevrelere (?) dayamışım.

Yalnız hâtırat türünden kitapların neşri hususunda çok hevesli ve aşırı iştahlı SS. Sami Bey'in yazdıklarında, bizim bu türden eserlerin neşri hakkındaki yazdıklarımıza bir cevap görünmüyor. Meselâ yüzlerce yer ve şahıs ismi için bir indeks gerekli mi? Başkasının kitabına, velev yazması elinde olsa bile, başkası yâni kendisi yazar sıfatıyla imza koyabilir mi? Kitaplara isim koyma tarzı doğru mu? Bütün bu soruların bir cevabını bu yazının herhangi bir yerinde bulmak mümkün değildir. Zaten yazı-

nın böyle bir hedefi olmamıştır. "Ben bu işi bilirim ve hâtıraların metnini istediğim gibi tasarruf eder, istediğim gibi imza ederim"den ibaret bir cevap veya meydan okuma bahis mevzuudur kısaca. Maksat da sadece kitaplar üzerinden servet ve şöhret devşirmekten ibarettir.

C. SS. Sami Beyin üslûbu

Her şeyden önce yazının, başlığından itibaren, üslûbu ve ifade tarzı her okuyanın ilk anda dikkatini çekmektedir. Yazıyı gösterdiğim bütün arkadaşların ilk sözü "zırvalamış" oldu. Doğrusu çeyrek asra yakın bir zamandan beri tanıştığımız bir insanın bu üslûpsuz ve âdâptan nasipsiz yazısını şaşkınlıkla ve biraz da acıyarak okudum. Bu insanın Ankara'da fakülte olarak kurulan ilk kurumdan, hem de Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduğuna inanmak çok güçtür. Fakültenin ve bölümün müfredatını gözden geçirmesi gerekir diye düşünüyorum.

SS. Sami Bey, hâtırat kitaplarını okuduğumdan kuşkuluymuş. Ama bunun bir delilini göstermemiş. Niçin kuşkulu belli değil. Bu inancına bir şey de denilemez, istediği kadar kuşkulanabilir. Ama şu satırların nasıl yazılabildiğini anlamak gerçekten de çok zordur: "*Polis Okulunda ders vereceksiniz, ekmek elden su gölden Kırgızistan'larda fink atacaksınız, avanenizle geyik muhabbeti yapacaksınız, sonra da okuduğunuzu iddia ettiğiniz kitapların yazarlarını topa tutacaksınız. Yemezler Ali Bey.*"

Bu satırlarda edebiyat okumuş bir insan yok veya bu gibi satırları yazmak için edebiyat okumaya gerek yok. Pekâlâ, Aksaraylı Onikiler'den her biri dahi bundan daha nezih ve doğru satırlar yazabilirlerdi.

Bu yerlerde sürünen edep ve üslûp fukarası yazının en vahim tarafı da, yine başka bir ahlâk düşkünlüğünün örneğini sergilemesidir. Burada zımnen bir hedef gösterme de apaçık bir şekilde sırıtmakta ve Orta Çağın cadı edebiyatının yeni örnekle-

rinden biri ortaya konmaktadır: "*Yetmiş yaşımın eşiğinde, sağlığımın el verdiği ölçüde, Cumhuriyetin temel değerlerine, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı kalarak akıl ve mantığımın emrettiği biçimde çalışmalarımı sürdüreceğim*". Hani söz buraya kadar getirilmişken "Atatürk düşmanı, Cumhuriyet düşmanı" gibi sözlü neşriyat yazıya da dökülebilirdi diye düşünüyorum. Yazının son cümlesi artık İstanbul'un tarihe karışmış bir meslek mensuplarının bütün üslûbuyla ve ağzıyla arz-ı endam etmektedir: "*Elimde yüzyılların işleyip geliştirdiği Türk dili gibi bir silâh olduktan sonra kimseden korkacak, çalışma yapmak için de badem bıyıklı allâme(?)lerden icazet alacak değilim.*"

Ç. SS. Sami Beyin yanlışları

SS. Sami Bey'in ilk yanlışı Türk dili ve edebiyatı tahsilinden ve öğretmenliğinden sonra yazdığı perişan metinleri okuyucunun önüne sürmesidir. Bu külhanî üslûpta bile bir güzellik ve lezzet olmaması ve Türkçeyi bu kadar kötü yazması, hakkımda yazdıklarından daha kötüdür ve bunu hoş görmek mümkün değildir. Bizim için yazdıkları affedilse bile Türkçeyi bu derekede bir üslûpla yazdığından dolayı Tarih ve okuyucular kendisini affedemeyecektir. Ben de Türkçemi bu derbederlik numunesiyle yazmasını sineye çekemiyorum. Anadolu'da köy muhtarlarından birçoğu Türkçeyi daha güzel ve okunur bir şekilde yazmaktadırlar. Bu denli kötü bir Türkçe tabiî tahsil ile de mümkün değildir. "Kesbî değil vehbî" olsa gerektir.

İkinci büyük yanlışı ise yanılmazlık iddiasıdır. Biz zaten usûl olarak sadeleştirmenin yanlışları artırdığını ileri sürüyoruz. Çünkü bir metni doğru bir şekilde yeni harflere aktarmak bile çok kolay bir iş değildir ve bu hükmümüzün delilleri SS. Sami Bey'in çalışmalarında fazlasıyla bulunmaktadır. Bu metinlerin yanlışlarını sadet dışı bıraktığımız için yazmamıştık. Yoksa bu gibi yanlışların, hiç değilse bir kısmını, metinlerin aslını görme-

den de fark etmek pekâlâ mümkündür. Çünkü kitaplara münhasıran, üzerlerinden servet ve şöhret devşirilecek bir meta nazarıyla bakan bir "hazırlayan"ın aşırı iddialarının, daha işin başında ve alfabesinde sınıfta kalması kaçınılmazdır. Mesele aktarmaktan ibaret değildir ve aktarma işi de küçümsenecek bir uğraş değildir ve o kadar da hafife alınmamalıdır. Büyük bir iddianın hakkını vermekten de bahsetme imkânı ortada görünmüyor. Kitapları satmak ile okuyup araştırma yapmak arasında bir münasebet kurmak da pek kolay bir iş değildir.

SS. Sami Bey'in "*Gücün yetiyorsa bu çalışmada yanlış bul*" emrine uyarak bazı yanlışları kendisinin dikkatine arz etmek gerekiyor. Tabiî bunları yanlış sayıp saymayacağını kestiremiyoruz.

Meselâ hakkında müstakil bir kitap yazılan Ali Şükrü Bey'in şehit edilmesi hâdisesi "hazırlayan"ın kitabına (*Hüsrev Gerede'nin Anıları*, s. 210) göre Mart 1921'de olmuştur. Hâlbuki bu hâdisenin gerçekleştiği tarih 27 Mart 1923'dür.[280] "*Yüreğin ve bilgin varsa kitapları tarafsız bir biçimde eleştir*" türünden bir meydan okuma tavrı içinde bulunan "hazırlayan", bu tarih hatasını bile fark edememesine rağmen çok cesurane bir ilmî usûl ile hazırladığı kitapları, ciddiyet seviyesi çok düşük bir çalışma ile yeni harflere ve yeni (?) bir Türkçeye çevirmektedir ve bunlar tarih okuyucuları için fark edilemez yanlışlarla mâlûldür. Çünkü yapılan "hazırlama"da asgarî bir bilgi temeli ve ilmî bir sorumluluk bile bulunmamaktadır.

Bir kere daha ifade etmek gerekirse SS. Sami Bey, çok acele nakilcilikle, "hazırlayan" şeklinde olsa bile, araştırmacılık arasındaki mesafeyi kapatmış ve daha doğrusu bu ikisi arasındaki farkı görememiş, işin esnaflığında ve ticaretinde takılıp kalmıştır. Bu hükmümüzün başka delillerini yazar olarak imza attığı *Sadettin Paşa'nın Anıları* kitabında da, fazlasıyla bulmak müm-

---

280 Geniş bilgi için: İsmail Hacıfettahoğlu, *Ali Şükrü Bey*, Ankara 2003, s. 107.

kündür. Örneklere geçmeden önce kitabın kapağındaki "hazırlayan" isminin punto büyüklüğünün, her gördüğümüzde bizi şaşırtmaya devam ettiğini belirtmek gerekir. Aynı manzara Ziya Yergök merhumun hâtıratında da dikkati çekmektedir.

Kitaptaki eksiklik, usûlsüzlük ve yanlışlara gelince: Her şeyden önce nakilci bir tavırla metin yeni harflere alelacele aktarılmış ve yer isimleri, bunlarla ilk defa karşılaşan okuyucular için, günümüz karşılıklarına kavuşturulmamıştır. Bunları "hazırlayan"ın da merak etmemesi, doğrusu, çok meraka değer bir durumdur. Bu meraksızlığa gıpta etmemek de pek kolay değildir. Galiba bu denli bir meraksızlık ile araştırmacılığı bağdaştırma başarısını gösterebilen tek kişi, en azından bizim bilebildiğimiz kadarıyla, sayın "hazırlayan" olmuştur. Bu durumda bu gibi kitapların "aktaran" bile değil "çırpıştıran" şeklinde imzalanması gerekir. Her ikisi aynı anda da kullanılabilir. Tabiî ismi geçen kişilerin de merak edildiğine dair bir işaret de yoktur. Tekrar ifade etmek lâzım; asıl felâket bilgi değil, ciddiyet eksikliğidir. Yoksa sadece Van vilâyeti dâhilindeki bu isimlerin karşılıklarını bulmak ve doğru okumak bir mesele ve zor bir iş değildir. Bu iş için İçişleri Bakanlığı'nın *Türkiye Mülkî İdare Bölümleri* (Ankara, 1985, 847 s.) isimli kitabı kullanılabilirdi. 1936 tarihli Türkiye haritasına da bakılabilirdi. Bu gibi yanlışların arkasında biraz da "hazırlayan"ın kendine olan gereksiz ve aşırı inanmışlığı ile kitabı ve okuyucuyu ciddiye almaması bulunmaktadır.[281] Yer adlarından bazı örnekleri ve günümüz karşılıklarını şöylece sıralamak mümkündür: Zigak (s. 11, Sarıkum-

---

[281] Bu ciddiyetsizliğin en dikkate değer örneklerinden biri de Tarık Zafer Tunaya'nın doğum tarihini (25 Kânûn-i sânî 1331) yazılarını kitap hâline getirenlerin bir türlü doğru (7 Şubat 1916) şekilde verememeleri ve yanlışın (16 Ocak 1916) her baskıda yerini (Bilgi Üniversitesi Yayını) almasıdır. *Kılavuz*'a bakmadan da düzeltilebilecek bu yanlışın daha ne kadar devam edeceği meraka değer bir keyfiyettir. Merhumun kitaplarına "Sunuş" yazma iktidarını kendisinde gören yarım asırlık öğrencilerinin bir gün bu yanlışı da düzeltebilecekleri muhakkaktır.

Tatvan), Arhin (s. 23. Doğrusu Arın veya Arin, Göldüzü-Adilcevaz), Norşin (s. 24, Heybeli, Göldüzü), Aksaraf (s. 25, Bayramlı, Erciş-Van). Bir başka köy ismi Arnez, iki satır sonra Artez şeklinde okunmuştur (s. 27). Çok acele ve ucuz bir işçiliğin bütün belirtileri burada da açıkça görülüyor. Bu isim Arnis'tir (Ünseli, Muradiye-Van). Yeni karşılıkları verilmeyen bazı isimler de şöyle: Şivekâr (s. 27, Ovapınar-Muradiye), Bargiri (s. 28, Muradiye), Saray (s. 41, Kâzım Paşa), Dir (s. 41, 120, 131, 159, 164) hakkında hiç bilgisi bulunmayan "hazırlayan" aslı Deyr (kilise) olan bu kelimeyi birçok defa yanlış yazmasına rağmen merak etmemiştir. Herhangi bir Osmanlıca-Türkçe Sözlüğe bakmak bu yanlışı yapmamak için kâfiydi. Burada sözlüklerden ve diğer müracaat kaynaklarından münezzeh bir araştırma usûlü karşısındayız. Hâlbuki bu isimle başlayan kitaplar da basılmış ve belki de kendisi tarafından satılmıştır. Abdurrahman Bin Maaz (s. 17 değil) Abdurrahman b. Muâz'dır. Sultan II. Abdülhamid de, kitapta (s. 19) yazıldığı gibi, 31 Ocakta değil, 21 Eylülde (1842) doğmuştur. Kitabın ilk kırk bir sayfasından seçtiğimiz bu yanlışlardan sonra ne denebilir? Seçtiğimiz örneklerin bir fikir vermeye kâfi geleceği açıktır ve daha sonraki sayfalar da bu gözle tetkik edildiğinde benzer yanlışlar ve eksiklikler bulunmaktadır. Burada bir atasözünü hatırlatmak gerekir:

"*Okumayı bilmeyip yazan, odur dünyayı bozan.*"

SS. Sami Bey'in yazdıkları telif değil telef olarak ortaya çıkmaktadır.

D. SS. Sami Bey'in borçlu olduğu cevaplar

SS. Sami Bey yazısında yazdığı bazı hususlara, en azından meraklı okuyucular için, cevap vermek zorundadır. Bizim bu cevapları meraka değer bulmamız mümkün değildir. Çünkü yazdıklarında doğru ve bizim için kötü ve üzülmeyi gerektiren bir

taraf bulunmamaktadır.

Bu sorular şöyle sıralanabilir:

1. Ders verdiğimizi söylediği "Polis Okulu" ülkenin neresinde bulunmaktadır? Bir Polis Akademisi ve bağlı bir Güvenlik Bilimleri Fakültesi ile yirmi dört Polis Meslek Yüksek Okulu dışında bir "Polis Okulu"nun varlığı bilinmemektedir. Bu bilinmeyen bir başka kurum mudur? Yoksa savruk ve sorumsuz bir kalemin hezeyanlarından biri midir?

2. Böyle bir okul varsa ve orada çalışmak suç teşkil ediyorsa hangi eğitim veya devlet kurumunda çalışmamızı tavsiye edersiniz?

3. Kırgızistan'da "fink atmak", herkes gibi, bizim de müthiş bir derecede merakımızı çekmektedir. Bu tâbire verdiğiniz mânâ ile bunun bizimle olan ilişkisini ve delillerini lûtfederseniz, okuyucularla beraber, biz de meraktan kurtulacağız.

4. Bu "fink atma" ile yazdıklarımız veya fikir ve düşüncelerimiz arasında nasıl bir bağ bulunmaktadır? Buna dair örnek verilebilir mi?

5. Tabiî başka ve çok mühim bir soru da, doğru olmadığını dostlarımın ifade etmesine rağmen, "badem bıyık" veya daha geniş bir çerçevede bıyık şekli ile düşünceler arasındaki bağlantıdır. Bıyıkların kesilmesiyle bunun düşüncelere yansıması ve onları değiştirmesi hangi şekilde ve nasıl olmaktadır? Bıyık-beyin ilişkisi hakkında bir keşfiniz mi bulunmaktadır?

6. En mühim soru ise kendisinin yanlışlarına veya velev ki doğrularına karşı çıkmak ile Cumhuriyete karşı çıkmak nasıl aynîleşiyor ve arasında ne gibi bir ilişki bulunmaktadır? Cumhuriyeti korumak ve kollamak vazifesini kendisine ne zaman, hangi makam ve kişiler tarafından tevdi olunmuştur? Ortada Cumhuriyetin varlığını tehdit eden ne gibi bir durum veya tehlike bulunmaktadır?

7. Kitaplarınızın çok baskı yaptığından söz ediyorsunuz. Bir defa basılmış olmasına rağmen tarafınızdan pahalı fiyatlarla ve

hattâ dövizle satılan kitaplar daha mı az değerlidir? Her gün bir baskı yapıyor diye *Şu Çılgın Türkler* isimli kahramanlık romanı, edebî bir eser olarak, *Küçük Ağa*'dan daha mı değerli oluyor?

8. Yine kendi ifadenizle artık okunamayan dîvanların ve *Peçevî Tarihi* gibi kitapların yeni yazıları mı, yoksa eski yazıları mı daha pahalıya satılmaktadır?

9. Ölen ve kullanılması Cumhuriyete ve "Atatürk İlke ve devrimlerine" karşı çıkmak olan kelimeler ve fikirler için bir endaze nerede bulunmakta ve kaça satılmaktadır?

10. Hüsrev Gerede'nin varisleri ile veya gizlice kimlerle, ne zaman konuşmuşum? Her şeyi açıkça yazarken ve yazmak cesaretine ve dürüstlüğüne sahipken niçin gizli kulis yapayım? Yazdığım yazılar bu açıklığımın bir ifadesi ve delili değil midir?

11. Sadece ve ancak hâtırat türünden kitapların bir dostu ve okuyucusu olarak, onları müdafaa sadedinde yazdığım bir yazı karşısında bu kadar usûlden ve erkândan uzaklaşmanın bilinmeyen ve tahmin edilemeyen başka sebepleri de var mıdır?

SS. Sami Bey'in "yetmiş yaşın eşiği"nden bahseden son paragrafının çok şeyi anlatıcı ve öğretici olduğuna inanmak gerekiyor. Bu yaşa gelince ve bu üslûp vadisine girildiğinde yazmayı bırakmak gerektiğini gösteriyor. Diğer taraftan içindeki bu kin ve nefretin varlığını fark edememiş olmayı da büyük bir gaflet olarak kendi günah haneme yazıyorum.

Tabiî, yazıya koyduğumuz başlığın gereği olarak SS. Sami Bey'i tebrik etmek de gerekmektedir. Çünkü Türkçenin yazıya geçirildiği kadim zamandan bu yana tenkit sanatı tarihinde hiçbir kalem seviyeyi bu kadar derin bir çukura ve uçkura kadar düşürememiştir. Bunu başaran ilk ve belki de tek kişi kendisi olmuştur. Bu küçümsenecek bir başarı değildir ve her fâniye nasip olmaz. Kendisine hayırlı olsun.

Müteferrika,
Sayı: 29 (Yaz 2006-1), s. 297-305.

2007 Senesinde Hâtıralar

Hâtırat türünden metinlerin, bilhassa yakın çağ tarihimizin en başta gelen kaynakları olduğu hükmü pek de mübalâğa olmasa gerektir. Bilhassa beşerî; yâni insanla alâkalı olan bilgiler ancak bu türden kaynaklarda bulunmaktadır. Sevindirici olan bir gelişme ise bu türe giren eserlerin her geçen gün biraz daha yazılması ve basılması ve aynı şekilde okunmasıdır.

Hemen hemen her yayınevi bu türden kitaplar basmakta ve bazıları ise bu gibi kitapların basılmasına hususî bir yer vermektedir. Bu hususta bu güzel gelişmeye rağmen basılan kitapların pek güzellik unsuru taşımaması da işin üzücü bir tarafını teşkil etmektedir. Meselâ çok güzel ve mükemmel bir şekilde basılan bazı kitapların dizinden mahrum olması veya büyük hacimlerine rağmen (Ahmet Hamdi Başar'ın hâtıraları) iplik dikişli olmamaları tam bir ziyancılık örneği olmakta ve güzel bir şekilde basılan bu kitaplar netice itibariyle güzel bir şekilde basılan teksirler yâni metin çoğaltma şekline dönüşmektedir. Tabiî bu gibi metinlerin uğradığı başka bir felâket de bunların metinlerine çeşitli derecelerde yapılan müdahaleler ve sadeleştirmeler olmaktadır. Buna bir örnek ise Emin Sazak'ın şüphesiz çok kıymetli bir tarih kaynağı olan hâtıralarıdır.

Tarih şahitleri ve kaynakları olan hâtırat türünden eserlerin gecikerek ortaya çıkması biraz da işin gereğidir. Esas itibariyle yaklaşık elli sene geçtikten sonra tarihin yazılabileceği görüşü bu bakımdan doğru ve mantıklı görünüyor. Meselâ 27 Mayıs Hareketi'nin içinde bulunan ve bu harekette değişik derecelerde bir dahli bulunan kişilerin hâtıraları da ancak son senelerde gün yüzüne çıkmaktadır. Bu gelişme olmadan ve bu gibi kaynakların ortaya çıkmasını beklemeden yazılacak tarih çalışmalarının ne kadar eksikli ve hattâ yanlışlıkla mâlûl olacağı izahtan varestedir. Nitekim bu hareketin içinde bulunanlardan Kâmil Karavelioğlu'nun hâtıraları da daha önce basılanları takiben bu sene

içinde basılmıştır.

2007 senesi içinde hâtırat severlerin tanışma ve okuma fırsatı buldukları güzel yazılmış metinler arasında Hicran Göze'nin ve Ahmet Yüksel Özemre'nin hâtıralarının zikredilmesi gerekir. İlki Kadıköy'ü, ikincisi ise Üsküdar'ın yakın mâzisini anlatan kıymetli ve zevkle okunan iki kitaptır. A. Y. Özemre bu şekilde daha önce yazıp neşrettiği güzel hâtırat kitaplarına bir yenisini eklemiş bulunmaktadır.[282] Bu kitapların bir devri, bir semti ve ilim hayatımızı tanıtmak isteyenler için çok kıymetli bilgiler taşıdığını söylemek bile gereksizdir.

Bu sene Anadolu'da bir kazanın ne kadar zengin bir hayatı ihtiva ettiğini gösteren ve bu kazada kendisini nasıl bir iklimde yetiştirdiğini anlatan bir edebî eser sayılabilecek kıymetli bir hâtırat da Nevzat Köseoğlu'nun kaleminden çıkmıştır. İspir hakkında dikkate değer tasvirler ihtiva eden bu kitabın da Anadolu'yu tanımak isteyenlere dikkate değer bilgiler sunduğu açıktır.

Hâtırat metinleri arasında Mitat Enç'in (1909-1991) ancak rahmetli oluşundan on altı sene sonra basılabilen kitabı *Selâmlık Sohbetleri*'ne hususen dikkat çekmek gerekiyor. Daha önce *Uzunçarşının Ulular*ı ve *Bitmeyen Gece* isimli hâtıra kitapları basılan Mitat Enç'in ilk kitabında Antep'teki bir çarşının esnafları birer yazı ile resim yapar gibi tasvir edilmişti. Bu kitabın Türk edebiyatında bir benzerini bulmak mümkün değildir. Bu son kitapta ise bilhassa İstiklâl Harbi esnasında bir şehirde çekilen ıstıraplar ve hususiyle şehirdeki dünkü komşu Ermenilerin saflarını ayırıp düşman hâline gelmeleri çok canlı tasvirlerle anlatılmıştır. Anadolu'da tam sekiz asır Türklerin himayesinde bahtiyarlık devrini yaşayan Ermenilerin yaptıkları, ibretlik bir şekilde ifadesini bu kitapta bütün açıklığıyla bulmuştur.

---

282 Kitapları: *Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı; Geçmiş Zaman Olur ki; Portreler Hâtıralar; Üsküdar, Ah Üsküdar; Üsküdar'ın Üç Sırlısı; Akademik Yıllarım 1958-1983, Galatasarayı Mekteb-i Sultânîsinde Sekiz Yılım.*

İstiklâl Harbi senelerine dair, öteden beri merak edilen hâtırat kitaplarından biri olan Zeki Kadirbeyoğlu'nun hâtıraları da bu sene içinde basıldı.

Tıp dünyasını anlatan mühim hâtırat kitaplarından biri de Hüsrev Hatemî'nin imzasını taşımaktadır ve bu âleme dair basılan metinlerin en hacimlileri arasına girmiştir.

Bu sene içinde Ali Ulvi Kurucu'nun Ertuğrul Düzdağ tarafından derlenen ve baskıya hazırlanan hâtıraların üç cildi basıldı ve dördüncü cildi de basılmak üzeredir ve bilhassa verdiği terâcim-i ahvâl bilgileri bakımından kıymetli bilgileri ihtiva ediyor.

Mahmut Soydan'ın Nejdet Bilgi tarafından ve Örikağasızâde Hasan Sırrı'nın Ali Adem Yörük tarafından usûlüne uygun bir şekilde hazırlanan hâtıraları ise tarihçiliğimiz için kusursuz kazançlar arasına girmiştir. Tek kusurları iplik dikişle basılmamış bulunmalarıdır.

Hâtırat neşrinde bir yayınevine hususen dikkat çekmek gerekiyor. Klasik Yayınları'nın "Arap Gözüyle Osmanlı" başlığını taşıyan bir hâtırat dizisi bilhassa II. Meşrutiyet devri tarihi için çok kıymetli bilgileri Türk tarihçilerinin eline vermekte ve bir bakıma Osmanlı Devleti'nin Arap nüfusuyla meskûn topraklarındaki son günleri hakkında "karşı taraf"ın görüşleri tanıtmaktadır. Bu diziden basılanlar şöyle sıralanmaktadır:

1. Selim Ali Selâm, *Beyrut Şehremini'nin Anıları* (ter. Halit Özkan), İstanbul 2005, 234 s.
2. Emir Şekip Arslan, *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları* (ter. Halit Özkan), İstanbul 2005, 214 s.
3. Muhammed Kürd Ali, *Bir Osmanlı-Arap Gazetecinin Anıları* (ter. İbrahim Tüfekçi), İstanbul 2006, 391 s.
4. Kral Abdullah, *Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik?* (ter. Halit Özkan), İstanbul 2006, 247 s.
5. Reşid Rıza, *İttihad-ı Osmanî'den Arap İsyanına* (ter. Özgür Kavak), İstanbul 2007, 353 s.
6. İzzet Derveze, *Osmanlı Filistin'inde Bir Posta Memuru*

(ter. Ali Benli), İstanbul 2007, 471 s.

Muhammed Ferid, *Mısır Mısırlılarındır* (ter. Ali Benli - Macit Karagözoğlu), İstanbul 2007, 535 s.

Bu dizinin yeni kitaplarla devam etmesi temenni olunur. Zira bu dizi şu esnada en kıymetli hâtırat dizisidir ve rakipsizdir. Dizi nâşiri Suat Mertoğlu'nun çalışmaları takdire şâyandır. Bu Yayınevinin "Fars Gözüyle Osmanlı" dizisinin henüz birinci kitabı basılmıştır: Han Melik Sasanî, *Payitahtın Son yıllarında Bir Sefir* (Ter. Hakkı Uygur), İstanbul 2006, 250 s. bu dizinin de ehemmiyeti ortadadır ve devamı temenni olunur.

Dizinin dizinli ve iplik dikişli olduğu şükranla ifade edilmelidir. Bu yayınevi tarafından basılan Arnold Toynbee'nin iki ciltlik hâtıraları (*Tanıdıklarım*, 2005, 359 s.; *Tecrübelerim*, 2005, 492 s.) ve Aliya İzzetbegoviç'in yine iki ciltlik hâtıraları da (*Tarihe Tanıklığım*, 2003, 590 s.; *Özgürlüğe Kaçışım*, 2005, 398 s.) gerek baskıları ve gerekse muhtevaları itibariyle kıymetli neşirler arasına girmiştir.

Hâlen Klasik yayınları tarafından başka kıymetli hâtırat kitaplarının da basılma safhasında bulunduğu bildirilmektedir.[283]

2007'de basılan hâtırat türünden kitapları tavsiye edilenler ve edilmeyenler şeklinde tasnif etmek yanlış olur. Bu gibi kitap-

---

[283] 2007'de neşredileceği duyurulan iki hâtırat kitabından Cafer el-Askerî'ye ait olanı yayınlanmışsa da bir müddet İstanbul'da bulunan Mısırlı gazeteci İbrahim el-Müveylihî'nin Sultan Abdülhamid devri İstanbul'u hakkındaki hâtıraları hâlen basılmamıştır. Aslında yayınevi bu dizinin dışında ayrıca "Balkan Gözüyle Osmanlı" ve "Hatıralarla Yakın Tarih" dizilerini de başlatmıştır. Söz konusu dizilerden 2007 senesinden sonra çıkan diğer kitaplar:
1. Cafer el-Askerî, *İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli* (haz. Necdet Fethi Safvet), İstanbul 2008, 304 s. 2. Halil Halid, *Bir Türkün Ruznâmesi*, haz. Refik Bürüngüz, İstanbul 2008, 284 s. 3. Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* (haz. Abdülhamit Kırmızı), İstanbul 2009, 472 s. 4. Ahmed Midhat Efendi, *Fazıl ve Felsesof Kızım: Fatma Aliye'ye Mektuplar* (haz. F. Samime İnceoğlu-Zeynep Süslü Berktaş), İstanbul 2011, 486 s.

ların hepsinde şu veya bu sahada çok kıymetli ve vazgeçilmez bilgilerin bulunduğuna dikkat çekmek gerekir.

Daha önce basılmış olan hâtıra kitaplarının da 2007 senesinde yeni baskılarının yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu cümleden olarak Halide Edip Adıvar'ın *Mor Salkımlı Ev* ve *Türkün Ateşle İmtihanı* isimli hâtıra kitapları da 2007 içinde (Can Yayınları) basılmıştır.

Diğerleri:

- Ayhan Kamel, *Moskova Anıları - İki Dönemin Hikâyesi*, Ankara 2007.

- Nevzat Kösoğlu, *Geçmiş Zamanın Peşinde yahut Vaizin Söyledikleri*, İstanbul 2007, 240 s. 12 sayfa fotoğraf. Ötüken Yayınları.

- Mitat Enç, *Selâmlık Sohbetleri*, İstanbul 2007, 237 s. Ötüken.

- Mahmut Soydan, *Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar - Ankaralı'nın Defteri* (haz. Nejdet Bilgi), İstanbul 2007, 454 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstad Ali Ulvi Kurucu - Hatıralar*, İstanbul 2007, C. I, 393 s.; C. II, 406 s.; C. III, 408 s. Kaynak Yayınları.

- İsmail Hakkı Oğuz, *Ağla Yüreğim - Anadolu Devrimcisinin Not Defterinden*, İstanbul 2007, 569 s. Gita Yayınları; C. II, *Dayan Yüreğim, Demokrasi Komedyasında ve İş Dünyası Arenasında Atatürk Cumhuriyetçisi*, İstanbul 2007, 556 s. Gita Yayınları.

- Kemal Girgin, *Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz*, İstanbul 2007, 421 s. İlgi Kültür Sanat.

- Merih Baran Erbuğ, *Kaybolan Yıllar - Mülâzım Ahmet Hilmi'nin Sarıkamış - Sibirya - Afganistan Hatıraları ve Hayatı*, Ankara 2007, 238 s. Vadi Yayınları (s. 149-204 arasında hâtıratın asıl metni bulunmaktadır).

- Gazanfer Sanlıtop (haz.), *Çanakkale Savaşından Kurtuluş*

Savaşına Cepheden Cepheye Bir Ömür - Yüzbaşı Mehmet Hilmi, İstanbul 2007, 310 s. Alfa.

- Hicran Göze, *Kadıköylü Yıllarım - Çocukluk ve Gençlik Hâtıralarım*, İstanbul 2007, 187 s. Kubbealtı.

-Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, İstanbul 2007, 629 s. Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları.

-Cafer Tayyar Sadıklar, *Başka Bir Aşk İstemez*, İstanbul 2007, 324 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

-Kâmil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe*, İstanbul 2007, 391 s. Gürer Yayınları.

-*Seferden Sefere - Piyade Albay M. Hilmi Engin'in Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı Anıları* (haz. Sabahattin Engin), Konya 2007, 140 s. Kömen Yayınları.

- M. Şevki Yazman, *Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer* (haz. Kansu Şarman), İstanbul 2007, 368 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Bu kitabın ilk baskıları *Mehmetçik Avrupa'da* ismini taşıyordu. Bu baskıda isminin niçin ve ne hakla değiştirildiğini anlamak mümkün değildir ve bu tasarruf tam bir garabet numunesidir.

- Emine Çaykara (haz.), *Melek Annem ve Ben*, İstanbul 2007, 256 s.

- Ali Rıza (Eti) Efendi, *Harb-i Umumî'de Hâtırât-ı Askeriyem* (Yeni harflere çeviren: Salih Kahriman, Yayına hazırlayanlar: İ. Gönül Eti - Murat Koraltürk), İstanbul 2007, 184 s. Önsöz Basım Yayıncılık.

- *Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları* (Ömer Faruk Lermioğlu), İstanbul 2007, 287 s. Sebil Yayınevi.

- Cahit Külebi, *İçi Sevda Dolu Yolculuk*, Ankara 2007, 158 s. Bilgi Yayınevi.

-Mehmet Fazlı, *Afganistan'da Bir Jöntürk* (haz. Kenan Karabulut), İstanbul 2007, 94 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

-Ahmet Özer, *Bir İdarecinin Onur Savaşı*, Ankara 2007, 336

s. Gözlem Yayıncılık. Bu kitap da idare hayatımıza dair bir valinin kıymetli müşahedelerini ihtiva etmektedir.

- H. Nusret Köklü, *Ömrümün Kısa Öyküsü, Manisa* (haz. Nejdet Bilgi), Manisa 2007, 143 s. Manisa Belediyesi Kültür Yayınları.

- İldeniz Divanlıoğlu, *Emekli Büyükelçi Horoz Gibi Ötünce*, İstanbul 2007, 185 s. Doğan Kitap.

- Süleyman Ateş, *Bir Ömür Böyle Geçti*, İstanbul 2007, C. I, 630 s.; C. II, 604 s. Yeni Ufuklar neşriyat.

- Ahmet Yüksel Özemre, *Hasretini Çektiğim Üsküdar*, İstanbul 2007, 247 s. Kubbealtı.

- Behçet Uz, *Atatürk'ün İzmir'i* (haz. L. Ece Sakar), İstanbul 2007, 178 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

-Doğan Hasol, *Anılar Kuşlar Gibidir*, İstanbul 2007, 264 s. Remzi Kitabevi.

-Kârerli Mehmet Efendi, *I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair - Yazılmayan Tarih ve Anılarım 1915-1958* (haz. Ali Razı Erenler), Ankara 2007, 432 s. Kalan Yayıncılık.

- Şerif Güralp, *İstiklâl Savaşının İç yüzü*, Ankara 2007, 258 s. Polatlı Belediyesi Yayınları. İçinde: Ali Birinci, "Şerif Güralp'ın Hayatı ve Eserleri".

Bu kitapta bulunan yazımız, kitabın baskısı esnasında ismimiz çıkarıldığı için okuyucu için şaşırtıcı ve bizim için de garip bir durumda yayınlanmıştır. Kitabı basan matbaacı, belediye başkanının teşekküründe ismimizin zikrini kâfî ve yazımızdakini ise fazla ve gereksiz bulmuştur. Bu arada yazımızın başlığı dahi kaldırılmıştır. Kitabın ne olduğu hakkında asgarî bir bilgisi bile bulunmayanların matbaacılık ve yayıncılık yaptığı bir memlekette bu gibi gariplikler in sonu gelmeyecektir.

- Ergun Göze, *Yaşasın Hatıralar*, İstanbul 2007, 347 s. Kubbealtı.

- Hüsrev Hatemi, *Anılar - Ömür Süvarisi*, İstanbul 2007, 470 s. Dergâh yayınları.

-Ali Ekrem Bolayır, *Hatıralar* (haz. Metin Kayahan Özgül), Ankara 2007, 464 s. Hece Yayınları.

Daha önce (1911) Kültür Bakanlığı tarafından *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları* ismiyle basılan ve yine merkum zât tarafından hazırlanan kitap, bu defa kendi ismine ve yazarı da kitabına -on altı sene sonra bile olsa- kavuşmuş olmaktadır. Kitap yazmaya ve hazırlamaya niyetlenenlerin öğrenmeleri gereken ilk şey isimlendirme olmalıdır. Bu, ilk baskıda yapılmamıştı. Bu yeni baskıda, hazırlayan, yeni önsözünde bu garip isimlendirme hakkında yazdığımız itiraza[284] dair mizah üslûbuyla yâvegûlukta bulunmuş ama nedense tenkidimizin gereği olarak bu baskıda *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları* gibi garip ve yanlış bir isimlendirmeyi terk etmiş ve ayrıca yazar ismini müstakillen koymuştur. Kitap hazırlamaya talip olanların asgarî bir usûl gözetmeyip buna itiraz edenlere karşı böyle lâubâlî bir tavırla işi geçiştirmeye çalışmaları Şark kurnazlığının yeni bir numunesi olarak dikkate değer bir keyfiyettir. Ciddiyetin yerine mizahı ikame etmek kolay ama yanlış bir tercihtir. Yazımızı kitabın ve yazarının hakkını korumak için yazmıştık. Bu vazifemizi ifa etmekten başka bir gayemiz de yoktu. Tenkidimizin "aferin"le karşılanmayacağından zaten emindik. Bu arzumuzun yerine geldiği anlaşılıyor. Bu arada "Bir-iki şahsın Cumhuriyet'ten sonra aldıkları soyadlarını Birinci'nin yazısından öğrendiği" yolunda itirafta bulunmak nezaketini de "saldırı" edebiyatına eklemiş (s. XI) bulunuyor.[285]

- Örikağasızâde Hasan Sırrı, *Sultan Abdülhamit Devri Hatıraları ve Saray İdaresi* (haz. Ali Adem Yörük), İstanbul 2007,

[284] Ali Birinci, *Tarih Uğrunda*, İstanbul 2001, s. 179-183.

[285] M. K. Özgül böyle garip bir mizah türü sergileyeceğine kendisinin intihâl tasarruflarını ifade eden gazete yazılarını ciddiye alıp cevap verse daha mantıklı hareket etmiş olurdu. İntihâli hakkında örnekler için: Dücane Cündioğlu, "Düşüncenin Yazgısı Izdırap", *Yeni Şafak* (30 Eylül 2007).

260 s. Dergâh Yayınları - Anadolu Kitaplığı.

- Işık Kansu, *Akasyalı Sokaklar*, Ankara 2007, 156 s. Ulus Dağı Yayınları. Yayınevi tarafından "belgesel-anı-öykü" olarak tanıtılan bir kitaptır.

- Yusuf Ziya Bahadınlı, *Öyle Bir Aşk*, Ankara 2007, 363 s. İmge Kitap Yayınları.

- Nurettin Durman, *Öksüz Çocuklar Galerisi*, İstanbul 2007, 160 s. Artus Kitap.

-(Ahmet Hamdi Başar), *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları*, C. I: *Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi* (haz. Murat Koraltürk), İstanbul 2007, XI+762 s.; C. II, *Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, X+730 s. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bu kitaba yazar adının usûle uygun olarak konulmamış olduğu ilk bakışta dikkati çekiyor. Güzel ve geniş bir dizin eklenmişse de hacmine rağmen kitabın iplik dikiş olmaması büyük bir işin değerini çok azaltmaktadır. Üniversitenin aynı alâkayı başka hâtırat metinlerine -meselâ Cavit Bey ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın hâtıralarına- da göstermesi temenni edilir.

- Sadri Özel, *Harbiyeli*, İstanbul 2007, 180 s. Bizim Avrupa Yayınları.

-Ahmet Murat, *Kayıt Dışı Anılar*, İstanbul 2007, 276 s. Yapı Kredi Yayınları.

-Zülfü Livaneli, *Sevdalım Hayat*, İstanbul 2007, 432 s. Remzi Kitabevi.

-Mehmet Türker, *Hazanda Son Yolculuk*, İstanbul 2007, 200 s. Çağrı Yayınları.

-Ömer Naci, *Medrese Hatıraları* (haz. Erdoğan Mura), Ankara 2007, 182 s. Hece Yayınları.

-Feryal Orhon Basık, *Dünden Kalan Heyecanlar*, İstanbul 2007, 160 s. Galata Yayınları.

-Selahattin Küçük, *Radyodaki Büyülü Ses*, İstanbul 2007, 160 s. Gürer Yayınları.

-Arif Keskiner, *Yine mi Çiçek*, İstanbul 2007, 316 s. Doğan Kitapçılık.

Bu kitabı bir bakıma 2002'de yayınlanan *Çiçek Gibi* (İstanbul, 315 s. Doğan Kitapçılık) başlıklı hâtıraların bir devamı gibi görmek mümkündür.

-İlhami Algör, *Çanakkale Yalı Han ve Yalı Sakinleri*, İstanbul 2007, 150 s. Everest Yayınları.

-Güneş Karabuda, *Göz Tanığı, Kulak Misafiri*, İstanbul 2007, 112 s. Yapı Kredi Yayınları.

-M. Emin Sazak, *Emin Bey'in Defteri - Hatıralar*, Ankara 2007, 383 s. Tolkun.

Cumhuriyet devrinin ünlü işadamı ve sekiz devre mebusluk yapan siyasetçisinin hâtıraları ne yazık ki metni değiştirilerek neşredilmiştir. İkinci cildi Emin sazak'ın *Meclis Konuşmaları*'nı (1920-1950, 406 s.) ihtiva etmektedir.[286]

-Ali Fahri Ağababa, *Şeref Kurbanları* (haz. Ali Buğra-Mehmet Kuzu), İstanbul 2007, 326 s. Çatı kitapları.

-A. de Rochebrune, *Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hâtıratı* (çev. Mahmut Sadık, haz. İlhami Yurdakul), İstanbul 2007, 174 s. Kitabevi.

-Ergun F. Sabar, *Hayatımı Masaya Yatırdım - Bir Cerrahın Kaleminden Bir Yaşam ve Bir Dönem*, İstanbul 2007, 308 s. Sonsuz Kitap.

Prof. Dr. E. F. Sabar'ın ölümünden sonra basılan hâtıralarıdır.

Bu kitap 1897'de Fizan'a Şeref isimli vapurla sürülen yetmiş yedi siyasî mahkûmun hikâyesini anlatan iki kitaptan biridir ve *Emel Yolunda* ismi ile tefrika ve kitap hâlinde daha önce basıl-

---

[286] Geçen sene basılmış hâtıra kitaplarından zevkle okuduğumuz ikisinin künyeleri: Abbas Gökçe, *Yargıdaki Anıların Tortusu*, İstanbul 2006, 210 s. Kutup Yıldızı Yayınları; Rüştü Eriç, *İşte Benim Hayatım - Türk Musikisinde Bir Ömür*, İstanbul 2006, 160 s. Çağdaş Musikî Yayınları.

mıştır. Bu defa kitap hâlinde basılırken anlaşılmaz bir tasarruf ile ve herhâlde kazanç kaygısıyla ismi değiştirilerek basıldı. Hâlbuki bu isim, yine aynı hadiseyi anlatan ikinci bir kitabın, Silistreli Hamdi'nin kitabına aittir. *Aff ile Mahkûm yahut Şeref Kurbanları* (Mısır 1907, 342+8 s.) isimli kitabın isminin diğer kitaba verilmesi aynı zamanda bir isim karışıklığına da yol açmaktadır. Diğer taraftan 1928'de ölmüş bulunan Ali Fahri'ye Ağababa soyadının verilmesi de yanlıştır. Bu, kendisinin Jöntürkler arasındaki lâkabıydı. Ailesinden Sahrayıcedit Kabristanı'nda olanların mezar taşlarında Ağababa (Feride, 1872-1961), Nejat (Ağababa, 1906-1966) ve büyük oğlu Feridun'un (Kandemir, 1895-1976) soyadları bulunmaktadır. İktibaslarla şişirilen kitapta bir isimler dizini de bulunmamaktadır. Artık bu neşirden sonra Silistreli Hamdi'nin hâtıralarına da *Emel Yolunda* ismini vermek gerekir mi diye bir suâl hâtıra gelmektedir.

Netice itibariyle hâtırat türünün 2007 senesi de verimli ve hareketli geçmiştir. Bu türün meraklıları bu sene de iyi veya kötü hazırlanmış ve basılmış ama her hâlükârda okunması gereken birçok hâtırat ile tanışma fırsatı bulmuştur. Bilhassa Klasik Yayınları'nın hâtırat neşri hususundaki gayretinin ve ciddiyetinin rakipsiz olduğuna da bir kere daha işaret etmek gerekir. Yine de her şeye rağmen kanaatimiz en kötü hâtıratın basılmamış ve daha da kötüsünün yazılmamış hâtırat olduğu istikametindedir.[287]

"2007 Senesinde Hâtıralar",
Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı-2008, s. 301-307.

---

287 Hâtırat türüne dair geniş iki yazımız için: Ali Birinci, "Hâtıraların Bir Müdafaası", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı-2007*, Ankara 2007, s. 580-601; "Bir Tarih Kaynağı Olarak Hâtırat Türünden Eserlere Dair Meseleler", *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Eylül 2006, Kongreye Sunulan Bildiriler, IV. Cilt-I. Kısım, Osmanlı Tarihi-A*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2010, s. 871-883.

Yazıların Yayınlandığı Dergiler

1. "Roman mı, Hâtırat mı?", *Türk Yurdu,* Sayı: 153-154, (Mayıs-Haziran 2000), s. 88-91.

2. "Biyografi Kitapları Ne İşe Yarar", *Dergâh,* Sayı: 137, (Temmuz 2001), s. 12-13.

3. "Ankara'nın Kitâbiyât Mecmuaları", *Türk Yurdu,* Sayı: 176, (Nisan 2002), s. 111-114.

4. "Hasan Duman'ın Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828- 1928) İsimli Kitabının Neşri Hakkında", *Türk Yurdu,* Sayı: 157, (Eylül 2000) s. 61.

5. "Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlak Meselesi", *Türk Yurdu,* Sayı: 148-149, (Aralık 1999-Ocak 2000), s. 24-26.

6. "İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850- 1950) Hakkında", *Türk Yurdu,* Sayı: 162-163 (Şubat-Mart 2001), s. 402-403; Sayı: 164 (Nisan 2001), s. 55-56; Sayı 166, (Haziran 2001), s. 51- 53; Sayı: 167 (Temmuz 2001), s. 36-39.

7. "Kitap, İlim ve Üniversite Hakkında Düşünceler ve Tespitler", *Türk Yurdu,* Sayı: 211 (Mart 2005), s. 27-30.

8. "İlim Hayatında Köylüler ve Köylülük", *Türk Yurdu,* Sayı: 217, (Eylül 2005), s. 7-12.

9. "Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesi", *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 7, (Kış 2006), s. 77-108.

10. "Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesinde Tartışmalar", *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 12 (Bahar 2007), s. 209-214.

11. "Princeton'da İttihatçılık ve Hanioğlu'nun Tarih Usûlüne Katkıları", *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 12 (Bahar 2007), s. 209-214.

12. "Sayın Sahaf Sami Önal'ın Tenkit Sanatına Katkıları", *Müteferrika,* Sayı: 29 (Yaz 2006-1), s. 297- 305.

13. "2007 Senesinde Hâtıralar", *Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı*-2008, s. 301-307.

KİTABİYAT

Arşiv Vesikaları

A. H. Okan için: Sümerbank'ta bulunan sicil dosyası (Nu. 1648).

Asım Kültür için[1]: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 904;

Asım Kültür için[2]: Emekli Sandığı, Dosya nu. M.O.108265.

Cezmi Tahir Berktin için: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 7613.

Ahmet Hikmet Türk İçin[1]: E. Sandığı, Dosya Nu. 95261.080.

Ahmet Hikmet Türk İçin[2]: MEB Arşivi, Dosya Nu. 2444.

Ferit Ragıp Tuncor için: M.E.B. Sicil Dosyası, nu. 13901.

Nejat Göyünç merhumun lütfettiği 15 Ekim 1980 tarihli rapor.

Albüm, Yıllık, Rehber ve Sözlükler

A. Ziya, *Rehber - 1256 tarihinden 1341 tarihine kadar vaz' ü neşr edilen bilumum karar ve nizâmât ve talimatla iradelerin huruf-i hece tertibiyle fihristi*, İzmir 1340, 353 s. Nafiz Mustafa Matbaası.

Ankara Telefon Rehberi, 1958.

B. V. Lunin, *Biobibliografiçeskie Oçerki O Deyatelyah Obşçestvennıh Nauk Uzbekistana*, Taşkent, 1976, 2 cilt.

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1970.

İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1998 (2. Baskı), Risale Yayınları.

M. Orhan Bayrak, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993)*, İstanbul 1994, Küll Yayınları.

Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir*, İstanbul 1961-1962, Nebioğlu Yayınevi.

TBMM Albümü 1920-1921, Ankara, 1994.

Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-1961, Türk Dil Kurumu.

Varlık Yıllığı 1980, Varlık Yayınevi.

Kitaplar

A. Süheyl Ünver, *Kırkambar*, Ankara, 1972, Türk Ev Kadınları Kültür Derneği Yayını.

Abdullah İslâmoğlu, *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908-1913*, İstanbul, 2004, Gökkubbe Yayınları.

Abdülhak Hamid'in Hatıraları (Haz. İnci Enginün), İstanbul, 1994, 464 s., Dergâh Yayınları.

Abu'l-Hasan'Ali İbnu Muhammed ibni Halef al-Ma'ruf al-Kâbisi al-Fakih al-Kayrawani, (Çe. Süleyman Ateş-H. Raşit Öymen), *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale,* Ankara, 1966, s. 61

Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, İstanbul 1960, Hilmi Kitabevi.

Alemdar Yalçın, *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, 1926-1946*, Ankara, 1998, Akçağ Yayınları.

Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, İstanbul, 1990, Dergâh Yayınları.

Ali Birinci, *,Müverrih-i Mâder-zâdın Fülânnâmesi,* İstanbul, 1994.

Ali Birinci, *Tarih Uğrunda*, İstanbul, 2001, Dergâh Yayınları.

Ali Birinci, *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2001, Dergâh Yayınları.

Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde -Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, İstanbul 2001, Dergâh Yayınları.

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara, 1968- 1969, C. III.

Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?* (Haz.Nermin Kırdar), İstanbul, 1987, s. 7-83

Ali Fuad Başgil, *İlmin Işığında Günün Meseleleri* (Derleyen: Ali Hatiboğlu-İsmail Dayı), İstanbul, 1960, Yağmur Yayınları

Ali Şükrü Çoruk, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu,*

İstanbul, 1995, Kitabevi Yayınları.

Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, İstanbul 1995, Tekirdağ Valiliği Yayını.

Ayfer Özçelik, *Kimliğini Arayan Meşrutiyet*, Denizli, 2001.

Ayfer Özçelik, *Sahibini Arayan Meşrutiyet*, İstanbul, 2001, Tez Yayınları.

Bahattin Öztuncay, *Hâtıra-ı Uhuvvet*, İstanbul, 2005, Aygaz Yayını.

Bereketzâde İsmail Hakkı, *Necâib-i Kur'âniyye*, İstanbul, 1331, Tevsî'-i Tıbâat Matbaası.

Carlo M. Cipolla, *Neşeli Öyküler* (çev. Tülin Altınova), İstanbul, 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Cihan Yamakoğlu, *Mahmut Esat Bozkurt 1892-1943*, Ankara 1987, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Cumhuriyet Devrinde Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu, İstanbul 1977.

Çiğdem Toker, *Abdüllatif Şener*- Adım da benimle beraber büyüdü, İstanbul, 2009.

E. Aeurbach (çev. Süheylâ Bayrav), *Roman Filolojisine Giriş*, İstanbul 1944, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayını.

Erdal Aydoğan, *İttihat ve Terakkinin Doğu Politikası*, İstanbul, 2005, 400 s., Ötüken.

Erkan Serçe, *İzmir'de Kitapçılık 1839-1928*, 1996, Akademi Kitabevi.

Hüsamettin Berkes, *Bir An Sevinç*, Ankara, 1937.

Hüseyin Batuhan, *İspanya'da bir Şato,* İstanbul, 2002, Bulut Yayınları.

Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı - Tanzimat Edebiyatı*, İzmir, 1992, Akademi Kitabevi.

İhsan Güneş, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler*- Programları ve meclisteki yankıları 1908-1923 (İhsan Güneş, İstanbul, 2012, 387 s. Türkiye İş Bankası Yayınları)

İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*,

İstanbul, 1991, İz Yayıncılık.

İsmail Hacıfettahoğlu, *Ali Şükrü Bey*, Ankara 2003, Atlas Yayınları.

İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1997, C. I, Dergâh Yayınları.

İsmail Parlatır, *Ali Ekrem Bolayır*, Ankara, 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?, İstanbul, 1327, Ahmet Saki Bey Matbaası.

Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998, Asa Kitabevi.

Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi,* Bursa, 1999 (2. baskı), Ekin Kitabevi.

Kemal Gözler, *Ramazan Çağlayan'ın İdari Yargılama Hukuku İsimli Kitabı Hakkında Eleştiriler,* Bursa, 2013, 712 s. Kendi Yayını.

Kemal Gözler, *Örnekleriyle Usulsüz Alıntı Sorunu,* Bursa, 2013, 680 s. Kendi Yayını.

M. Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara, 2000, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

M. Şükrü Hanioğlu, *The Young Turks in Opposition*, New York-Oxford, 1995.

Metin Bostancı, *Ali Ekrem Bolayır'ın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 1986, 246 s., Nu. YTL: 191.

Mikail Bayram, *Destursuz Bağdan Üzüm Yiyenler*, Konya, 2004, Kömen Yayınları.

Murat Koç, *Natüralist Bir Yazar Bekir Fahri (İdiz): Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 2011, Eren Yayıncılık.

Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara, 1970, DTCF yayını.

Reşat Özalp - Aydoğan Ataünal, *Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı*, İstanbul 1977, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Ankara 1995, Akçağ Yayınları.

Sadri Sema, *Eski İstanbul Hatıraları*, İstanbul, 2002, Kitabevi Yayınları.

Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara 1996, C. I-II-III, Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayını.

Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, 1984, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayını.

Y. Z. Yörükân, *Müslümanlık*, Ankara, 1998, Kültür Bakanlığı Yayını.

Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*, İstanbul, 1975, Yahya Kemal Enstitüsü Yayını.

Yusuf Ziya Yörükân, *İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi 1* (Haz: Türkân Turgut), Ankara, 2001.

Makaleler

"Ali Hadi Okan",*İstanbul Barosu Dergisi*, C. 54, Sayı 8 (Ağustos 1980), s. 358

A. Ö., "31 Mart Hadisesi ve Meclis-i Mebusan", *Yeni Türkiye*, Sayı: 44-II (Mart-Nisan 2002) s. 216.

Ahmet Akgündüz, "Vakıf Müessesesi Adlı Eserimizin Tenkidi Üzerine", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 91 (Temmuz 1991), s. 56-58.

Ahmet Hamdi Güler, "İyi İntihâller İbrahim Tevfik Bey", *Türk Yurdu*, Sayı: 167 (Temmuz 2001), s. 53-56.

Ahmet Kavas, "İki Kardeşe Bir Kitap: Mehmet Nuri ve Mahmut Beylerin Hayatları", *Müteferrika*, Sayı: 16 (Güz 1992), s. 111-127.

Ali Birinci "Türkiye'de Mektep Tarihçiliği ve Mir'at-i Mekteb-i Tıbbiye'nin Yeni Neşri", *Dergah*, Sayı: 20 (Ekim, 1991), s. 20-21.

Ali Birinci, "Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlâk Meselesi", *Türk Yurdu*, Sayı: 148-149 (Aralık 1999-Ocak 2000), s. 22-

24.

Ali Birinci, "Bir Serencam-ı Harb'in Talihsiz Serencamı", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 86 (Şubat 1991), s. 57-59.

Ali Birinci, "Bir Tarih Kaynağı Olarak Hâtırat Türünden Eserlere Dair Meseleler", *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Eylül 2006, Kongreye Sunulan bildiriler, IV. Cilt-I. Kısım, Osmanlı Tarihi-A*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2010, s. 871-883.

Ali Birinci, "Canlanamayan Hâtıralar", *Müteferrika*, Sayı: 27 (Yaz 2005), s. 73-88.

Ali Birinci, "Hâtıraların Bir Müdafaası", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı-2007*, Ankara 2007, s. 580-601.

Ali Birinci, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu ve İlk Nizamnâmesi", *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2001, s. 45-62.

Ali Emre Özyıldırım, "İzzet Molla'nın Hazana Dönen Baharı: Bahâr-ı Efkâr'ın Popüler Neşri Üzerine", *Virgül*, Sayı: 102 (Aralık 2006), s. 32-33.

Ali Tekinci, "Bekir Fahri İdiz'in Jönler Romanının Yeni Baskısı Dolayısıyla", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 19 (Temmuz 1985), s. 67-68.

Beynun Akyavaş," Bir çeviri fâciası", *Belleten*, Sayı. 273 (Ağustos 2011), s. 579-607

Çiğdem (Mercanlıgil) Eser, "Muharrem Mercanlıgil", *Yeni Yayınlar*, C. 16, Sayı: 4 (Nisan 1971), s. 136-137.

Dücane Cündioğlu, "Düşüncenin Yazgısı Izdırap", *Yeni Şafak* (30 Eylül 2007).

H. D. Yıldız, "Meydanı Boş Bulanlar", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 101 (Mayıs 1992), s. 57-59.

Hasan Yüksel, "Vakıf Müessesesi Adındaki Kitaba Yaptığımız Tenkide Verilen Cevaba Dair", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 93 (Eylül 1991), s. 57-59.

Hasan Yüksel, "Vakıflara Dair Bir Eser Üstüne", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 89 (Mayıs 1991), s. 57-61.

Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı - Cezmi Tahir Bey", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 18 (22 Şubat 1934), s. 11-12.

K. Beydilli, "Cevdet Tarihi Hakkında İlk Ciddi Çalışma", *Tarih ve Toplum*, Nu. 148 (Nisan 1996), s. 61.

K. Beydilli, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizâm-ı Cedid'e Dair Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Nu. 13 (1983-1987), s. 388.

KemalBeydilli, "Evreka, Evraka veya Errare Humanum Est", *İlmi Araştırmalar*, Nu. 9 (İstanbul 2000), s. 45-46.

M. Şükrü Hanioğlu, "Ali Birinci'ye Cevap", *Muhafazakâr Düşünce,* Sayı: 9- 10 (Yaz- Güz), 2006, s. 255- 256.

Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Türkoloji Özel Sayısı, Sayı: 11, Kitap: I-II.

Necdet Sançar, "Muharrem D. Mercanlıgil", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C. VII, Sayı: 3-4 (Ankara 1959), s. 74-77.

Nejat Göyünç, "Bir İntilal Daha", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 4 (Nisan 1984), s. 69-71.

Orhan Koloğlu, "Bir Montaj-bilim Örneği: Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 74, Şubat 1990, s. 59-62.

Ozan Yılmaz, "İzzet Molla, Bilimsel Eleştiri ve Meslek Ahlakına Dair", *Virgül*, Sayı: 104 (Şubat 2007), s. 54-56.

Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco di Roma'nın Trablusgarb'daki Faaliyetleri", *Belleten*, Sayı: 200 (1987), s. 829-847.

Sami Önal, "Ankara Kitapçılık Tarihi Üzerine Derkenar",*Kebikeç*, Sayı. 10 (2000), s. 11-14

Sami Önal, "Hatıraları Canlandırana Bak!", *Müteferrika*, Sayı: 28 (Kış 2005/2), s. 167-169.

Seyfettin Sağlam, "Edebiyatçılar Alemi", *Türk Yurdu*, Sayı: 153-154 (Mayıs - Haziran 2000), s. 334-336.

"Türk Tarih Kurumu Genel Kurulunun Yıllık Toplantısı (1945)",

Belleten, Sayı: 37 (Ocak 1947), s. 215.
Yılmaz Öztuna, "Telif Haklarına Saygı İstiyoruz", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11 (Kasım 1976), s. 4-7.

Gazete Haberleri

Leyla Neyzi, "Bahriyeli Ertuğrul Paşa ile Osmanlı Hanedanına Mensup Münire Hanım'ın Kızı Gazeteci Sara Korle Anlatıyor", *Gazetepazar* (6 Temmuz 1997), s. 19.
Menemencioğullarından Ethem Bey için: *Cumhuriyet* (28.8. 1965).
Sinan Korle için: "Vefat", *Milliyet* (19 Ocak 1996), s. 20.

Ansiklopedi Maddeleri

Ali Birinci-M. Sait Özervarlı, "İzmirli, İsmail Hakkı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. XXIII, s. 530-535.
Ali Birinci-Tuba Çavdar, "Halim Sabit Şibay", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997 c. 15, s. 336-337.
Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 878-884.
Uluğ İğdemir, "Halkevleri ve Halkodaları", *Aylık Ansiklopedi*, İstanbul, 1945, C. I, s. 342-345.

Tarihin Kara Kitabı-Ekler:

1- Afşar Timuçin ve M. Kayahan Özgül'ün kitabından örnekler
2- Mehmet Temel'in iki makalesinin ilk sayfaları
3- Mehmet Temel'in şantaj mektubu
4- Mehmet Temel'in iki yazısı hakkında YÖK mektubu
5- Ahmet Turan ve Tanıl Yaşar'ın kitabından örnekler
6- Adnan Karaismailoğlu ve Ahmet Kartal'ın yazılarının başlıkları ve A. Karaismailoğlu'nun cevabı
7- Ali Amre Özyıldırım ve İsmail Ünver'in yazı ve kitaplarından yapılan intihal cümlelerinin Ahmet Kartal'ın kitabındaki yerleri
8- Hüseyin Vassaf hakkındaki 29 sayfalık yüksek lisans tezinin kapak resmi
9- Mansûr-nâme hakkında YÖK'e şikâyet ve cevabı ve kitabın YÖK'ü tekzip eden bibliyografyası
10- Aybastılı Mehmed Bahaeddin Yediyıldız'ın biyografisi
11- H.Selvi- E. Şahin- M. Demir'in ve Cemal Avcı- Adem Kara'nın inkılâp tarihi kitaplarından örnek sayfalar
12- Füruzan Kınal'dan talebesi Ekrem Memiş'in intihal sayfaları
13- Sadık Yalsızuçanlar'ın intihâllerinden ve Timaş yayınlarından örnekler
14- Hacı Bektaş hakkındaki iki kitabın kapakları
15- Nermin Kırdar'ın Fethi Okyar'ın hatıralarını takdimi
16- Kırmızı Çizgi dergisinden sayfalar
17- Cünbür Cemaat kitabından örnek sayfalar
18- Erdal Aydoğan kitabından bir sayfa.
19- Barthold'un TTK kütüphanesindeki nüshadan ve basılan kitaptan birer sayfa
20- Kamil Kepeci'nin ve Midhat Sertoğlu'nun kitabından sayfalar

Hâmiş: Eklerde ilk numaralar bu kitaba aittir. Altı çizili satırlar izinsiz ve usülsüz iktibasları belirtmektedir

Régnon'a göre, Aristoteles'in nedenlerini bir de şöyle açıklarız. Bir işçi ya da sanatçı (etkin neden), para kazanmak için (sonuçsal neden), geçer altının, gümüşün, demirin, tahtanın başına (maddesel neden), bir kişiyi ya da bir şeyi örnek alır (örneksel neden), elindeki maddeyi başlar örnek diye aldığı şeye benzetmeye (biçimsel neden).

Descartes devinimi açıklamak için bu nedenlerden yalnızca etkin nedeni alır. Descartes'çı felsefede etkin neden devinimi belirlemeye yeter. Çünkü daha önce de belirlediğimiz gibi Yeniçağ yavaş yavaş «niçin» sorusundan uzaklaşılan bir çağdır, bilimlerde olduğu kadar felsefede de . «Niçin» sorusunun yerini «nasıl» sorusu almaya başlamaktadır. Bir şeyin nasıl olduğunu ya da nasıl oluştuğunu araştırmak ve anlamak için, onun etkin nedeninin bilinmesi yetecektir. Şöyle kabaca bir örnek verelim: Gökler, bizi ıslatmak için, sırılsıklam oluşumuzu canlandırıp gözünde (böyle bir canlandırmaya zorunlu da değildir), alır eline bulutları, onları yağmura dönüştürür diye düşünmek yerine, yağmurun etkin nedeni olarak bulutu ya da daha bilimsel bir deyişle su buharının yağmurlaşmasını düşünmek Yeniçağ'a daha çok uyacaktır. Öte yandan Descartes Ortaçağ'da geçerli olan devinim doğrultusu anlayışına da karşı çıkar. Aristoteles için de Aquinolu'lu Tommaso için de bütün Ortaçağ düşünürleri için de en yetkin devinim dairesel devinimdi. Daha önce Aquino'lu Tommaso'nun «Başlangıçla bitişi birleştiren dairesel devinim en yetkin devinimdir» dediğini görmüştük. Dairesel devinimin bize bir yinelemeyi gösterdiği açıktır. Bu dairesel devinim anlayışı, bütün bir Ortaçağ düşünce dünyasının simgesi gibidir.

Descartes Ortaçağ'ın önemle benimsediği, dört elle sarıldığı bu görüşe karşı olmuştur. Ona göre bir cismin devinimi eğri çizgi boyunca da olsa, bu eğri devinim doğru devinimlerin yan yana gelmesiyle oluşur. Aristoteles için süreklilik ve basitlik dairesel devinimdeydi. Doğru çizgi boyunca devinim, ona göre, durmaya mahkumdur, dünya sonsuz olmadığına göre. Descartes'a gelince, doğru çizgi boyunca olan devinimin en basit, bu yüzden de en yetkin devi-

S. 10. Afşar Timuçin, age. s. 137 (Ekler, nu. 1-1).

-Bu nedir?
-Bir heykel (şeklî sebep)
-Malzemesi nedir?
-Mermer (maddî sebep)
-Neyi temsil ediyor?
-Apollon'u (timsâlî sebep)
-Kim yaptı?
-Polycletus (fiilî sebep)
-Niçin yaptı?
-Altın bir armağan kazanmak için (nihaî sebep)

Aynı örnek heykel yerine kasîdeye uygulandığında da benzer bir sonuç çıkacaktır. özellikle de nihaî sebep noktasında... Hâlbuki. Descartes'tan sonra. sadece *"kim"* sorusunun cevaplandırılarak fiilî sebebin belirlenmesi kâfî gelmeye başlayacak: yavaş yavaş. *"niçin"*'in yerini de *"nasıl"* alacaktır. Klâsik sanatın soruları. yerini modern sanatın meraklarına bırakmakta iken. -aynı sebeple ve eş bir hızda olmasa da- benzer bir değişim Osmanlı şiirinde de yaşanmaya başladığı hissedilir.

Yaklaşan yeni asra doğru şair. iktidar karşısındaki konumunu yeniden tartmaya başlar. Artık. tesellînin de ağır geldiği ve şairin istiklâlini ilân etmeye hazırlandığı anlaşılıyor. **Çeşmî-zâde Reşid** (ö. 1770). şiiri caize veya âferin için değil. gönlünü eğlendirmek için yazdığını belli ederek amaç değişikliğinin ilk işaretlerini verir (Mustafa Reşid. v. 31ᵃ):

Talib değiliz asla tahsîne Reşîd ancak
Eğlencemiz olmuştur eş'ârımız inşâmız

Sünbül-zâde'nin *"Der-beyân-ı sebeb-i tertîb-i dîvan der-zamân-ı mes'adet-iktirân-ı hazret-i Sultan Selim Hân"*ına (Vehbî. 1253. s. 15-17) gelindiğinde. artık şiirin baştan sona. şairin gelenekli tavrına bir reddiye hâlini aldığı görülür:

Kasîde gezdirip bâb-ı ricâle
Tenezzül etmedim cerr ü süâle
....
Velîkin düşmez erbâb-ı kemâle
Vesîle eylemek şi'ri süâle
Değildir câize ümmîdi câiz
Gedâ-çeşman sanırlar anı fâiz
Yakışmaz şâire vâdî-i cerrar
Budur erbâb-ı tab'a pek büyük ar
Yazar bâzı gedâ rüsvây-ı âmmın
Zifâf ü mevlid-i hâss ü avâmın
Yapıp târîhler sûr-ı hıtâna
Keser çok işler engüşt-i beyâna
Birisi su akıtsa çeşme-sâre
Olur icrâ-yı medhe pâre pâre
Eder rîzan o suya âb-ı rûyin

S. 10. M. Kayahan Özgül, age. s. 103 (Ekler, nu. 1-2)

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1 Yıl: 1998

1916 YILINDA İTİLÂF DEVLETLERİ SAVAŞ GEMİLERİ TARAFINDAN EGE VE AKDENİZ SAHİLLERİNDEKİ BAZI YERLEŞİM MERKEZLERİNE ÇIKARILAN ASKER VE RUM EŞKİYASININ YOLAÇTIĞI ZARARLAR

Devletler hukukuna göre savaş esnasında savunmasız sivil yerleşim merkezlerine saldırılar düzenlenmesi, uluslararası bir çok sözleşme ile yasaklanmıştır. 1907 tarihinde imzalanan dördüncü Lahey Sözleşmesi'ne ekli harp kanun ve âdetlerine dâir nizâmnâmede, sivil'lerin korunmasına ilişkin esaslı hükümler yer almış, askeri işgal halinde, insan ve aile haklarına, fertlerin hayatlarına, özel mülkiyete, dini kanaatler ve ayinlere saygı gösterilmesi, yağmanın kesin olarak yasaklanması, ferdi fiiller nedeniyle ahâli aleyhine kollektif, mâlı veya sair herhangi bir ceza hükmolunmaması kararlaştırılmıştır[1].

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXIV, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2009, 117-150

İTİLAF DEVLETLERİ'NİN OSMANLI KIYI YERLEŞİMLERİNE YAPTIKLARI SALDIRILAR VE MÜTEKABİLİYET ESASINA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN ALDIĞI ÖNLEMLER

Mehmet Temel*

Özet

İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı yıllarında 1907 tarihli Lahey Sözleşmelerine ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak Kızıldeniz'den Hopa'ya kadar Osmanlı sahillerindeki limanları ve yerleşim merkezlerini bombalamışlardır. Karaya çıkardıkları asker ve Rum çeteleriyle, bölge halkının mallarını yağmalayıp birçok insanı katletmişler, esir aldıklarını da adalara götürmüşlerdir. Bombalama ve saldırılar öncesinde Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlardan bazıları saldırılacak hedeflerin belirlenmesinde İtilaf Devletleri çıkarına casusluk ve rehberlik etmişlerdir. Osmanlı Devleti, can ve mal kaybına yol açan saldırılardan mağdur olan vatandaşlarının zararlarını tazmin etmek için karşılıklılık esasına göre İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik kurumlarının mallarına ve çıkarlarına el koymuş, öldürülen, yaralanan ve esir edilen Osmanlı uyruklu sayısı kadar, itibarlı ve ünlü İtilaf Devleti uyrukluyu ülkenin değişik bölgelerine sürgün etmiştir. Sahillerdeki Rum azınlığın bir kısmını da iç bölgelere sevk etmiştir.

Anahtar Sözcükler: *İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti, Rum Çeteleri, Karşılıklılık Esası, Sürgün, 1907 Lahey Sözleşmesi.*

[1] Meray, *a.g.e.*, s.190,407-410.
* BOA, *HR:HMŞ.İŞO.* ,nr.3/1,lef.4,5,6,7,9,10,18.

S. 14. Mehmet Temel'in makelelerinin başlıkları (Ekler, nu. 2-1).

[redacted]

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

04.08.09 * 11382

Sayı : B.30.2.MGÜ.0.61.00.00/738
Konu : Doç.Dr.Mehmet TEMEL

ATATÜRK KÜLTÜR DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU BAŞKANLIĞINA

İlgi : a) 04/05/2009 tarihli ve B.02.1.KDT.5.03.70.03.824.99-1458 sayılı yazı,
b) 14/05/2009 tarihli ve B.30.HKM.06.03.001/3204-14393 sayılı yazı.

Üniversitemiz Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç.Dr.Mehmet TEMEL'in, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yayın organı Belleten'de basım kararı alınan "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Sahil Yerleşim Merkezlerine Saldıran İtilaf Devletlerine Karşı Mütekabiliyet Esasına Göre Alınan Önlemler" başlıklı yazısının, daha önce yayınlanmış olan bir makalesinden intihal yapılarak oluşturulduğu iddiaları ilgi (a) ve (b) yazılar ile Rektörlüğümüze gönderilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet TEMEL hakkındaki intihal iddiasının araştırılması için görevlendirilen Üniversitemiz Etik Kurulu, söz konusu makalenin Belleten Dergisinde basılmadığı için incelemeye alınmamasına karar vermiştir.

Bilgilerinizi arz ve rica ederim.

Prof.Dr.Şener OKTİK
Rektör

DAĞITIM :
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına,
- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Başkanlığına.

S. 14. "Makamı kabül, mesuliyeti red" felsefesi ışığında bir üniversite etik kurulu ve rektörünün "etiksiz" cevabı (Ekler, nu. 2-2).

24.03.2009

TÜRK TARİH KURUMU BAŞKANLIĞINA

Sorumluluğunu taşıdığınız yüce kurumun başkanı olarak tarafıma göndermiş olduğunuz çelişkili, kurum ve devlet adamlığı ciddiyetiyle asla bağdaşmayan 18.08.2008 tarih ve 1614 sayılı ve 20.03.2009 tarih ve 998 sayılı yazılarınız, başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere Başbakanlığa, TBMM Başkanlığı ve tüm milletvekillerine, Ana Muhalefet Partilerinin başkanlarına, Genel Kurmay Başkanlığı'na, TUBİTAK'a, (ULAKBİM) Türkiye Üniversitelerinde görev yapmakta olan tüm tarihçilerin maillerine ve yüksek tirajlı ulusal gazetelere kesinlikle gönderilecektir.

Konu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı'na yazılı olarak da bildirildiğinden verilecek cevaba göre Bölge İdare Mahkemesi'ne başvurulacaktır. Bilgilerinize.

Doç. Dr. Mehmet TEMEL

Muğla Üniv. FEF.
Tarih Böl. Öğr. Üyesi

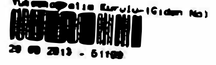
S. 14. Temel'in tehdit mektubu (Ekler, nu. 3).

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : 97354392-663-05
Konu : Etik İnceleme Sonucu.

İADELİ-TAAHHÜTLÜ
KİŞİYE ÖZEL

Sn. Prof. Dr. Ali BİRİNCİ
Polis Akademisi
Anıttepe-ANKARA

İlgi: 08.05.2012 tarihli başvurunuz.

Prof. Dr. Mehmet TEMEL hakkında yayınlarında etik ihlal bulunduğu iddiaları ile yapmış olduğunuz başvuru üzerine, Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi uyarınca Başkanlığımızca oluşturulan; Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca iddialar kapsamında yapılan incelemeler tamamlanmış olup, anılan kurulca:

Başlatılan inceleme neticesinde tekemmül eden dosyanın, bir bütün olarak incelenmesi sonucunda Prof. Dr. Mehmet TEMEL'in bilim etiğine aykırı bir eylem içerisinde olmadığı kanaatine varılmıştır.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Şaban H. ÇALIŞ
Başkan Vekili

S. 15. YÖK'ün intihâl hadisesini hakkında cevabı (Ekler, nu. 4).

S. 19. Tnıl Yaşar'ın A. Şerif Aksoy müstearıyla bastırdığı bir intihâl kitabı (Ekler, nu. 5-1).

ITTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ TARİHİ

[İleri] İçtihad Dergisi'nde Mevlana hakkında sarf ettiği olumsuz cümleler üzerine kaleme almıştır. Dergiyi Abdullah Cevdet yönetmekteyse de o, farklı görüşlere dergisinde yer vermekten çekinmeyen bir kişiliktir. Dolayısıyla Celal Nuri'nin görüşlerine de yer vermiş fakat ona önce dergide, sonra da bir kitapçıkla cevap vermeyi ihmal etmemiştir. Eserin başında dönemin Mevlana Dergahı Postnişini Mehmet Veled Çelebi'nin (İzbudak) yazdığı bir mektup yer alır. Bildirimizde eserin içeriğinin Abdullah Cevdet'in düşünce yapısı içinde nereye tekabül ettiği, Mevlana'ya yaklaşımı gibi hususlar incelenerek çevrim yazı metnine yer verilmiştir. Diyebiliriz ki, daha çok pozitivist görüşleriyle tanınan Abdullah Cevdet'in "Dil-mesti-i Mevlana"da dini kavramlara yaklaşımı, mevcut Abdullah Cevdet portesini yeniden düşünmeyi gerektirebilir gözükmektedir.

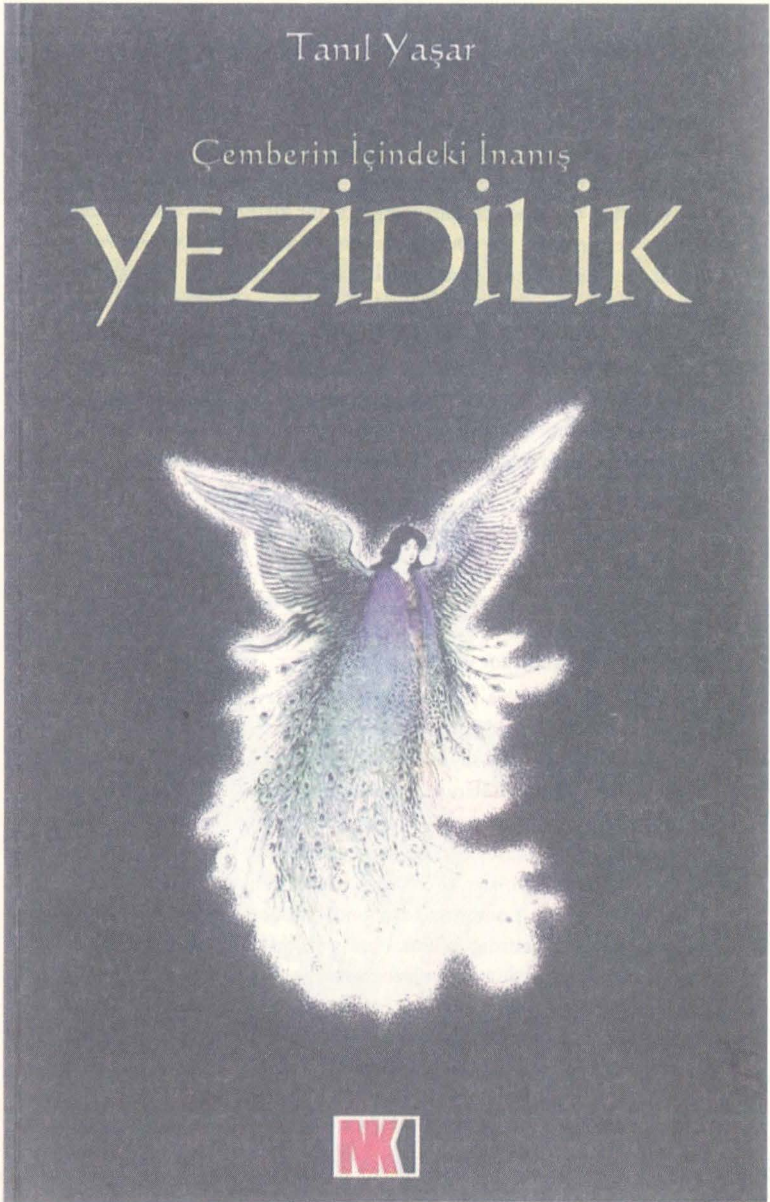
Abdullah Cevdet'in Mevlana'ya Yaklaşımı

Abdullah Cevdet, "biyolojik materyalist" bir düşünür olarak kabul edilmektedir. "Dil-mesti-i Mevlana" incelendiğinde ise Abdullah Cevdet'in dini; Allah ve Peygamber inancını dışlayan bir materyalist olduğunu söylemek zor gözükmektedir.

Yazarın Mevlana'ya yaklaşımında da materyalist bir etkiden söz etmek mümkün değildir. Allah, Hz. Muhammed, Mevlana ve diğer din büyüklerinden hep saygı ifadeleriyle söz etmektedir. Biyoloji ve diğer müspet bilimler alanındaki birikimiyle donanmış bir tıp doktoru olan Abdullah Cevdet'in, Mevlana'nın bazı beyitlerini bu bilimlerin sağladığı verilerle açıklaması ise materyalist bir veçhe taşımaz. O, Mevlana'nın Lavoisier ve 20. yüzyılda kriminoloji dalının kurucusu kabul edilen Lombrosso'dan önce bazı beyitlerinde bu bilim adamlarının dile getirdiği bilimsel bazı verileri dile getirdiğini söylemektedir. Bu tür yorumlar ise daha sonraları çokça dile getirilmiştir ve İzmirli İsmail Hakkı, yazdığı bir eserde Batılı bilim adamlarının geliştirdiği bazı bilimsel görüşlere Mevlana'nın eserlerinde çok daha önce rastlandığını ortaya koymuştur.

• 217 •

S. 19. Tanıl Yaşar (A. Şerif Aksoy) intihâl ettiği Y. Turan Günaydın ile beraber, "bildirimizde" diyor. Çok süratli bir intihâl. (Ekler, nu. 5-2).

S. 19. Tanıl Yaşar'ın bir intihâl numunesi kitabının kapağı (Ekler, nu. 5-3).

TEŞEKKÜR...

Öncelikle bu kitabı vücuda getirmem için beni cesaretlendiren ve yayınlama inceliği gösteren Nokta Kitap'ın sahibi Sayın Engin UĞUR'a;

Eski mesai arkadaşlarım, hiç eskimeyen dostlarım Tarkan, Ahmet ve Befrin'e;

Henüz kitabı çıkmadığı hâlde, araştırmalarımda kullanmak üzere hiç düşünmeden elime müsvettelerini tutuşturan, bu konuda beni destekleyen Sayın Ahmet KARAKUŞ'a; araştırmam sırasında bana kaynak gösterme nezaketi gösteren Sayın Prof. Dr. Fuat BOZKURT'a; Yezidilik konusunda bütün araştırmaların yol göstericisi Merhum Erol SEVER'e ve yayıncısı Berfin Yayınları sahibi Sayın İsmet Arslan'a; Midyat Habur Gazetesi'ndeki yazılarından alıntı yapmam için izin veren, kendisinden çok yararlandığım, bu kitaptaki hakkını asla ödeyemeyeceğim Sayın Hikmet DOĞAN'a ve bu kitaba emeği geçen bütün dostlarıma çok teşekkür ederim...

Ayrıca;

Bu araştırmayı istemdışı da olsa 20 yıl önce aklıma sokan, araştırmalarımda bana yol gösteren sevgili ağabeyim Murat A. YAŞAR'a; bu araştırma sırasında evi kitap deposuna çevirdiğim hâlde hiç sesini çıkarmayan, geceleri kahve yapma konusunda uzman kişi sevgili annem Hacer YAŞAR'a; bana ve kardeşlerime hayatımız boyunca bilgi ve donanım sağlayan, araştırma ve öğrenme güdüsü aşılayan canım babam Merhum Ramazan YAŞAR'a; araştırma konusunda bana sonsuz yardımları dokunan, en büyük destekçim, hayat arkadaşım sevgili Nergis Ebru'ya sonsuz sevgilerimi ve şükranlarımı belirtmek isterim...

Sizler olmasaydınız, bu kitap da olmazdı...

Tanıl YAŞAR

S. 19. T. Yaşar'ın Yezidiler hakkındaki mesaisi yirmi yıl sürmüş. (Ekler, nu. 5-4).

IV. BÖLÜM: DİN ADAMLARI

Bir sınıftan diğerine geçişi olmayan katı bir kast yapısına sahip olan Yezîdîler bugün üç devlet sınırları içerisinde (Türkiye. Irak. Suriye) oturduklarından. görünüşte bölünmüş olmakla beraber dini bir örgüt sayesinde örgütlenerek bir bütün oluştururlar. Bu dini örgüt. ilk bakışta iki ana gruba ayrılır.

A- Mürîdler

Yezîdîliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelmiş halk kitleleri olup. bundan sonra gelecek olan Ruhânîler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezîdîlerdir. Her Yezîdî mutlaka bir Pîr veya Şeyhe Mürîd olmak zorunda olup. karşılaştığı zaman mutlak surette elini öpmek zorundadır. Öte yandan bütün mürîdler diğer din adamlarını görünce de. onlara hürmeten. ellerini öperler. Asıl işleri hayvancılık ve çiftçilik yaparak üretmek ve "**efendimiz**" dedikleri aşağıda bahsedeceğimiz Ruhânîlere hizmet etmek ve belli bir miktar kazançlarından vermektir. Bundan dolayı Abdürrazzâk el Hasanî bu sınıfa "**Ruhânî sınıfının süt veren inekleridir**". demektedir (252).

Mürîdler arasında "**âhiret kardeşliği**" mecburi olan bir kurumdur. Her Yezîdînin beş şeye bağlanmasının zorunlu olduğu sayılırken bu da anılmaktadır (253). Bu. bir erkek ve bir kadından oluşur. Her mürîdin bir âhiret kardeşi ile bir âhiret bacısının olması dini bir emirdir. Mürîd. bu kişilerle karşılaştığı veya görüştüğü zaman. mutlak surette ellerini öpmesi gerekir. Doğuda giyilen. diğer gömleklerden farklı. arkadan düğmeli yeni bir gömleğin yakası mutlaka âhiret bacısı tarafından açılmalıdır (254). Ölüm anında Pîr ve Şeyhi ile birlikte bu âhiret kardeşlerinin de bulunması. can verirken diğer din mensupları gibi değil de yezîdî olarak ölmelerini telkin etmeleri dini bir görevdir. Bunlardan öldükten sonra hangisi daha önce cennete girerse diğerini kurtarmak için çaba sarfetmesi de arzulanarak bazı âhiret kardeşlerinin birbirlerinden habersiz cennete girmeme yemini yaptıkları da söylenir.

(252) Bkz. a.g.e., s. 53.
(253) Her Yezîdî şu beş şeye bağlanması gerekir. Bunlar: "Bir tanrısı olması. bir şeyhi olması. bir piri olması. bir âhiret kardeşi ile bir âhiret bacısı olması ve bir mürebbisi olmasıdır". Bkz. Lescot (R). a.g.e., s. 31, n. 2.
(254) Bkz. Supra. Yezîdî inanç ve ibadetleri hakkında edinilen ilk bilgiler. s.57.

93

S. 19. A. Turan, age. s. 93 (Ekler, nu. 5-5).

Yezidilik'te Din Adamları

Birçok dinde olduğu gibi Yezidilik inancında da çeşitli dini sınıflar bulunmaktadır. Bu sınıflar her Yezidi'nin alacağı vazifeye göre teşkilatlanmıştır. Bu dini sınıflar muhtelif ailelere mensupturlar. Bu aile üyeleri dışındaki şahıslar o dini görevi devralamazlar ve o sınıfa geçemezler. O görev aile üyelerine doğuştan geçer; oğul babasının yerine geçer.

Yezidi topluluğundaki din adamları çeşitli ad ve görevlerle konumlarını ürdürmektedirler. Bunlar; Mir, Şeyh, Pir, Fakir, Peşiman, Kaval, Köçek ve Molla şeklinde hiyerarşik bir şekilde sıralanırlar.

Bir sınıftan diğerine geçişi olamayan katı bir kast sistemine sahip olan Yezidileri; Müritler ve Ruhaniler diye iki sınıf altında inceleyebiliriz.

Müritler

Yezidiliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelmiş halk kitleleri olup, Ruhaniler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezidilerdir. Her Yezidi mutlaka bir pir veya şeyhe mürit olmak zorunda olup, karşılaştığı zaman mutlak surette elini öpmek zorundadır. Öte yandan bütün müritler diğer din adamlarını görünce de onlara hürmetten, ellerini öperler. Asıl işleri hayvancılık ve çiftçilik ya-

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 103 (Ekler, nu. 5-6)

B- Ruhânîler

Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dört sınıf (Şeyhler, Pîrler, Fakirler, Peşimamlar) olmak üzere toplam yedi sınıftan ibarettir. Bu sınıflardanbirinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inançmeselesidir. Çünkü Yezîdîler mezheplerinin saflığını bu inançla dayandırırlar. Herbiri doğduğu sınıf için yaşamak ve ölmek zorundadır (255). Bu sınıfın geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır:

1. Mîrler veya Emirler

Bunlar en yüksek dini ve dünyevi güce sahip din adamlarıdırlar. Soyları, Şeyh Adi b Müsâfir yolu ile Yezid b. Muâviye'ye dayandırılır. Şeyh Adî'nin yeryüzünde vekilidirler Mâsumdurlar ve bunlarda cüz-i ilâhi'nin tecelli ettiğine inanılır (256). Bunlar Irak'da Bâ'adrî'de otururlar. Bütün dünyevi işlerde kararları kesindir. Yezîdîleri dışta temsil etmek hakkı da bunlara aittir. Bunların bütün yezîdi kabilelerinin karşısındaki durumu, kabile reisinin ayrı ayrı Yezîdîler karşısındaki durumu ile aynıdır (257). Bunların en büyüğüne. **Mîru'l-Ümerâ** denir.

Bugün Irak'da yezîdîlerin Mîru'l-Ümerâsı. Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey Said Beyin. o da Ali Beyin. o da Hüseyin Beyin o da Mîrhân Beyin. o da Selman Beyin.... oğludur (258). 1944 yılında babası Said Beyin ölümünden sonra genç yaşında babasının yerine Mîr oldu. Tahsin Bey Kâtâni sülâlesinden olup. Şeyh Adî. Kâtâni'nin neslindendir. Ailesinin soydan gelen geleneklere göre seçimi sonunda Mîr olup. Irak hükümetince de uygun görülmüştür. Mîrin hükmü mutlak olup kutsal olduğuna inanılır. Çünkü Şeyh Adî'nin vekilidir (259).

Diğer bir etkin Mîrleri de Mîr Muâviye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl (260)'ün oğludur. Bugün Türkiyedeki Yezîdîlerin Mîr'i budur. Bu Mîr ve oğlu Ferhund. sık sık Türkiye'ye gelerek yezîdîlerden para. mal ve mülk toplayıp Irak'a dönmektedir. Bu Şeyhin diğer oğlu Mîr Kökez'in ise fazla etkinliği olmadığı halde o da bu bölgeye sık sık gelmektedir.

Bu Mîrlerin her ikisi de. Irak-İran savaşının çıkmasından sonra. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düştüklerinden. yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey İngiltereye. Mîr Muâviye de Fransaya yerleşmişlerdir. Savaşın uzun sürmesinden dolayı Irak'da ilân edilen genel aftan yararlanarak tekrar Irak'a dönme hakkına sahip olmalarına rağmen. hâlâ adı geçen ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

(255) Lescot (R). a.g.e., s. 85 vd.
(256) Sıddik ed-Demlûci. a.g.e., s. 295.
(257) Menzel (Th). Yezidiler. İA. cüz. 141. s. 421.
(258) Abdürrazzâk el-Hasani. a.g.e., s. 47.
(259) Anastase-Marie. el-Yezidiyye. s. 550.
(260) Bu yezidi Mîr'inin yezîdîler konusunda yayınladığı bir de kitabı vardır. Bkz. el-Yezîdiyye Kadîmen ve Hadisen. Beyrut 1934.

S. 19. A. Turan, age. s. 94 (Ekler, nu. 5-7).

dini bir kişilik olmaktan çok yöneticidir. Her Yezidi mire gelirini sağlamada bir ödemede bulunur. Bu gelir bazı kişiler tarafından toplanarak mire verilir. Bunlar Irak, Ba'adride otururlar. Bütün dünyevi işlerde kararları kesindir. Hiçbir Yezidi mirin buyruğu dışına çıkamaz. Ancak mirler hükümetten yana olduklarında, Yezidiler arasında saygınlığı azalır. Bunların en büyüğüne Miru'l Ümera denir.

Bugün Irak'ta Yezidilerin miru'l ümerası Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey, Sait Bey'in, o da Ali Bey'in, o da Hüseyin Bey'in, o da Mirhan Bey'in, o da Selman Bey'in oğludur. 1944 yılında babası Sait Bey'in ölümünden sonra, genç yaşında babasının yerine mir oldu. Tahsin Bey Katani sülalesinden olup, Şeyh Adiy Katani'nin neslindendir. Ailesinin soyundan gelen geleneklere göre seçimi sonunda mir olup, Irak hükümetince de uygun görülmüştür. Mirin hükmü mutlak olup, kutsal olduğuna inanılır. Çünkü Şeyh Adiy'in vekilidir.

Diğer bir etkin mirleri de mir Muaviye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl'ün oğludur. Bugün Türkiye'deki Yezidilerin miri odur. Bu mirlein her ikisi de İran-Irak savaşından sonra, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düştüklerinden, yurtdışına gitmek zorunda kalmışlardır.

Şeyh

Şeyh kelimesinin birkaç manası vardır. Arapça'da ihtiyar, Türkçe ve Kürtçe'de ise din alimi ve tarikat lideri anlamına gelmektedir. Bugün bile Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bu şeyhlere rastlamak mümkündür.

Yezidilerde hemen hemen aynı manalara gelmekle beraber başka hususiyetleri de vardır. Şeyhler dini bilgilere sahiptirler ve bilgileri diğer Yezidilere öğretmek mecburiyetin-

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 105. (Ekler, nu. 5-8).

B- Ruhânîler

Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dör sınıf (Şeyhler, Pîrler, Fakîrler, Peşîmamlar) olmak üzere toplam yedi sınıftan ibarettir. Bu sınıflardan birinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inançmeselesidir. Çünkü Yezîdîler mezheplerinin saflığını bu inanışa dayandırırlar. Herbiri doğduğu sınıf için yaşamak ve ölmek zorundadır (255). Bu sınıfın geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır:

1. Mîrler veya Emîrler

Bunlar en yüksek dini ve dünyevi güce sahip din adamlarıdırlar. Soyları, Şeyh Adî b. Müsâfir yolu ile Yezîd b. Muâviye'ye dayandırılır. Şeyh Adî'nin yeryüzünde vekilidirler. Mâsumdurlar ve bunlarda cüz-i ilâhî'nin tecelli ettiğine inanılır (256). Bunlar Irak'da Bâ'adrî'de otururlar. Bütün dünyevi işlerde kararları kesindir. Yezîdîleri dışta temsil etmek hakkı da bunlara aittir. Bunların bütün yezîdî kabilelerinin karşısındaki durumu, kabile reisinin ayrı ayrı Yezîdîler karşısındaki durumu ile aynıdır (257). Bunların en büyüğüne, **Mîru'l-Ümerâ** denir.

Bugün Irak'da yezîdîlerin Mîru'l-Ümerâsı, Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey Said Beyin, o da Ali Beyin, o da Hüseyin Beyin o da Mîrhân Beyin, o da Selman Beyin.... oğludur (258). 1944 yılında babası Said Beyin ölümünden sonra genç yaşında babasının yerine Mîr oldu. Tahsin Bey Kâtânî sülalesinden olup, Şeyh Adî. Kâtânî'nin neslindendir. Ailesinin soydan gelen geleneklere göre seçimi sonunda Mîr olup, Irak hükümetince de uygun görülmüştür. Mîrin hükmü mutlak olup kutsal olduğuna inanılır. Çünkü Şeyh Adî'nin vekilidir (259).

Diğer bir etkin Mîrleri de Mîr Muâviye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl (260)'ün oğludur. Bugün Türkiyedeki Yezîdîlerin Mîr'i budur. Bu Mîr ve oğlu Ferhund, sık sık Türkiye'ye gelerek yezîdîlerden para, mal ve mülk toplayıp Irak'a dönmektedir. Bu Şeyhin diğer oğlu Mîr Kökez'in ise fazla etkinliği olmadığı halde o da bu bölgeye sık sık gelmektedir.

Bu Mîrlerin her ikisi de, Irak-İran savaşının çıkmasından sonra, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düştüklerinden, yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey İngiltereye, Mîr Muâviye de Fransaya yerleşmişlerdir. Savaşın uzun sürmesinden dolayı Irak'da ilân edilen genel aftan yararlanarak tekrar Irak'a dönme hakkına sahip olmalarına rağmen, hâlâ adı geçen ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

---

(255) Lescot (R), a.g.e., s. 85 vd.
(256) Sıddîk ed-Demlûcî, a.g.e., s. 295.
(257) Menzel (Th), Yezidiler, İA, cüz. 141, s. 421.
(258) Abdürrazzâk el-Hasani, a.g.e., s. 47.
(259) Anastase-Marie, el-Yezîdiyye, s. 550.
(260) Bu yezidi Mîr'inin yezîdiler konusunda yayınladığı bir de kitabı vardır. Bkz. el-Yezîdiyye Kadîmen ve Hadîsen, Beyrut 1934.

94

S. 19. A. Turan, age. s. 94 (Ekler, nu. 5-9).

parak üretmek ve efendimiz dedikleri Ruhanilere hizmet etmek ve kazançlarından belli bir miktar vermektir. Bundan dolayı Abdurrezzak el Hasani bu sınıfa "Ruhani sınıfının süt veren inekleridir." demektedir.

Ruhaniler

Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dört sınıf (Şeyhler, Pirler, Fakirler, Peşimamlar) olmak üzere toplam sekiz sınıftan ibarettir. Bu sınıfların birinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inanç meselesidir. Çünkü Yezidiler mezheplerinin saflığını bu inanışa dayandırırlar. Her biri doğduğu sınıf içinde yaşamak ve ölmek zorundadır.

Bu din adamlarının geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır:

Mir veya Emir

Bunlar en yüksek dini ve dünyevi güce sahip din adamlarıdırlar. Söylentilere göre mirlerin kökeni Şeyh Adiy'nin hizmetçilerinden birine dayanır. Bu hizmetçi Şeyh Adiy'nin sağlığında kendisini sevdirmesini bilmiştir. Şeyh Adiy öldüğünde bu kişiyi kendisinin yerine atamıştır. Bundan sonra bu kişi Yezidilerin büyüğü olmuş, oğulları da Yezidiler tarafından Mir olarak tanınmıştır. Mirlerin kökeniyle ilgili bir diğer görüşte, Şeyh Adiy bin Musafir yolu ile Yezid bin Muaviye'ye dayandırılmasıdır. Şeyh Adiy'nin yeryüzünde vekilidirler. Masumdurlar ve bunlarda Cüz-i ilahi'nin tecelli ettiğine inanılır. Yezidi toplumunda her aşiretin bir başkanı vardır, bu aşiret başkanlarıda mire bağlıdırlar. Bu görevi ile mir,

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 104 (Ekler, nu. 5-10).

2. Şeyhler

Zekâtın en büyük dilimini alan Şeyhler. Şemsânîler soyundan Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adi'nin Mürîdlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedirler. Cübbeleri beyaz, kuşakları kırmızı, külâhları siyah oldukları ve beyaz giyindikleri söylendiği halde, bugün artık, normal olarak diğer yezîdîler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dini görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını asla kesmezler (261).

3. Pîrler

Pir, Kürtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh anlamına gelir. Bunlar Pirânî sülâlesinden Pır Hasin Maman ailesinde gelmektedir (262). Dini görevlerde Şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürütüen. Mürîdlere dini bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını hiç kesmezler.

4. Fakîrler

Fakir, dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Ahdânî sülalesinden Şeyh Hasan Basri'nin neslinden gelmektedirler. Yezidiler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cennetle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezîdîler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını asla kesmezler. Bu bir dini gelenektir. Sırtlarına giydikleri hırkayı ölünceye kadar çıkartmadıkları, boyunlarına **"meftul"** denen bir tasma taktıkları söylenirse de, günümüzde bu âdetleri artık Fakîrlerde görmek güçtür. Onlar da Mürîdler gibi giyinmektedirler (263).

5. Peşimâmlar

Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakîrler ile aynı sülâleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da, Fakirler gibi, sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezidilerin nikâh memurudurlar. Bütün yezidiler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Peşimâmlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar. Bunlar bir bölgede görev yapan din adamlarıdırlar. Güneydoğu Anadoluda yezidiler arasında yalnız Beşiri bölgesinde üç kardeş: Üzeyr Cengiz, Kelo Kanat, Hasın Kanat (264) ve bunların çocukları görev yapmaktadırlar.

(261) Mahallinde yaptığımız araştırmalar sırasında birçok Yezidi Şeyhi ile arkadaş olup dolaştığımızda, zaman zaman özel kıyafetlerini giymelerini istemiştik. Ancak onlar, her defasında "özel bir kıyafetleri olmadığını" söyleyince, biz de fazla ısrar edemediğimizden, maalesef hiçbir din adamını kendi özel kıyafeti ile resmini çekemedik. Çektiğimiz resimleri normal kıyafette olan resimleridir. Bkz. Resimler.

(262) İsmail Bey Çöl, a.g.e., s. 107.

(263) Ibid, s. 108; Abdürrazzâk el-Hasnî, a.g.e., s. 51.

(264) Bkz. İnfira, Türkiye Yezidileri Din Adamları Tablosu, s. 98.

95

S. 19. A. Turan, age. s. 95 (Ekler, nu. 5-11).

Çemberin İçindeki İnanış-YEZİDİLİK

Yezidiler gibi giyinmektedirler. Sakallarını keserler. Fakat asla bıyıklarını kesmezler.

Pir

Pir kelimesi Farsça ve Kürtçe'de ihtiyar kelimesine karşılık gelmekle beraber yaşlı lider, yol gösteren ve şeyh anlamlarına da gelmektedir.

Yezidi dininde şeyhten sonra pir gelir. Bunlar Pirani sülallesinden Pir Hasin Maman ailesinden gelmektedirler. Ancak din işleri bölümünde bazı şeyhler ve pirler tanınmışlardır. Her pir şeyhin yönetimi altındadır ve halk arasında şeyhin yardımcıları olarak tanınırlar.

Şeyhlikte olduğu gibi pirlik de babadan oğula geçer. Her pir, pir sülalesi dışında evlenemez. Pir sıradan bir Yezidi'nin kızını isteyemeyeceği gibi, kendi kızını da sınıfı dışındaki bir Yezidi'ye vermez. Bir pire ancak diğer bir pirin kızı yakışır. Baba pirler evlenemezler ve idari işlerle uğraşamazlar. Kendilerini duaya ve ibadete verirler. Gelen ziyaretçi ve Laleş'e gelen hacıların ihtiyaçlarıyla ilgilenirler. Baba pirler genellikle yaşlılar arasından seçilir. Pirler müritlere dini bilgileri öğreten, bayramlarda, nikahlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek adetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlarda sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını kesmezler.

Pirler gelirlerini halkın şeyhlere yaptıkları yardımdan sağlarlar. Halkın verdiği gelirin iki payı şeyhe, bir payı pire ayrılır.

Harhengi bir şeyhe bağlı olmayan Yezidi ahiretinden emin olamaz. Zira piri veya şeyhi olan Yezidiler ahiret gününde pirinden veya şeyhinden şefaat görecektir. Pirlerin diğer Yezidilerin hayat düzeni üzerinde olan nüfuzu oldukça

107

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 107 (Ekler, nu. 5-12).

2. Şeyhler

Zekâtın en büyük dilimini alan Şeyhler. Şemsâniler soyundan Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adî'nin Mürîdlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedirler. Cübbeleri beyaz, kuşakları kırmızı, külâhları siyah oldukları ve beyaz giyindikleri söylendiği halde, bugün artık, normal olarak diğer yezîdiler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dini görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını asla kesmezler (261).

3. Pîrler

Pîr, Kürtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh anlamına gelir. Bunlar Pîrânî sülâlesinden Pir Hasin Maman ailesinde gelmektedir (262). Dini görevlerde Şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürüten, Mürîdlere dini bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını hiç kesmezler.

4. Fakîrler

Fakîr, dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Ahdânî sülalesinden Şeyh Hasan Basrî'nin neslinden gelmektedirler. Yezîdiler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cennetle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezîdîler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını asla kesmezler. Bu bir dini gelenektir. Sırtlarına giydikleri hırkayı ölünceye kadar çıkartmadıkları, boyunlarına "meftul" denen bir tasma taktıkları söylenirse de, günümüzde bu âdetleri artık Fakîrlerde görmek güçtür. Onlar da Mürîdler gibi giyinmektedirler (263).

5. Peşimâmlar

Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakîrler ile aynı sülâleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da, Fakîrler gibi, sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezîdilerin nikâh memurudurlar. Bütün yezîdîler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Peşimâmlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar. Bunlar bir bölgede görev yapan din adamlarıdırlar. Güneydoğu Anadoluda yezîdîler arasında yalnız Beşiri bölgesinde üç kardeş: Üzeyr Cengiz, Kelo Kanat, Hasan Kanat (264) ve bunların çocukları görev yapmaktadırlar.

(261) Mahallinde yaptığımız araştırmalar sırasında birçok Yezidi Şeyhi ile arkadaş olup dolaştığımızda, zaman zaman özel kıyafetlerini giymelerini istemiştik. Ancak onlar, her defasında "özel bir kıyafetleri olmadığını" söyleyince, biz de fazla ısrar edemediğimizden, maalesef hiçbir din adamını kendi özel kıyafeti ile resmini çekemedik. Çektiğimiz resimleri normal kıyafette olan resimleridir. Bkz. Resimler.

(262) İsmail Bey Çöl, a.g.e., s. 107.

(263) Ibid, s. 108; Abdürrazzâk el-Hasani, a.g.e., s. 51.

(264) Bkz. İnfira, Türkiye Yezidileri Din Adamları Tablosu, s. 98.

S. 19. A. Turan, age. s. 95 (Ekler, nu. 5-13).

mühimdir. Zira pirlerin, ruhlar alemindeki rolleri çok büyüktür. Yine pirler hasta ve delilere şifa getirirler. Yezidiler, pirleri Pazar günleri ziyaret eder mağfiret dilerler.

Yezidi pirlerinden Dr. Memo'ya göre, pirlik kurumu şeyhlikten daha eskidir. Pir, İslamiyet öncesi inançlarından kalmayken şeyhlik İslamiyet'ten sonra ortaya çıkmıştır.

Fakir

"Fakir", dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Yezidi dininde pirden sonra fakir gelir. Bunlar Ahdani Sülalesi'nden Şeyh Hasan Basri'nin neslinden gelmektedirler. Yezidiler arasında dolaşarak vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cennetle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezidiler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını kesmezler. Bu bir dini gelenektir.

Fakirlerin kendilerine özgü giysileri vardır. Özellikle hırkanın giyilmesi şarttır. Fakirler, siyah renk içinde kırmızı beyaz renkteki bir kumaştan şerit geçirilerek yapılmış elbiseler giyerler. Başlarına siyah renkten bir sarık bağlarlar. Sırtına giydiği kutsal hırkayı ölünceye kadar çıkarmaz. Yezidilerde hırka kutsal sayılır. Hırka giyen kimseler birini öldürseler bile, Yezidiler arasında dokunulmazlığı vardır. İnanca göre büyük Yezid bu hırkayı kendi üstünden çıkartarak fakire vermiştir. Bu nedenle hırkanın saygınlığı, büyük Yezid'in saygınlığı anlamına gelir.

Ayrıca, şeyhlik ve pirlikte olduğu gibi fakirlik babadan oğula geçmez. Şeyh ve pirin yanında hizmette bulunan müritler Fakir olurlar.

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 108 (Ekler, nu. 5-14).

6. Kavvallar

Bunlar Irak'ta, Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcılardır. Bulundukları yerde Emir ve Şeyh'e hizmet eden, dini bayramlara katılan, Müridler arasından belli kurallara göre seçilen, Melek Tâvûs'un heykeli olan sancakların kiracılarıdırlar. Bu görevin kendilerine Şeyh Adî tarafından verilmiş olduğu söylenir (265). Bunlar, Şeyh Adî'nin türbesinin etrafında oturur ve yılda bir kere yezîdî köylerini dolaşmak ve türbe ziyaretine (hac) gelmeyenlerle konuşmak üzere ayrılırlar. Yanlarında Melek Tâvûs'un kutsal heykelini, sancağını da alarak köylü yezîdîlerin bu heykelleri öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Böylece Kavvallar yezîdî köylerinde imanı kuvvetlendirmek, yezîdî birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bu gezileri bayramlara rastlatırlar. Sancakların tavafından başka, Şeyh Adî'nin türbesinden getirilen toprak kürecikler (Beratta) ve takdis edilmiş su (Zemzem) ile bir nevi dini ticaret yaparak Mir adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adî'nin türbesine, dörtte biri Mir'e, geriye kalan dörtte biri de kendisine verilir. Eskiden çok sık gelen Kavvalların çoktan beri hiç gelmedikleri söylenmekte ise de bu sözün doğruluğuna inanmak güçtür.

7. Köçekler

Bunlar da belli bir aileden gelmeyip Müridler arasından seçilen oyunculardan olup, Şeyh Adî'nin türbesi yanında, buraya gelenleri eğlendirmek suretiyle hizmet eden ve Kavvallara yardımcı olarak gezilerde, köylerde sancakları taşıyan uzun saçlı kişilerdir (266). Yezîdîler bunların adını duyduklarını, fakat kendilerini hiç görmediklerini söyleyerek bunların Sincar'da bulunduklarını itiraf etmektedirler (267).

Sonuç

Görüldüğü gibi yezîdîler, halk tabakası (müridler) ve Din adamları (ruhânîler) olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmaktadırlar. Halk tabakası tek olup, din adamları yedi sınıftır. Bu sınıfların yezîdî köylerinde ancak dördü: "Şeyhler, Pîrler, Fakirler, Peşimamlar" görev yapmakta olup, Mirleri canı istediği zaman veya gerek duyulduğunda: Kavvallar ve Köçekler de yılın belli günlerinde, bayramlarda veya köyleri dolaşmak için yaptıkları bir plâna göre,

(265) Abdürrazzâk el-Hasanî, s. 51.
(266) Sıddîk ed-Demlûcî, a.g.e., s. 179-180.
(267) Yezîdîlerdeki din adamları sınıfı için bkz. Siouffi (M.N), Notice sur le Cheikh Adi et la Secte des Yezidis, JA, c.5, 1885, s.87-98, Guerinot, a.g.e., s. 606-609, Mustafa Nuri, a.g.e., s. 21-24; Nau (F.), a.g.e., s. 248-252; Menzel (th), Yezidiler, İA, XI 420-421; Abbâs el Azzâvî, a.g.e., s. 172-182; Sıddîk ed-Demlûcî, a.g.e., s. 177-181, Abdurrazzâk el-Hasanî, a.g.e., s. 47-54.

S.19. A. Turan, age. s. 96 (Ekler, nu. 5-15).

Çemberin İçindeki İnanış-YEZİDİLİK

Peşimam

Baş imam da demek olan bu din adamı da fakirler ile aynı sülaleden olup, aynı haklara sahip olmaktadırlar. Bunlarda fakirler gibi sakal ve bıyıklarını kesmezler. Yezidilerin nikah memurudurlar. Bütün Yezidiler nikahlarını bunlara kıydırırlar. Peşimanlar bulunmadıkları zaman nikahları diğer din adamları kıyarlar. Yezidi din adamları yoksa, Müslüman imamlarına da nikahlarını kıydırmaktadırlar.

Kaval

Bu kelime Arapça olup, "çok söz söyleyen" manasına gelir. Bunlar Irak'ta Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcıdırlar. Bulundukları yerde emir ve şeyhe hizmet eden, dini bayramlara katılan, müritler arasında belli kurallara göre seçilen, Melek Tavus'un heykeli olan sancakların kiracılarıdırlar. Bu görevin kendilerine Şeyh Adiy tarafından verilmiş olduğu söylenir. Bunlar Şeyh Adiy'in türbesinin etrafında oturur ve yılda bir kere olmak üzere Yezidi köylerini dolaşmak ve türbe ziyaretine (hac) gelmeyenlerle konuşmak üzere ayrılırlar. Yanlarında Melek Tavus'un kutsal heykelini, sancağını da alarak köylü Yezidilerin bu heykelleri öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Böylece "Kavallar" Yezidi köylerinde imanı kuvvetlendirmek, Yezidi birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bu gezileri bayram zamanlarına denk getirirler. Sancakların tavafından başka Şeyh Adiy'in türbesinden getirilen toprak kürecikleri (baretta) ve takdis edilmiş su (zemzem) ile bir nevi dini ticaret yaparak mir adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adiy'in türbesine, dörtte biri mire kalan dörtte biri de kendisine verilir.

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 109 (Ekler, nu. 5-16).

2. Şeyhler

Zekâtın en büyük dilimini alan Şeyhler, Şemsânîler soyundan Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adî'nin Mürîdlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedirler. Cübbeleri beyaz, kuşakları kırmızı, külâhları siyah oldukları ve beyaz giyindikleri söylendiği halde, bugün artık, normal olarak diğer yezidîler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dini görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını asla kesmezler (261).

3. Pîrler

Pir, Kürtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh anlamına gelir. Bunlar Pirânî sülâlesinden Pir Hasin Maman ailesinde gelmektedir (262). Dini görevlerde Şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürüten, Mürîdlere dini bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını hiç kesmezler.

4. Fakîrler

Fakir, dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Abdânî sülalesinden Şeyh Hasan Basrî'nin neslinden gelmektedirler. Yezidiler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cennetle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezidîler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını asla kesmezler. Bu bir dini gelenektir. Sırtlarına giydikleri hırkayı ölünceye kadar çıkartmadıkları, boyunlarına "meftul" denen bir tasma taktıkları söylenirse de, günümüzde bu âdetleri artık Fakirlerde görmek güçtür. Onlar da Mürîdler gibi giyinmektedirler (263).

5. Peşimâmlar

Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakirler ile aynı sülâleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da, Fakirler gibi, sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezidîlerin nikâh memurudurlar. Bütün yezidiler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Peşimâmlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar. Bunlar bir bölgede görev yapan din adamlarıdırlar. Güneydoğu Anadoluda yezidiler arasında yalnız Beşiri bölgesinde üç kardeş: Üzeyr Cengiz, Kelo Kanat, Hasan Kanat (264) ve bunların çocukları görev yapmaktadırlar.

(261) Mahallinde yaptığımız araştırmalar sırasında birçok Yezidi Şeyhi ile arkadaş olup dolaştığımızda, zaman zaman özel kıyafetlerini giymelerini istemiştik. Ancak onlar, her defasında "özel bir kıyafetleri olmadığını" söyleyince, biz de fazla ısrar edemediğimizden, maalesef hiçbir din adamının kendi özel kıyafeti ile resmini çekemedik. Çektiğimiz resimleri normal kıyafette olan resimleridir. Bkz. Resimler.

(262) İsmail Bey Çöl, a.g.e., s. 107.

(263) Ibid, s. 108; Abdürrazzâk el-Hasani, a.g.e., s. 51.

(264) Bkz. İnfira. Türkiye Yezidileri Din Adamları Tablosu, s. 98.

95

S. 19. A. Turan, age. s. 95 (Ekler, nu. 5-17).

Peşimam

Baş imam da demek olan bu din adamı da fakirler ile aynı sülaleden olup, aynı haklara sahip olmaktadırlar. Bunlarda fakirler gibi sakal ve bıyıklarını kesmezler. Yezidilerin nikah memurudurlar. Bütün Yezidiler nikahlarını bunlara kıydırırlar. Peşimanlar bulunmadıkları zaman nikahları diğer din adamları kıyarlar. Yezidi din adamları yoksa, Müslüman imamlarına da nikahlarını kıydırmaktadırlar.

Kaval

Bu kelime Arapça olup, "çok söz söyleyen" manasına gelir. Bunlar Irak'ta Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcıdırlar. Bulundukları yerde emir ve şeyhe hizmet eden, dini bayramlara katılan, müritler arasında belli kurallara göre seçilen, Melek Tavus'un heykeli olan sancakların kiracılarıdırlar. Bu görevin kendilerine Şeyh Adiy tarafından verilmiş olduğu söylenir. Bunlar Şeyh Adiy'in türbesinin etrafında oturur ve yılda bir kere olmak üzere Yezidi köylerini dolaşmak ve türbe ziyaretine (hac) gelmeyenlerle konuşmak üzere ayrılırlar. Yanlarında Melek Tavus'un kutsal heykelini, sancağını da alarak köylü Yezidilerin bu heykelleri öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Böylece "Kavallar" Yezidi köylerinde imanı kuvvetlendirmek, Yezidi birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bu gezileri bayram zamanlarına denk getirirler. Sancakların tavafından başka Şeyh Adiy'in türbesinden getirilen toprak kürecikleri (baretta) ve takdis edilmiş su (zemzem) ile bir nevi dini ticaret yaparak mir adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adiy'in türbesine, dörtte biri mire kalan dörtte biri de kendisine verilir.

S. 19. Tanıl Yaşar, age. s. 109 (Ekler, nu. 5-18).

60 / Adnan Karaismailoğlu

/

KARAHANLI, GAZNELİ VE SELÇUKLU DEVLETLERİNİN EDEBÎ FAALİYETLERDEKİ ETKİNLİĞİ

Osmanlının devlet ve askerî yapısında, ilmî geleneğinde, mimarî özelliklerinde ve diğer bazı hususlarda Selçuklulara ve Gaznelilere göndermeler yapıldığı görülürken, şiir geleneği açısından benzeri bir doğal süreç hatıra getirilmemektedir.

İlk hicrî asırlardan itibaren gerek Arapça ve gerekse Farsça eserler veren Türk asıllı bilgin ve şairlerin İslâm dünyasında oluşan ve gelişen ilmî ve edebî gelişmelere yaptıkları katkıları, dikkate almamak her halde eksiklik kabul edilmelidir. Konumuz itibariyle edebî ürünler ve anlayışlar açısından bu olumsuz durum daha belirgindir. Türklerin edebî faaliyetlerini hemen daima Türkçe yazılı ürünlerden ve kaynaklardan yola çıkarak araştırmak ve bu şekilde elde edilen bilgilere dayalı olarak görüşler oluşturmak, âdeta bir gelenek halini almıştır. Bu nedenle Arap ve Fars şiiri, daha önce olgun bir hüviyet kazandıkları genel kabulü ile klâsik Türk şiiri için bir kaynak ve örnek olarak gösterilmektedir. Bu kanaat nispeten bazı gerçeklere işaret etmekteyse de birçok açıdan yetersizdir.

Bilhassa Farsça şiirin tarihi ve ilk ürünleriyle ilgilenildiğinde bu şiirin temelinde ve geleneğinde yer alan Türk asıllı şairler ve devlet adamları karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu tespit etmek için öncelikle iki yol takip edilebilir. Birinci yol, ilk Farsça şiirlerden başlayarak Türklere ait bakış ve değerlerin bulunduğu beyitleri bir araya getirmektir. İkinci yol ise, ilk Farsça şiirlerin yazıldığı sahada kısa zaman içerisinde siyâsî hakimiyet gerçekleştiren Türk devlet adamlarının şiire gösterdikleri ilgiyi belirlemeye çalışmaktır. Bu yazıda ikinci yol üzerinde hareket edilmeye çalışılacaktır.

S. 22. Adnan Karaismailoğlu'nun makale başlığı (Ekler, nu. 6-1).

55

KARAHANLI, GAZNELİ ve SELÇUKLU SARAYLARINDAKİ EDEBÎ FAALİYETLER ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Dr. Ahmet KARTAL

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Doğu dünyasında, İslâmiyetten sonra gelişen edebî faaliyetlerde iktidarda bulunan hanedan ile çevresinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle Batı ve Doğu Türkistan, Horasan, Afganistan ve İran bölgelerinde daha belirgin olarak müşahede edilmektedir. Karahanlı (840/1211), Gazneli (963/1186) ve Büyük Selçuklu (1038/1194) devletlerinin bazen anlaşarak bazen de çatışarak egemenlikleri altında bulundurdukları bu bölgelerde dinî, siyasî, ilmî, edebî ve kültürel açıdan önemli izler bırakmışlardır. Özellikle bu coğrafyada, X-XII. asırlarda Fars Dili ve edebiyatının büyük ilerleme ve gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu gelişmede, Karahanlı, özellikle Gazneli ve Selçuklu Devletlerinin Türk asıllı sultanları ile Farsça şiir söyleyen Türk asıllı şairlerin büyük rolü olmuştur. Türk asıllı şairler, bu dönemde oluşan şiire kendi edebî zevkleri ile kültürlerini yansıtmışlardır. Bu çalışmada, Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu saraylarındaki edebî faaliyetler ve Farsça şiirler, hususiyle Türk şairlerin Farsça şiirleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler:
Karahanlı, Gazneli, Selçuklu, Saray, Sultan, Farsça Şiir, Şair

S. 22. Ahmet Kartal'ın makalesinin başlığı (Ekler, nu. 6-2).

Hece Dergisi, Sayı 93 (Eylül 2004), s.126-127'de yayımlanmıştır.

Klâsik Türk Şiiri Kime Ne Söylüyor **Yazısı Üzerine Zorunlu Bir Açıklama**

Adnan Karaismailoğlu

Hece dergisinin Mayıs 2004 sayısında Mustafa Balcı imzasıyla *Klâsik Türk Şiiri Kime Ne Söylüyor* başlıklı bir yazı yayımlandı. Yazıda öncelikle klâsik Türk şiirini son asırda tanıma ve yorumlama sorunlarına hatta yanlışlıklarına işaret edilmekte, sonrasında konuyla ilgili bir kitaptan, *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*'nden söz açılmaktaydı.

Sayın Balcı yazısında, bu kitaba atıfla klâsik Türk şiirinin arka planı ve iç dünyasına ilişkin bazı hususları dikkatlere sunduktan sonra "... kitapta garip bir durum karşımıza çıkıyor" diyerek, daha önce yayımlanmış bir başkasına ait bir makaleyle kurduğu benzerlikleri örneklendiriyordu. Dolayısıyla bu kitabın yazarı için bir zorunluluk doğdu ve bu satırlara gerek duyuldu.

Her şeyden önce ifade edilmelidir ki aynı konular üzerinde araştırma ve değerlendirmelerin yapılması ve bunların tartışmaya açılması, buradaki örnek biraz farklı olsa da, elbette arzu edilen bir durumdur.

Bilig dergisinin Bahar 2001 sayısında Dr. Ahmet Kartal'ın kaleminden *Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Saraylarındaki Edebî Faaliyetler Üzerine Düşünceler* başlıklı bir makale yayımlandı. Aynı yılın Kasım ayında Akçağ yayınları arasında yayımlanan *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri* isimli kitabın içerisinde daha önce her hangi bir yerde yayımlanmamış *Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Devletlerinin Edebî Faaliyetlerdeki Etkinliği* başlıklı bir yazı yer aldı.

Sayın Kartal'ın makalesinin "Özet"i şu cümlelerle başlamaktadır:

Doğu dünyasında, İslâmiyet'ten sonra gelişen edebî faaliyetlerde iktidarda bulunan hanedan ile çevresinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle Batı ve Doğu Türkistan, Horasan, Afganistan ve Horasan bölgelerinde daha belirgin olarak müşahede edilmektedir. Karahanlı (840/1211), Gazneli (963/1186) ve Büyük Selçuklu (1038/1194) devletlerinin bazen anlaşarak bazen de çatışarak egemenlikleri altında bulundurdukları bu bölgelerde dinî, siyasî, ilmî, edebî ve kültürel açıdan önemli izler bırakmışlardır.

Bu cümleler, ayrıca bu makalenin "Giriş" başlığı altında hemen aynı şekilde yer almaktadır.

Anılan kitabın 61. sayfasındaysa, şu cümleler görülmektedir:

Doğu dünyasında İslâm'dan sonra gelişen edebî faaliyetlerde iktidardaki hanedan ve çevresi, önemli bir yere sahipti. Bu durum özellikle çeşitli Türk devletlerinin uzun süre hüküm sürdüğü Batı Türkistan (Mâverâünnehir), Doğu Türkistan, Horasan, Afganistan ve İran bölgelerinde daha belirgin olmuştur.

Aynı kitapta iki farklı cümleden sonra ifadeler, şu şekilde devam etmektedir:

Karahanlı (225-608/840-1211; Buhara'nın zaptı 382/992), Gazneli (352-582/963-1186) ve Selçuklu (Büyük Selçuklular 429-590/1038-1194) devletlerinin, bazen çatışarak bazen anlaşarak idare ettikleri bu bölgelerde dinî, siyasî, ilmî, edebî ve kültürel açıdan önemli izler bıraktıkları açıktır.

S. 22. A. Karaismailoğlu'nun intihâl hakkındaki yazısı ve delilleri (Ekler, nu. 6-3).

Kartal'ın makalesi'nin "Giriş" bölümünde yukarıdaki satırların sonrasında şu cümleler bulunmaktadır:

Özellikle bu coğrafyada X-XII. asırlarda Fars Dili ve edebiyatının büyük ilerleme ve gelişme gösterdiği görülmektedir. Ayrıca aynı dönemlerde Türk dili ve edebiyatı ile kültürü açısından da önemli gelişmeler olmuştur.

Anılan kitapta da yukarıya aktarılan ifadelerin arkasında şu cümle mevcuttur:

Hicrî III-VI.; milâdî IX-XII. asırları içerisine olan zaman dilimi, bilhassa Fars Dili ve Edebiyatıyla Türk Dili, edebiyatı ve kültürü açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur.

Kartal'ın araştırmaya dayalı makalesinde kaynağı gösterilen ilk bilgi şu şekildedir:

Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu saraylarında şaire büyük önem verilmiştir. Çünkü sultanlar isimlerinin baki kalabilmesi için şairler tarafından söylenilen şiirlerin birinci derecede araç ve sebeplerden olduğuna inanıyorlardı.

Anılan kitaptaki yazıdaysa, aynı kaynağın ifadesi şu şekilde alıntı olarak görülmektedir:

Halk genel anlamda; sultan ve devlet adamları ise özellikle, şiirin, adlarının kalıcı olması için birinci derecede gelen araç ve sebeplerden olduğunu düşünmekteydiler (s. 63, dipnot: 214).

Kartal tarafından benzer şekilde kullanılan diğer bir bilgi şöyledir:

Ayrıca Nu'mânî, Buhara, Semerkant ve diğer bölgelerde Türklerin yerleşik olarak yaşadıklarını ve şairlerin genellikle Türk olduklarını da söylemektedir (Kartal, s. 65).

Anılan kitapta Farsça kaynaktan aktarılan aynı bilgi tırnak içinde bulunmaktadır:

Buhara, Semerkant ve diğer yerlerde Türk kavimleri yerleşikti ve şairler genellikle Türktü (s. 68; dipnot: 232).

Kartal'ın Farsça kaynaklardan aktardığı görülen tırnak içindeki iki ifade şu şekildedir (s. 59):

Elini her tarafa uzatarak Karmatî arayan Mahmûd, Rey'de felsefe kitaplarını yakmakta, bir grup insanı da bed-dinî (kötü dinli) ve Karmatî diye ortadan kaldırmaktaydı.

Bu bölge Bâtınî davetçiler ve Râfızî önderlerden boşalmış ve Ehl-i sünnete zafer yâr olmuştur.

Aynı alıntılar, anılan kitapta da yer almaktadır (s. 71, dipnot: 244 ve 242):

Elini her tarafa uzatarak Karmatî aramakta olan Mahmud, Rey şehrinde felsefe kitaplarını yakmakta ve bir grup insanı da beddînî (kötü dinli) ve Karmatî taraftarı diye ortadan kaldırmaktaydı.

Bu bölge Bâtınî davetçiler ve Râfizî önderlerden boşalmış ve Ehl-i sünnete zafer yâr olmuştur.

Kartal'ın makalesinde görülen Farsça kaynaklara dayalı bilgilerden yaklaşık on yedisi, *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri* isimli kitaptaki söz konusu yazıda benzer şekillerde sadece Farsça kitaplar referans gösterilerek bizatihi yer almaktadır. Kartal, bu makalesinde anılan kitabın yazarı Karaismailoğlu'nun başka bazı yayınlarına yer yer atıfta bulunmayı da uygun görmüştür. Ayrıca Kartal, makalesinde elbette kendine özgü kaynaklara başvurmuş ve farklı değerlendirmeler yapıp görüşler de oluşturmuştur.

Araştırmacı Kartal, makalesinde Farsça divanlardan bazı beyitler aktarmıştır. Bunların ilk birkaçı şu şekildedir:

Unsuri Sultân Mahmûd için:

Hâtem'i ve Rüstem'i anmam. Zira en küçük parmağı Hâtem'den ve Rüstem'den daha iyidir.

Sultanın bir seferde beş fethi vardır. Erdeşir ve Enûşirvân bundan birini yapmamıştır.

Ferruhî Sultan Mahmûd için:

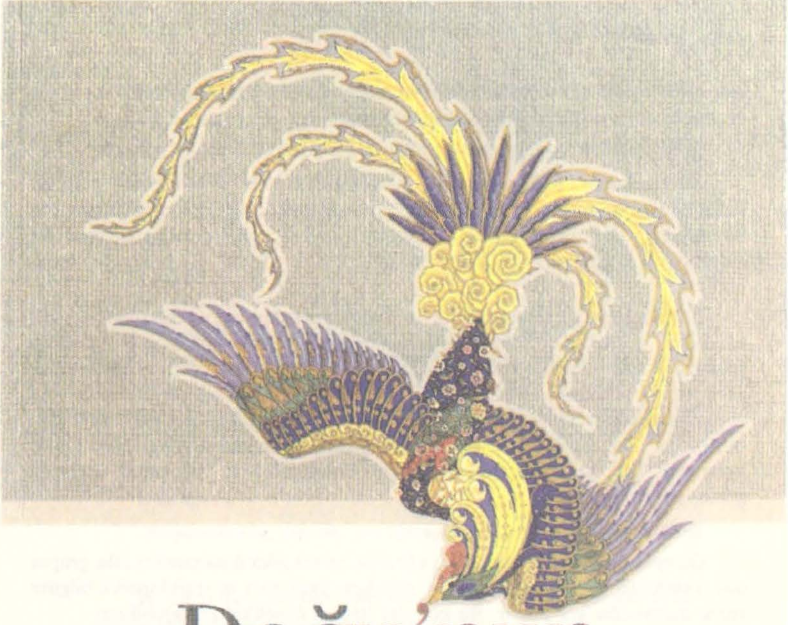
Rüstemin hünerleriyle ün kazandığı zamanda savaş oyundu ve dünya adamları da basit düşünceliydi. Senin savaştığın şu zamanda Zâl Oğlu Rüstem dirilse, senin Türklerinin okunu öper.

Senin nâmın bütün şâhların nâmını sildi, süpürdü. Şâhnâme'nin bundan sonra hiç değeri yoktur (Kartal, s. 62-63).

Kartal'ın makalesindeki bu beyitler ve diğer birçoğu, onun daha önceki başka çalışmalarında da yer bulmuştu. Kartal, bu makalesinde bu beyitler için kendisine ait şu yayını kaynak göstermektedir: *Farsça'da Türkçe Kelimeler ve Fars Edebiyatı'nda "Türk" Kavramı ile İlgili Unsurlar* (bilig, Sayı: 11, Güz 99, Ankara, s. 31-54). Yukarıdaki beyitler ve diğer bazıları daha önce aynı kelimelerle Karaismailoğlu'nun *Osmanlı Dönemi Türk Şiirinin İran Edebiyatı İle Münasebeti Üzerine Düşünceler* başlıklı bildirisinde yer almıştı (Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Selçuk Üniversitesi, 7-9 Nisan 1999; Bildiriler, Konya, 2000, s. 607-614, sırasıyla 43, 44, 38, 49, 50 dipnotlu beyitler). Kartal, burada konu edilen makalesinde bu beyitler için kendi yayınını kaynak gösterirken, daha önceki çalışmalarında, meselâ az önce işaret edilen *bilig*'teki yazısında, Karaismailoğlu'nun işaret edilen bildirisini kaynak olarak göstermişti.

Konunun bir de görünmeyen bir yönü mevcuttur. O da şudur: 2000 yılı içerisinde bu satırların sahibi, bir makale çalışmasının ilk müsveddesini o sırada aynı fakültede görev yapan Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kahraman ile Arş. Gör. A. Kartal'a okuyup düşüncelerini belirtmeleri için vermişti. Bu değerli arkadaşlar, bir müddet sonra müsveddeleri yazarına iade etti. Bu arada makale üzerinde konuşma fırsatı pek doğmadı ve makale, o hâliyle yayımlanmayıp bir kenara kondu. Daha sonraları, bir kitap yayını düşünüldüğünde bu yazı tekrar ele alınıp muhtemelen başlık da dâhil olmak üzere değişiklikler yapılarak *Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Devletlerinin Edebî Faaliyetlerdeki Etkinliği* başlığıyla adı geçen kitaba yerleştirildi.

Bu satırların kaleme alınmasını da iki yazı arasında üçüncü şahıslarca kurulan yakınlıklar oluşturmuştur. Durum bundan ibarettir, başka bir şekilde yorumlanmaması gerekir.

Doğu'nun
Uzun Hikâyesi

Türk Edebiyatında Mesnevî

AHMET KARTAL

S. A. Kartal'ın araştırmaları, hülâsa ve intihâl eden kitabın kapağı (Ekler, nu. 6-12).

438 Mesnevî

amacıyla bu yola başvurmuş, değişik nazım şekilleri kullanmışlardır. Aynı durumu "konunun işlendiği bölüm"de de göreceğiz.

B. Konunun İşlendiği Bölüm

Mesnevîlerde "âğâz-ı dâstân", "matla-ı dâstân", "âğâz-ı kıssa", "âğâz-ı kitâb"... gibi başlıklarla başlayan "konunun işlendiği bölüm", mesnevînin ana bölümüdür. Burada ele alınıp anlatılan konular, eserden esere değişir. Bu değişkenlik, bölümün genel plânında da kendisini gösterir. Bu bölümde, "giriş bölümü" için verdiğimiz genel plâna benzer bir plân vermek mümkün değildir.

Edebiyatımızda, mesnevîlerin bu bölümde ele aldıkları konulara göre tasnif edildiğini görüyoruz [18]. Bu tasniflerin aynı konuda yazılmış mesnevîleri göstermek için yararlı olduğu açıktır. Ancak, mesnevîlerin yazılış amaçlarına göre tasnif edilmesinin yukarıdaki açıdan olduğu kadar, bu eserlerin ana bölümlerinin plânları arasında bağlantı kurmak yönünden de yararlı olacağını sanıyoruz. Bu düşünceyle mesnevîleri yazılış amaçlarına göre dört gruba ayırarak, her grubun elde bulunan örneklerinden bazılarını notlarda gösteriyoruz:

1. Grup

Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesnevîler: Bu grupta dinî, tasavvufî, ahlâkî eserlerle eski bilimlerle ilgili olan ve ansiklopedik bilgiler veren mesnevîler yer alıyor. Bu konular için şu örnekleri gösterebiliriz:

a. Dinî mesnevîler

Sure çeviri ve şerhleri [19], kırk hadis çeviri ve şerhleri [20], yüz hadis çeviri ve şerhleri [21], ilmihaller [22], mevlidler [23], hicret-nâme [24], mi'râciye [25], vefât-ı

---

[18] H. A. Yücel, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, İstanbul 1933, s. 128; H. T. İlaydın, "Behrâm-ı Gûr Menkabeleri", Türkiyat Mecmuası (TM) C. V (1936), s. 275-276; A. S. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Ankara 1973 (*TET*), s. 123-146; A.S. Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye I" Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (TDAY) 1967 ("DEH."), s. 71-115; Â. Çelebioğlu, II. Murad Mes., s. 183-187; H. Tolasa, "15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", Ege Ün. Sosyal Bilimler Fakültesi. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. I (1982), s. 3; C. Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara 1983, s. 177-197.

[19] Hatiboğlu, *Letâif-nâme*. [Â. Çelebioğlu, "XIII-XV (ilk yarısı). Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri", III. Uluslararası Mevlânâ Semineri ("Mevlânâ Tesiri") (1978), s. 19-22.]

[20] Hazînî ve Hakânî'nin kırk hadis çeviri ve şerhleri (A. Karahan, *İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul 1954).

[21] Hatiboğlu, *Ferah-nâme* (R. Onul, İ. Parlatır DTCF. bitirme tezi); Gelibolulu Âlî, *Subhatü'l-uşşâk*. [F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C. I-II, *İstanbul 1961* (Karatay Ktg.), no. 2941/II]

[22] Mustafa b. Yusuf el-Mar'aşî, *Ravzatü'l-imân*. H. Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı (Eski)", Türk Ansiklopedisi (TA).

[23] H. Mazıoğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", Türkoloji Dergisi, C. VI (1974).

[24] Nahifî, Hicret-nâme (Karatay, *Ktg.* no. 2515/IV, 2516/II).

[25] M. Akar, Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler, Hacettepe Ün. basılmamış doktora tezi, 1980.

S. 23. İsmail Ünver, age. s. 438 (Ekler, nu. 6-5).

Burada ele alınıp işlenen konuların eserden esere değiştiği görülür. Bu değişkenlik, bölümün genel planında da kendini açıkça göstermektedir. Bundan dolayı bu bölümde, "giriş bölümü" için verilen genel plana benzer bir plan vermek mümkün değildir (Ünver 1986: 438).

Mesneviler, konularına göre tasnif edilirken bu bölümde ele aldıkları konular esas alınır. Bu tasniflerin aynı konuda yazılmış mesnevileri göstermek için yararlı olduğu açıktır. Ancak, mesnevilerin yazılış amaçlarına göre tasnif edilmesinin yukarıdaki açıdan olduğu kadar, bu eserlerin ana bölümlerinin planları arasında bağlantı kurmak yönünden de yararlı olacağı aşikârdır. İsmail Ünver, bu düşünceden hareketle, mesnevileri yazılış amaçlarına göre dört gruba ayırmış ve her grubun elde bulunan örneklerinden bazılarını notlarla göstermiştir (Ünver 1986: 438-43). Biz de, İsmail Ünver tarafından yapılan gruplandırmaya uyararak mesnevileri tasnif edeceğiz:

I. Grup

Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek, terbiye etmek ve yetiştirmek amacı güden eserler:

Bu grupta dînî, tasavvufî, ahlâkî eserlerle, eski bilimlerle ilgili olan ve ansiklopedik bilgiler veren mesneviler yer alır[23]:

Dînî Mesneviler

Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri: İbn-i İsâ-i Saruhanî: *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* (Akbay 1996; Külekçi trhs.; Külekçi 1999: I/18-26) / Lâmi'î Çelebi: *Şerh-i Şâfî* (Lâmi'î Çelebi; Külekçi 1999: I/27-33) / Şener 1995.

Sure, Ayet ve Hadis Çeviri ve Şerhleri: Hatiboğlu: *Letâyif-nâme* (Çelebioğlu 1999: 126-28) / Hüseynî: *Câmiu'n-nesâyih* (Hüseynî) / Nâlî: (Nâlî; Külekçi 1999: I/34-40) / Şeyyâd İsâ: (Dilçin 1978) / Nakşî Ali-i Akkirmânî: *Gavriye* (Ulaş 1998; Külekçi 1999: I/41-46) / Merdümî: *Tuhfetü'l-islâm* (Sevgi 1993).

Kırk hadis çeviri ve şerhleri: Kemal Ümmî: *Kırk Armağan* (Sarıçiçek 1997: 36-39, 775-97) / Hakanî: (Kılıç 1993; Külekçi 1999: I/47-51; Karahan, 1991: 207-13) / Hazînî: (Karahan 1991: 161-70).

Yüz hadis çeviri ve şerhleri: Hatiboğlu: *Ferah-nâme* (Ozbostancı 1991; Öztürk 1980, 1984; Şahin 1993; Zümrütler 1994; Çelebioğlu 1999: 192-208) / Latîfî: *Subhatü'l-uşşâk* (Karahan 1991: 187-91) / Belîğ: *Gül-i Sad-berg* (Abdulkadiroğlu 1997) / Ayrıca bkz. Öztoprak 1993.

---

[23] Bu gruplarda yer alan mesnevilerin hepsini burada zikretmemiz mümkün değildir. Biz her grupta yer alan belli başlı eserleri burada zikredeceğiz.

S. 72. A. Kartal, age. s. 147'de intihâl cümleler (Ekler, nu. 6-6).

Sonuç yerine

Ebkâr-ı Efkâr her şeyden önce 16. yy.da yaşamış medreseden yetişme, kadılık mesleğini icra eden bir divan şairinin başından geçen bir aşk hikâyesini ilk ağızdan, oldukça detaylı bir şekilde aktarması bakımından "orijinal" ve önemlidir. Şair hikâyeyi anlatırken dönemin edebî metinlerinde akis bulan aşk anlayışını da ayrıntılı bir şekilde eserine yansıtmıştır. Dolayısıyla Ebkâr-ı Efkâr, "aşk"ın boyutları, sınırları, gündelik hayattaki yeri ve sembolik çağrışımları hakkında önemli bir malzeme sunmaktadır. Âşık, maşuk, rakip, uşşak, ağyar, ases gibi lirik şiirlerde karşımıza çıkan tipler, kûy-ı dilber gibi mekânlar ve işret meclisleri bu eserde yerel hayatın içindeki somut karşılıklarıyla ortaya çıkmaktadır. Toplum hayatının içinden sıradan bir kadının, maşukun annesi Selime'nin adıyla sanıyla eserdeki önemli kahramanlardan biri olarak olaya dahil olması muhtemelen mesnevî edebiyatımızdaki ilklerden biridir. Ayrıca söz konusu aşk macerasının Edirne ve İstanbul'da yaşanmış olması aynı zamanda şairin bu şehirlerle ilgili kişisel gözlemlerini eserine aktarmasına da yol açmıştır. Yani Ebkâr-ı Efkâr, yerli unsurlarla bezenmiş, sosyal hayata ait izlenimlerin sıkça yer aldığı bir aşk mesnevîdir ve bu yönüyle de üzerinde ayrıca durulması gereken bir eserdir.

Ali Emre ÖZYILDIRIM, "EBKÂR-I EFKÂR: FİKRÎ ÇELEBİ'NİN AŞK KONULU HASBİHALI".

Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007, s. 702

S. 23. A. Emre Özyıldırım, age, s. 702 (Ekler, nu. 6-7).

edebi metinlerinde akis bulan aşk anlayışını da ayrıntılı bir şekilde eserine yansıtmıştır. Böylece *Ebkâr-ı Efkâr*, o dönemdeki "aşk"ın boyutlarını, sınırlarını, gündelik hayattaki yerini ve sembolik çağrışımlarını bize aktarmıştır. Âşık, maşûk, rakip, uşşâk, ağyar, ases gibi lirik şiirlerde karşımıza çıkan tipler, kûy-ı dilber gibi mekânlar ve işret meclisleri bu eserde yerel hayatın içindeki somut karşılıklarıyla ortaya çıkmaktadır. Toplum hayatının içinden sıradan bir kadının, yani maşûkun annesi Selime'nin adıyla sanıyla eserdeki önemli kahramanlardan biri olarak olaya dâhil olması muhtemelen mesnevî edebiyatımızdaki ilklerden biridir. Ayrıca söz konusu aşk macerasının Edirne ve İstanbul'da yaşanmış olması aynı zamanda şâirin bu şehirlerle ilgili kişisel gözlemlerini eserine aktarmasına da yol açmıştır. Yani *Ebkâr-ı Efkâr*, yerli unsurlarla bezenmiş, sosyal hayata ait izlenimlerin sıkça yer aldığı bir aşk mesnevîdir ve bu yönüyle de üzerinde ayrıca durulması gereken bir eserdir. Kânûnî Sultan Süleymân'ın hükümdarlığı esnasında aruzun "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılan *Ebkâr-ı Efkâr*, 5 bendlik bir murabba ile 1504 beyitten oluşmaktadır.

Sâkî-nâmeler

"Sâkî-nâmeler" saki, içki, kadeh ve sürahi, sevgili, musiki ve musiki aletleri ile meclisten bahseden daha çok manzum eserlerdir. Bunların hemen tamamında aynı zamanda meyhane-tekke, şarap-ilâhî aşk, saki-mürşit gibi sembol ve tevillerin kullanıldığı tasavvufi bir cihet de bulunmaktadır. Hayretî'nin aruzun "mefâilün mefâilün feûlün" kalıbıyla yazılmış 102 beyitlik *Sâkî-nâme*'si vardır. Taşlıcalı Yahyâ ise, 48 beyitlik bir *Sâkî-nâme* yazmıştır (Canım 1998: 54, 57). Revânî'nin *İşret-nâme*'si (Canım 1998; Alışık 1986; Çelik 1989) de bu asırda yazılan sâkî-nâmelerdendir. Aruzun "mefâilün mefâilün feûlün" kalıbıyla yazılan eser 694 beyit olup Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. *İşret-nâme* konu itibariyle Allah, Hz. Peygamber ve hükümdar Yavuz Sultan Selim'e övgüden sonra, işret meclislerinde kimlerin ne şekilde hareket etmesi gerektiğini açıklayan bir işret âdâbı kitabıdır. Eserde, şâirlerin zevk cümbüşü olarak nitelendirdikleri doğuya özgü eğlence meclislerinin bütün ayrıntıları, bu arada mey, şarap kadehi, sürahi, mum, yemekler, musikî aletleri ile saki hakkında da bilgiler verilmiştir. Fuzûlî'nin *Sâkî-nâme* adıyla da anılan *Heft-câm* (Mazıoğlu 1962: 673-712; Tarlan 1950: 206-21) adlı Farsça mesnevîsi, 327 beyit olup aruzun "feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbıyla yazılmıştır. Fuzûlî'nin tasavvufi düşünceleri ile musiki hakkındaki bilgilerini ortaya koyan bu eser, bir mukaddime, yedi kısım ve bir hâtime şeklinde tertip edilmiştir. Bir içki ve musiki toplantısının anlatıldığı eserin her bölümünde şâir, önce sakinin verdiği yedi câm (kadeh)'i içer, akabinde kadehin verdiği neşeyle ney, def, çeng, ud, tambur ve kanun ile münazara eder. Baştan sona kadar tasavvufî olan eseri, Muhammed Resul Mirza manzum olarak Çağatay Türkçesine çevirmiştir.

S. 23. Ahmet Kartal'ın A. E. Özyıldırım'dan intihâl cümleleri (Ekler, nu. 6-8).

HÜSEYİN VASSÂF

HAYATI - ESERLERİ
VE ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

Hazırlayanlar
Cemâl KURNAZ
Mustafa TATCI
İsmail KASAP

AKÇAĞ

S. 23. Bir yüksek lisans tezinin (metni 29 s.) üzerinde üç imza bulunması (prof+yrd.doc.+tez sahibi) çok şaşırtıcı geldi (Ekler, nu. 8).

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

SAYI : B.30.2.GÜN.0.36.00.01.20.04/ 2293 Ankara, 16 EYLÜL 1996
KONU : Yüksek Lisans Tezi.

Sayın Yrd.Doç.Dr. Faruk ÇOLAK
Niğde Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Öğretim Üyesi

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına vermiş olduğunuz 19.06.1996 tarihli dilekçenizle ilgili olarak gerekli araştırmanın sonuçlandırılabilmesi için Yüksek Lisans Tezinizin bir örneğinin Dekanlığımıza gönderilmesini saygılarımla rica ederim.

Prof.Dr. Mustafa TAN
Dekan

S. 23. Mansûr-nâme'nin şikayet mevzu olması (Ekler, nu. 9-1).

BİBLİYOGRAFYA

Abdülkerim Kuşeyri : **Kuşeyrî Risâlesi**, Terc. Süleyman Uludağ, İst. 1981

Ahmed Yesevî : **Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler**, Hzr. Kemal Eraslan, Ank. 1983

Aktay, Salih Zeki : **Hallâc-ı Mansûr**, İst. 1944

Ali Şir Nevayî : **Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve**, Hzr. Kemal Eraslan, İst. 1979

Altıntaş, Hayranî : **Tasavvuf Tarihi**, Ank. 1986

Çolak, Faruk : **Niyazî'nin Mansûrnâmesi**, İst. 1986 M. Üniv. Y.Lisesi Tezi.

Doğramacı, Baha : **Niyâzî-i Mısrî**, İst. 1988

Ebu Nasr es-Serrâc et-Tusî : **El-Lumâ fi't-Tasavvuf**. Kahire 1380/1960

Eraydın, Selçuk : **Tasavvuf ve Tarikatler**, İst. 1984

Ertaylan, İ. Hikmet : **Ahmed-i Dâî-Hayatı ve Eserleri**, İst. 1982

Feridüddin Attâr : **Mantık al-Tayr**, Terc. A.Gölpınarlı, İst. 1990

Feridüddin Attar : **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Terc. Süleyman Uludağ, Bursa 1984

Feridüddin Attâr : **Mansûrnâme**, Süleymaniye Ktp. Halet Ef. Bl., Nu: 234-2

Gölpınarlı, Abdülbaki : Niyâzî-i Mısrî'nin Hayatı, **Şarkiyat Mecmuası**, C.VII, İst. 1977, s. 183-226

Gölpınarlı, Abdülbaki : **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İst. 1977

Hallâc-ı Mansûr : **Ahbâr el-Hallâc**, Neşr. L. Massignon, Kraus 1936

Hucvirî :**Keşfü'l-Mahcûb**, Terc. S.Uludağ, İst. 1982

İsen, Mustafa **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Erzurum A.Ü., Basılmamış Dr. Tezi, 1979

MANSÛR - NÂME — F.7/8

Mansûr-name, s. 97

S. 23. M. Tatçı, Mansûr-nâme, s. 97. F. Çolak'ın tezi bibliyografyada yerini alınış (Ekler, nu. 9-2).

T. C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : B.30.0.HKM.06.03.001
Konu : Dilekçeniz

Bilkent / ANKARA

05.12.96* 25335

Sayın Dr.Faruk ÇOLAK
Niğde Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
NİĞDE

İLGİ: 19.06.1996 tarihli dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz incelenmiş olup, konu hakkında Gazi Üniversitesi Rektörlüğünden bilgi istenilmiştir.

Adı geçen Üniversiteden alınan 20.11.1996 tarihli cevabi yazı ekindeki raporda: Dr.Mustafa Tatçı'nın "Mansurname" isimli eseriyle tarafınızdan hazırlanan eserin birlikte incelendiği ve sonuç olarak: Mustafa Tatçı'nın eserini yeni baştan yazdığı, eserinizden herhangi bir iktibasta bulunmadığı, intihal denebilecek bir paragraf veya bölümün söz konusu olmadığı, söz konusu eser metninin yeniden, farklı bir anlayışla kaleme alındığı ve önemli farklar taşıdığı belirtilerek, eski Türk Edebiyatı alanında örneklerine sıklıkla rastlanılan, aynı eser üzerinde birden fazla kişinin birbirinden habersiz olarak bilimsel çalışma yapmasından kaynaklanan benzerliklerin burada da söz konusu olduğu ve ister istemez ortak bibliyoğrafyaya başvurmaktan kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Anıla KONAY
Genel Sekreter

S. 23. İntihâl şikayetine YÖK'ün verdiği "birbirinden habersiz" tespitli muhteşem cevabı (Ekler, nu. 9-3).

Yediyıldız Bahaeddin

M.: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı; D.: Ordu, 1945; MD.: Emine Yediyıldız; ÇO.: Numan Yediyıldız (Kurmay Binbaşı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalında Bilim Uzmanı, Sistem Mühendisliği Anabilim Dalında Bilim Uzmanı), Ahmet Necmi Yediyıldız(Bankong'da Serbest İşadamı); E.: 1956, İlköğretim (Merkez İlkokulu, Gölköy, Ordu), 1963 Ortaöğretim (Gölköy Merkez Ortaokulu, Ordu Lisesi), 1967 Lisans , Ankara Üniversitesi, 1975 Sosyal Tarih Doktorası, Université de Paris IV - Sorbonne, Tez Konusu:Institution du vaqf au XVIIIè siècle en Turquie étude socio-historique, 1983 Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalında Doçent, 1988 Tez Konusu: Tahrir Defterlerine Göre Canik-i Bayram (Ordu) Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında Profesör, ; K.: Yürütme Kurulu Üyesi, Türk Tarih Kurumu (1986- 2001), Yönetim Kurulu Üyesi , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (1987-1989; 2001), Yazı İşleri Müdürü, Türk Kültürü (2001-),Yönetim Kurulu Üyesi , H.Ü.Edebiyat Fakültesi (1991-1993), Dekan Yardımcısı, H.Ü.Edebiyat Fakültesi (1991-1993), Bölüm Başkanı , H.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (1995- 2004), Yönetim Kurulu Üyesi , H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1988-1996), Enstitü Müdürü, H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1996-2004), Yönetim Kurulu Başkanı, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) (1995-1997), Başkan, Comité International des Sciences Historiques (Tarih Bilimleri Uluslararası Komitesi)'in Türk Millî Komitesi (1996-2001), Başkan Yardımcısı, Comité International des Sciences Historiques (Tarih Bilimleri Uluslararası Komitesi)'in Türk Millî Komitesi (2001- ......), Senato Üyesi, Hacettepe Üniversitesi (1996- 2004), TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı (Mayıs 2004 - ...); Ö.: Millî Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Doktora Bursu (1416 Sayılı Kanun) (1968 - 1973), Türk Petrol Vakfı Yurtdışı Araştırma Bursu (1973-1975), Türk Ocağı "Ziya Gökalp Bilim Teşvik Armağanı" (28 Mart 1987), Yerel Televizyonlar Birliği "Halk Kahramanları Ödülü" (23 Aralık 2001; Ü.: Türk Tarih Kurumu asli üyesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü üyesi, İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) üyesi, Comité International des Sciences Historiques (Tarih Bilimleri Uluslararası Komitesi), Türk Millî Komitesi Üyesi.

S. 26. Bol idari makamlı ve dikkate değer bir biyografi (Ekler, nu. 11).

Ocak Ahmet Yaşar

M.: Tarihçi; E.: 1967 yüksek tahsilini İstanbul'da İlâhiyat Fakültesi'nde . 1971 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yaptı, 1972 Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde asistan oldu.1974 Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde master, 1978 'de Strasbourg Üniversitesi Inst. d'Etudes Turques 'de "La Révolte de Baba Resul ou la Formation de l'Hétérodoxie Musulmane en Anatolie au XIIIe Siècle" adlı tezi ile doktora, 1983 Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde "Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri" adlı tezi ile doçent . 1988 aynı üniversitede tarih bölümünde profesör oldu: K.: 1974 halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir .

S. 26. Bir İlim adamının mütevazı biyografisi (Ekler, nu. 10-2)

BİRİNCİ BÖLÜM

İNKILÂP VE BENZERİ KAVRAMLAR

I. İnkılâp

İnkılâp kelimesi, bir halden zorunlu olarak diğer bir hale dönüşüm, değişim anlamına gelmektedir. İnkılâp kavramı içinde hem zorunlu bir değişim, hem de yeni sistemin ikame edilmesi, yerleştirilmesi süreçleri bulunmaktadır.

Atatürkçülük ve Atatürk İnkılâbı içinde kelime şu şekilde ifade edilebilir;

Planlı aşamalarla kısa sürede gerçekleştirilmiş, ayaklanmalarla ve yenileşme ile başarıya ulaşmış, iktidarın ele geçirilmesi sonucu toplumda köklü siyasî, ekonomik ve sosyal değişikliklerle ortaya çıkan tarih sürecidir.

İnkılâbın genel özelliklerine baktığımızda;

İnkılâp, bozulmuş bir düzenin kaldırılarak daha çağdaş bir düzenin ikame edilmesini sağlar. Bu anlamda geri dönüş ve daha kötü bir sürece geçiş inkılâp olarak ifade edilemez. Modern bir siyasî sistemin yıkılarak daha geri, baskıcı ve totaliter bir siyasî rejimin konulması, inkılâp özelliği taşımaz. Sadece bir ihtilâl yapısı gösterir. Çünkü yeni ikame edilen sistem daha çağdaş ve evrensel değerlere ulaşılmasını sağlamamakta, toplumun ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

İkinci olarak inkılâp, başarıya ulaşmış değişim sürecidir. Başarıya ulaşmamış ihtilâl hareketleri, ayaklanma ve darbe teşebbüsü olarak kalırlar. İhtilâl hareketinden sonra yeni kurumların ikame edilemediği bir süreç, eski nizamı bozmuş ve yenisini de tesis edememiş olduğundan, ülke büyük bir boşluk içine girer, kaos meydana gelir. Bu sebeple, inkılâp sürecinde eski düzenin yıkılmasından sonra mutlaka daha modern yaşam tarzının yerine konulması gerekir. Kurtuluş Savaşı'nın "Anadolu İhtilâli" olarak nitelendirilmesinin sebebi, Kurtuluş Savaşı ile eskimiş Osmanlı düzeninin

S. 29. H. Selvi-E. Şahin-M. Demir, age. s. 17 (Ekler, nu. 11-1).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

Bağımsızlık gayesinin elde edilişine kadar, tamamiyle milletle birlikte, fedakârane çalışacağıma mukaddesatım namına yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kesindir.

Mustafa Kemal ATATÜRK (1919)

I. İnkılâp

İnkılâp kelimesi, bir halden zorunlu olarak diğer bir hale dönüşüm, değişim anlamına gelmektedir. İnkılâp kavramı içinde hem zorunlu bir değişim, hem de yeni sistemin ikame edilmesi, yerleştirilmesi süreçleri bulunmaktadır.

Atatürkçülük ve Atatürk İnkılâbı içinde kelime şu şekilde ifade edilebilir; Planlı aşamalarla kısa sürede gerçekleştirilmiş, ayaklanmalarla ve yenileşme ile başarıya ulaşmış, iktidarın ele geçirilmesi sonucu toplumda köklü siyasî, ekonomik ve sosyal değişikliklerle ortaya çıkan tarih sürecidir.

İnkılâbın genel özelliklerine baktığımızda; İnkılâp, bozulmuş bir düzenin kaldırılarak daha çağdaş bir düzenin oluşturulmasını sağlar. Bu anlamda geri dönüş ve daha kötü bir sürece geçiş inkılâp olarak ifade edilemez. Modern bir siyasî sistemin yıkılarak daha geri, baskıcı ve totaliter bir siyasî rejimin kurulması, inkılâp özelliğ

S. 29. C. Avcı-A. Kara, age. s. 23 (Ekler, nu. 11-2). Sayfalar boyu devam eden intihâl ...

II. ANADOLU'NUN PREHİSTORYASI
(M. ö. 4000 - 2500)

a) Taş devri kültürleri:

Yazısız kültürlerin yaşandığı devirlere Tarihten evvelki devirler (Préhistoire) denilir. Prehistorya her nekadar başlı başına bir ilim kolu teşkil etmekte ise de, insanlığın en eski mazisini anlatan bu uzun devre, eski çağ tarihinin de ilgi çevresine girmektedir.

Tarihten evvelki devirlerin en eski safhası "Paleolithikum" denilen yontma taş devridir. Bu devirde insanlar kültür bakımından avcılık seviyesinde bulunuyorlardı, yani yiyeceklerini temin edebilmek için bütün gün dolaşarak av aramakta, geceleri ise bir mağara veya ağaç kovuğuna sığınmakta idiler. Fakat insanları hayvanlardan ayıran mucizevi varlık, zekâ ve onun tezahürü olan yaratıcılık daha bu devirde kendini göstermişti: İnsan, vücudundan ayrı bir silahla avlarını vurmayı akıl etmişti. İlk zamanlarda yerde bulduğu herhangi bir taşla avını kovalarken, sonraları bu işler için daha elverişli taşları bizzat hazırlamağa başlamıştı. Böylece yine taşlardan ibaret olan âletlerinin basit tekniği ile aşağı yukarı muayyen şekillerde çakmak taşından yumru halinde el baltaları imal ediyordu. İşte bu kaba ve basit âletler, beşer tarihinin derin karanlıklarını aydınlatan yegâne belgelerdir.

Anadolu'nun prehistoryası için Avrupada yapılan prehistorik taksimat esas tutulmaktadır. Bu taksimata göre, taş devri kültürleri evvela üç büyük kısma ayrılır:

1) Eski taş (Paleolithikum) devri
2) Orta taş (Mesolithikum) devri
3) Yeni taş (Neolithikum) devri.

Bunlardan Eski taş devri, alt, orta ve üst olmak üzere tekrar üç kısma ayrıldığı gibi, bu bölümlerden her biri de yine tipik buluntu yerlerine göre isimler alır.

S. 29. Füruzan Kınal, age. s. 8 (Ekler, nu. 12-1).

II. BÖLÜM

ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ DEVİRLERİ

1) Anadolu'da Taş Devri Kültürleri

Bilindiği üzere Anadolu, maden devrine erişinceye kadar, binlerce yıl süren uzun bir taş devri yaşamıştır.

Taş devri kültürleri; Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik devirler olmak üzere üçe ayrılır.

Paleolitik devir, tarihten önceki devirlerin en eski safhası olup, **"Yontma Taş Devri"** olarak da bilinir. Bu devirde insanlar, kültür bakımından avcılık seviyesinde bulunuyorlardı. Başka bir deyişle, yiyeceklerini temin edebilmek için, bütün gün dolaşarak av aramakta, geceleri ise mağara ve ağaç kovuklarında barınmakta idiler. Bu devirdeki bütün araç, gereç ve silahlar, taştan ya da kemikten yapılmıştır.

Anadolu'nun en eski Paleolitik çağ yerleşmesi, İstanbul'da Küçükçekmece Gölü'nün kuzey ucundaki Yarımburgaz Mağarası'dır. Burada günümüzden 400 bin yıl öncesine ait insan ve hayvan fosillerine rastlanmıştır(1).

Anadolu'da Yarımburgaz'dan hemen sonraya ait en önemli yerleşme yeri, Antalya'nın 27 km. kuzeybatısındaki Karain Mağarası'dır(2). Paleolitik devre ait en önemli buluntular, üç büyük bölmeden oluşan bu mağarada ele geçirilmiştir. M.Ö. 50.000-15.000 yılları arasına tarihlenen Karain Mağarası

---

(1) Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisinin ABC'si, Simavi Yayınları, İstanbul 1991, s.8-9.

(2) Kılıç Kökten, Anadolu'da prehistorik yerleşme yerleri ve 1944-1948 yıllarında yapılan tarih öncesi araştırmaları (4. Türk Tarih Kongresi, s.195-206); K. Kökten, Bazı prehistorik istasyonlar hakkında yeni gözlemler (DTCF Dergisi V/2, 1947, s.227-233); K. Kökten, 1949 yılı tarih öncesi araştırmaları hakkında kısa rapor (Belleten, c. 13, No. 52, 1949, s.811-831); K. Kökten, Anadolu'da prehistorik yerleşme merkezlerinin dağılışı üzerine bir araştırma (DTCF Dergisi, X/32-4, 1952); K. Kökten, Antalya'da Karain Mağarası'nda Yapılan tarih öncesi araştırmalarına toplu bir bakış (TAD VII/1, 1957, s.46-48).

S. 29. Ekrem Memiş, age. s. 7 (Ekler, nu. 12-2).

VII — HİTİT KÜLTÜR TARİHİ

A) HİTİT DEVLET TEŞKİLATI :

Hitit devletleri teşkilatı Eski ve Yeni devlet zamanlarında fark gösterir. Daha Kuşşara kırallığı zamanında, Mezopotamya'da olduğu gibi, bir çok küçük şehir devletleri bulunduğunu ve ilk defa olarak Kuşşara kırallarının bu küçük kırallıkları kendi otoriteleri altına almağa ve böylece Anadolu'nun ilk siyasî birliğini kurmağa çalıştıklarını görmüştük. Bu devirlerdeki devlet idaresi hakkında bir bilgimiz olmamakla beraber, devlet teşkilâtının kıralın şahsî idaresinden ibaret olduğuna şüphe yoktur, zira bu zamanlarda devlet ve kıral mefhumları henüz ayrılmış değildi.

Halbuki Eski Hitit Devleti kurulduktan sonra devletin teşriî kuvvetinde kıralın yanında bir de asiller meclisinin bulunduğu görülmektedir. "Pankuş" denilen bu meclisin mevcudiyeti ile kırallık müessesesinin mutlak ve ilâhi nüfuzu sarsılmış oluyordu. Eski Hitit devleti hakkında bize en iyi malûmatı veren iki mühim vesikada bu asiller meclisinden önemle bahsedildiği halde, o kadar mebzul olan Yeni Devlet vesikalarında adı hiç geçmemektedir. Bundan dolayı bu meclisin teşkilatı hakkında bilgimiz yoktur. Bu meclisin âzâ sayısı mahdut mu idi? Kaç yaşından sonra asil bir Hititli bu meclise girebiliyordu? Üyelikler seçilerek mi, yoksa Büyük Kıralın tayini ile mi veriliyordu? Eski yerli şehir beyleri de bu meclise girebiliyorlar mıydı? Bu soruların hiç birine bugün cevap vermek mümkün değildir. Yalnız bazı kayıtlardan Pankuş'un vazife ve selahiyetleri hakkında fikir edinilebilmektedir. Meselâ kıral soyundan birine verilen ölüm cezasının bu meclisin tasdikinden geçmesi lâzımdı.[1] Kıralın gösterdiği veliahdin bu meclis tarafından da kabul edilmesi gerekiyordu.

Fakat zamanla bu Asiller Meclisinin kudretini kaybettiği ve Yeni Hitit Devleti zamanında bütün kudret ve selâhiyetin Büyük Kıralın elinde toplanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük Kıral

Yeni Hitit Devleti idaresinin başında Büyük Kıral denilen Hitit kıralları vardı. Hitit kırallarını Mısır ve Mezopotamya

[1] A. Götze, Kleinasien, s. 81

S. 29. Füruzan Kınal, age. s. 136 (Ekler, nu. 12-3).

Fakat unutmamak lâzımdır ki, Asurlu tüccarlar Mezopotamya tanrılarını Anadolu'ya sokarken, bizzat kendileri de yerlilerden birçok kültür unsuru almışlardır.

Bu devre ait mezarlarda görülen ölü gömme adetleri de, Koloni devri Anadolu halkının dini inanışları hakkında bizi aydınlatmaktadır. Bu devirde de genellikle ölüler evlerin içine ve döşeme tabanının altına gömülmektedir. Bazı kemiklerin kısmen yanmış olarak bulunması, ölü yakma adetinin (cremation) mevcudiyetini göstermektedir. Bu husustaki tetkikler, büyüklerin bazan sırt üstü (dorsal), bazan da çömelmiş (hocker) vaziyette, çocukların ise genellikle çömelmiş durumda gömüldüklerini göstermiştir(18). Kadınların ağızlarını, gözlerini ve göğüslerini altından levhalarla kapama âdeti dikkate şayandır.

Mezar şekillerinin toprak mezar, küp mezar ve sandık mezar olmak üzere değişik türler arzettiği görülür(19). Cesetlerin yatış istikametleri farklılıklar göstermektedir. Yani küp mezarlarda sırt üstü gömülme mevcut olduğu gibi, toprak mezarlarda da çömelmiş gömmeler veya aksi durumlara rastlanmaktadır. Bu iki çeşit gömme tarzından, bu devirde Anadolu'da ayrı kökenli iki kavmin yaşadığı neticesini çıkarmak mümkündür.

Mezarlarda silah ve ziynet eşyası gibi kişisel eşyalardan başka, küçük fincan ve kapların bulunması, bir **"öteki dünya"** inanışının varlığına ve Mezopotamya'nın aksine olarak, öldükten sonra dirilmeye inanıldığına işaret etmektedir.

4) HİTİT KÜLTÜRÜ

a) HİTİT DEVLET TEŞKİLÂTI

Hitit devlet teşkilâtı, Eski ve Yeni Devletler zamananında farklılıklar gösterir. Daha Kuşşara Krallığı zamanında, Mezopotamya'da olduğu gibi birçok küçük şehir devletleri bulunduğunu ve ilk defa olarak Kuşşara krallarının, bu küçük krallıkları kendi otoriteleri altına almağa ve böylece

(18) T. Özgüç, Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Âdetleri, s.21.
(19) N. Özgüç, a.g.e., s.28 ve 32.

S. 23. Ekrem Memiş, age. s. 192 (Ekler, nu. 12-4).

IV. ANADOLU'NUN TARİHÎ DEVİRLERE GİRİŞİ (M. ö. 2000 - 1800)

a) Asur ticaret kolonileri çağı :

Bilindiği üzere, tarihî devirler yazı ile başlar, fakat Mısır, Mezopotamya ve Anadolu gibi üç bölgede gelişen eski Önasya medeniyetlerinden ilk iki ülkede M. ö. IV. Binyıl sonlarında (ca. 3200 lerde) yazı başladığı halde, Anadolu ancak II. Binyıl başlarında yazıya erişir. İlk yazılı vesikalar Kayseri cıvarındaki Kültepe'de bulunmuştur. Bu vesikalar geçen asrın başlarında Orta Anadoluda gezen Batılı müdekkikler tarafından antikacılardan satın alındığı için, ilim dilinde bunlara ilk zamanlarda "Kappadokya tabletleri" denilmişti. Sonra 1925 senesinde müteveffa Çek bilgini Hrozny, bu tabletlerin Kayserideki Kültepe (Karahöyük) den çıkarıldığını öğrenerek, burada araştırma yapmış ve höyüğün eteğindeki düzlükte bin kadar tablet bulmuştur [1]. Satın alınanlarla birlikte sayıları üç bini bulan bu tabletler tetkik ve tercüme edilmiş ve bu vesikaların M. ö. II. Binyıl başlarında orta Anadoluya kadar yayılan Asurlu tüccarlara ait ticari vesikalar olduğu anlaşılmıştı.

Fakat Hrozny Kültepe'yi yalnız tablet bulmak amacı ile kazmış ve modern arkeolojinin anladığı manada sistemli bir kazı yapmamıştı. Halbuki tabletlerin verdiği bilgileri arkeolojik malzeme ile kontrol etmek gerekti. Bu hususu göz önüne alan Türk Tarih Kurumu, Kültepede yeniden kazı yapılmasını kararlaştırdı ve Tahsin Özgüç'ün idaresinde bir ilim heyeti 1948' de kazılara başladı [2]. Halâ devam eden Kültepe kazıları evvelâ Kültepenin eteğinde, ilk tabletlerin bulunduğu düzlükte yapılmış, sonra bizzat tepe de kazılmıştır [3].

Bu kazılar neticesinde tepenin eteğindeki düzlüğün, tabletlerde "Karum" denilen Asurlu tüccarlara ait pazar mahallesi

[1] B. Hrozny, Syria VIII (1927) s. 1

[2] T. Özgüç, Kültepe Kazı Raporu (KKR) 1948.

[3] T. Özgüç, Belleten 66 s. 251-258.

S. Füruzan Kınal, age, s. 59 (Ekler, nu. 12-5).

V. BÖLÜM

HİTİTLER DÖNEMİNDE ANADOLU'NUN SİYASİ TARİHİ

Bilindiği gibi, Hitit siyasi tarihi Kuşşara Krallığı ile başlar. Ancak, Kuşşara Krallığı'nı ele almadan önce, Kuşşara krallarının sona erdirdiği Asur Ticaret Kolonileri'nin, Anadolu tarihindeki rollerine kısaca temas etmek, kanaatimizce yararlı olacaktır.

1) ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI

Herkesçe bilinmektedir ki, tarih yazıyla başlar. Fakat, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu gibi üç bölgede gelişen Eski Önasya medeniyetlerinden ilk iki ülkede (Mısır ve Mezopotamya) yazı, M.Ö. 4. Binyılın sonlarında (M.Ö. ca. 3200'lerde) başladığı halde, Anadolu ancak M.Ö. 2. Binyılın başlarında yazıya kavuşur. Kültepe höyüğündeki ilk kazıyı 1893/94 yılında Fransız bilgini E. Chantre yapmış(1), bunu 1906'da höyükte sondajlar yapan H. Winckler izlemiş, ele geçirdiği önemsiz buluntuları da yayınlamamıştır(2). Aynı yıl burada çalışan H. Grothe, çeşitli tabakalara ait oldukça önemli buluntular elde etmiş, bunlar J. Curtius tarafından yayınlanmıştır(3). 1925'de çek bilgini F. Hrozny(4), burada kendinden öncekilerden daha uzun süre çalışmış, fakat Büyük Hitit Devleti çağından daha eskiye inememiştir. Ancak Hrozny, Kültepe'yi yalnız tablet bulmak amacıyla kazdığından modern arkeolojinin anladığı manâda sistemli bir kazı yapmamıştır. Halbuki, tabletlerin verdiği bilgileri arkeolojik belgelerle kontrol etmek gerekirdi. Bu durumu dikkate alan Türk Tarih Kurumu (TTK), Kültepe'de yeniden kazı yapılmasını kararlaştırmış ve Tahsin Özgüç başkanlığındaki bir ilim heyeti

(1) T. Özgüç, Kültepe 1948, s.6; T. Özgüç, Kunst und Kultur, 1961, s.46.
(2) T. Özgüç, Kültepe 1948, s.6
(3) H. Grothe, Meine Vorderasienexpedition I, 1911, s.280-282; II, 1911, s.275-289; krş. T. Özgüç, Aynı yer.
(4) F. Hrozny, Syria 8, 1927, s.2 vd

S. 29. Ekrem Memiş, age. s. 59 (Ekler, nu. 12-6).

Kıssa diyorum aslında meselle hikaye arasında bir yerdedir bu öyküler.

Doğulu kıssa geleneğinin tipik özelliklerini üzerinde taşır bu metinler.

Kadına ilişkin düşünceleri yüzeysel denilebilecek bir düzeyde olan Sadi'nin naklettiği düşünceler, tümüyle olumsuzladığı eşcinsel ilişkilerin anlatıldığı öykülerde de karşımıza çıkıyor.

Eğitimi ve susmanın yararları başlıklı bölümlerde de Ali Şeriati'nin eleştirilerine haklılık kazandıran ataerkil düşünceler yer alıyor.

Bu türden zaaflarına rağmen Gülistan, yedi yüzyıl sonra bile, bizi gülün aydınlığına çağırabiliyor.

Yediden yetmişe herkese seslenebiliyor.

Başarısının sırrı burada gizli.

Kutsal metnin mucizevi özelliği, Gülistan türünden eserlere ustalık ediyor.

Böyle değerli bir eseri miras bıraktığı için şaire Allah'tan rahmet diliyorum.

Eserin başarılı bir çevirisini bize sunan Kilisli Rıfat Bilge'ye de teşekkür ediyorum.

Onların bu çileli çabaları olmasaydı, Gülistan Anadolu'da yaygın bir biçimde bilinmez ve tanınmazdı, diye düşünüyorum.

Bu çalışmayı hazırlarken Türkçe'deki pek çok çeviriyi karşılaştırarak okuduk ve sizler için bir üsluplaştırma ve yalınlaştırma yapmaya çalıştık.

Şair'in deyişiyle, 'biz elçiyiz, elçiye zeval olmaz.'

Sadık Yalsızuçanlar

• 11 •

S. 34. *Gülistan* tercümesini intihâl eden S. Yalsızuçanlar'ın Rıfat Bilge'ye (1873-22 - 2-1953) nâzikâne bir teşekkürü (Ekler, nu. 9-2).

S. 34. S. Yalsızuçanlar'ın intihâllerinden örnekler (Ekler, nu. 13-2).

S. 34. S. Yalsızuçanlar'ın intihâllerinden örnekler (Ekler, nu. 13-3).

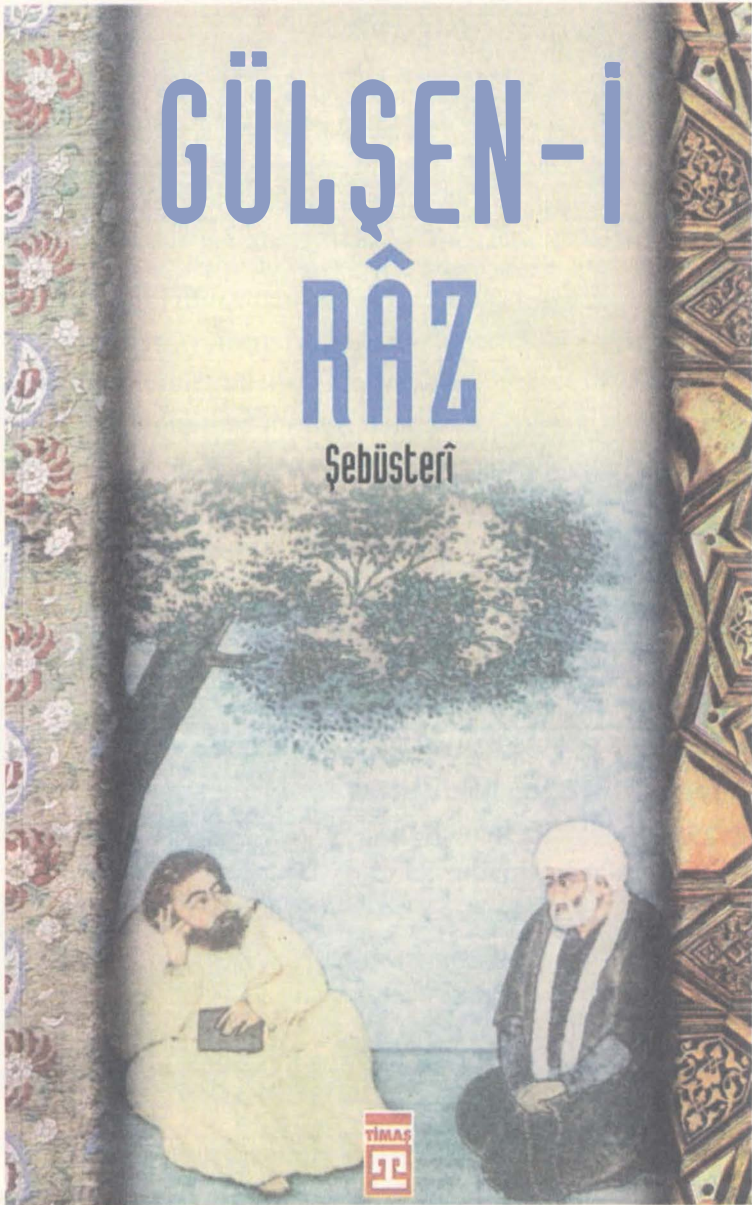
Nizamülmülk

tecrübe ederek öğrenmiş, münhasıran fıkıh ve belagat vadisinde yetkinleşmiştir.

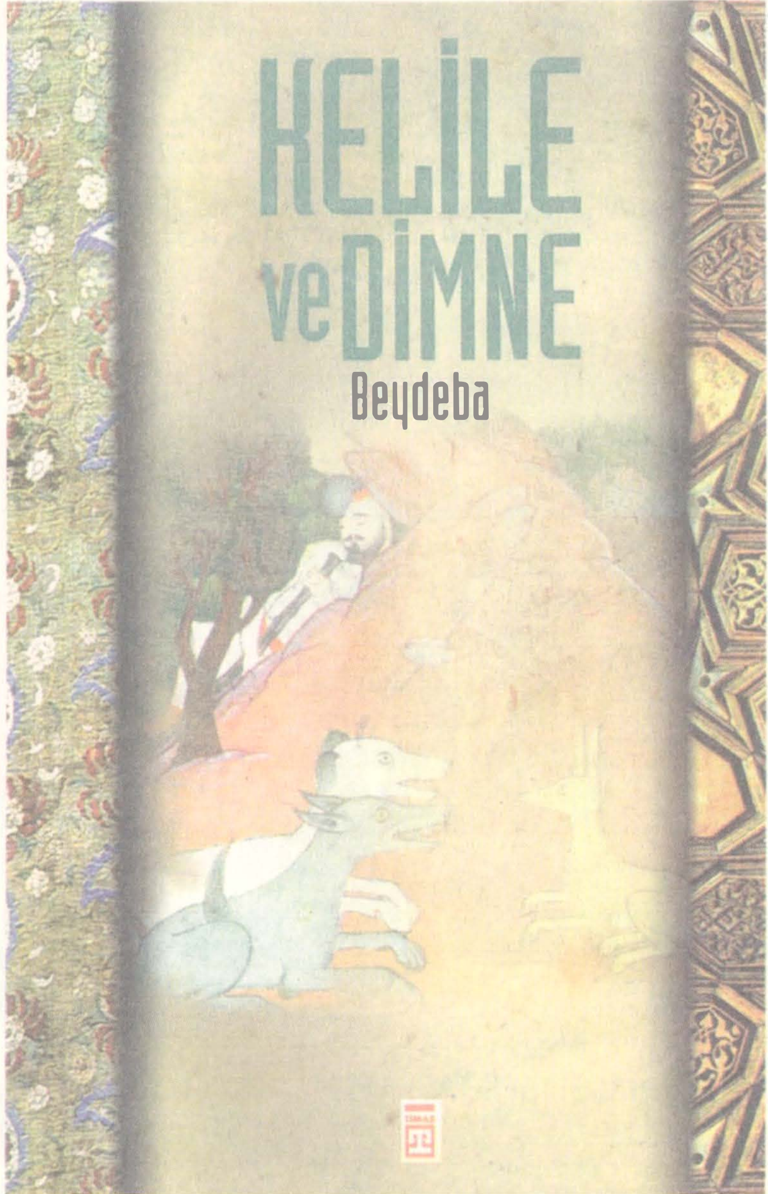
Alp Arslan ve Melik Şah'ın devr-i saltanatında yararlı ve önemli görevlerde bulunmuş, devlet idaresinin fikrî temelleri üzerine kafa yormuş ve Selçuklu devletinin yönetimine esas teşkil eden, bir tür anayasa sayılabilecek bu eseri, Melikşah'ın açtığı bir müsabaka için hazırlayarak Sultan'ın övgüsüne mazhar olmuştur. Eserin aslına, sonraki yüzyıllarda çeşitli eklemeler olduğu, kimi bölümlerinin çıkarıldığı veya tadil edildiği konu uzmanlarının birleştiği bir nokta. Siyasetnâme, gerek çevrildiği Batı dillerinde, gerekse Türkçemizde başarılı olmakla birlikte sahih bir çeviriye kavuşamamıştır. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in başarılı çevirisi dışında, dilimize yapılan tercümelerinin önemli bir kısmı noksan veya sorunludur. Eserde, Doğu anlatı geleneğinin birçok özelliği kendini göstermektedir. Bunlardan başta geleni, tahkiye yoluyla anlatımdır. Eserde hemen her konuyla ilgili bir hayli ilginç öyküler anlatılmaktadır. Zaman zaman şiirsel nüktelere de rastladığımız Siyasetnâme'nin, kirlenmiş siyasal ortamımıza ve siyaset kültürümüze diriltici bir soluk estirmesini diliyorum.

Sadık Yalsızuçanlar

S. 34. S. Yalsızuçanlar, Mehmet A. Köymen'in başarılı olduğunu tespit ettiği tercümesini intihâle lâyık bulmuşlar (Ekler, nu. 13-4).

S. 34. Abdülbaki Gölpınarlı tercümesi *Gülşen-î Râz* dahi S. Yalsızuçanlar'dan kurtulamamış (Ekler, nu. 13-5).

S. 34. Ömer Rıza Doğrul tercümesi Kelile ve Dimne dahi intihâl buyurulmuştur (Ekler, nu. 13-6).

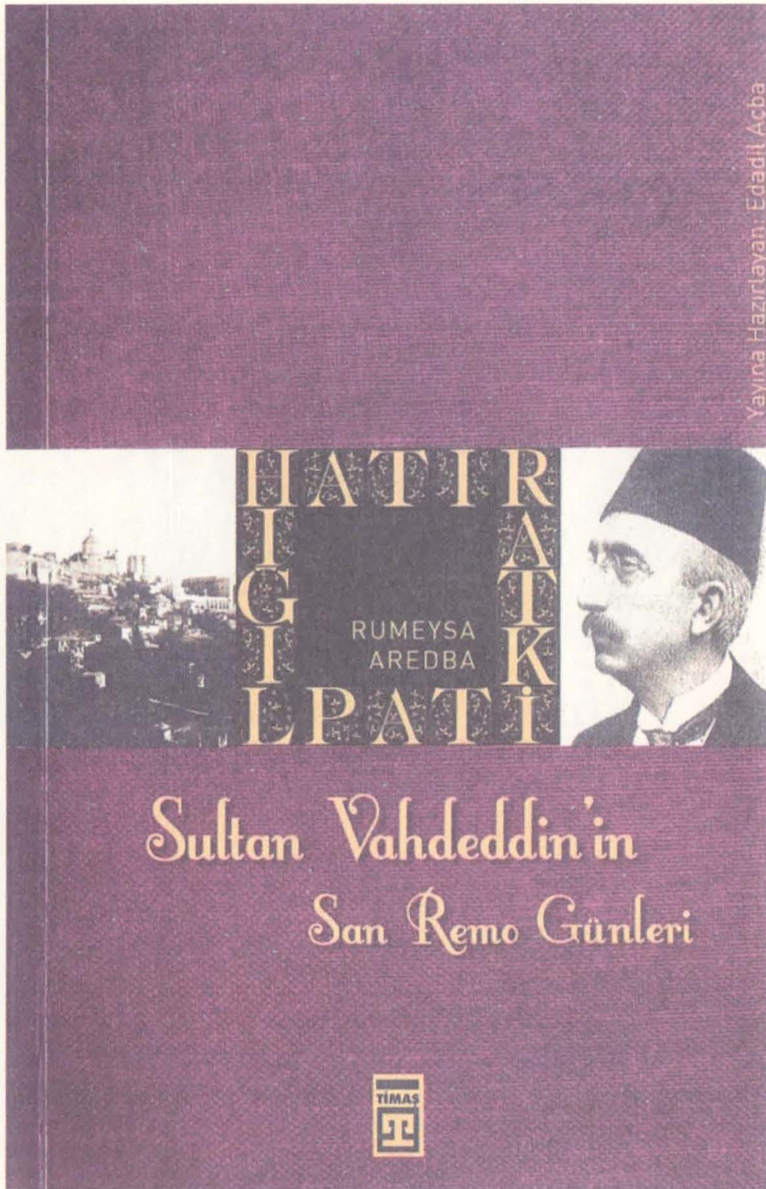
S. 34. Refik Koraltan'ın hatıraları 1999'da basılmıştı (Ekler, nu. 13-7).

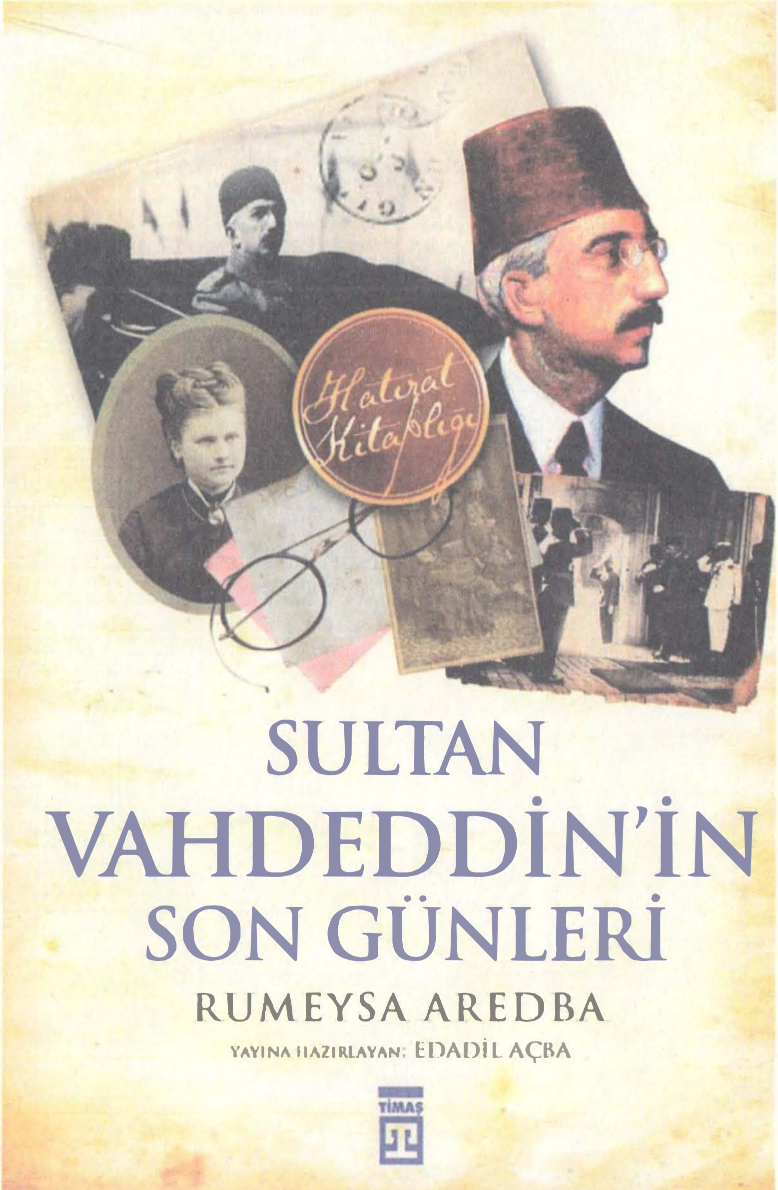
TEK PARTİ DEVRİNDEN
27 MAYIS İHTİLALİ'NE
DEMOKRATLAR
DP'NİN KURUCUSU ANLATIYOR
REFİK KORALTAN
YAYINA HAZIRLAYAN: KAMİL MAMAN

S. 34. Okuyucuyu yanıltan reklâm ilânı gibi bir kitap kapağı (Ekler, nu. 13-8).

S. 34. Kitabın ilk baskısında (Timaş, 2009) ismi (Ekler, nu. 13-9).

S. 34. Aynı kitabın ikinci baskısında (TİMAŞ, 2012) ismi değiştirilmiş (Ekler, nu. 13-10).

HACI BEKTAŞ VELÎ
KÜLLİYATI

Fevâid • Fâtiha Sûresi Tefsiri • Besmele Tefsiri
Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye • Makalât

Türk Kültürü ve
Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi

Türk Kültürü ve
Hacı Bektaş Veli Vakfı

S. 37. İlim ahlâkına ve usûlüne uygun bir derleme (Ekler, nu. 14-1).

S. 37. İlim ahlâkına ve usûlüne aykırı bir derleme ve yazar sıfatıyla imza (Ekler, nu. 14-2).

ÖNSÖZ

Babam, Ali Fethi Okyar, Serbest Fırka hakkındaki bu değerlendirmesini yazmaya başladığı zaman, Fırka feshedileli henüz on gün olmuştu. Yani, hadiseler daha çok taze idi. Görüleceği gibi, babam bunların inkişafını bilhassa Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşanın tutumu açısından nakletmektedir.

Çok rahat bir ifade ile başlayan hatıraların ilk kısmında (babamın tabiri ile, "balayı devrine" rastlayan safhalarda) Fırkanın kuruluşu ve geçirdiği ilk sarsıntılar etraflıca anlatılmaktadır. Son kısımlarda ise, Fırkanın akibeti belli olurken ifade tarzı değişmekte ve olaylar sadece kısa, kesik ve anlaşılması bazen güç olan notlar şeklinde kaydedilmektedir.

Metin eski Türkçe olarak yazılmıştır; büyük bir kısmı babam tarafından bizzat kaleme alınmış, diğerlerini ise kâh annem Galibe Okyar'a, kâh yakın arkadaşı Nuri Conker'e dikte etmiştir. Metnin son kısmı maalesef kayıp olduğu için, annemin 1968'de bunun yeni Türkçeye çevirdiği kopyası esas alınmıştır.

Babam bu hatıraların ancak elli senelik bir ara geçtikten sonra yayımlanabileceğini düşünmüştü. Bu arzusuna uyarak, annem ve kardeşim Osman Okyar ile birlikte elimizdeki Serbest Fırka evrakını, babamın bir biyografisini hazırlamakta olan değerli tarih yazarı Cemay Kutay'a verdik. Bu eser, "Üç Devirde Bir Adam" başlığı altında evvelâ tefrika, sonra kitap olarak 1980'de çıktı. Bu kitabın oto-biyografi şeklinde yazılmış olması yanlış anlamalara sebep olmuştur. Bu gibi anlamaları önlemek bakımından, açıkça belirtmeliyim ki, Serbest Fırka olayı dışında, kitabın diğer kısımları Fethi Okyar'ın kaleminden değildir.

Serbest Fırka hatıralarını yeniden neşretmekteki maksadım, bunların ayrı bir kitap halinde ve aslına tam uygun bir şekilde çık-

S. 38. Nermin Kırdar'ın (age. s. 5) ikazını hiç kimse duymadı (Ekler, nu. 15).

AYLIK SİYASET, STRATEJİ ve TOPLUM DERGİSİ / YIL: 2 / SAYI: 20 / ARALIK 2006

kırmızıçizgi

2 YTL

Kurumunun imkanlarıyla
çapkınlık yapan
BAŞKAN KİM?

Soros'un Türkiye'de Beslediği
Bilimadamları

Medyum Dursun:
Erdoğan Cumhurbaşkanı, Gül Başbakan Değil!

Hipokrat Yemininin İçyüzü

Ecevit'in Son Röportajı:
Erdoğan Cumhurbaşkanı Olmasın

S. 41. Ekler, nu. 16-1.

Başında bulunduğu kurumun BAŞKAN

Devletin stratejik öneme haiz ve bilimsel çalışmalarıyla Türkiye'yi uluslararası arenada temsil kabiliyeti olan bir kurumu... Ve bu kurumun başında bulunan kişi hiç de yakışık almayan bazı tutum ve davranışlar içinde. Başkanın geçmişine bir diyeceğimiz yok. Bulunduğu yerde başarılı bir performans ortaya koyduğu da bir gerçek... Anlaşılan Başkan bu performans ve kabiliyetini başka alanlarda da şınıyor. Kırmızı Çizgi olarak, kimsenin "özel işleri ve ilişkileri" bizi ilgilendirmez; ancak konu böylesi önemli bir kurumun başındaki kişi olunca ve özel ilişkilerini geliştirme ve devam ettirmede kurumun imkânlarını kullanınca işin rengi değişir.

Başkan biraz acemi olsa gerek... Zira "karda yürüyüp izini belli edenlerden" çıktı. Hele de Başkanımız evli üstelik hayat arkadaşı olan hanımefendi de ciddi bir rahatsızlığa sahip olunca bıraktığı izin rengi kara bir leke halini alıyor.

Devletin sana emanet ettiği kurumun maddi imkânlarını kullanıp, yaşadığın yasak ilişkiyi elindeki proje dağıtma yetkisi ile sürdür hem de hasta eşini aldat! Kırmızı Çizgi olarak, kurum içinde herkesin bildiği ama dile getiremediği bu gerçeği sorumlu gazetecilik algılayışımızla gündeme getirmeyi uygun bulduk. Burada şunu özellikle belirtmek istiyoruz ve altını kırmızı çizgiyle çiziyoruz... İkinci "Ali Kırca vakası" olacak bu olayın daha vahim boyutları var. Ancak maksadımız "bağcıyı dövmek" olmadığından başkanın kendisine çeki düzen vermesini tavsiye edip bir de uyarıda bulunarak haberin ayrıntılarına geçiyoruz...

Uyarımız şu: Sayın Başkan lütfen bu haberin arkasından sakın 'bana komplo kurdular' demeye kalkmayın! Çünkü bunun komplo olmadığını sen de biz de biliyoruz. Ayrıca inkâra hiç mi hiç kalkışmayın... Çünkü yaşananları dakika dakika ortaya koyacak bütün detaylar elimizde. Örneğin sadece sizin ve bizim bildiğimiz küçük bir ipucu verelim... N.K'nın geçirdiği sıra dışı bir tıbbi operasyon sürecinden ve bu operasyonda ne aldırdığınızdan haberimiz var. Evet Kırmızı Çizgi bu süreci de adım adım takip etti.

İkinci "Ali Kırca vakası" olacak bu olayın daha vahim boyutları var. Ancak maksadımız "bağcıyı dövmek" olmadığından başkanın kendisine çeki düzen vermesini tavsiye edip bir de uyarıda bulunarak haberin ayrıntılarına geçiyoruz...

S. 41. Ekler, Nu. 16-2.

imkanlarıyla çapkınlık yapan KİM?

Ve Başkanımızın karda yürüyüp izini belli ettiği hadise

Sayın Başkan, İstanbul'daki bir üniversitede Öğretim Görevlisi bayan N.K ile hayli yakın bir ilişki içinde. N.K, Kurumunun desteklediği Balkanlarla ilgili bir projede görevli bir isim. Ancak, aralarındaki ilişki, kurumun dilinde... Ne var ki korkudan kimse yüksek sesle konuşamıyor. N.K, haftanın 3 gününü İstanbul'da geçirirken, 4 gün Ankara'da... Genellikle Perşembe günleri Ankara'ya geliyor. Hemen akla, hangi sıfatla sorusu takılıyor? Zira Başkan kendi kurumunda N.K'ya özel bir oda tahsis ettirmiş... Başkana gelen postaları açıyor, sekreteri gibi hareket ediyor. Başkana çok yakın duruyor. Bu yakınlık, mesai dışında, **"Bahçelievler" deki bir apartmanın giriş katında tutulan bir daireye kadar uzanıyor.**

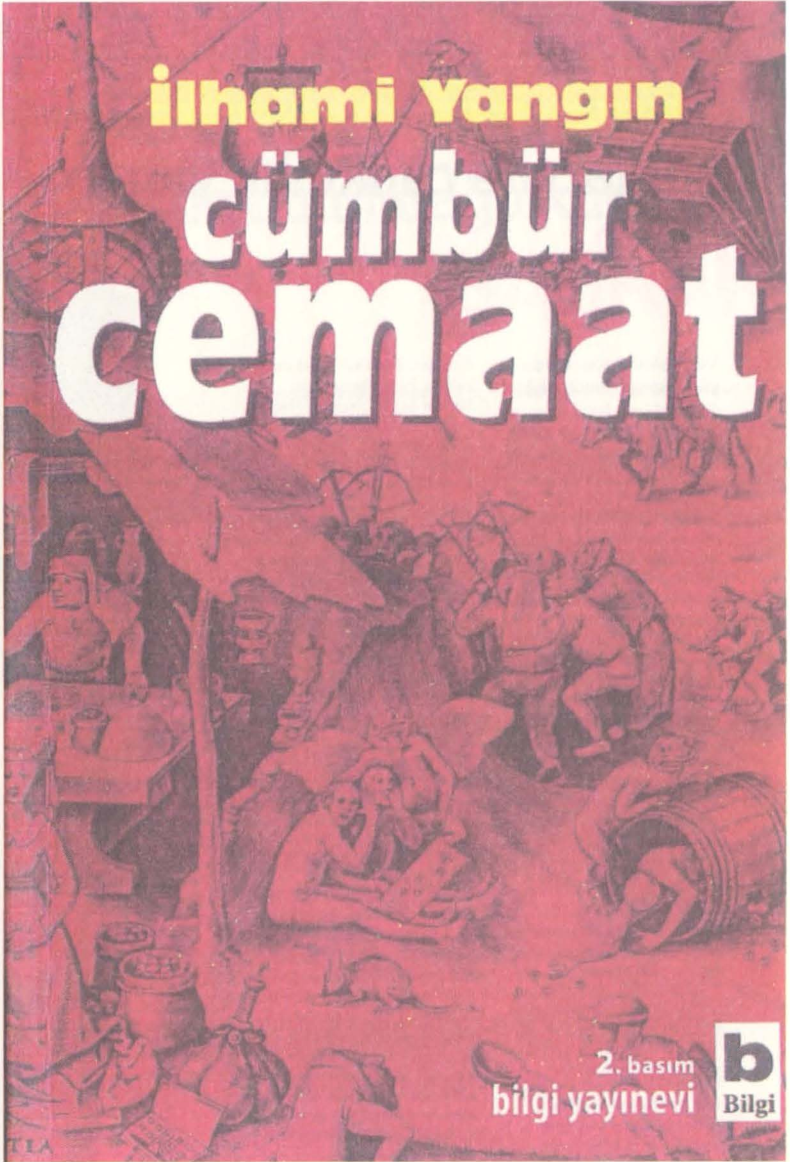
Kurumda bitirilemeyen iş, N.K'nın evinde bitiriliyor

Kurumda işleri bitiremeyen Başkan ve N.K kurumdan arta kalan işi bu mütevazı evde bitiriyorlar! Haftanın 4 günü çeşitli saatlerde, burada buluşuyorlar. Başkan bu adrese, eğer kurumdan resmi araçla çıkmışsa, önce kendi evine ardından da N.K'nın evine geliyor. Kurumdan kendi aracıyla çıkmışsa, direkt aşk yuvalarına gidiyor. İşleri bitirmek için Başkan ile N.K'nın evde olduğu sırada evin sokağa bakan oda ışıkları yanmıyor. Ya da kırmızı renkteki hafif loş bir ışık yanıyor. Başkanın eve geliş-gidiş saatlerine tarihle örnek vermek gerekirse, 15.08.2006 Salı günü, saat 16.00'da gelip, 19.22'de çıktı. Bir başka örnek 30.09.2006 Cuma günü, saat 21.00'da geldi, 22.00'da çıktı.

Yaşananları dakika dakika ortaya koyacak bütün detaylar elimizde. Örneğin sadece sizin ve bizim bildiğimiz küçük bir ipucu verelim... N.K'nın geçirdiği sıra dışı bir tıbbi operasyon sürecinden ve bu operasyonda ne aldırdığınızdan haberimiz var. Evet Kırmızı Çizgi bu süreci de adım adım takip etti.

Yasak ilişki Başkanın kurumunun sınırlarını çoktan aşmış ve aşk yuvasının içinde bulunduğu mahalle sakinlerinin de ilgi odağı olmuş durumda. Başkanın apartmana giriş çıkışlardaki telaşlı tavrı ise görülmeye değer. Başkan, N.K. ile görüntülenmek istemiyor anlaşılan. Sayın Başkan maalesef sobelendiniz. İkinci bir Ali Kırca olayı yaratabilirdik ama niyetimiz bu değil. Tekrar söylüyoruz uyanı görevimizi yapıyoruz.

S. 41. Ekler, nu. 16-3.

S. 41. Ekler, nu. 17-1.

Fikret:

–Çölaşan dosyasını alıp BDDK başkanının karşısına çıkan iki muhabiri.

İlhami:

–Yoo, sadece, dışarıya görüntü olsun diye öyle yaptılar. İkisi de kısa bir süre izin aldı. Yakında başlayacaklar işlerine.

Fikret:

–Demek bu kadar çetrefilli bir olayda bile arkalarında durdu cemaat.

İlhami:

–Nasıl durmasınlar ki? İşten atarlarsa, onlar da ortaya çıkıp, "Dosyayı bize cemaat verdi" deseler, hadi!..

Fikret:

–Evet ya, göze alamazlar bunu.

İlhami:

–Çölaşan ikisinin de hangi gazetelerde çalıştıklarını yazdı. Bu nedenle bir müddet izin vererek idare ettiler. Dışardan bakınca ikisi de işten çıkartılmış gibi görünüyor; ancak işin aslı öyle değil.

Epey bir muhabbetten sonra ayrılırlar. Önce İlhami'yi evine bırakan Fikret, daha sonra Çankaya'ya doğru devam eder. Doğruca evine giderek yatar.

Amansız takip

Fikret'in yetiştirdiği kasetleme ekibi, yukarı tarafından belirlenen yeni elemanlarla takviye edilerek iki ayrı ekip haline getirilmiş, bu ekiplerden bir tanesi cemaatin içini, diğeri de siyasetçileri, bürokratları, işadamlarını, gazetecileri ve diğer önemli isimleri kasetlemek üzere çalışmalara başlamıştır.

144

Cemaatin dışını kasetlemek için çalışan ekip, yukarıdan verilen emir gereği, dünyaca ünlü bir tarih profesörünün peşine düşmüştür.

Söz konusu kişi, uluslararası alanda Ermeni tezlerine karşı Türk tezlerini başarı ile savunan, aynı zamanda yaptığı araştırmalarla oldukça ses getiren bir tarih profesörüdür. Bu profesörün kripto Ermenilerle ilgili son araştırmaları cemaati oldukça rahatsız etmektedir.

Türk milliyetçiliğinin tanınmış isimlerinden biri olan profesör, aynı zamanda önemli bir kurumun başkanlığını da yapmaktadır.

Cemaatin şimdiki hedefi, tarihçi profesörü kasetleyerek istifaya zorlamak, bu önemli kurumun başından uzaklaşmasını sağlamaktır.

Aylardır profesörün peşinde olan cemaatin gerçekleştirdiği dinleme, izleme ve teknik takipler uzun zamandır sürmekte, profesör için dosya hazırlanmaktadır.

Bu arada Fikret'in yetiştirdiği kasetleme ekibi hazır olunca, profesör direkt olarak bu ekibe havale edilir ve ekipten profesörün mutlaka kasetlenmesi istenir.

Böylelikle kasetleme ekibi tarihçi profesörü kasetlemek için harekete geçer.

•••

Ankara'nın Bahçelievler semtindeki bir apartmanın çevresinde, dikkatli gözlerin bile hissedemeyeceği bir hareketlilik yaşanmaktadır.

Bazen bir gazete dağıtıcısı, bazen bir PTT postacısı, bazen bir anten tamircisi apartmana girip çıkmaktadır.

•••

S. 41. Ekler, nu. 17-3.

program ve tüzükleri derinlemesine incelenerek, meselelere açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız, bölgede Ermeniler, Kürtler ve İttihat ve Terakki'nin bazı uygulamalarını kapsamaktadır. Bu uygulamalarında muhalefet dönemi ve iktidar dönemleri bir bütünlük içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Kullanılan arşiv belgelerinin bazılarında dosya ve vesika numaraları değiştirilmeden verilirken bazılarında belge numaraları farklı verilmiş, ve bununla bilim hırsızlığının önüne geçilmek istenmiştir. Bu uygulamamız işin özünde bir aksaklık oluşturmamaktadır. ?

İttihat ve Terakkî Fırkası'nın iyi anlaşılması için Türk demokrasi tarihinde denetleme ve tam iktidar sürecinin yanı sıra, devrin siyasi ortamı ve sosyal psikolojisinin de iyi tahlil edilmesi gerekir. Aksi halde bu konulara ilgi duyanların sıkça düştüğü hatalara düşmek kaçınılmaz olacaktı. Konuların daha iyi izah edilebilmesi için, bazen kısa tekrarlar yapılmıştır. Devlette süreklilik esastır ilkesinden hareketle, İttihat ve Terakkî Hükûmeti de önceki hükûmetlerin başlattıkları bazı çalışmaları devam ettirmiştir. Biz de çalışmamızda bu bütünlüğü yakalamaya çalıştık. Osmanlı'dan günümüze gelen sorunlar da göz önünde bulundurulduğunda konunun önemi bir kat daha artmaktadır.

Çalışmamız mükemmellik iddiasından uzaktır. Ancak imkânlar ölçüsünde en iyisi yapılmaya çalışılmıştır. Hatalar bize aittir. Başarılar ise, ismini zikretmekle bitiremeyeceğim dostlara ve hocalarıma aittir. Başta, Prof. Dr. Enver Konukçu, Doç. Dr. S. Esin Dayı, Yrd. Doç. Dr. Cemil Kutlu, Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem Atnur'a ve isimlerini sayamayacağım çok sevdiğim, saydığım dostlara yardımlarından ötürü çok teşekkür ederim.

Çalışmamızın sorumluluğunu üstlenerek bilgi ve deneyimi ile bana rehberlik eden danışman hocam, Doç. Dr. Yavuz Aslan Beyefendi'ye minnettarım. Şunu da itiraf etmeliyim ki, eserin ortaya çıkmasında en büyük pay, eşim Şule Aydoğan ve kızım Ayça İrem Aydoğan'a aittir. Bu aşamada kendilerini çok ihmal ettim, onlara çok şey borçluyum. Bugüne kadar gösterdikleri sabır ve katkılarından ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eserin yayınlanmasında emeği geçen Ötüken Neşriyat'ın değerli yöneticilerine de teşekkür ediyorum.

Hayırlı olması dileğimle...

Erzurum-2005 **Erdal AYDOĞAN**

S. 167. Bilim hırsızlığına karşı icad edilen bir teknik (Ekler, nu. 18).

- I -

İKİNCİ EDİSYONUN MUKADDİMESİ

Bu eserin terceme edilerek E.J.W. Gibb Memorial Series'e idhal edildiği için itizara ihtiyac yokdur. Barthold'un yeni bir devre açan eseri, 1900 de "Türkistan, Mogol istilâsı sıralarında" unvanı altında Rus lisaniyle neşredildi. Nisbeten az bilinen bir lisanda yazılmış olduğu halde mükemmeliyet iddiasında bulunan bütün kitübhanelerde ve Orta Asya tarihiyle alâkadar bütün âlimlerin kütübhanelerinde yerini bulmuşdur ; binaenlaeyh çok zamandan beri tükenmişdir.

Mamafih şimdiki eser, tercemeden ibaret değildir çünki bu İngilizc edisyonu, son rub'ı asırda elde edilen geniş yeni malzemelerin ışığında Prof. Barthold'un kendisi tarafından tamamen yeniden tedkik ve tevsi edildi. Buna rağmen eserin metninde vaki tadilâtın nisbeten ehemmiyetsi olması, eserin mükemmeliyetine ve müellifin tenkidî iirayetine en kuvve bir delildir. Şöyle ki şimdi Garb karileri, Orta Asya tarihine, İslâm silâhlarının ilk istilâsından itibaren on üçüncü asır başlangıcında Çingiz Hanın zuhuruna kadar belki ancak Prof. Barthold'un verebileceği zengin tafsilâtla muttali olabilirler.

Müellifin birinci edisyondaki mükaddimesinde izah ettiği gibi, husûsî tedkikatına mevzu olarak Orta Asya tarihinin en mühim devrini, yani Mogol hakimiyeti devrini intihab etmişdir. Asl niyeti, evvelki asırların tarihine ancak esas maksadı için elzem olduğu derecede temas etmekdi, fakat asıl kaynakları tedkik ederken gördü ki Mogol hakimiyeti Orta Asyada zuhur ve inkişafiyle henüz münasib surette iştigal edilmemi Binaenlaeyh kitabının en büyük kısmını Mogollardan evvelki devrin tarihine hasretmeye lüzum gördü. Bu suretle eseri, Mogollar gelmeden evvel memleketin tarihinin cereyanını tayin eden amillerin, Türkistanda zuhurlarına aid ahvalin ve memleketi ne suretle fethettiklerinin bir tedkiki oldu.

İbtida müellif, Orta Asyaya Mogollar tarafından idhal edilen hayat şartlarının ne olduğunu da tedkik ederek eserini Türkistanda 1269 da müstakil bir Mogol Devletinin teessüsüne kadar getirmek istiyordu. Çagatay Devletinin tarihine henüz teşebbüs etmedi ; İslâm rivayetleri gayet az olduğundan Orta Asyanın on üçüncü ve on dördüncü asırlara aid tarihiyle münasib surette iştigal edilebilmesi için Yüan-şih'in tamamın tercemesini beklemeye mecburuz.

Asıl Rusca edisyonu, Farsca ve Arabca tarihlerden bu mevzua aid 172 sahifeyi işgal eden iktibaslar ihtiva ediyordu ; çoğu şimdiye kadar neşredilmemiş eserlerdendir. Bu eserlere asıl edisyonunda müracaat

S. 204. Barthold'un tercümesinden bir sayfa (TTK. T-47) mukayese için yeter (Ekler, nu. 19-1).

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ (1928)

Bu eserin tercüme edilerek "E.J.W. Gibb Memorial Series" arasında çıkması gayet tabiîdir. Barthold'un yeni bir devir açan eseri 1900 yılında *"Moğol İstilâsı Devrinde Tüskistan"* adıyla Rusça neşredildi. Nisbeten az bilinen bir dilde yazılmış olmasına rağmen, mükemmellik iddiasında bulunan bütün kütüphanelerde ve Orta Asya tarihi ile ilgilenen bütün âlimlerin kütüphanelerinde yerini almıştır. Bu sebeple çoktan beri tükenmişti.

Mamafih şimdi takdim edilen eser yalnız tercümeden ibaret değildir: İngilizce tercümesi, son çeyrek yüzyılda elde edilen bol malzemenin ışığında Prof. Barthold'un kendisi tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir. Buna rağmen yapılan değişikliklerin nisbeten ehemmiyetsiz olması, eserin mükemmelliğine ve müellifinin tenkidî kabiliyetine en kuvvetli bir delildir. Şöyle ki, şimdi Batılı araştırıcılar Orta Asya tarihi hakkında, İslâm'ın ilk fetihlerinden itibaren onüçüncü yüzyıl başlarında Cengiz Hân'ın ortaya çıkışına kadar belki ancak Prof. Barthold'un verebileceği zengin tafsilatla bilgi sahibi olabilirler.

Müellif, birinci baskının önsözünde açıkladığı gibi hususî araştırmalarına konu olarak Orta Asya tarihinin en mühim devrini, yani Moğol hâkimiyet devresini seçmiştir. Başlangıçta, daha önceki yüzyılların tarihine, esas konuya lüzumlu olduğu derecede temas etmek niyetinde idi; fakat esas kaynakları tetkik ederken Moğol hâkimiyetinin Orta Asya'da ortaya çıkışı ve gelişmesiyle henüz gerektiği şekilde meşgul olunmadığını gördü. Bununla beraber kitabının büyük kısmını Moğollar'dan önceki devrin tarihine hasretme ihtiyacını duydu. Bu suretle eseri, Moğollar gelmeden önce ülkenin tarihinin cereyanını tayin eden âmillerin, Moğollar'ın Türkistan'da ortaya çıkışlarının ve ülkeyi nasıl istilâ ettiklerinin bir araştırması oldu.

Barthold başlangıçta Orta Asya'ya Moğollar tarafından getirilen hayat şartlarının ne olduğunu da araştırarak eserini Türkistan'da 1269 yılında bağımsız bir Moğol devletinin kuruluşuna kadar getirmek istiyordu. Çağatay devletinin tarihini araştırmaya henüz teşebbüs etmedi. İslâm kaynaklarındaki bilgiler gayet az olduğundan Orta Asya'nın onüçüncü ve ondördüncü yüzyıllar tarihiyle gerektiği şekilde meşgul olunabilmesi için Yüan-Shih'in tamamının tercümesini beklemeye mecburuz.

Eserin orijinal Rusça neşri, Farsça ve Arapça kaynaklardan konu ile ilgili 172 sayfa tutan iktibaslar ihtiva ediyordu. Bu iktibaslardan çoğu şim-

S. 204. Sayfa 341'deki metinler mukayese edilebilir (Ekler, nu. 19-2).

BUCAK — Besarabya'nın İsmail, Kohul, Akkirman ve Bender vilâyetlerini ihtiva eden güney kısmı. Onbeşinci Yüzyılın sonlarında Buğdan'dan ayrılarak bir Osmanlı vilâyeti haline getirilmiş ve Ondokuzuncu Yüzyıla kadar Türk idaresi altında kalmıştır.

BUDİN — (Bak: Bedun, Budin).

BUDİN — Osmanlı İmparatorluğunun Macaristan'daki başlıca eyaleti ve bu eyaletin merkezi olan şehir ki şimdiki Budapeşte'nin Tuna nehrinin kuzeyinde kalan kısmını teşkil eder. Türkler tarafından Bedun, Budun, Budim, Budum isimleriyle de anılmıştır.

Budin, Mohaç harbini müteakip 1526 da Kanuni tarafından zaptolunmuştur. Kanuni, evvelâ burasını sadece himaye ederek kırallığın devamına müsaade etmişse de 1541 den itibaren bir eyalet haline konmuş ve beylerbeyilik olarak idare edilmiştir. Budin'in Türklerin elinden çıkışı Avcı diye anılan Dördüncü Mehmet zamanında, 1686 yılında olmuştur. Dük dö Loren komutasındaki doksan bin kişilik Haçlı ordusuna karşı Abdi Paşa kaleyi on altı bin Türk askeriyle parlak bir şekilde müdafaa etmiş, teslim tekliflerini reddederek kahramanca şehidoluncıya kadar dövüşmüştür.

Türkler zamanında Budin'in nüfusu elli altı bin kadardı; Tuna'ya hâkim tepelerde bir kalesi, sahilde surla çevrili şehri ve cenupta bir varoşu vardı. Sahilden köprü ile Peşte'ye bağlı idi. Yalnız şehir kısmında yirmi iki cami, on altı mescit ve birçok medreseleri bulunuyordu (Bak: Peşte).

BUDUM, BUDUN — (Bak: Budin).

BUĞAT — Âsi ve çapulcu mânasına baği kelimesinin cemi, çoğulu. Hükümete sebepsiz olarak isyan edip eşkıyalıkla meşgul olan kimselere denirdi.

BULAK — Mısır'da bir mevki. Mehmet Ali Paşa tarafından kurulan matbaasiyle meşhurdur. İstanbuldaki Matbaai Âmire (Devlet Matbaası) ile rekabet edecek derecede Türk ve İslâm eserleri basmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın vefatından

S. 208. Kâmil Kepeci, age. s. 65 (Ekler, nu. 20-1).

Osmanlılar hâkimiyetinde Budin (Bir Macar tarihinden)

Kanuni tarafından zaptolunmuştur. Kanuni, evvelâ burasını sadece himaye ederek kırallığın devamına müsaade etmişse de 1541 den itibaren bir eyalet haline konmuş ve Beğlerbeğilik olarak idare edilmiştir. Budin'in Türklerin elinden çıkışı Avcı diye anılan Dördüncü Mehmed zamanında, 1686 yılında olmuştur. Dük dö Loren komutasındaki doksan bin kişilik Haçlı ordusuna karşı Abdi Paşa kaleyi on altı bin Türk askeriyle parlak bir şekilde müdafaa etmiş, teslim tekliflerini reddederek kahramanca şehit olunciya kadar dövüşmüştür.

Türkler zamanında Budin'in nüfusu elli altı bin kadardı; Tuna'ya hâkim tepelerde bir kalesi, sahilde surla çevrili şehri ve cenupta bir varoşu vardı. Sahilden köprü ile Peşte'ye bağlı idi. Yalnız şehir kısmında yirmi iki cami, on altı mescit ve birçok medreseleri bulunuyordu (Bak: Peşte).

BUDUM, BUDUN: (Bak: Budin).

BUDİN, EĞRİ, KANİJE EYALETLERİ: Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli tarafındaki üç mühim eyâleti olup Onyedi Sancaktan mürekkeptir. Zeamet ve Tımarlıları ikibin sekizyüz altmış dört kılıçtı. Sefer zamanlarında Cebelileri birlikte onbir bin kişilik bir kuvvet teşkil ederlerdi. Bundan maada ulûfeli Yerli kulu askeri de vardı (Bak: Gönüllü). Sancakları şunlardı: Budin, Estergon, Sigetvar, İstoni Belgrad, Seçen, Novigrad, Peçuy, Seksar, Sekuçay (veya Mohaç), Sirem, Semendre, Hatvan, Solnok, Segedin, Simontorna, Kopan, Pojega.

BUGAT: Âsi ve çapulcu mânasına bağî kelimesinin çoğulu. Hükûmete sebepsiz olarak isyan edip eşkıyalıkla meşgul olan kimselere denirdi.

BULAK: Mısır'da bir mevki. Mehmed Ali Paşa tarafından kurulan matbaasiyle meşhurdur. İstanbuldaki Matbaai Âmire (Devlet Matbaası) ile rekabet edecek derecede Türk ve İslâm eserleri basmıştır. Mehmed Ali Paşa'nın vefatından (1874) sonra Türk irfan hayatına olan hizmeti sona ermiştir. Bir adı da Darüt tebaat il âmire'dir.

BUMBARTA: Yelkenli, iki direkli, vasat hacımda gemi. Kıçı aynalı ve iskota armalı idi.

Bumbarta

BURÇ: Kale duvarlarında belli mesafe ile yapılan müdafaa noktaları. Kale duvarından daha yüksek ve geniş, dört köşe veya çok köşeli olurdu. Kaleleri müdafaa eden büyük toplar buradaydı.

Astronomi ıstılahı olarak yıldız topluluklarına verilen isim. Cevza burcu, Esed burcu gibi.

BURULTA: Ateş kayığının başka adı (Bak: Ateş Kayığı).

BURMA TÜLBEND: (Bak: Burma Sarık).

BURMA SARIK: Uzunca bir tülbendden burularak sarılmış sarık. Orhan zamanında Beyler tarafından kullanılırdı. Sonraları terkedilmiş ve sarayların dışında vazifeye gönderilen Acemi Oğlanlarının sarması âdet olmuştur. Mamafih halktan da kullanmayı âdet edinen vardı.

Burma sarık

BURNUS: Kolsuz geniş pelerin biçimindeki üst elbisesi. Eskiden bilhassa kadılar vazife haricindeki gezintilerinde giyerlerdi. Arapların giydikleri dört köşe geniş mantoya da bu isim verilir. Bornoz ve bornuz şeklinde de telâffuz edilirdi.

BURSA MUKATAASI KALEMİ: Baş mukataa kalemine bağlı olup Bursa hava-

S. 208. Midhat Sertoğlu, age. s. 52 (Ekler, nu. 20-2).

sınıf oldukları ve muayyen zamanlarda müayyen hizmetler için kullanıldıkları, bâzı muafiyet ve mükellefiyetlere sahib-oldukları istidlâl olunmaktadır. Sonraları yalnız Rumeli'de kalmışlardır. Rumeli canbazları onar kişilik ocaklardan mürekkep olup sıra ile biri sefere gider, diğer dokuzu onun masrafını görürlerdi. Her türlü vergiden muaftılar.

CANDAROĞULLARI — 1292-1461 yılları arasında Kastamonu'da hüküm süren bir sülâle. Kurucusu Selçuklu ümerasından Şemsüddin Temür Candar'dır. Osmanlı tarihçileri, bu sülâleye altıncı hükümdarları olan İsfendiyar Beyden dolayı "İsfendiyaroğulları" da demişlerdir. Netekim son hükümdarı Kızıl Ahmet Beyden dolayı "Kızılahmetli" diye de anılmışlardır. Bu devleti ortadan kaldıran Fatih Sultan Mehmet'tir.

CANİK — (Bak: Camit).

ÇÂR — Eskiden Türk kadınlarının da örtündükleri çarşaf. Türk kadınları yaşmak ve ferace giyerlerken Tanzimattan sonra Arap kadınlarını takliden ve Arap memleketlerine gidip gelenlerden görerek çarşaf giymiye başlamışlardır. Ekseriya siyah, bazan renkli ipek, yün veya düz kumaştan olurdu. Bâzısı belden aşağısı ayrı iki parça, bâzısı - bilhassa Anadoluda giyilenler - tek parça olurdu ki buna "torba çarşaf" denirdi. Bol olup bütün vücudu örter, yüz kısmı "peçe" denilen ince ve sık delikli kumaşla örtülürdü. Cumhuriyet devrinden sonra tedricen terkolunmuş, şimdi ise hemen hemen unutulmuş gibidir.

CARİYE — Şarkta ve garpta harbde esir edilen veya para ile satın alınan kadın ki, sahibi üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahipti. İstediği işi gördürür, istifraş (yatak hizmeti) eder veya satabilirdi. Hukuki bakımdan cansız eşyadan farksızdı. Cariye alıp satmak hususi bir ticaret halindeydi. Bunların arasında ana olmak suretiyle bulundukları konakların veya sarayların sahibeliği ve valideliği rütbesine erenler de olurdu. Kösem Sultan, Turhan Sultan, Safiye Sultan, Hurrem Sultan gibi padişah karısı ve anası ve impara-

S. 208. Kamil Kepeci, age. s. 69 (Ekler, nu. 20-3).

CAMEDAN: Çuha veya kadifeden yapılmış, kenarları ve bazan üstü sırma veya gaytan işlemeli, çapraz düğmeli bir nevi kısa yelek. Ekseriya yazın potur veya şalvarın üstüne giyilirdi.

Camedan

CAMİT: Eski ve Ortaçağlarda Samsun ile Giresun arasındaki dağlık mıntakaya verilen isim. Bu kelime, Osmanlılar devrinde Canik olmuştur.

CAN: Mevlevilik ve umumiyetle tarikat tâbirlerindendir. Derviş namzetlerine verilen bir isimdir. Mevlevilikte, canlar üç gün saka postunda oturup derviş olup olmamıya karar vermek için konuşmadan ve bir şey okumadan düşünürdü. Karar verdikten sonra hizmete başlar ve kendisine o zaman «ayakçı» denirdi (Bak: Mevlevilik).

CANBAZAN: Canlyle oynıyan, canını tehlikeye koyanlar demektir. Osmanlıların ilk fetih yıllarında kullanılan bir nevi asker. Orhan Gazi devrinde veya ondan az sonra teşekkül etmişlerdir. Asıl muvazzaf ve daimî yaya ve atlı askerden ayrı bir sınıf oldukları ve muayyen zamanlarda muayyen hizmetler için kullanıldıkları, bazı muafiyet ve mükellefiyetlere sahip oldukları istidlâl olunmaktadır. Sonraları yalnız Rumeli'de kalmışlardır. Rumeli canbazları onar kişilik ocaklardan mürekkep olup sıra ile biri sefere gider, diğer dokuzu onun masrafını görürlerdi. Her türlü vergiden muaftılar.

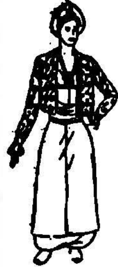
Seferdeki vazifeleri ise ordunun ve ileri gelen Vezir vesair devlet adamlarının atlarına bakmak, sair zamanlarda ise Hâs ahır ve çayır hizmetlerinde bulunmaktı. Bunların sefer Voynukları ile aynı vazifeyi gördükleri anlaşılmaktadır. Yalnız onlar Hıristiyan, bunlar ise Müslümandı (Bak: Voynuk).

CANDAROĞULLARI: 1292-1461 yılları arasında Kastamonu'da hüküm süren bir sülâle. Kurucusu Selçuklu ümerasından Şemsüddin Temür Candar'dır. Osmanlı tarihçileri, bu sülâleye altıncı hükümdarları olan İsfendiyar Beyden dolayı «İsfendiyaroğulları» da demişlerdir. Netekim son hükümdarı Kızıl Ahmed Beyden dolayı «Kızılahmedli» diye de anılmışlardır. Bu devleti ortadan kaldıran Fâtih Sultan Mehmed'dir.

CANİK: (Bak: Camit).

CÂR: Eskiden Türk kadınlarının da örtündükleri çarşaf. Türk kadınları yaşmak ve ferace giyerlerden Tanzimattan sonra Arap kadınlarını taklidden ve Arap memleketlerine gidip gelenlerden görerek çarşaf giymiye başlamışlardır. Ekseriya siyah, bazan renkli ipek, yün veya düz kumaştan olurdu. Bâzısı belden aşağısı ayrı iki parça, bazısı - bilhassa Anadoluda giyilenler - tek parça olurdu ki buna «torba çarşaf» denirdi. Bol olup bütün vücudü örter, yüz kısmı «peçe» denilen ince ve sık delikli kumaşla örtülürdü. Cumhuriyet devrinden sonra tedricen terkolunmuş, şimdi ise hemen hemen unutulmuş gibidir.

CARİYE: Şarkta ve garpta harbde esir edilen veya para ile satın alınan kadın ki, sahibi, bunun üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahipti. İstediği işi gördürür, istifraş (yatak hizmeti) eder veya satabilirdi. Hukukî bakımdan cansız eşyadan farksızdı. Cariye alıp satmak hususî bir ticaret halindeydi. Bunların arasında ana olmak suretiyle bulundukları konakların veya sarayların sahibeliği ve valideliği rütbesine erenler de olurdu. Kösem Sultan, Turhan Sultan, Safiye Sultan, Hurrem Sultan gibileri Padişah karısı ve anası ve imparatorlukta söz ve kudret sahibi olan cariyelerdendir. Cariyeleri ilk defa himaye eden ve onları hürriyete kavuşturmayı büyük sevaplardan sayan İslâm dinidir. Nihayet Ondokuzuncu Yüzyılda milletlerarası bir anlaşma ile cariyelik ve kölelik ilga olunmuştur (Saray cariyeleri için bak: Gedikli Cariye).

Cariye

CAY-I KETHÜDA: (Bak: Kethüda yeri).

CAZGIR: Güreş meydanlarında pehlivanları birbirine ve halka takdim ve hakemlik eden kimse. Kendisine eskiden «Meydan şeyhi» de denirdi.

CEBE: Muharebe esnasında eskiden düşman silâhlarına karşı vücudu korumak için giyilen ve yekpâre olmıyan zırh, kalın meşin elbise. Aynı mânada olan cevşen kelimesiyle ekseriya «Cebe ve Cevşen» şeklinde beraber kullanılırdı.

CEBECİ: Silâh imal, tamir ve muhafaza eden ve harb zamanlarında ordunun harb malzemesini ileri hatlara kadar ulaştırmakla ödevli bulunan Yaya Kapıkulu Ocakla-

S. 208. Midhat Sertoğlu, age, s. 54 (Ekler, nu. 20-4).

ların muhafaza olundukları yere verilen isim. Ayrıca İstanbulda Ayasofya camisi karşısında yanan eski adliye binasının yerinde ve bir zamanlar muvakkaten Yerebatan sarayının üzerinde bulunan Cebeciler kışlası da böyle anılırdı.

CEBELÜ — Bir zeamet veya tımar sahibinin dirliğinin miktarına göre harb zamanlarında maiyetinde götürmiye mecbur bulunduğu silâhlı süvari. Zeamet sahipleri ilk beş bin akçadan sonra her beş bin akça için, tımar sahipleri her üç bin akça için bir cebelü götürürlerdi. Cebelülerin yetiştirilmesi ve her türlü masrafları zeamet veya tımar sahibine aitti. Bunların bir araya gelmesi, harbde Türk ordusunun mühim bir kuvvetini teşkil ederdi. Muharebeler sırasında yararlık gösteren cebelülere münhal tımarlar tevcih olunurdu.

CEBİ HÜMAYUN — Padişahların şahsi parası. Osmanlı hükümdarlarının daima gelirleri şunlardı: Mısır vilâyetinden gelen altı yüz bin altınlık varidat, padişah haslarının varidatı, saraya ait bostanlardan hâsıl olan gelir, saraya ait orman ve çayırların geliri, Bursa kazasından gelen cebi hümayun akçası. Bundan maada, Erdel, Eflâk, Buğdan beyliklerinin tevcihinden ve bâzı diğer mansıplardan alınan caizeler, harb ganimetlerinden ayrılan hisseler, müsaderelerden hâsıl olan para padişahların daimî olmıyan gelirleri arasında idi. Bütün bunlar padişahın şahsi parasını teşkil eder ve enderun hazinesinde saklanırdı.

CEBİ HÜMAYUN AKÇASI — Padişahların şahsına verilen bir nevi para ki yedi bin beş yüz kuruş, yani beş bin altından ibaret olup hususi bir vergi idi ve yalnız Bursa kazasından toplanırdı. Tanzimatta ilga olunmuştur.

CEBKEN — Uzun kollu, belden kıvrık gömlek üstüne giyilen bir cins elbise. Yeniçeriler tarafından da kullanılırdı.

CELÂLÎ — Yavuz Sultan Selim devrinde Tokad'a bağlı Turhal kasabasında "Mehdî" lik iddiasiyle baş kaldırarak etrafına bir sürü adam toplıyan ve devleti bir hayli uğraştıran Celâl adlı âsiye tâbi olanlara verilen isim. Sonraları dev

S. 208. Kâmil Kepeci, age, s. 71 (Ekler, nu. 20-5).

rından bir sınıf asker. Bunlar ulûfeli yani yevmiyeli idiler. Yeniçerilerden sonra en makbul ve muteber zümre addolunurlardı.

Cebeci

CEBECİBAŞI: Cebeci Ocağının en büyük zabiti. Devlet teşrifatındaki yeri Kapıcılar Kethüdasından sonra ve Topçubaşıdan evvel gelirdi. Yetmiş akça gündeliği vardı.

CEBECİ OCAĞI: Cebecilerin mensup oldukları topluluğun adı. Bu ocak elli dokuzu bölük, otuz yedisi orta olmak üzere seksen altı odaya ayrılmıştı. Padişah veya Sadrıâzam sefere giderse bunlar da hep birden giderler, aksi halde Ocaktan bir kısmını gönderirlerdi. Ok, yay, kılıç, tüfek, kalkan, tolga, barut gibi harbe yarıyan şeyler bu ocakta yapılırdı. Ocakta âmir olarak Cebecibaşıdan sonra en kıdemlisine «Başkethüda» denilen dört Kethüda, Cebeciler Başçavuşu, Çavuşlar, Çorbacılar, Odabaşılar bulunurdu. Bundan başka «Cebeciler Kâtibi, Başhalife, Kisedar» gibi kalem işlerini görenler de vardı.

CEBEHÂNE: Gerek harb âletlerine ve gerekse bunların muhafaza oldukları yere verilen isim. Ayasofya camiinin arkasında, Darphanenin karşısında bulunup uzun müddet Askerî Müze olan Aya Erini kilisesi Cebehâne olarak kullanıldığı gibi, bugünkü Gülhane hastahanesinin yerinde de bir Cebehâne vardı. Ayrıca İstanbulda Ayasofya camii karşısında yanan eski Adliye binasının yerinde ve bir zamanlar muvakkaten Yerebatan sarayının üzerinde bulunan Cebeciler kışlası da böyle anılırdı.

CEBEHANE OCAĞI: (Bak: Sağ ve sol kol Cebecileri).

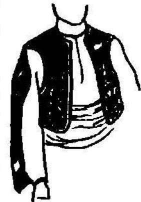
CEBELÜ: Bir Zeamet veya Timar sahibinin dirliğinin miktarına göre harb zamanlarında maiyetinde götürmiye mecbur bulunduğu silâhlı süvari. Zeamet sahipleri ilk beş bin akçadan sonra her beş bin akça için, Tımar sahipleri iptidadan sonra (Bak: İptida) her üç bin akça için bir cebelü götürürlerdi. Cebelülerin yetiştirilmesi ve her türlü masrafları Zeamet veya Tımar sahibine aitti. Bunların bir araya gelmesi, harbde Türk ordusunun mühim bir kuvvetini teşkil ederdi. Muharebeler sırasında yararlık gösteren cebelülere münhal tımarlar tevcih olunurdu.

CEBELÜ BEDELİYESİ: Tımar veya Zeamet nevinden birçok dirliklerden ve bilhassa Eşkinci vakıf ve mülklerden zamanla Cebelü yerine onun masrafına müsavi bir miktar para alınmış ve giderek bu bir vergi haline gelmişti. Buna Cebelü bedeliyesi denirdi. Bilhassa Topraklı Süvari teşkilâtı bozulduktan sonra daha ziyade taammüm etmiştir (Bak: Eşkinci Vakıf, Eşkinci Mülk, Cebelü).

CEB-İ HÜMAYUN: Padişahların şahsî parası. Osmanlı hükümdarlarının daimî gelirleri şunlardı: Mısır vilâyetinden gelen altı yüz bin altınlık varidat. Padişah Haslarının varidatı, saraya ait bostanlardan hâsıl olan gelir, saraya ait orman ve çayırların geliri, Bursa kazasından gelen cebi hümayun akçası. Bundan maada, Erdel, Eflâk, Buğdan Beyliklerinin tevcihinden ve bazı diğer mansıplardan alınan caizeler, harb ganimetlerinden ayrılan hisseler, müsaderelerden hâsıl olan para Padişahların daimî olmıyan gelirleri arasında idi. Bütün bunlar Padişahın şahsî parasını teşkil eder ve Enderun hazinesinde saklanırdı.

CEB-İ HÜMAYUN AKÇASI: Padişahların şahsına verilen bir nevi para ki yedi bin beş yüz kuruş, yani o zamanki rayice göre beş bin altından ibaret olup hususî bir vergi ile yalnız Bursa kazasından toplanırdı. Tanzimatta ilga olunmuştur.

CEBKEN: Uzun kollu, belden kıvrık gömlek üstüne giyilen bir cins elbise. Yeniçeriler tarafından da kullanılırdı.

Cebken

CELÂLİ: Yavuz Sultan Selim devrinde Tokad'a bağlı Turhal kasabasında «Mehdi» lik iddiasiyle baş kaldırarak etrafına bir sürü adam toplıyan ve devleti bir hayli uğraştıran Celâl adlı âsiye tâbi olanlara verilen isim. Sonraları devlete isyan edenlere ve eşkiyalara da Celâlî denmiştir. Bundan maada Mevlevilere ilk zamanlarda tarikat başları olan Celâlüddini Rumî'ye nispetle «Celâlî» denirdi. Nitekim bunlara ait vakıflar son zamanlara kadar «Evkafı Celâliye» diye anılmıştır.

CELEB: Edirne, Galata ve İbrahimpaşa saraylarında hizmet eden Acemi Oğlanlara verilen isim.

CELLÂT ÇEŞMESİ: Topkapı sarayının Birinci kapısı olan Ayasofya camii yanındaki kapıdan girdikten sonra, sağ tarafta aşağıya inen yolun başında eskiden Çizme kapısı denilen bir kapı vardı. Bu kapı ile sarayın İkinci kapısı olan ve şimdi Topkapı

S. 208. Midhat Sertoğlu, age, s. 55 (Ekler, 20. 20-6).

Dizin

ALİ BİRİNCİ

25 Ağustos 1947'de Hendek'te (Sakarya) Balıklı Şeyh köyünde doğdu. Babası Şeker (1925- 25 Temmuz 1993), annesi Müzeyyen hanım (1924- 16 Nisan 1977) tütün ziraatıyla geçiniyordu.

Ali BİRİNCİ İlk mektebin ilk üç senesini köyünde, son iki senesini Hendek'te okudu. Cumhuriyet İlkokulunu (1960), Hendek Orta Okulunu (1963), Ankara Polis Kolejini(1966) bitirdi. Polis Enstitüsü 1. sınıfından ayrılarak girdiği A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat ve Maliye Bölümünden mezun oldu (1973),

Emniyet Genel Müdürlüğünde (1973 - 1976), Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Sivas) Tarih Bölümünde çalıştı (1976 - 1988) . 30 Haziran 1988'de Polis Akademisinde vazifeye başladı. Türk Siyasi Tarihi ve İnkılâp Tarihi dersleri verdi. 18 Haziran1986' da, Hürriyet ve İtilâf Fırkası başlıklı doktorasını verdi. 1993' de doçent, 2000' de Yakınçağ Tarihi profesörü oldu.3 Ekim 1989- 25 Eylül 1990 arasında Fransa'da Paris'te meslekî çalışmalar yaptı. Atatürk Araştırma Kurumu üyeliğinde (1995- 2001) bulundu. 25 Eylül 2002-28 Temmuz 2004 devresinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde ders verdi ve Üniversitenin *Sosyal Bilimler* Dergisi'ni dokuz sayı çıkardı ve bu arada Kırgızca ve Rusça kurslarına devam etti.

1 Ağustos 2008 tarihinde Türk Tarih Kurumu başkanlığına getirildi ve 4 Ağustos 2008 tarihinde fiilen bu vazifesine başladı ve bu vazifesi 13 Eylül 2011 tarihinde sona erdi. Halen Polis Akademisi öğretim üyesidir.

Ali Birinci yazı hayatı 1968 senesinde şiirle başladı ve ilk şiiri o zaman Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bulunan öğrenci derneklerinden Hür Düşünce Kulübü'nün yayın organı *Millî Düşünce* dergisinde (Ocak 1968) çıktı. Daha sonra *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisinde ilk denemeleri ve diğer şiirleri basıldı. Doktora tezini verdikten (18 Haziran 1986) sonra bilhassa *Tarih ve Toplum*, *Dergâh*, *Yeni Türkiye*, *Polemik*, *Türk Yurdu* ve *Kebikeç* ile *Müteferrika* dergilerinde yakın devrin siyasî hayatı, tarihî şahsiyetleri ve yazarları hakkında yazılar yazdı. Bu yazılarının 1999 senesi sonuna kadar neşredilmiş olanlarını Dergâh yayınları tarafından üç cilt hâlinde basıldı.2000 senesinden sonra yazdığı yazılardan tercüme-i hâl olanları da 2010 senesinde yine aynı yayınevi tarafından basılmıştır.

Bu arada başka yazarların eserlerinden yirmi iki kadarını baskıya hazırladı.

Ali Birinci'nin Kitapları ve Makaleleri

I-Kitapları:

1- *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, İstanbul, 1990, 300 s. Dergâh Yayınları.
2- *Matbuat Âleminde Birkaç Adım*, İstanbul 1992, 68 s. Emek Matbaacılık
3- *Müverrih-i Mâderzâdın Fülânnâmesi*, İstanbul 1994, 87 s. Emek Matbaacılık
4- T*arihin Gölgesinde*, İstanbul, 2001, 456 s. Dergâh yayınları
5- *Tarih Yolunda*, İstanbul, 2001, 328 s. Dergâh yayınları
6- *Tarih Uğrunda*, İstanbul, 2001, 270 s. Dergâh yayınları
7- *Tarihin Alacakaranlığında*, İstanbul, 2010, 733 s. Dergâh Yayınları
8- *Ser-kurena Osman Bey ve Matbaa-i Osmaniye*, İstanbul, 2011, 148 s. *Müteferrika*'dan (Sayı. 39, 2011) ayrıbasım
9- *Tarihin Hududunda*,İstanbul, 2012, 302 s. Dergâh Yayınları
10- Tarihin Kara Kitabı, Ankara, 2014, 380 s. Hitabevi Yayınları

II-Baskıya Hazırladığı Kitaplar:

1- Abdülmecid Fehmi (Derin), *Manastır'ın Unutulmaz Günleri* (Haz. Ayşe Şen-Ali Birinci), İzmir, 1993 , 44 s.
2 Selim Nüzhet Gerçek (Haz. Ali Birinci- İsmail Kara) *İstanbul'dan Ben de Geçtim*, İstanbul 1997 296 s. Kitapevi
3- *Mahalle Mektebi Hatıraları* (Haz. İsmail Kara-Ali Birinci) İstanbul, 1997 194 s. Kitabevi. İkinci baskı :İstanbul, 2005, 467 s. Dergâh Yayınları; III. Baskı. 2012, 467 s.
4- "Kamil Kepecioğlu" *Tarih Lûgatı*,(Haz.Ali Birinci) Ankara, 1999 365 s. 21.Yüzyıl Yayınları s. IV-X
5- "Mehmet Behçet Yazar" *Edebiyatçılar Âlemi*(Haz.Ali Birinci) Ankara 1999, 344 s. 21. Yüzyıl Yayınları.
6- Süleyman Necati Güneri (Haz. Ali Birinci), *Hatıra Defteri*, (İstanbul, 1999) 118s.Dergâh Yayınları
7- Mahmut Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür* (Ali Birinci), İstanbul, 2001, 228 s. İsis yayınları.
10- Kamil Su, *Karaosmanoğlu Halit Paşa* (Haz: Ali Birinci), Manisa, 2002 96 s. Celal Bayar Üniversitesi Yayını
11-Ahmet Kemal Üçok,*Görüp İşittiklerim* (Haz.Ali Birinci), Ankara,2002 591 s. Okuyan Adam Yayınları
12-Ahmet Kemal Üçok,*Çankırı Coğrafyası* (Haz.Ali Birinci), Ankara, 2002 205 s. Okuyan Adam Yayınları
13-Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı* (Haz.Ali Birinci), Ankara,2002 435 s. Okuyan Adam Yayınları
14-Tahsin Nahit Uygur, *Çankırı Halk Edebiyatı* (Haz.Ali Birinci), Ankara ,2002 248 s. Okuyan Adam Yayınları
15- Zeki Mesud Alsan,*Mustafa'nın Romanı-Memleket Çocuğu* (Haz. Ali Birinci), Ankara,2002 239 s. Vadi yayınları
16-*Osman Turan* (Haz. Ali Birinci),Ankara,2003, 252 s. Alternatif Yayınları
17-Turhan Yörükan-Ayda Yörükan, *Üniversitede İlim ve Ahlak* (Haz. Ali Birinci),Ankara, 2003 256 s. Vadi yayınları
18- Zeki Mesud Alsan, *Mustafa'nın Romanı- Hürriyet Pervanesi* (Haz. Ali

Birinci) , Ankara , 2006 , 280 s. Vadi Yayınları
19-Mehmet Selâhattin , *Bildiklerim* (Cüneyd Okay ile), Ankara , 2006, 196 s. Vadi Yayınları
20- M.Şerif Korkut, *Hayattan Çizgiler-Tanıdıklarım* (Haz. Ali Birinci), İstanbul, 2006 , 112 s. Ötüken Yayınları
21- Refik Halid Karay, *Ankara*, İstanbul, 2009, 158 s. İnkılâp Kitabevi
22- Behiç Erkin, *Hatırat 1876-1958*, Ankara, 2010, 640 s. Türk Tarih Kurumu Yayınları

Şiirleri ve Makaleleri:

1968

1- "Özlem"(şiir), *Millî Düşünce*, Sayı. (Ocak 1968), s.15; Sonbahar adıyla tekrar basıldı (*Fikir ve Sanatta Hareket*, Sayı. 47, Kasım, 1969, s. 25).
2- "Sevgiliye"(şiir), *Fikir ve Sanatta Hareket,* Sayı. 36 (Aralık 1968), s. 25

1969

1- "Gecede" (şiir), *Fikir ve Sanatta Hareket,* Sayı. 40(Nisan 1969), s. 22

1970

1- "Bir Dosta Mektuplar (deneme, Ali Nurettin imzasıyla), *Fikir ve Sanatta Hareket,* Sayı. 53 (Mayıs 1970), s. 17; Sayı. 55(Temmuz 1970), s. 9; Sayı. 56 (Ağustos 1970), s. 8

1971

1- "Türkiye Tarihinde ilk Halk Hareketleri", *Fikir ve San'atta Hareket*, Sayı.71(Kasım 1971),s.8- 10

1982

1- "Türk Tarımına Hizmet Eden A. Faik Kurdoğlu", *Karınca*, Sayı. 545, (Mayıs 1982), s. 29- 30

1983

1. "1. Meşrutiyet Meclis-i Mebusanında Hükümete Yöneltilen Tenkitler", *Sanat Bilim ve Kültürde Orkun*. Sayı.8 (Şubat 1983) s.22- 25

1984

1. "Halil Rifat Paşa'nın Tenbihnameleri", *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.3 (Sivas, 1984)s. 13- 24
2. "Elazığ'da Bir Kolokyum" *Hakikat* ,Gazete, Sivas, 4- 11- 18 Haziran 1984

1986

1. "Halil Rifat Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti" (Ahmet Turan Alkan'la), *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.7 (Kasım, 1986)s. 97- 118

1987

2. Tokat Tarihçisi Halis Turgut Cinlioğlu (1901- 31 Mayıs 1982) *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu,* 2-6 Temmuz 1986 (Ankara,

1987), s.483- 486
3. "Abdullah Cevdet", *Tarih ve Toplum*, Sayı.40 (Nisan 1987)s. 58- 63
4. "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" *Tarih ve Toplum*, Sayı.41(Mayıs 1987)s.17-24
5. "Şükrü Hanioğlu'nun Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet Kitabıyla İlgili Tartışmaya son cevabı" *Tarih ve Toplum*, Sayı.47 (Kasım 1987)s.61- 64

1988
1. "İttihat ve Terakki Cemiyeti kuruluşu ve ilk Nizamnamesi" *Tarih ve Toplum*, Sayı.52 (Nisan 1988)s.17-23
2. "İttihat ve Terakki'nin İlk Risalesi: Vatan tehlikede" *Tarih ve Toplum*, Sayı.54 (Haziran 1988)s.9- 14
3. "Bir Köy Adlı Risale" *Tarih ve Toplum*, Sayı.57 (Eylül 1988)s.58- 59
4. "Jön Türklüğün Tarihine Dair Dikkate Değer Bir Kitap Hakkında" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı.56 (Ekim 1988)s. 160- 171
5. Orhan Koloğlu'nun II. Abdülhamid Hakkındaki Kitabı Münasebetiyle",*Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı.14 (Şubat 1988) s.42- 46

1989
1. "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı* (88- 89)'İstanbul, 1989,s.173- 188
2. "Çalışkan Kardeşler Cemiyeti", *Tarih ve Toplum*, Sayı.64 (Nisan 1989)s.12- 14
3. "Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması Münasebetiyle: Hayreddinler Hakkında" *Tarih ve Toplum*, Sayı.64(Haziran 1989) s.64- 65
4. "II. Meşrutiyette Resim Yasakları" *Tarih ve Toplum*, Sayı.67 (Temmuz 1989)s.24- 27
5. "Rıza Tevfik'in Bir Konferansı", *Tarih ve Toplum*, Sayı.69 (Eylül 1989) s.33- 35
6. "Mustafa Suphi Hakkında Belgeler", *Tarih ve Toplum*, Sayı.70 (Kasım 1989) s.36- 38

7-"Bir Şahsiyet Abidesi Olarak Mehmet Akif Ersoy", Milli Eğitim, Sayı.83 (Mart 1989)s.27- 28

1990
1. "Tarih Kaynakların Neşrine dair Örnekler ve Düşünceler" *Tarih Metodoloji ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu*, Elazığ, 1990, s.263-271 (Ayrı basım)
2. "Sadık Vicdanî" (İsmail Kara ile) *Tarih ve Toplum*, Sayı.78 (Haziran 1990)s.35- 38
3. "Bulgaristan'da 120 Yıllık Türk Gazeteciliği Böyle midir?" *Tarih ve Toplum*, Sayı,85(Ocak 1990)s.35- 38

1991
1. "Bir Serencam-ı Harb'in Talihsiz Serencamı" *Tarih ve Toplum*, Sayı.86 (Şubat 1991)s.57- 59
2. "Bir Jöntürk'ün Sergüzeşti: Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü" *Dergâh*, Sayı.18

(Ağustos 1991)s. 16- 20
3. "Türkiye'de Mektep tarihçiliği ve Mirat-ı Mekteb-i Tıbbıye'nin Yeni Neşri" *Dergâh*, Sayı.20(Ekim 1991)s.21-22
4. "Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları" *Dergâh*, Sayı, 21 (Kasım 1991)s.18

1992
1. "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin II. Meşrutiyet Sonrasındaki İlk Nizamnamesi", *Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan*, İstanbul, 1992, s.409- 437
2. "Leskovikli Mehmed Rauf ve Eseri: İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne idi?" *Tarih ve Toplum*, Sayı.100(Nisan 1992)s.57- 60
3. "Şerif Paşa'nın Rüyası", *Dergâh*, Sayı.28(Haziran 1992)s.18
4. "Volkan'ın Yeniden Neşrinin Düşündürdükleri" *Dergâh*, Sayı. 29 (Temmuz 1992)s.22
5. "Ali Kemali Aksüt'ün Filat Hatıraları", *OTAM Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkez Dergisi*, Sayı.4(1992)s.437- 466

1993
1. "Kelâmî Dergâhından Hatıralar Hakkında Birkaç Kelam" *Dergâh*, Sayı 40 (Haziran, 1993)s.22
2. "Matbuat Hatıralarımın Karartılan Tarihi" *Tarih ve Toplum*, Sayı1118 (Ekim 1993)s.61- 64

1994
1. "Kitabistan Mülkünün Sultanı: Ali Emiri Efendi" *Dergâh*, Sayı. 47 (Ocak 1994)s.20
2. "Harputlu Hacı Hayri Bey" *Dergâh*, Sayı 48(Şubat, 1994)s. 19- 20
3. "Bay Alpay Kabacali'nin Cevap Niyetine Karaladığı Satırlarına Zoraki Bir Cevabımız" *Polemik*, Sayı.12 (Mart-Nisan 1994) s.69- 72
4. "Usulden ve Hasbilikten Nasipsiz Bir tenkide Zoraki Cevabımız" *Polemik*, Sayı.12 (Mart-Nisan 1994)s.72- 76
5. "Tarih Usûlü Bakımından Küçük Ağa" *Türk Yurdu*, Sayı.80 (Nisan 1994) s.51- 52
6. "Direktör Ali Bey" Dergâh, Sayı.50(Nisan, 1994)s.18- 19

1995
1. "Hassas Bir Mevzuda, Hassasiyetten Uzak Bir Kitap: Başlangıçtan Günümüz Türkiye'de Basın Sansürü" *Kebikeç*, Sayı.1 (1995)s.91- 96
2. "Kitapçılık tarihimizden bir isim: Kaspar Efendi" *Kebikeç*, sayı.1 (1995)s.27- 34
3. "Tahsin Nahit Uygur (1899- 1992) ve Kastamonu Matbuatı" *Müteferrika*, Sayı.7 (Güz, 1995)s. 15- 20
4. "Meşrutiyet Matbuatı" Haz. Ali Birinci, *Kebikeç*, Sayı.2 (1995)s.143- 147; Sayı.3(1996)s. 71- 76; Sayı.4(1996)s.39- 42;Sayı 5(1997)s.61-67: Sayı. 6(1998)s.87-89
5. "Türk Siyasi Düşüncesinde İngilizperestlik" *Yeni Türkiye*, Sayı.3 (Mart-Nisan 1995)s. 558- 564
6. "Mecelle Cemiyeti azasından Bağdat'lı Mehmed Emin Efendi" *Dergâh*,

Sayı.64(Haziran 1995)s.16
7. "Habil Adem Pelister Hakkında" *Toplumsal Tarih*, Sayı.19 (Temmuz 1995)s.54- 56

1996
1. "Server İskit" *Kebikeç*, Sayı. 3(1996)s. 57- 66
2. "Halim Sabit Şibay" *Türkiye Cumhuruyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri*: (23- 26 Mayıs 1996) Kayseri, 1996, s.135- 145
3. "Abdurrahman Nâcim"; *Müteferrika*, Sayı.8- 9(Bahar, Yaz 1996)s. 109-116
4. "Burdur Muharriri Dr.M. Şerif Korkut" *Türk Yurdu*, Sayı. 106(Haziran 1996)s. 70- 71
5. "Türkçe'yi Sevmek İsteyenler için Bir Rehber" *Türk Yurdu*, Sayı.106 (Temmuz 1996)s.14- 16
6. "Ahiretten bir mektup: BenTürküm Cancağızım"(Ömer Seyfettin müstearıyla), Türk Yurdu, Sayı. 108 (Ağustos 1996), s. 18
7. "Kemahlı Şeyh İbrahim Hakkı'nın Serencamı" *Türk Yurdu*, Sayı.110 (Ekim 1996)s.3- 7
8. "Birgivi Risalesi: İlk Din Kitap Niçin ve Nasıl Basıldı?" *Türk Yurdu*, Sayı.112(Aralık 1996)s.13- 14
9. "Selim Nüzhet Gerçek", TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996 c.14 s. 25- 27

1997
1. "Jön Türklük Aleminden Biri İsim: İsmail Kemal Nam'ı Diğer Kemal Mithat" *Türk Yurdu*, Sayı.113 (Ocak 1997) s.14- 15
2. "Ali Münif Bey'in Hatıraları ve Tarihte Usulsüzlük" *Türk Yurdu*, Sayı.114(Şubat 1997)s.19- 20
3. "İstanbul Muharriri Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey" *İstanbul Araştırmaları*, Sayı.1(Bahar, 1997)s.87- 94
4. "Seyyid Abdülaziz ve Eseri" *Türk Yurdu*, Sayı.115(Mart 1997) s.24- 26
5. "Hariciye ile Mülkiye Arasında Mehmed Galib Bey" *İstanbul Araştırmaları*, Sayı.2(Yaz, 1997)s. 73- 89
6. Mehmet Bahaeddin Bey(B.Toven), *Müteferrika*, Sayı 11- 12 (Yaz, Güz 1997)s. 3-18
7. "Siyaset Meydanında Bir Dersiam: Hoca Ahmet Rasim Avni Efendi'nin Serencamı" *İstanbul Araştırmaları*, Sayı.3(Güz, 1997)s.163- 183
8. "Fanizade Ali İlmi Bey" *İlmî Araştırmalar*, Sayı.5(İstanbul, 1997)s.75-80(Ayrı basım)
9. "Tebliğin Müzarekesi" *İslam ve Modernleşme* (İstanbul, 1997) s.315- 319
10. "Müzakere" (Cevdet Paşa Hakkında) *Ahmet Cevdet Paşa*, (Ankara 1997)s.58- 60
11. "Halim Sâbit Şibay", TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997 c. 15 s. 336- 337
12. "Şarki Türkistan Tarihinde Mehmet Emin Buğra",*Yeni Türkiye*, Sayı.16(Temmuz-Ağustos 1997)s.1423- 1426
13. "Cumhuriyet'in İlk Şairi: Tarsusizade Münif'in Serencamı" *Yeni Türkiye*, Sayı.17(Eylül-Ekim 1997)s.679- 685

1998

1. "Garplılaşmanın İfrat Ucundaki Bir Adam: Ahmet Muhtar (Kevakibi)Bey" *Türk Yurdu*, Sayı, Sayı. 127-128 (Mart-Nisan 1998)s.27-33
2. "Hatırat Türündeki Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı.41 (Temmuz 1998) s.611- 620
3. "Bâbıâlî'nin Tarih Mecmuaları(1943- 1965)" *Türk Yurdu*, Sayı.132 (Ağustos 1998)s.29- 38
4. Mehmed Suad Nam-ı Diğer Ali Suad'ın Hikayesi" *İstanbul Araştırmaları Sayı*, 4(Kış,1998)s.159- 180(Ayrı Basım)
5. "Edirne Hacı İzzet Efendi: Çay Tiryakilerinin Piri", *Edirne: Serhattaki Paytaht,* İstanbul, 1998s.629-632
6. "Siyasileşmenin İlk Devresi"(24 Temmuz 1908- 11 Haziran 1913) *Yeni Türkiye*, Sayı 23- 24(Eylül-Aralık 1998) 229- 239
7. "Ali Suat'ın *Seyahatlerim* , İsimli Kitabı", *Türklük Bilgisi*, Sayı.1 (Nisan,1998)s.7
8. "Kaşif Dehri'yi Keşfeden Var mı?" *Türklük Bilgisi*, Sayı.1 (Nisan 1998) s.46
9. "Semih Mümtaz'ın İki Kitabı" *Türklük Bilgisi*, Sayı.2(Mayıs, 1998) s.7
10. "Kahire'de İstanbul Kahvesi Nerededir?" *Türklük Bilgisi*, Sayı.2 (Mayıs, 1998)s.43 (Ali Tekinci müstean ile)
11. "Çankırı Halkıyatı" *Türklük Bilgisi*, Sayı.3(Haziran, 1998)s.7
12. "Nevsal-i Milli'de Bir Bilmece" *Türklük Bilgisi*, Sayı.3 (Haziran 1998) s.45(Ali Tekinci müstean ile)
13. "Minel Bab İlel Mihrab" *Türklük Bilgisi*, Sayı.4(Temmuz 1998)s.9
14. "Yakın Tarihimizde Kâzımlar Meselesi" *Türklük Bilgisi*, Sayı.4 (Temmuz 1998)s.45(Ali Tekinci Müstean ile)
15. "Hoca Rasim Efendi", TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998 c. 18, s.507- 511

1999

1. " Türk Ocağı Tarihinden Simalar: Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu", *Türk Yurdu*, Sayı. 137 (Ocak 1999), s. 43- 44
2. "Türk Emniyet Teşkilatındaki İlkler" *Polis Bilimleri Dergisi* Sayı.3 (Nisan 1999)s.9- 16
3. "Dr. Fuat Sabit" Türk Yurdu, Sayı.139- 141(Mart-Mayıs 1999) s.45- 58
4. "Hüsnü Hamit Bey" *Türk Yurdu*, Sayı.142.(Haziran 1999) s.13- 17
5. "Mustafa Zühtü İnhan" *Türk Yurdu*, Sayı.143.(Temmuz 1999) s.8- 10
6. *"Koca Sekbanbaşı Risalesinin Müellifi Tokatlı Mustafa Ağa* (1131- 1219)" *Prof Dr. İsmail Aka Armağanı* İzmir, 1999 s. 105- 120
7. "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kuruluş ve İlk Nizamnamesi", *Osmanlı*, (Ankara, 1999)C.2s.401- 409
8. Şeyhü-l-Mebusin Ali Naki Efendi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu*" (Trabzon, 1999)s.423- 427
9. "Osmanlı Devletinde Firarilerin Muhakemesi" *Türk Yurdu*, s.148- 149 (Aralık 1999-Ocak 2000) s.335- 339 89
10. "Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlak Meselesi", *Türk Yurdu* Sayı.148- 149(Aralık 1999-Ocak 2000), , s.24- 26,
11. "Meçhul Bir Karikatür Üstadımız; Yusuf Franko Paşa", *Osmanlı Basın*

Yaşamı Sempozyumu, Ankara, 1999, s. 169- 174
12. "Cehalete Methiye", *Türk Yurdu,* Sayı. 144, (Ağustos 1999), s. 7- 11
13. "The Foundation of the Union ad Progres and its First Regulation (1895)", *The Great Offoman-Turkish Civilisation,* Ankara 1999, vol. I, p. 675- 681

Yapıtları ve Yaşamlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi'nde(İstanbul, 1999 Yapı Kredi Yayınları) yazdığı maddeler:
1. Abdullah Paşa (Kölemen), I 19- 20
2. Ahmed Cevdet Efendi(Bergamalı), I, 113- 114
3. Ali Emiri Efendi, I, 209- 210
4. Ali Haydar Midhat, I, 212- 214
5. Ali Rıza Bey (Balıkhane Nazırı), I, 233- 234
6. Ali Şefkati, I, 237- 238
7. Arda, Hacı Adil, I, 244- 246
8. Bilgili, Ali İlmî Fânî, I, 324
9. Fahreddin Reşad (Rumbeyoğlu), I, 432
10. Halil Rıfat Paşa, I, 520- 521
11. İsmail Galib, I, 669- 670
12. Lütfi Fikri, II, 50- 51
13. Mehmed Ali Fethi (Rusçuklu), II. 104- 105
14. Mehmed Kadri Nasıh(Hoca), II, 144- 146
15. Mehmed Rauf (Leskovikli), II, 198- 199
16. Münir Paşa, II, 330- 332
17. Nur, Rıza, II, 372- 373
18. Refik Nevzad, II, 455- 456
19. Rey, Ahmet Reşit, II, 458- 459
20. Rıfat Bey(Mevlânzade), II, 461- 463
21. Şerif Paşa, II, 586- 588
22. Şibay, Halim Sabit, II, 592
23. Tek, Ahmet Ferit, II, 613- 614
24. Yeğena, Ali Münif, II, 673- 674

2000
1. "Server Rifat İskit", TDV *İslam Ansiklopedisi,*2000, c. 22, s. 584- 585
2. "Kadı el-Hacc Mehmed Hurşit Efendi Kimdir" *Dergâh,* Sayı 124, (Haziran 2000) s. 16- 17
3. "Roman mı, Hatırat mı?", *Türk Yurdu,* Sayı 153- 154, (Mayıs-Haziran 2000), s. 88- 91
4. "Erbilli Haşim Nahid'in Hikâyesi", *Türk Yurdu,* Sayı 156 (Ağustos 2000), s. 5- 9
5. "Hasan Duman'ın Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928) İsimli Kitabının Neşri Hakkında", *Türk Yurdu,* Sayı 157, (Eylül 2000) s. 61
6. "Ahmet Akgündüz ve Tarih İlminde Ahlak Meselesi", *Türk Yurdu,* Sayı 148- 149, (Aralık 1999-Ocak 2000), s. 24- 26
7. "Osmanlı Devletinde Firarilerinin Muhakemesi", *Türk Yurdu,* Sayı 148- 149 (Aralık 1999-Ocak 2000), s. 340- 346
8. "Yusuf Franko-Mechûl Bir Karikatür Üstadımız", *Gül Diken,* Sayı 22, (Güz 2000), s. 22- 36

2001

1. "İsmail Hakkı İzmirli", TDV *İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 2001, c. 23, s. 530- 533
2. "İsmail Hakkı İzmirli", *Pax Ottomana*-Nejat Göyünç Armağanı, Ankara - Haarlem 2001, s. 687- 733
3. "Ispartalı Hakkı Bey", *Türk Yurdu,* Sayı 162- 163 (Şubat-Mart 2001), s. 72- 78
4. "Ahmet Haşim'i Artık Tanıyoruz", *Türk Yurdu,* Sayı 162- 163 (Şubat-Mart 2001), s. 471- 472
5. "İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850- 1950) Hakkında", *Türk Yurdu,* Sayı 162- 163 (Şubat-Mart 2001), s. 402- 403; Sayı 164 (Nisan 2001), s. 55- 56; Sayı 166, (Haziran 2001), s.51- 53; Sayı 167 (Temmuz 2001), s. 36- 39
6. "Rumelihisarı'nda Bir Bektaşi Şeyh Ailesi", *Dergâh,* Sayı 134 (Nisan 2001), s. 9- 11; aynı yazı: Mahmud Cevad, Maarif-i Umumiye Nezareti-Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı, (Haz. Taceddin KAYAOĞLU), Ankara 2001, s. XXXIX-L
7. "Ebülhindili Cafer Bey", *Teşkilât-ı Mahsusu Günleri,* (Yazan; Hasene ILGAZ-Haz. Ali BİRİNCİ), *Türk Yurdu,* Sayı 165 (Mayıs 2001), s.44-57; Sayı 166, (Haziran 2001), s. 34- 46
8. "Kabaklı Hocanın Ardından", *Türk Yurdu,* Sayı 165, (Mayıs 2001), s. 41
9. "Biyografi Kitapları Ne İşe Yarar", *Dergâh,* Sayı 137, (Temmuz 2001), s. 12- 13

2002

1. "31 Mart Vak'asının Bir Yorumu", *Türkler,* Ankara 2002, c. 13, s. 193-211;*Genel Türk Tarihi,* Ankara 2002, c. 7, s. 381- 414; İngilizcesi *The Turks,* (Ankara 2002), c. 4'de basıldı.
2. "Ankara'nın Kitabiyat Mecmuaları", *Türk Yurdu,* Sayı 176 (Nisan 2002), s. 111- 114
3. "Tarihçi Osman Turan", *Trabzon ve Çevresi Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*-Tarih, Trabzon 2002, s.1- 20
4. "Zeki Mesut Alsan- Hayatı ve Eserleri", *Türk Yurdu,* Sayı. 181 (Eylül 2002) s. 31- 40
5. "Ahmet Bedevi Kuran- Jön Türklüğün Tarihçisi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*", Sayı:12 (Konya, 2002), s. 1- 37

2005

1- "Abdullah Battal- Taymas: Kazanlı Bir Âlimin Hayat Hikâyesi", Journal of Turkish Studies-*Türklük Bilgisi Araştırmaları,* Festschrift in Honor of Orhan Okay, ,2005, Volume. 30 -1,pp.171-195 Harvard University
2- "Kitap, İlim ve Üniversite Hakkında Düşünceler ve Tespitler", *Türk Yurdu*,Sayı.211(Mart 2005) s.27-30
3- "Türk Yurdu'ndan Hatıralar",*Türk Yurdu*,Sayı.213 (Mayıs 2005)s.56
4- "Hareket Mecmuası (1939-1982)",*Türk Yurdu*,Sayı.213 (Mayıs 2005) s.84-89
5-"İlim hayatında Köylüler ve Köylülük",*Türk Yurdu*,Sayı.217 (Eylül 2005)

s.7-12
6-"Namık Kemal Külliyatı Basılıyor",*Türk Yurdu*,Sayı.219 (Kasım 2005) s.64-65
7-"Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri Meselesi",*Divan*-İlmî Araştırmalar,Sayı.19 (2005-2) s.177-194
8- "Canlanamayan Hâtıralar", *Müteferrika*, Sayı. 27(Yaz 2005- 1), s. 73- 88

2006
1-"Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırda Kalanlar",*Hece*, Sayı.109 (Ocak 2006)s.433-445
2- "Tarihçilikte Meslek Ahlâkı veya Ahlâksızlığın Tarihçiliği Meselesi", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı.7 (Kış 2006), s.77-108
3- "Osmanlı Devletinde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Methal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı.7 (2006), s. 291-349
4- "Salican Agay bizi terk etti", *Türk Yurdu*, Sayı.223 (Mart 2006) s.67-68
5- "Asya-yı Vusta Seyyahı Mehmet Emin Bey,"*Türk Yurdu*, Sayı.223 (Mart 2006) s.72-77
6- "Dr. Atıf Hüseyin ve Muhtırası", Tarih Yazıları-*Tuncer Baykara'ya Armağan*, İstanbul,2006, s.93-104
7- "Mehmet Şerif Paşa-Osmanlıcılıktan Ayrılıkçılığa Bir Meşrutiyet Jöntürkünün Hikâyesi", *Ercüment Kuran'a Saygı* , Ankara, 2006,s. 59-71
8- "Trabzon'un Kültür Tarihinde Bir Aile:Bayraktarzâdeler". Baskıda
9- "Bitikçi Ali Rıza Bey", *Müteferrika*, Sayı.29(Yaz 2006-1), s.89-96
10- "Ahmet Hamdi Paşa'nın Hayatı ve Eserleri", *Müteferrika*, Sayı.29 (Yaz 2006- 1), s.193- 209
11- "Sayın Sahaf Sami Önal'ın Tenkit Sanatına Katkıları", *Müteferrika*, Sayı.29(Yaz 2006- 1), s.297- 305
12- "Sait Molla'nın Serencamı", *Müteferrika*, Sayı.30 (Kış- 2006/2), s. 145-158
13- "l'Experience Said Molla", *İnternational Journal of Turcologia*, C.I-I (Bahar 2006) s.7- 16,
14- "Teracim-i ahvâl araştırmalarında arşiv meseleleri",TTK XIV. Kongresi Bildirileri, C. II, Kısım: II, s. 1551- 1558
15- "Bir tarih kaynağı olarak hâtırat türünden eserlere dair meseleler", TTK XV. Kongresi- baskıda

2007
1- "Cemil Şerif Baydur", *Türk Yurdu*, Sayı:233(Ocak, 2007), s. 57- 61
2- "Bolşevik Süleyman'ın Hikâyesi", *Mete Tunçay'a Armağan*, (Haz. Mehmet Ö. Alkan- Tanıl Bora- Murat Koraltürk), İstanbul, 2007, s. 391- 452
3- "Mustafa Suphi'nin Babası Ali Rıza Bey'in Hikâyesi", *Mete Tunçay'a Armağan* (Haz. Mehmet Ö. Alkan- Tanıl Bora- Murat Koraltürk), İstanbul, 2007, s. 453- 460
4- "Hatıraların bir müdafaası", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı- 2007*, Ankara, 2007, s. 580- 601.
5- "Emekli Suvari Albayı Şerif Güralp ve Eserleri". Basıldı.
6- "Halit Cevdet ve Gazetesi", Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu, Sivas, 2007, C.II, s. 411- 421

7- "Lügatci Dr. Hüseyin Remzi'nin Serencamı", *Müteferrika*, Sayı. 31 (Yaz, 2007- 1), s. 55- 70
8- "M. Şükrü Hanioğlu'na cevap", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı. 12 (Bahar 2007), s. 209- 214
9- "Mehmet Ali Tevfik Yükselen", *Türk Yurdu*, Sayı. 243 (Kasım 2007), s. 58- 62
10- "İktisat tarihi araştırmalarında hâtırat türünden eserler", *Haydar Kazgan Armağanı*. Basıldı.
11- "Refik Halit Karay'ın hayatı ve hâtıraları," *Müteferrika Dergisi*, Sayı. 32 (Kış 2007- 2), s. 43- 77

2008
1- "Mustafa Suphi", *Türkiye'de Sosyoloji*, Ankara, 2008, s. 321-329. Phoenix Yayınevi
2- "Necmettin Sadık Sadak", *Türkiye'de Sosyoloji*, Ankara, 2008, s. 493-504. Phoenix Yayınevi
3- "Ali Kâmi Akyüz", *Türkiye'de Sosyoloji*, Ankara, 2008, s. 121- 129. Phoenix Yayınevi
4- "Kâzım Nami Duru", *Türkiye'de Sosyoloji*, Ankara, 2008, s. 233- 259. Phoenix Yayınevi
5- "Turhan Yörükân", *Türkiye'de Sosyoloji*, Ankara, 2008, s. 217- 243. Phoenix Yayınevi
6- "Hoca Mehmet Kadri Efendi ", *Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, 2008, s. 18- 25
7- "Türkiye'de Siyasî Tarihin Tarihi I. Mülkiye'de Siyasî Tarih I", *Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ankara, 2008, s. 1- 64
8- "Rıfkı Salim Burçak", *Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ankara, 2008, s. 65- 74
9- "2007 Senesinde Hâtıralar", *Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı*- 2008, s. 301- 307
10- "Meşrutiyet Ankarasında bir yangın", *Türk Yurdu*, Sayı.251 (Temmuz 2008), s. 51- 63
11- "Ahmet Mahir Efendi", *Üsküdar'a Kadar Kastamonu*, İstanbul, 2008, s. 271-285,Yapı-Kredi Yayınları- baskıda)
12- "Ressam İzzet Ziya'nın hayatı ve eserleri",*1908 Meşrutiyeti – Sanat ve Edebiyat*, Paris, 2008, s. 55- 69
13- "Aziz Berker'in hayatı ve eserleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul, C.6, Sayı. 12 (2008), s. 707- 712

2009
1- "Jacques-Lucien Bousquet- Deschamps nâmı diğer İzmir gazetecisi Mösyö Deşan'ın hikâyesi", *Orhan Koloğlu Armağanı*, İstanbul, 2009, s. 103- 159

2011
1- *Ser-kurena Osman Bey ve Matbaa-i Osmaniye*, İstanbul, 2011, 148 s. *Müteferrika*'dan (Sayı. 39, 2011) ayrıbasım.
2- "Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'in Sicili", *Türk Yurdu*, Sayı. 291(Kasım

2011), s. 317-321

2012

1. Besim Atalay'ın hayatı ve eserleri," *Türk Yurdu*, Sayı.295 (Mart 2012), s. 52-61
2. "Türk- Macar Münasebetlerinde Kıymetli bir İsim: Sadrettin Karatay", *Türk-Macar İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler,* İstanbul, 2012, s. 91-98
3. "Namdar Rahmi Karatay'ın hikâyesi", *Türk Yurdu,* Sayı.300 (Ağustos 2012), s. 30-35; Sayı.301(Eylül 2012),s. 40-46
4. "Vali Rıza Bey-Kafile-i muhibban-ı kütüpten bir âşık ayrıldı", *Türk Yurdu,* Sayı.302(Ekim 2012), s. 73-74

2013

1- "Siyaset meydanında bir şair: Hüseyin Kâmi", *Toplumsal Tarih*, Sayı. 231)Mart 2013), s. 42-47

2- "Necip Fâzıl hakkında yeni tespitler ve tashihler", *Türk Edebiyatı,* Sayı. 475(Mayıs 2013),s. 10-18

3- "Ayten Lermioğlu:İstanbul'da Akçaabatlı bir şair", *Akçaabat Sempozyumu Bildirisi* (Basılıyor).

4- "Alaybeyizade Naci Efendi", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Sayı. 10 (Temmuz- Aralık 2013), s. 9-22

5- "İsmail Hakkı Okday- Bir asker, hariciyeci ve matbuat araştırmacısının hayat hikâyesi", *Türk-Bulgar İlişkileri Üzerine Makaleler* (Haz. Yeliz Okay), İstanbul, 2013, s. 7-26

6- "Edirne Âşıkı Uluğ Turanlıoğlu ve Damla Mecmuası", *Edirne İçin* (Editör. Yeliz Okay); İstanbul, 2013, s. 167-175

TARİHİN KARA KİTABI

Tarihçiliğimizde Usûl ve Ahlâk Meseleleri

Ali BİRİNCİ

"Her mesleğin veya her işin bir ahlâkî tarafı bulunmaktadır. Buna manevî tarafı veya ruhî tarafı demek de mümkündür. Bu, bir meslekteki kişinin işini yaparken uyması gereken kaideler bütünü olarak da anlaşılabilir. Esasen her işin değeri ancak ahlâkî değeri kadardır. Bir araştırmanın ilmî değeri hiçbir zaman ahlâkî değerinden daha fazla olamaz. Bu itibarla her mesleğin icrasında bu ahlâkî kaidelerin gereğini yerine getirmek kişinin mesleğine ve meslektaşlarına karşı ilk borcudur ve hiçbir zaman bir lütuf sayılamaz. Bütün bu hususlar bir tarihçi için de geçerlidir ve hiçbir tarihçi bu ahlâkî mükellefiyetlerden kendisini muaf ve imtiyazlı sayamaz ve saymamalıdır. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, uzun vâdede ilim hayatının ahlâkî seviyesi de cemiyetin umumî seviyesinden farklı olamaz. Yâni bu meselede de "Turhallı, hep bir hallı" sözünün hükmü yürümektedir. Çünkü en geniş mânâsıyla ahlâksızlık da teşkilâtlanmış bir takım oyunu veya "organize" bir suçtur. Bu hususta ilim ya bir ahlâkî önderlik vazifesi yapar veya ahlâksızlığa tâbi olur ve "baktın zamane uymadı sen uy zamaneye" diyen eyyamcı tavrın takipçisi olarak ahlâksızlar kervanına katılır ve diğer taraftan da ahlâk temsilciliği vazifesinde de, etrafı iğfâl ederek, berdevam olur. Son zamanlarda ilim hayatındaki ahlâk da umumî ahlâk seviyesiyle beraber hızla düşmekte ve haram-helâl mefhumları ilim hayatında da artık neredeyse, can çekişmektedir. Artık hak, her ne şekilde olursa olsun ele geçirilendir, hak edilen bir şey değildir. "Çok söz yalansız olmaz, çok mal haramsız olmaz" sözü artık hayatla kişinin arasından çıktığı için Türk cemiyeti iktisâdî zenginleşme yolunda daha hızlı adımlar atmaya başlamış ve kazanç hırsının dizginleri artık elden kaçmıştır. "Âr yılı değil, kâr yılı" veya "Yıl uğursuzundur", "Âr eden kâr etmez" gibi ayıplamalar artık bir medih hâline gelmiş bulunmaktadır. Bu, yirminci asırda Türk cemiyetinin geçirdiği en büyük tahavvüldür (değişim ve dönüşüm). Bu tahavvülün ilim hayatına ve bilhassa tarihçiliğe yansıması da çok dikkate değer bir mahiyet arz etmektedir. Bu meselede sadece bazı örnekler verilmeye çalışılacaktır."

